

VJESNIK
MUZEJA POŽEŠKE KOTLINE 2-3

Izdavač
MUZEJ POŽEŠKE KOTLINE
Slavonska Požega

Urednik
ELEONORA GEBER

Redakcijski odbor
DUBRAVKA SOKAČ-STIMAC
MILAN LUKIĆ
ELEONORA GEBER

Lektor
DANE PAVLICA

Korektor
MARIJANA JURČIĆ

Crtež
IVAN STIMAC

Fotografija
MILAN PAVIĆ, I. str. omota i str.
112, 116, 118.
mr. DAMIR KLASIČEK, str. 241,
243, 244, 268, 269, 270,
KREŠIMIR TADIĆ, prof., str. I,
138, 139,
SLOBODAN TADIĆ,
zadnja strana omota
BRANKO BALIĆ, str. 271, 272, 273,
KACA POPOVIĆ, str. 281, 282, 283,
284,
MILAN ROKSANDIĆ, str. 113

VJESNIK

MUZEJA POŽEŠKE KOTLINE
SLAVONSKA POŽEGA

2-3

SLAVONSKA POŽEGA 1979

*ČASOPIS IZLAZI POVODOM
SEZDESETE GODISNJICE PARTIJE
I PEDESET PETE GODISNJICE RADA I POSTOJANJA
MUZEJA POŽEŠKE KOTLINE*

Udio koji su dali svi suradnici od izuzetne je važnosti za objavljivanje ovog časopisa na čemu se Muzej svima zahvaljuje.

Časopis je izdan u vlastitoj nakladi Muzeja Požeške kotline.

Tiraž: 1 000 primjeraka.

Tisak: GRO »MIRKO GEMBAROVSKI« Nova Gradiška, 1979.

PREHISTORIJSKE KAMENE SJEKIRE
POZESKE KOTLINE

U Muzeju u Slav. Požegi nalazi se u Prehistorijskom odjelu bogata zbirka kamenih sjekira s područja Požeške kotline. To su slučajni nalazi pronađeni uglavnom prilikom obrade zemlje. Sjekire su došle u Muzej kao pokloni, često bez osnovnih podataka o uvjetima pod kojima su nađene, katkada bez mjesta nalaza, pa ih je teško determinirati. Zastupljena su tri tipa kamenih sjekira.

Plosnate kamene sjekire služile su prvenstveno kao oruđe u poljoprivredi (obrada zemlje i krčenje šuma).

Kalupaste sjekire, zapravo kalupasti klinovi nisu poljoprivredno oruđe, a prema mišljenju dr. Stojana Dimitrijevića nisu služile kao motike nego kao blanjalice (dlijeta) za površinsku obradu drveta.¹

Probušene sjekire čekićastog tipa su se upotrebljavale kao oruđe i oružje. Prema mišljenju dr. Alojza Benca, sjekira s rupom u gornjem dijelu služila je kao oružje, a kada je rupa smještena u srednjem dijelu sjekire, onda joj je pojačana uloga oruđa (čekića).²

U neolitu se posebno njegovala kultura oruđa u kojoj je osnovnu ulogu odigrao kult kamenih sjekira. Ako se uzme u obzir kakvu je ulogu odigrala kamena sjekira u životu neolitskog čovjeka, onda je ovaj kult normalna pojava. On ima iste osobine kao i kasnije kult labrisa na Mediteranu.

¹ Stojan Dimitrijević: Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, *Opuscula archaeologica* V, Zagreb, 1961, str. 13.

² Alojz Benac: Obre II, Neolitsko naselje butmirske grupe na Gornjem Polju, *GZM, NS*, sv. XXVI, Sarajevo, 1971, str. 83.

Glačane kamene sjekire, lijepo modelirane i brižljivo obrađene, raznih oblika i tipova, javljaju se od neolita do brončanog doba. Kamene sjekire čekićastog tipa preplavile su u neolitu i eneolitu gotovo čitavu Evropu. Kasnije, bakrene sjekire imitiraju sve oblike kamenih sjekira, pa se javljaju kao plosnate, kalupaste i sjekire s rupom za nasad.

Sjekire su rađene od raznih vrsta kamena. Najlakši za obradu je serpentin, a često se upotrebljava kremeni pješčenjak (sivo-plave boje). Vulkansko eruptivno kamenje, diorit i škrljjevac, pogodno je za kamene sjekire zbog velike tvrdoće. Bijele i lagane sjekire su od magnezita. Bušenje rupe na sjekiri vršilo se na taj način da kamen pritišće cijev od bazge u koju se sipa kremeni pijesak i voda. Današnje rudarske bušilice rade na istom principu samo, umjesto drvene cijevi upotrebljava se željezna, a kremeni pijesak su zamijenila zrnca crnog dijamanta.

Interesantno je dugogodišnje eksperimentalno istraživanje pok. prof. Stjepana Vukovića u vezi bušenja kamenih sjekira. Vuković je napravio mnoge bušilice od različite vrste kamena iz naplavina rijeke Drave, s Ivančice, Ravne gore i Kalnika. Bušilica se sastoji od kamenog postolja, kamena, kamena zamašnjaka, drvene bazgove cijevi, uz dodatak kremenog pijeska i vode. Ovom bušilicom Vuković je probušio kamenu sjekiru od serpentina, deblj. 4,5 cm, promjera rupe 1,7 cm, za 21 sat. Vrijeme koje je potrebno za bušenje kamene sjekire ovisi o konstrukciji bušilice, o vrsti kamena, tvrdoći kamena, o veličini i obliku zrna pijeska s kojim se buši.³

Prehistorijske kamene sjekire javljaju se u Slavoniji u okviru sopsko-lendelske kulture u Klokočeviku, Ervenici, Sopotu, Otoku, Bapskoj⁴, u kulturi trakaste keramike u M. Korenovu, te u lasinjskoj kulturi u Drulovci, Draguševcu i Krči.⁵ U Vučedolu se javljaju kamene sjekire čekićastog tipa i kalupasti klinovi u okviru badenske i vučedolske kulture.

3 Stjepan Vuković: Eksperimenat u prehistorijskoj arheologiji, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, godina XXII, broj 2, Zagreb, 1973. str. 22—26, sl. 1—6.

4 Stojan Dimitrijević: Sopsko-lendelska kultura, Zagreb, 1968, str. 32, 34, Tab. XIX, sl. 1—3, 7, 8, str. 40, 41, Tab. XX, sl. 6.

5 Opuscula V, str. 55.

U Bosni se kamene sjekire javljaju u neolitskom naselju u Liličićima kod Konjica, u Nebu, Butmiru i Kraljevinama,⁶ u naselju na Crkvinama u Turbetu kod Travnika⁷, u sjeveroistoč. Bosni u Gradiću i Varošu⁸, u Gornjoj Tuzli⁹, na Zecovima kod Prijedora¹⁰, u Zelenoj Pećini, u dolini Bile — u Mujevinama i Nebu kod Brajkovića¹², u Obrama I i II¹³. U neolitskom naselju Obre pronađeno je mnogo kamenih sjekira koje su ležale između kuća, na otvorenim prostorima, uz ognjište, a ponekad i uz žrvnjište.

Problemom kamenih sjekira bavili su se kod nas mnogi autori, ali za sada nema jedinstvene terminologije. Razni autori za iste tipove sjekira upotrebljavaju različite termine. Većina autora klinaste sjekire nazivaju dljetima, a plosnate sjekire motikama. Dr Alojz Benac naziva kamene sjekire jezičasti oblik ili klinaste, prof. Korošec naziva ovaj isti tip kalufasti oblik sa zaobljenom oštricom, a dr Draga Garašanin — plosnate četvrtaste sjekire.

6 Alojz Benac: Prethodna istraživanja na neolitskom naselju u Lisičićima, GZM, NS, sv. IX, Sarajevo, 1954, str. 143, Tab. I (1—6).

Alojz Benac: Neolitsko naselje u Lisičićima kod Konjica, GZM, NS, sv. X, Sarajevo, 1955, str. 58, Tab. XI (1—10).

7 Josip Korošec: Neolitska naseobina na Crkvinama u Turbetu kod Travnika, GZM, NS, sv. XII, Sarajevo, 1957, str. 9, Tab. VII, 3, 4.

8 Alojz Benac: Neolitski telovi u sjeveroistočnoj Bosni i neki problemi bosanskog neolita, GZM, NS, sv. XV—XVI, Sarajevo, 1961, str. 45, Tab. IV, 10.

9 Borivoj Čović: Rezultati sondiranja na preistoriskom naselju u Gornjoj Tuzli, GZM, NS, sv. XV—XVI, Sarajevo, 1961, str. 87, Tab. VI, sl. 1, 2, 4, 6.

10 Alojz Benac: Slavonska i ilirska kultura na prehistorijskoj Gradini Zecovi kod Prijedora, GZM, NS, sv. XIV, Sarajevo, 1959, str. 28, Tab. XV, sl. 1, 2, 3, 4, 6.

11 Alojz Benac: Zelena Pećina, GZM, NS, sv. XII, Sarajevo, 1957, str. 64, sl. 1, 2, 3.

12 Alojz Benac: Istraživanje prehistorijskih nalazišta u dolini Bile, GZM, NS, sv. IV—V, Sarajevo 1950. Tab. I — (1—5), Tab. VII — (1—10).

13 Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1971, Obre II, 82—83, Tab. XI (1—5), tab. XII (1—10) i Tab. XIII — (1—6).

Alojz Benac: Obre I — Neolitsko naselje starčevačko-impresso i kakanjske kulture na Raskršću, GZM, NS, sv. XXVII/XXVIII, Sarajevo, 1973, str. 39—40, Tab. V — (1—7), Tab. VI — (1—6).

Podjela kamenih sjekira dr Alojza Benca:

1. Jezičaste ili klinaste kamene sjekire (dulje i kraće),
2. Kalupaste sjekire,
3. Sjekire-čekići (s rupom za nasađivanje):
 - a) rupa za nasađivanje je u gornjem proširenom dijelu — naglašava se funkcija za napad,
 - b) rupa za nasađivanje je smještena u srednjem dijelu — pojačava se uloga čekića.

Podjela kamenih sjekira dr Stojana Dimitrijevića:

1. Plosnate sjekire (trapezne i pravokutne),
2. Kalupasti klinovi (dlijeta) — trapezni, trapezoidni i trokutasti,
3. Probušene sjekire čekićastog tipa ili sjekire s rupom za nasad.

Prilikom klasifikacije kamenih sjekira u Muzeju služila sam se podjelom dr Stojana Dimitrijevića.

Plosnate sjekire su zastupljene u ovim lokalitetima:

Gradac (13 kom), Novoselci (5 kom), Pož. Milanovac (6 kom), Zarišlac (6 kom), Marindvor (1 kom), Cerovac (1 kom) i nepoznata nalazišta (7 kom).

Kalupasti klinovi: Gradac (9 kom), Novoselci (4 kom), Zarišlac (7 kom), Gradište (3 kom), Ruševac (3 kom), Pož. Milanovac (2 kom), Jakšić (2 kom), Turnić (1 kom), Jaguplije (1 kom), nepoznata nalazišta (5 kom).

Sjekire s rupom za nasad: Jakšić (4 kom), Laze (2 kom), Zarišlac (2 kom), Novoselci, Jeminovac, Golo Brdo, Ivanindvor, Duboka, Gradac, Marindvor, Djedina Rijeka, Gradište, Srednji Lipovac i Bertelovci (po 1 kom), nepoznata nalazišta (13 kom).

U Požeškoj kotlini vidljiva je velika gustoća lokaliteta na kojima su pronađene kamene sjekire. Podjednako su zastupljena sva tri tipa sjekira: plosnate (39 kom), kalupaste (37 kom) i sjekire s rupom za nasad (32 kom). U Gradcu, Novoselcima i Zarišlacu, gdje su se vršila sondažna istraživanja, pronađena su sva tri tipa sjekira. Općenito se može reći da su sjekire dobro glačane, obrađene i dobro sačuvane.

O kamenim sjekirama postoje i danas različita vjerovanja u narodu. Prema riječima prof. Stjepana Vukovića, kamene sjekire nazivaju u Zagorju »strijele« ili »strijelni kamen« i smatraju da padaju zajedno s gromom i štite čovjeka od groma. Vuković je naišao na čovjeka koji je imao na užetu zavezanu kamenu sjekiru i nosio ju je stalno preko prsiju. Čovjek je spavao na sjeniku i bio je uvjeren da ga sjekira čuva od udarca groma. U Zagorju još uvijek postoji vjerovanje da kamena sjekira liječi bolesnu stoku. Mokraća od krave kaplje kroz rupu sjekire, govore se neke nerazumljive riječi i smatra se da će krava na taj način ozdraviti.

U Lici na pr. kamene sjekire nose kao »frkoš« — za obranu od vuka, lopova i sl. (kao obrambeno oružje u prethistoriji)¹⁴.

U Pakracu i njegovoj okolini postoji vjerovanje da grom neće udariti u kuću, ako se prilikom grmljavine baci pred prag kuće sjekira. Ovdje se radi o metalnoj sjekiri, pa će sjekira privući grom. U Vrbovi (kod Nove Gradiške) je bio običaj da svaki čoban (svinjar i govedar) ima privezanu sjekiricu na torbi, jer mu je potrebna. I ovi podaci potvrđuju da se dugo održala tradicija u vezi sjekire, pa iako to bila i metalna sjekira.¹⁵

Vjerojatno da su se slični običaji zadržali i u Požeškoj kotlini i širem dijelu Slavonije.

PLOSNATE KAMENE SJEKIRE

TABLA I — NOVOSELCI

1. Donji dio plosnate kamene sjekire je sivo-zelene boje. Oštrica je zaobljena i dobro obrađena. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 1378, duž. 3,2 cm, šir. 4,4 cm, deblj. 1,6 cm.
Sjekira je nađena u Novoselcima prilikom preoravanja pašnjaka »Šikare«, a darovao ju je Petar Čakalić 1963. godine.

¹⁴ Prema usmenoj izjavi pok. prof. Stjepana Vukovića u Varaždinu 1972. godine.

¹⁵ Zahvaljujem prof. Zdenki Lechner, etnologu iz Zagreba koja mi je dala ove podatke.

2. Plosnata sjekira sitnozrnatog kamena svijetlosive boje. Sjekira je trokutastog oblika sa zaobljenom oštricom. Donji dio sjekire je ravan, a gornji je uzdignut i zaobljen. Manjka gornji dio sjekire.
Inv. br. 1376, duž. 7,8 cm, šir. 5,3 i 3,1 cm, deblj. 2,4-1,8 cm. Nalazište: Novoselci, pašnjak »Šikare«, darovatelj Petar Čakalić.
3. Cijela plosnata sjekira sitnozrnastog kamena zelene boje. Donja strana sjekire je ravna, a gornja je blago uzdignuta i zaobljena. Sjekira se proširuje prema ravnoj oštrici.
Inv. br. 1384, duž. 4,4 cm, šir. 2,8 cm, deblj. 1,1 cm. Nalazište i darovatelj isti.
4. Ulomak plosnate kamene sjekire crvene boje. Donja i gornja strana sjekire su ravne. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 1370, duž. 2,7 cm, šir. 4,8 cm, deblj. 1,4 cm. Nalazište i darovatelj isti.
5. Ulomak plosnate kamene sjekire svijetlosmeđe boje. Donja strana sjekire je ravna i završava zaobljenom oštricom, koja je oštećena. Manjka srednji i gornji dio sjekire. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 1379, duž. 6,6 cm, šir. 4,4 cm, deblj. 1,1 cm. Nalazište i darovatelj isti.

TABLA II — GRADAC

1. Polovica plosnate kamene sjekire svijetložute boje. Donji dio je ravan, a gornji zaobljen. Sjekira se sužuje prema dobro obrađenoj oštrici. Okrnjena je jedna strana sjekire. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 3587, duž. 5,6 cm, šir. 3,6-6,6 cm, deblj. 0,9-1,6 cm. Sjekira je nađena u Gradcu kod Pleternice, a darovao ju je Petar Čakalić 1961. godine.
2. Cijela plosnata kamena sjekira sivo-zelene boje. Gornji dio sjekire je zaobljen, a prema oštrici se blago proširuje. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 412, duž. 5,8 cm, šir. 3,6-2,7 cm, deblj. 1,4 cm. Sjekira je nađena u Gradcu na nasipu kraj puta na dub. od oko 2 m, a darovao ju je muzeju Petar Čakalić 1931. godine.

3. Cijela plosnata kamena sjekira svijetložute boje, koja se proširuje u oštricu. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena. Oštrica i donja strana sjekire su okrnjene. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 3588, duž. 6,2 cm, šir. 3,5-4,1 cm, deblj. 1,1-1,6 cm. Sjekira je nađena kao površinski nalaz u Gradcu kod Pleternice, a darovao ju je Petar Čakalić 1961. godine.
4. Cijela plosnata kamena sjekira tamno sive boje sa tamnijom zelenom granulacijom. Sjekira se proširuje u oštricu. Donja strana je oštećena, a gornja je blago zaobljena. Dobro glačani kamen.
Inv. br. 411, duž. 6,0 cm, šir. 4,4-3,1 cm, deblj. 1,0 cm. Sjekira je nađena kao površinski nalaz na pašnjaku »Babišnjača« u Gradcu, a darovao ju je Petar Čakalić 1961. god.
5. Cijela, veoma mala kamena sjekira tamnozeleno boje. Gornji dio je zaobljen, a donji se proširuje u oštricu. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 436, duž. 3,3 cm, šir. 2,8-2,4 cm, deblj. 1,2 cm. Sjekira je nađena u Gradcu, a darovao ju je Petar Čakalić 1949. god.
6. Cijela plosnata sjekira crvenkasto-smeđe boje, dobro sačuvana. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena. Veoma dobro glačani kamen.
Inv. br. 435, duž. 5,2 cm, šir. 2,8-2,4 cm, deblj. 1,3 cm. Sjekira je nađena u Gradcu, na nasipu kraj puta na dubini od oko 2,0 m, a darovao ju je Petar Čakalić 1931. godine.

TABLA III — GRADAC

1. Plosnata kamena sjekira svijetložubičaste boje sa sitnim smeđim granulacijama. Gornji širi dio sjekire je odlomljen, a donji se sužuje i završava oštricom koja je oštećena. Donji dio sjekire je ravan, a gornji je uzdignut i zaobljen. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 988, duž. 5,3 cm, šir. 2,7 cm, deblj. 1,0 cm. Sjekira je nađena kao površinski nalaz u Gradcu, na lokalitetu »Odsjek« gdje je nekada bila šuma, a darovao ju je Petar Čakalić 1960. godine.

- Inv. br. 988, duž. 5,3 cm, šir. 2,7 cm, deblj. 1,0 cm.
Sjekira je nađena kao površinski nalaz u Gradcu, na lokalitetu »Odsjek« gdje je nekada bila šuma, a darovao ju je Petar Čakalić 1960. godine.
2. Donji dio plosnate kamene sjekire svijetlo-sivo-zelene boje sa sitnom tamnijom granulacijom. Oštrica je zaobljena. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 984, duž. 3,0 cm, šir. 3,3 cm, deblj. 1,0 cm.
Nalazište: Gradac, »Odsjek«, darovatelj P. Čakalić 1960. god.
 3. Polovica plosnate kamene sjekire tamno-sivo-zelene boje. Donji dio sjekire se sužuje u malu i usku oštricu. Donja strana sjekire je ravna, a gornja zaobljena. Na sjekiri su vidljiva mjestimična oštećenja. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 985, duž. 5,1 cm, šir. 2,2 cm, deblj. 0,8 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
 4. Polovica plosnate kamene sjekire sivo-zelene boje. Oštećena je oštrica i gornji dio sjekire. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 3589, duž. 4,5 cm, šir. 3,3 cm, deblj. 1,5-1,9 cm.
Sjekira je nađena kao površinski nalaz u Gradcu, a darovao ju je Petar Čakalić 1961. godine.
 5. Ulomak plosnate kamene sjekire svijetlo-žuto-bijele boje. Donja strana je ravna, a gornja je zaobljena. Sjekira se sužuje prema oštrici koja je mala i široka. Mjestimična su oštećenja na donjoj i gornjoj strani sjekire. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 990, duž. 8,0 cm, šir. 3,6 cm, deblj. 1,7 cm.
Nalazište: Gradac, »Odsjek«, darovatelj P. Čakalić 1960. god.
 6. Cijela plosnata kamena sjekira svijetlozelene boje. Sjekira se proširuje prema uskoj oštrici. Oštećenja su na obje strane. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 983, duž. 8,8 cm, šir. 3,8 cm, deblj. 1,5 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
 7. Cijela plosnata kamena sjekira tamnosmeđe boje. Donji dio sjekire je ravan, a gornji zaobljen. Sjekira se proširuje prema oštrici, koja je oštećena. Okrnjen je gornji dio sjekire i obje pobočne strane.
Inv. br. 3586, duž. 6,8 cm, šir. 2,5-3,8 cm, deblj. 1,5-2,0 cm.
Nalazište i darovatelj isti.

TABLA IV — MARINDVOR, CEROVAC I NEPOZNATA
NALAZISTA

1. Cijela plosnata sjekira svijetlozelene boje, dobro sačuvana. Donji dio je ravan, a gornji zaobljen. Sjekira se proširuje u zaobljenu oštricu. Veoma dobro obrađen i glačan kamen.
Inv. br. 408, duž. 12,0 cm, šir. 2,0-4,7 cm, deblj. 2,0 cm.
Sjekira je nađena kao slučajan nalaz u Marindvoru, a darovao ju je Rajner 1934. godine.
2. Ulomak plosnate sjekire tamnozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena. Sjekira završava zaobljenom oštricom. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 3504, duž. 5,5 cm, šir. 5,5 cm, deblj. 2,3 cm.
Sjekira je nađena prilikom oranja njive »Brdo« u Cerovcu, a poklonio ju je Ivan Miličević iz Cerovca.
3. Cijela, veoma mala plosnata kamena sjekira svijetlo-sivosmeđe boje s tamnijom granulacijom. Gornji dio je zaobljen, a donji završava oštricom. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 437, duž. 3,4 cm, šir. 2,6-2,4 cm, deblj. 0,9 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
4. Cijela plosnata sjekira zelene boje sa sitnom tamnijom granulacijom. Sjekira se proširuje u zaobljenu oštricu. Dobro glačani kamen.
Inv. br. 407, duž. 6,0 cm, šir. 4,8-3,8 cm, deblj. 1,8 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
5. Cijela plosnata sjekira svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja je zaobljena i profilirana. Sjekira se proširuje u zaobljenu oštricu. Sjekira je mjestimično otučana. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 406, duž. 9,0 cm, šir. 4,5-3,1 cm, deblj. 1,9 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
6. Cijela plosnata kamena sjekira svijetložute boje. Gornji dio sjekire je zaobljen, a donji se proširuje u oštricu. Okrnjena je gornja strana i oštrica.
Inv. br. 409, duž. 6,1 cm, šir. 5,3-3,5 cm, deblj. 2,1 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
7. Cijela plosnata kamena sjekira svijetlo-sivo-zelene boje. Sjekira je gore zaobljena, a dolje završava oštricom. Oštećenja su na obje strane sjekire. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 434, duž. 5,5 cm, šir. 2,5 cm, deblj. 0,9 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.

8. Cijela plosnata kamena sjekira tamnozeleno boje s tamnijom granulacijom. Gore je zaobljena, a dolje se proširuje u oštricu. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 410, duž. 7,7 cm, šir. 4,2-2,8 cm, deblj. 1,9 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
9. Cijela plosnata kamena sjekira svijetlosive boje. Gornji i donji dio je zaobljen. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 405, duž. 8,0 cm, šir. 5,1-4,6 cm, deblj. 2,4 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.

TABLA V — POŽESKI MILANOVAC

1. Cijela plosnata kamena sjekira svijetlosive boje s tamnijom granulacijom. Sjekira je dolje ravna, a gore zaobljena. Oštećenje je vidljivo na gornjem zaobljenom dijelu, na oštrici i donjoj plohi. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 1352, duž. 9,7 cm, šir. 5,6 cm, deblj. 2,1 cm.
Sjekira je nađena u Požeškom Milanovcu na njivi »Medu-međa«, a poklonio ju je učenik gimnazije Slavko Jovanović 1969. god. putem prof. Filipa Potrebece.
2. Kamena plosnata sjekira svijetlozelene boje. Sjekira je gore odlomljena, a prema dolje se širi u obrađenu oštricu. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena. Sjekira je mjestimično oštećena. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 1353, duž. 4,6 cm, šir. 3,7 cm, deblj. 1,4 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
3. Kamena plosnata sjekira sive boje s tamnijom granulacijom. Zaobljeni gornji dio se proširuje prema dosta oštećenoj oštrici. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 1354, duž. 5,7 cm, šir. 3,8 cm, deblj. 1,2 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
4. Cijela kamena sjekira plosnata, svijetlosive boje sa zaobljenom oštricom. Gornji dio sjekire završava ravno. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 1356, duž. 4,1 cm, šir. 3,3 cm, deblj. 1,1 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
5. Ulomak kamene plosnate sjekire tamnozeleno boje. Oštrica je zaobljena i dobro obrađena, a manjka gornji dio sjekire. Vidljiva su oštećenja na ravnoj donjoj i zaobljenoj gornjoj strani. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 1357, duž. 3,0 cm, šir. 2,9 cm, deblj. 0,9 cm.
Nalazište i darovatelj isti.

TABLA VI — ZARILAC

1. Kamena plosnata sjekira svijetlo-crvenkasto-sive boje. Donji dio je ravan, a gornji je uzdignut s koso obrađenim bočnim stranama. Sjekira se proširuje prema oštrici, koja je dosta oštećena. Manjka gornji dio sjekire. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 2976, duž. 9,9 cm, šir. 5,8-6,5 cm, deblj. 3,3 cm.
Sjekira je pronađena na »Grabaračkim livadama« pokraj šume Vražjak u Zarilcu prigodom regulacije Londže 1972. god., a poklonio ju je muzeju nastavnik Stjepan Vrkljan iz Požege.
2. Kamena plosnata sjekira svijetlozelene boje. Donja i gornja strana sjekire su ravne i dosta oštećene. Manjka gornji dio sjekire i oštrica. Dobro glačani kamen.
Inv. br. 3787, duž. 13,5 cm, šir. 5,1-6,3 cm, deblj. 1,8-2,2 cm.
Sjekiru je izbacio bager na površinu zemlje prigodom regulacije Londže, a pronađena je uz prokopani kanal prigodom arheol. iskapanja u Zarilcu 1976. god.
3. Kamena plosnata sjekira svijetlo-žuto-bijele boje. Obje strane sjekire su ravne. Manjka gornji dio sjekire i oštrica. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 2977, duž. 6,7 cm, šir. 4,5 cm, deblj. 1,6 cm.
Sjekira je nađena na »Grabaračkim livadama« kod šume Vražjak 1972. godine prigodom regulacije Londže, a poklonio ju je Stjepan Vrkljan.
4. Plosnata kamena sjekira bijele boje. Donji dio je ravan, a gornji uzdignut i zaobljen. Završetak sjekire je zaobljen, a manjka oštrica.
Inv. br. 4124, duž. 6,6 cm, šir. 4,0 i 3,4 cm, deblj. 2,2 cm.
Sjekira je nađena prigodom arheoloških iskapanja u Zarilcu 1977. godine u sondi C₁, u žarnom grobu (IV otkopni sloj na dub. od 0,80 cm).
5. Mala plosnata kamena sjekira svijetlozelene boje. Donji dio je ravan, a gornji blago zaobljen. Oštrica je dosta oštećena, a završetak sjekire je gore zaobljen. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 4130, duž. 6,0 cm, šir. 3,7 cm, deblj. 1,0-1,4 cm. Sjekira je nađena prigodom arheol. iskapanja u Zaričcu 1977. god. u sondi L (naselje) u II otkopnom sloju, na dub. od 0,60 cm, uz brončanodobnu keramiku.

6. Polovica kamene plosnate sjekire svijetlozelene boje sa sitnom tamnijom granulacijom. Donji dio sjekire je ravan, a gornji uzdignut i zaobljen. Manjka donji dio sjekire s oštricom. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 4041, duž. 6,6 cm, šir. 5,0-4,2 cm, deblj. 2,5 cm. Sjekira je nađena kao površinski nalaz, izbacio ju je bager uz prokopani kanal, prigodom arheol. iskapanja u Zaričcu 1976. god.

KALUPASTI KLINOVI (DLIJETA)

TABLA VII — GRADIŠTE, TURNIC, JAKŠIĆ

1. Cijeli kalupasti klin svijetložute boje. Gornji dio je okrnjen, a donji prelazi u zaobljenu oštricu. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 403, duž. 9,1 cm, šir. 3,5-4,2 cm, deblj. 2,4 cm. Klin je nađen kao površinski nalaz u Gradištu, a darovao ga je G. Šarić 1949. godine.
2. Mali potpuno sačuvani kalupasti klin svijetložute boje. Donji dio je ravan, a gornji zaobljen i uzdignut. Mjestimično je oštećenje na oštrici i gornjem dijelu. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 439, duž. 5,5 cm, šir. 2,3-2,0 cm, deblj. 1,9 cm. Klin je nađen u Gradištu, pronašao ga je Šarić, pož. žup., a poklonila Gimnazija 1949. godine.
3. Mali potpuno sačuvani kalupasti klin svijetlo-sivo-zelene boje. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 440, duž. 4,8 cm, šir. 1,5-1,7 cm, deblj. 1,2 cm. Nalazište i darovatelj isti.
4. Potpuno sačuvani kalupasti klin svijetlo-žuto-crvenkaste boje. Donja strana je ravna, a gornja dosta uzdignuta i zaobljena. Gornji dio ima trokutasti završetak, a klin završava proširenom zaobljenom oštricom. Oštećenja su na rubovima gornje strane klina. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 401, duž. 15,0 cm, šir. 2,9-4,9 cm, deblj. 2,0 cm. Klin je nađen kao slučajni površinski nalaz na oranici u Turniću 1952. godine.

5. Potpuno sačuvani duguljasti kalupasti klin smeđo-sive boje. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena. Gornji dio klina ima polukružni presjek, a oštećena je uska zaobljena oštrica. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 441, duž. 5,3 cm, šir. 1,4-1,6 cm, deblj. 1,3 cm. Klin je nađen u polju u Jakšiću, a darovao ga je Muzeju Ivan Prattes, upravitelj škole u Jakšiću 1933. godine.
6. Potpuno sačuvan masivan kalupasti klin svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena, i dosta uzdignuta. Gornji dio klina ima pravokutni presjek, a sužava se dolje prema zaobljenoj oštrici. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 402, duž. 9,5 cm, šir. 4,3 cm, deblj. 2,8 cm. Klin je pronađen kao slučajni nalaz na oranici u Jakšiću, a darovao ga je Ivan Prattes 1933. godine.

TABLA VIII — NOVOSELCI

1. Potpuno sačuvani izduženi kalupasti klin svijetlosive boje. Obje strane su blago zaobljene, a krajevi sa strane su oštri. Gornji i donji dio klina je zaobljen. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 963, duž. 15,5 cm, šir. 5,0 cm, deblj. 0,7 cm. Klin je pronađen prigodom rekognosciranja terena na pašnjaku »Šikara« u Novoselcima 1963. godine.¹⁶
2. Potpuno sačuvani klin svijetlosive boje, trokutastog oblika, sa četiri plohe. Kamen grube strukture. Gornji dio klina je širok i zaobljen, a završava uskom oštricom.
Inv. br. 1375, duž. 8,8 cm, šir. 2,0-3,6 cm, deblj. 1,6-3,4 cm. Nalazište: pašnjak »Šikara« u Novoselcima 1963. god.

¹⁶ U rujnu 1963. godine direktor Muzeja Josip Langhamer i kustos Muzeja Slavonije u Osijeku, prof. Mirko Bulat, vršili su sondažna arheološka iskapanja na lokalitetu »Šikara« u Novoselcima. Tom prilikom u dvije sonde pronađene su kamene sjekire, kasnobrončanodobna keramika, piramidalni glineni utezi i ostaci kućnog lijepa. Čitava površina je duboko preorana, te je na površinu izbačen kulturni sloj s nalazima keramike od neolita do srednjeg vijeka, kremenog oruđa, gara i kasno rimska brončana fibula.

3. Polovica sačuvanog klina svijetlosive boje, u presjeku četvrtastog oblika, sa četiri pravokutne plohe. Kamen grube strukture.
Inv. br. 1374, duž. 5,6 cm, šir. 3,5 cm, deblj. 3,0 cm.
Nalazište: pašnjak »Šikara« u Novoselcima 1963. god.
4. Potpuno sačuvan kalupasti klin svijetlozelene boje s tamnijim zrcima granulacije. Donja strana je ravna, a gornja je dosta uzdignuta i zaobljena. Gornji dio klina je širok, a donji se sužuje i završava zaobljenom oštricom. Okrnjena je gornja strana klina i oštrica. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 1380, duž. 9,0 cm, šir. 5,4 cm, deblj. 3,7 cm.
Klin je pronađen nakon preoravanja pašnjaka »Šikare« u Novoselcima, a poklonio ga je Muzeju Petar Čakalić 1963. godine.

TABLA IX — GRADAC

1. Polovica masivnog grubog kalupastog klina bijelo-žute boje. Donja strana je ravna, a na gornjoj su dvije strme stranice. Klin ima trokutasti završetak.
Inv. br. 996, duž. 8,0 cm, šir. 4,1 cm, deblj. 3,8 cm.
Klin je nađen u Gradcu, a darovao ga je Petar Čakalić 1960. godine.
2. Veoma mali kalupasti klin tamnozeleno boje s crnom granulacijom. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena. Klin se proširuje u zaobljenu oštricu. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 438, duž. 3,5 cm, šir. 1,2-1,7 cm, deblj. 1,2 cm.
Klin je nađen kao slučajan nalaz na »Gornjem pašnjaku« u Gradcu, a darovao ga je Petar Čakalić 1959. godine.
3. Cijeli kalupasti klin tamnozeleno boje. Donja strana je ravna, a gornja visoka i ravna. Klin se blago proširuje prema zaobljenoj oštrici. Mjestimično je oštećena površina klina. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 3585, duž. 9,2 cm, šir. 3,0-3,3 cm, deblj. 2,8-3,0, 1,4 cm.
Klin je nađen kao površinski nalaz u Gradcu kod Pleternice, a darovao ga je Petar Čakalić 1961. godine.
4. Cijeli kalupasti klin svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornje dvije stranice su uzdignute. Površina je dosta oštećena. Dobro glačan kamen.

- Inv. br. 987, duž. 8,9 cm, šir. 3,1 cm, deblj. 3,1 cm.
Klin je nađen kao površinski nalaz u Gradcu, na zemljištu »Odsjek« (nekada njiva). Darovao Muzeju Petar Čakalić 1960. god.
5. Cijeli kalupasti klin svijetložute boje. Donja strana je ravna, a gornja uzdignuta i zaobljena. Oštećen je gornji dio klina i oštrica. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 989, duž. 6,4 cm, šir. 2,9 cm, deblj. 3,0 cm.
Nalazište: »Odsjek« u Gradcu, darovao Petar Čakalić 1960. god.
6. Cijeli kalupasti klin svijetlosive boje. Oštećena je donja i gornja uzdignuta strana, pa je glačanje slabo vidljivo.
Inv. br. 995, duž. 8,6 cm, šir. 3,0 cm, deblj. 2,3 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
7. Cijeli kalupasti klin svijetlosive boje. Donja strana je ravna, a oštećenje je na uzdignutom hrptu i na gornjem dijelu klina. Klin završava uskom zaobljenom oštricom. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 986, duž. 8,1 cm, šir. 3,3 cm, deblj. 2,1 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
8. Donji dio kalupastog klina svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja uzdignuta i zaobljena. Oštećena je oštrica. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 3590, duž. 4,4 cm, šir. 3,8 cm, deblj. 2,5 cm.
Klin je nađen kao površinski nalaz u Gradcu, a darovao ga je Petar Čakalić 1961. godine.
9. Ulomak kalupastog klina svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornji uzdignuti dio je dosta oštećen. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 3591, duž. 6,3 cm, šir. 4,0 cm, deblj. 2,9 cm.
Nalazište i darovatelj isti.

TABLA X — NEPOZNATA NALAZISTA

1. Potpuno sačuvani kalupasti klin svijetlo-smeđo-ljubičaste boje. Donji dio je ravan, a gornji je dosta uzdignut i mjestimično oštećen. Klin završava zaobljenom oštricom. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 404, duž. 130, cm, šir. 3,0-3,8 cm, deblj. 3,4 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.

2. Mali kalupasti klin svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja blago zaobljena.
Inv. br. 443, duž. 4,7 cm, šir. 1,5 cm, deblj. 1,2 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
3. Cijeli kalupasti klin sivozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja uzdignuta i zaobljena. Sužena oštrica je oštećena.
Inv. br. 445, duž. 6,9 cm, šir. 2,3 cm, deblj. 2,1 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
4. Cijeli kalupasti klin svijetlo-zelene-sive boje. Donja strana je ravna, a gornja je uzdignuta i trapezoidna. Klin se proširuje u oštricu. Oštećena je donja strana i oštrica. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 413, duž. 8,3 cm, šir. 2,8-3,8 cm, deblj. 1,8-2,8 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.
5. Mali kalupasti klin svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja dosta uzdignuta i trapezoidna. Klin se blago proširuje prema zaobljenoj oštrici. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 444, duž. 5,6 cm, šir. 1,8 cm, deblj. 1,7 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.

TABLA XI — JAGUPLIJE, POŽESKI MILANOVAC,
RUSEVAC

1. Dobro sačuvan dugi kameni kalupasti klin svijetlozelene boje sa smeđom granulacijom. Donja strana je ravna, a gornja uzdignuta i zaobljena. Gornji dio klina ima kružni završetak, koji je pola odlomljen, a klin se blago sužava prema oštrici. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 3340, duž. 14,3 cm, šir. 3,0-3,6 cm, deblj. 3,1 cm.
Klin je slučajno nađen na »Glavici« u Jaguplijama, a poklonio ga je Muzeju Franjo Kotorac 1974. godine.
2. Dio kalupastog klina bijele boje sa sivom granulacijom. Donji dio je ravan, a gornji dosta uzdignut i zaobljen. Klin se sužuje prema zaobljenoj oštrici. Manjka gornji dio klina. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 1355, duž. 4,7 cm, šir. 1,9 cm, deblj. 1,6 cm.
Klin je nađen u Požeškom Milanovcu na njivi Međumeđa, a nalaznik učenik gimnazije, Slavko Jovanović, poklonio ga je putem prof. Filipa Potrebece.

3. Veoma mali uski kalupasti klin sive boje. Klin se sužuje prema zaobljenoj oštrici. Gornja strana je uzdignuta. Manjka gornji završetak klina. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 1358, duž. 29 cm, šir. 1,3 cm, deblj. 0,8 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
4. Ulomak kalupastog kamenog klina svijetlozelene boje. Donja strana je ravna, a gornja dosta uzdignuta i zaobljena. Oštrica je zaobljena, a gornji dio klina manjka. Na površini su vidljiva oštećenja. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 1610, duž. 7,6 cm, šir. 3,3 cm, deblj. 2,6 cm.
Klin je nađen kao slučajan nalaz u polju »Kremenjuša« u Ruševcu, a poklonio ga je Đuro Miličević 1958. godine.
5. Cijeli kalupasti klin svijetlo-zeleno-sive boje. Donji dio je ravan, a gornji uzdignut i zaobljen. Klin je dosta oštećen na oštrici i na obje strane.
Inv. br. 1611, duž. 6,1 cm, šir. 3,5 cm, deblj. 1,9 cm.
Nalazište i darovatelj isti.
6. Ulomak središnjeg dijela kalupastog klina svijetlosmeđe boje sa sitnom tamnom granulacijom. Donja strana je ravna, a gornja ima usku plohu i sa strane po jednu kosu plohu. Manjka oštrica i završetak klina. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 1612, duž. 5,0 cm, šir. 4,2 cm, deblj. 3,6 cm.
Nalazište i darovatelj isti.

TABLA XII — ZARILAC

1. Masivni kameni kalupasti klin svijetloljubičaste boje. Donja strana je ravna, a gornja je uzdignuta i zaobljena, sa po jednom kosom i okomitom stranicom sa strane. Klin se prema dolje proširuje. Manjka gornji dio oštrice. Jače oštećenje je u donjem dijelu klina. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 3786, duž. 11,0 cm, šir. 5,5-7,0 cm, deblj. 3,8-5,0 cm.
Klin je nađen u Zarilcu prigodom arheol. iskapanja 1976. god. (izbacio ga je bager uz prokopani kanal — regulacija Londže).

2. Ulomak kamenog kalupastog klina svijetlozelene boje s tamnijim prugama. Donji dio klina je ravan, a gornji zaobljen. Mjestimično su vidljiva oštećenja. Klin se sužava prema zaobljenoj oštrici.
Inv. br. 3542, duž. 10,2 cm, šir. 2,8-4,0 cm, deblj. 3,2 cm.
Klin je nađen kao površinski nalaz na »Grabaračkim livadama« u ZariLCu (kod šume Vražjak) prigodom regulacije Londže 1957, a poklonio ga je Stjepan Vrkljan.
3. Cijeli kameni kalupasti klin bijelo-sive boje, veoma lagan. Obje strane klina su neravne površine i oštećene. Klin se blago sužava prema oštrici, a gornji dio je oštećen.
Inv. br. 4126, duž. 8,5 cm, šir. 3,0 cm, deblj. 2,3 cm.
Klin je nađen prigodom arheol. iskapanja u ZariLCu 1977. god. u sondi C, u žarnom grobu G-1 na dub. od 0,80 cm (IV otkopni sloj).
4. Cijeli kalupasti klin bijele boje. Donji dio je ravan, a gornji zaobljen i uzdignut. Oštrica i gornji dio klina su zaobljeni.
Inv. br. 4125, duž. 6,6 cm, šir. 2,1-2,3 cm, deblj. 1,1 cm.
Nađeno prigodom arheol. iskapanja u ZariLCu 1977. god. u sondi C — IV otkopni sloj, na dub. od 0,80 cm.
5. Kameni kalupasti klin bijele boje, veoma lagan. Donja strana je ravna, a gornja uzdignuta i oštećena. Gornji završetak klina manjka, a oštrica je zaobljena.
Inv. br. 3789, duž. 5,6 cm, šir. 2,6-3,3 cm, deblj. 1,8-2,1 cm.
Klin je nađen prigodom arheol. iskapanja u ZariLCu 1976. god. (bager ga je izbacio uz prokopani kanal).
6. Ulomak gornjeg dijela kamenog kalupastog klina svijetlozeleno-sive boje s tamnijom granulacijom. Donja strana je ravna, a gornja zaobljena. Završetak klina ima polukružni presjek. Manjka središnji dio i oštrica klina. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 3688, duž. 5,2 cm, šir. 3,5-5,1 cm, deblj. 2,8 cm.
Klin je nađen u ZariLCu 1976. god. (bager ga je izbacio na površinu).
7. Mali kalupasti kameni klin tamno-sivo-plave boje s tamnijom granulacijom. Donji dio je ravan, a gornji uzdignut i profiliran. Oštrica je dobro obrađena, a manjka završetak klina. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 4127, duž. 3,8 cm, šir. 1,5 cm, deblj. 1,0 cm.
Nađeno u ZariLCu 1977. god. (bager ga je izbacio uz prokopani kanal).

KAMENE SJEKIRE ČEKICAŠTOG TIPA

TABLA XIII — IVANINDVOR, DUBOKA, GRADAC, MARINDVOR, DJEDINA RIJEKA, GOLO BRDO

1. Cijela kamena sjekira čekičastog tipa tamno-sivo-crne boje. Rupa za nasadivanje je u gornjem dijelu sjekire. Zaobljena gornja strana se sužuje prema oštrici. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 1429, duž. 15,0 cm, šir. 2,3-4,8 cm, deblj. 3,7-4,7 cm, promjer rupe 2, 4 cm.
Sjekira je nađena na Ivanindvoru prigodom dubokog oranja na tabli 1. Darovao ju je Muzeju Mirko Mlinarić iz Pleternice 1969. godine.
2. Cijela kamena plosnata sjekira čekičastog tipa svijetložute boje s tamnosmeđom grubom granulacijom. U gornjem dijelu sjekire je probušena veća rupa za nasad. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 928, duž. 12,5 cm, šir. 5,0 cm, deblj. 3,4 cm, promjer rupe 2,3 cm.
Sjekira je nađena prigodom oranja njive u Dubokoj, a poklonio ju je Boško Radovanović.
3. Ulomak sjekire čekičastog tipa tamno zelene boje s bijelom granulacijom. Sačuvana je polovica rupe za nasad. Donji dio sjekire završava trokutasto. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 994, duž. 8,0 cm, šir. 4,1 cm, deblj. 3,7 cm, promjer rupe 1,5 cm.
Sjekira je nađena kao površinski nalaz u Gradcu na njivi »Klasje-Uzdenac«, a darovao ju je Petar Čakalić 1968. godine.
4. Ulomak gornjeg dijela sjekire čekičastog tipa svijetlozelene boje. Sjekira je sačuvana u visini polovice rupe za nasad. Dobro uglačan kamen.
Inv. br. 993, duž. 4,5 cm, šir. 4,8 cm, deblj. 4,1 cm, promjer rupe 1,6 cm. Sjekira je nađena na »Kunovačkom pašnjaku« u Marindvoru, a darovao ju je Mato Horvat 1962. godine.
5. Ulomak gornjeg dijela plosnate sjekire čekičastog tipa tamnozeleno boje s bijelom granulacijom. Gornji dio sje-

kire je skošen, a sačuvana je sjekira do polovice rupe za nasad.

Inv. br. 1115, duž. 7,6 cm, šir. 4,7 cm, deblj. 2,8 cm, promjer rupe 1,2 cm. Sjekira je nađena u Djedinoj Rijeci, na oranici »Merenac« (nekada šuma). Muzeju je darovao Stjepan Marinac 1964. god. putem dr. Josipa Buturca.

6. Cijela kamena sjekira čekićastog tipa sive boje sa sitnom bijelom granulacijom. Velika rupa za nasad se nalazi u gornjem dijelu sjekire. Gornji dio sjekire ima kružni oblik, a sužuje se prema oštrici. Veoma dobro glačan i sačuvan kamen.

Inv. br. 1601, duž. 13,5 cm, šir. 2,7—5,1 cm, deblj. 4,9 cm, promjer rupe 2,7 cm.

Sjekira je nađena na oranici Ante Antolića u Golom Brdu prilikom obrade zemlje 1969. godine. Darovao ju je Muzeju Stevo Ivančević iz Vidovaca.

TABLA XIV — LAZE, JAKSIC

1. Cijela masivna kamena sjekira čekićastog tipa zeleno-sive boje. Rupa za nasad je ispod sredine sjekire. Gornji dio je zaobljen i oštećen, a donji dio se trokutasto sužuje prema oštrici. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 433, duž. 15,0 cm, šir. 8,0 cm, deblj. 6,2 cm, promjer rupe — 2,0 cm. Sjekira je nađena na oranici »Jezerine« u Lazama, a darovao ju je Makso Savić, 1931. godine.

2. Kamena sjekira čekićastog tipa crne boje. Rupa za nasad se nalazi na sredini sjekire. Gornji dio sjekire je zaobljen i oštećen, a završava trokutasto prema oštrici. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 429, duž. 8,5 cm, šir. 5,1—4,7 cm, deblj. 5,2 cm.

Sjekira je nađena u Lazama, u potoku Jastrebac kod Gradske šume, a darovao ju je Makso Lazić, pom. grad. lugar 1931. godine.

3. Cijela kamena sjekira čekićastog tipa zeleno-sive boje. Rupa za nasad se nalazi u gornjem dijelu sjekire. Na gornjoj i donjoj strani je blago okomito udubljenje. Sjekira se trokutasto sužava prema oštrici. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 428, duž. 10,5 cm, šir. 4,4—3,8 cm, deblj. 4,6 cm, promjer rupe 1,8 cm.

Sjekira je nađena u polju u Jakšiću, a darovao ju je Ivan Prattes, upravitelj škole u Jakšiću 1933. godine.

4. Ulomak kamene sjekire čekićastog tipa tamnosive boje. Sačuvana je oštrica i polovica donjeg dijela sjekire. Rupa je prelomljena po sredini. Vidljivi su grubi urezi na kamenu.

Inv. br. 998, duž. 8,2 cm, šir. 3,6 cm, deblj. 4,5 cm, promjer rupe 2,0 cm. Sjekira je nađena u Jakšiću, a poklonio ju je Ivan Prattes 1931. god.

5. Polovica kamene sjekire čekićastog tipa svijetlozelene boje s prelomljenom rupom po sredini. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 423, duž. 7,1 cm, šir. 2,8—4,6 cm, deblj. 3,8 cm, promjer rupe 1,8 cm. Sjekira je nađena u okolici Jakšića a poklonio ju je Ivan Prattes 1931. godine.

6. Ulomak masivne kamene sjekire čekićastog tipa svijetlosive boje. Prelomljena je po sredini rupa za nasadivanje. Inv. br. 431, duž. 8,5 cm, šir. 11,5 cm, deblj. 5,2 cm, promjer rupe 3,6 cm. Sjekira je pronađena u polju u Jakšiću, a darovatelj je nepoznat.

TABLA XV — GRADIŠTE, SREDNJI LIPOVAC, BERTELOVCI, NEPOZNATA NALAZISTA

1. Cijela plosnata sjekira čekićastog tipa pravokutno izduženog oblika tamnozeleno boje. Rupa za nasad je smještena u gornjem dijelu sjekire. Gornji dio sjekire je ravan, a oštrica je zaobljena i oštećena.

Inv. br. 427, duž. 18,5 cm, šir. 8,7 cm, deblj. 3,0 cm, promjer rupe 1,8 cm.

Sjekira je nađena kao slučajna nalaz u Gradištu, pronašao ju je G. Šarić, a Muzeju poklonila požeška Gimnazija 1949. godine.

2. Ulomak gornjeg dijela kamene sjekire čekićastog tipa tamnozeleno boje. Sjekira je polomljena po sredini rupe. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 421, duž. 4,5 cm, šir. 4,3—5,0 cm, deblj. 3,0 cm, promjer rupe 1,8 cm. Sjekira je nađena u polju u Bertelovcima, a nalaznik je Petar Lokmer. Darovao ju je Muzeju Ivan Prattes 1931. godine.

3. Ulomak kamene sjekire tamno-sivo-zelene boje. Na donjoj strani sjekire je vidljiv ostatak glačane okomite udubine. Sjekira ima rupu koja nije završena (bušenje je započeto).

Inv. br. 417, duž. 5,3 cm, šir. 4,5 cm, deblj. 4,8 cm, promjer rupe 1,8 cm. Nalazište i darovatelj nepoznati.

4. Ulomak donjeg dijela kamene sjekire sive boje s prelomljenom rupom po sredini. Donji dio sjekire je ravan, a gornji zaobljen. Sjekira se sužuje prema zaobljenoj maloj oštrici.

Inv. br. 418, duž. 7,5 cm, šir. 2,7-4,6 cm, deblj. 1,7-3,2 cm, prom. rupe 1,9 cm.

Nalazište i darovatelj su nepoznati.

5. Cijela kamena sjekira čekičastog tipa svijetlozelene boje s većom rupom za nasad u srednjem dijelu sjekire. Gornji dio sjekire je zaobljen, a sjekira se trokutasto sužuje prema oštrici. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 430, duž. 9,5 cm, šir. 5,4 cm, deblj. 4,0 cm, promjer rupe 2,3 cm. Sjekira je nađena u Srednjem Lipovcu, a darovatelj je nepoznat.

TABELA XVI — NEPOZNATA NALAZISTA

1. Cijela kamena sjekira čekičastog tipa svijetlozelene boje s tamnijom granulacijom. Rupa za nasad je na sredini sjekire. Sjekira ima dvije oštrice. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 422, duž. 12,0 cm, šir. 4,9 cm, deblj. 2,8 cm, promjer rupe 1,7 cm. Nalazište i darovatelj su nepoznati.

2. Kamena sjekira čekičastog tipa sivo-zelene boje. Rupa za nasad se nalazi na gornjem dijelu sjekire. Gornji dio je zaobljen, a donji dio je trokutast i prelazi u oštricu, koja je oštećena. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 419, duž. 10,2 cm, šir. 4,3—1,3 cm, deblj. 3,0—4,3 cm. Nalazište i darovatelj nepoznati.

3. Ulomak donjeg dijela kamene sjekire zelene boje s tamnijom granulacijom. Sjekira je polomljena po sredini rupe za nasad. Donji dio završava trokutasto i prelazi u oštricu. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 1901, duž. 8,8 cm, šir. 4,7 cm, deblj. 4,3 cm, promjer rupe 1,7 cm.

Nalazište i darovatelj nepoznati.

4. Ulomak donjeg dijela kamene sjekire sive boje. Sjekira je polomljena po sredini rupe za nasad. Sjekira završava trokutastim donjim dijelom i oštricom. Mjestimično je kamen otucan.

Inv. br. 420, duž. 9,5 cm, šir. 5,2—2,7 cm, deblj. 4,4 cm, promjer rupe 1,6 cm. Nalazište i darovatelj su nepoznati.

TABELA XVII — NEPOZNATA NALAZISTA

1. Ulomak gornjeg dijela kamene sjekire čekičastog tipa zelene boje s krupnom granulacijom. Gornji dio je kvadratan, a sjekira je polomljena po sredini rupe za nasad. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 424, duž. 5,3 cm, šir. 3,5—5,0 cm, deblj. 3,8, prom. rupe 1,9 cm. Nalazište i darovatelj nepoznati.

2. Ulomak gornjeg dijela kamene sjekire čekičastog tipa tamno i svijetlozelene boje. Sačuvana je polomljena rupa po sredini. Iznad rupe je ostatak pokušaja ponovnog bušenja rupe.

Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 1116, duž. 5,4 cm, šir. 3,3—4,8 cm, deblj. 4,1 cm, promjer rupe 1,0—1,7 cm.

Nalazište i darovatelj nepoznati.

3. Ulomak donjeg dijela kamene sjekire polomljen po sredini rupe za nasad. Sjekira je čekičastog tipa svijetlo-žuto-sive boje. Veoma dobro glačan kamen.

Inv. br. 425, duž. 8,1 cm, šir. 1,8—4,7 cm, deblj. 2,5—3,6 cm, promjer rupe 1,6 cm.

Nalazište i darovatelj nepoznati.

4. Ulomak donjeg dijela kamene sjekire čekičastog tipa tamnozeleno boje. Sjekira je polomljena po sredini rupe za nasad. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 426, duž. 5,9 cm, šir. 4,4 cm, deblj. 4,8 cm, promjer rupe 1,8 cm. Nalazište i darovatelj nepoznati.

5. Ulomak gornjeg dijela kamene sjekire zeleno-bijele boje s krupnim zrnima kamena. Sjekira je polomljena po sredini rupe za nasad. Gornji dio sjekire je zaobljen.

Inv. br. 118, duž. 7,2 cm, šir. 5,0 cm, deblj. 3,5 cm, promjer rupe 1,9 cm. Nalazište i darovatelj nepoznati.

TABLA XVIII — *NOVOSELCI, JEMINOVAC, ZARILAC*

1. Ulomak donjeg dijela kamene sjekire čekičastog tipa svijetlozelene boje s tamnijom granulacijom. Na sredini gdje je prelomljena sjekira vidljiv je ostatak glačane okomite udubine i polukružno udubljenje — ostatak pokušaja bušenja rupe. Mjestimično je sjekira oštećena. Donja i gornja strana sjekire su ravne.
Inv. br. 1377, duž. 9,1 cm, šir. 5,3 cm, deblj. 2,8—4,2 cm, promjer rupe 1,4 cm.
Sjekira je nađena prigodom oranja na pašnjaku »Šikara« u Novoselcima, a darovao ju je Petar Čakalić 1963. godine.
2. Ulomak donjeg dijela kamene sjekire čekičastog tipa svijetlo-sive boje. Rupa za nasad je prelomljena koso po sredini. Donja strana sjekire je ravna, strane su uzdignute i zaobljene. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 1296, duž. 8,4 cm, šir. 5,0 cm, deblj. 3,7 cm, promjer rupe 1,6 cm. Sjekira je nađena u Jeminovcu prigodom oranja, a poklonio ju je Mile Čičković putem prof. Branimira Kempfa.
3. Donji dio kamene sjekire čekičastog tipa tamno zelene boje. Gornja, donja i dvije okomite plohe sa strane su zaobljene. Sjekira je prelomljena po sredini rupe za nasad. Veoma dobro glačan kamen.
Inv. br. 3212, duž. 6,4 cm, šir. 5,5 cm, deblj. 3,3 cm, promjer rupe 2,2 cm. Sjekira je nađena na »Grabaračkim livadama« uz šumu Vražjak u Zarilcu prigodom regulacije Londže 1973. godine.
4. Ulomak gornjeg dijela kamene sjekire čekičastog tipa svijetlosive boje. Gornji dio sjekire je kvadratni, a sjekira je prelomljena po sredini rupe. Dobro glačan kamen.
Inv. br. 3543, duž. 4,3 cm, šir. 4,8 cm, deblj. 3,5 cm, promjer rupe 1,8 cm. Sjekira je nađena u Zarilcu prigodom regulacije Londže 1975. godine.

TABLA XIX — *NEPOZNATA NALAZISTA*

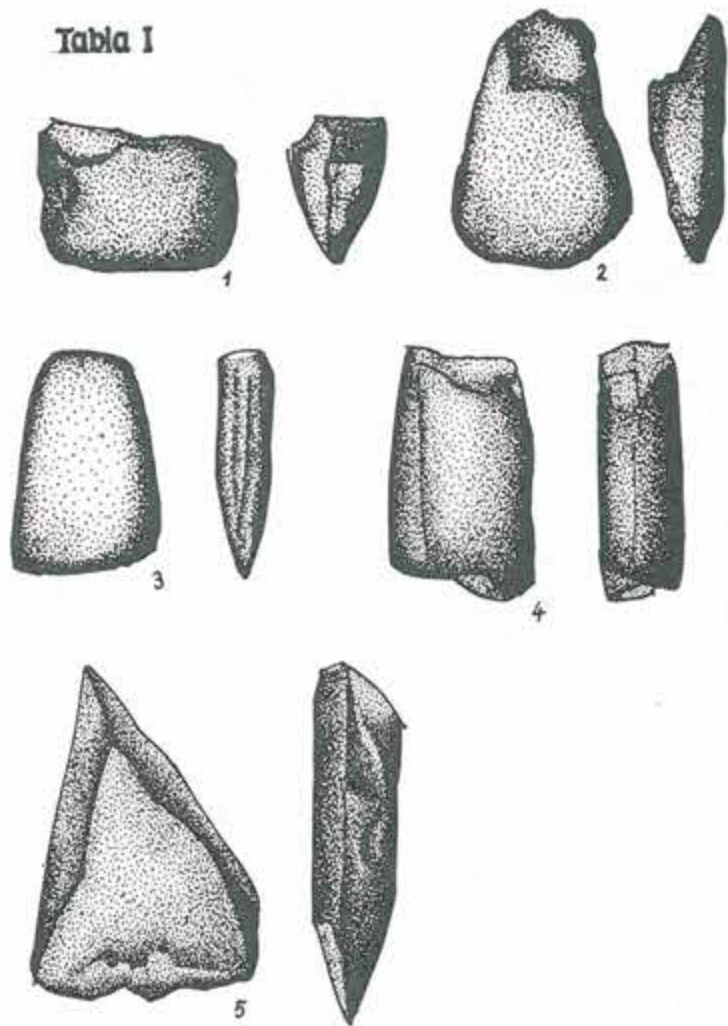
1. Veoma masivna potpuno sačuvana kamena sjekira čekičastog tipa svijetlozelene boje sa sitnom tamnijom granulacijom. Gornji završetak sjekire je zaobljen, a prema oštri-

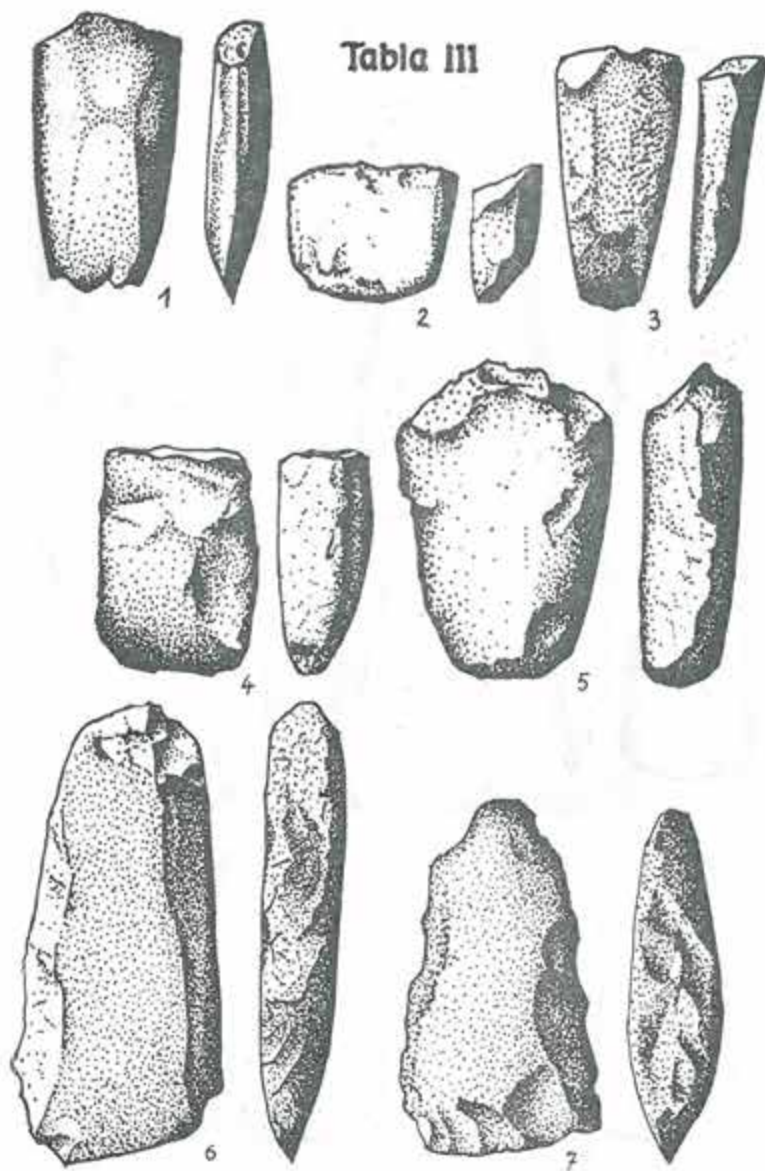
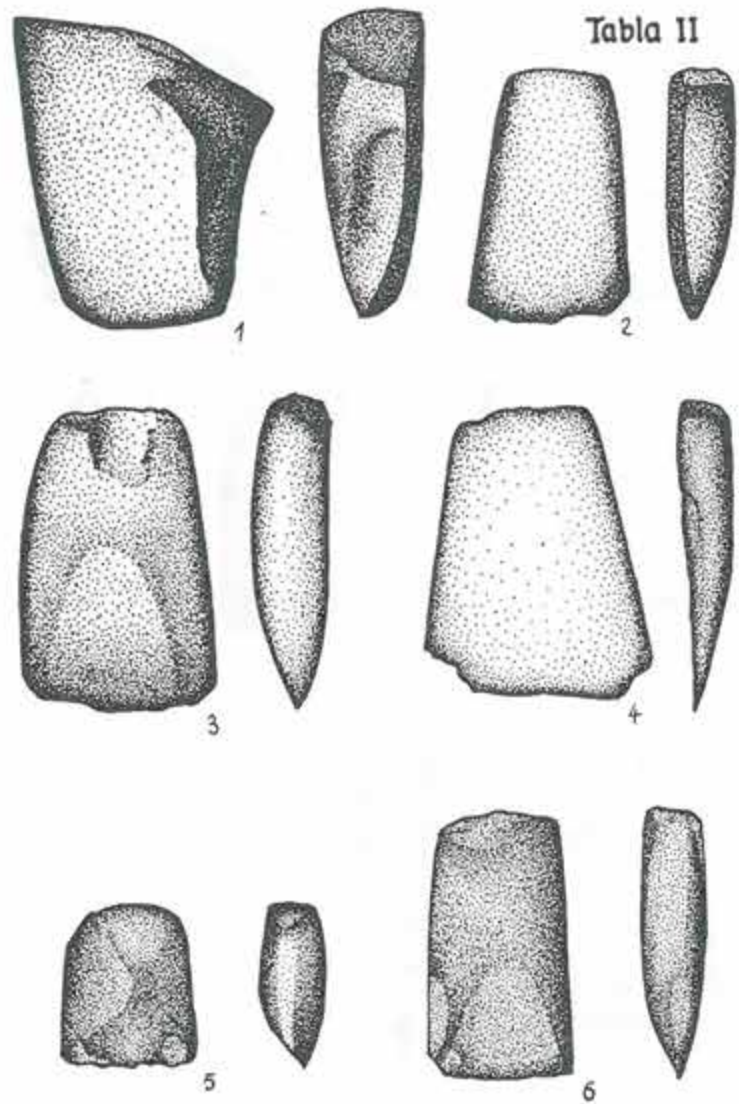
ci se trokutasto sužuje. Manja rupa je u gornjem dijelu sjekire. Donji dio sjekire je ravan, a gornji dio i dvije plohe sa strane su blago profilirani. Mjestimično dosta oštećena sjekira. Dobro glačan kamen.

Inv. br. 6004, duž. 21,0 cm, šir. 9,6—4,5 cm, deblj. 6,2 cm, promjer rupe 1,9 cm. Nalazište i darovatelj nepoznati.

2. Veoma masivna, dobro sačuvana, gruba kamena sjekira čekičastog tipa. Kamen grube strukture sivo-bijele boje. Na gornjem trokutastom dijelu je rupa za nasad. Sjekira ima nepravilan trokutasti oblik sa zaobljenom donjom stranicom. Donja strana sjekire je ravna, a gornja je uzdignuta i nepravilno profilirana.
Inv. br. 6005, duž. 22,8 cm, šir. 3,4—13,0—8,5 cm, deblj. 3,9—5,6 cm, promjer rupe 2,8 cm.
Nalazište i darovatelj nepoznati.

Tabla I

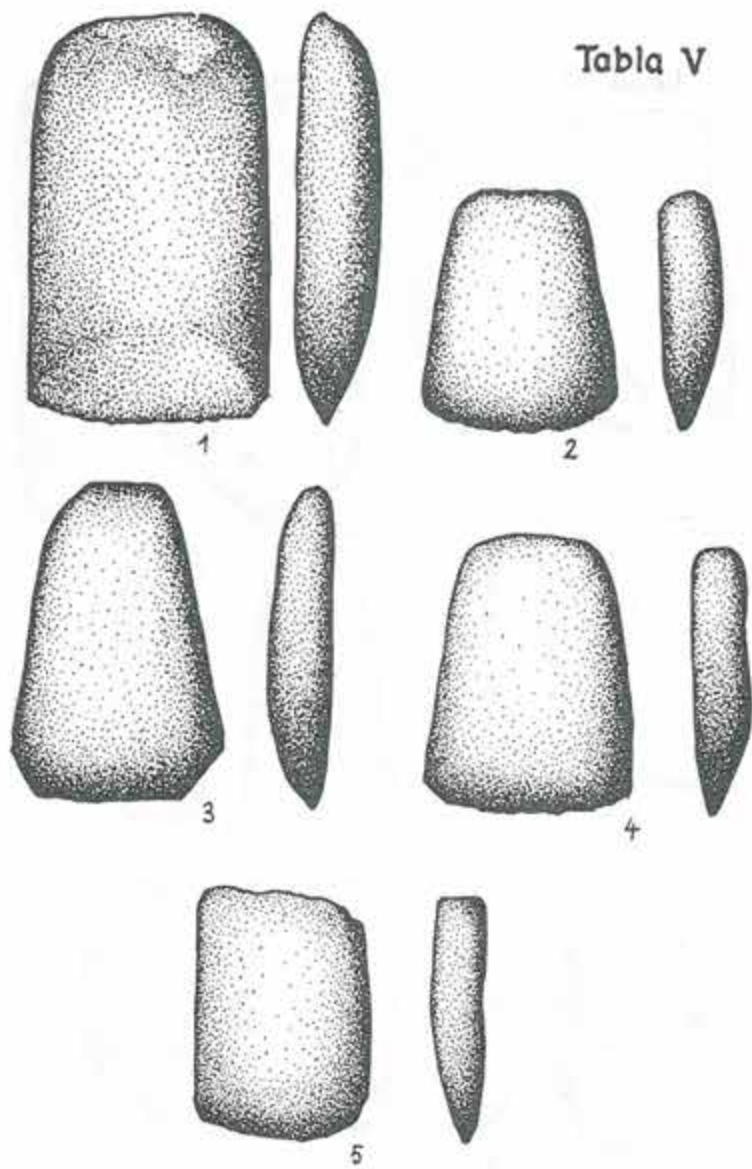
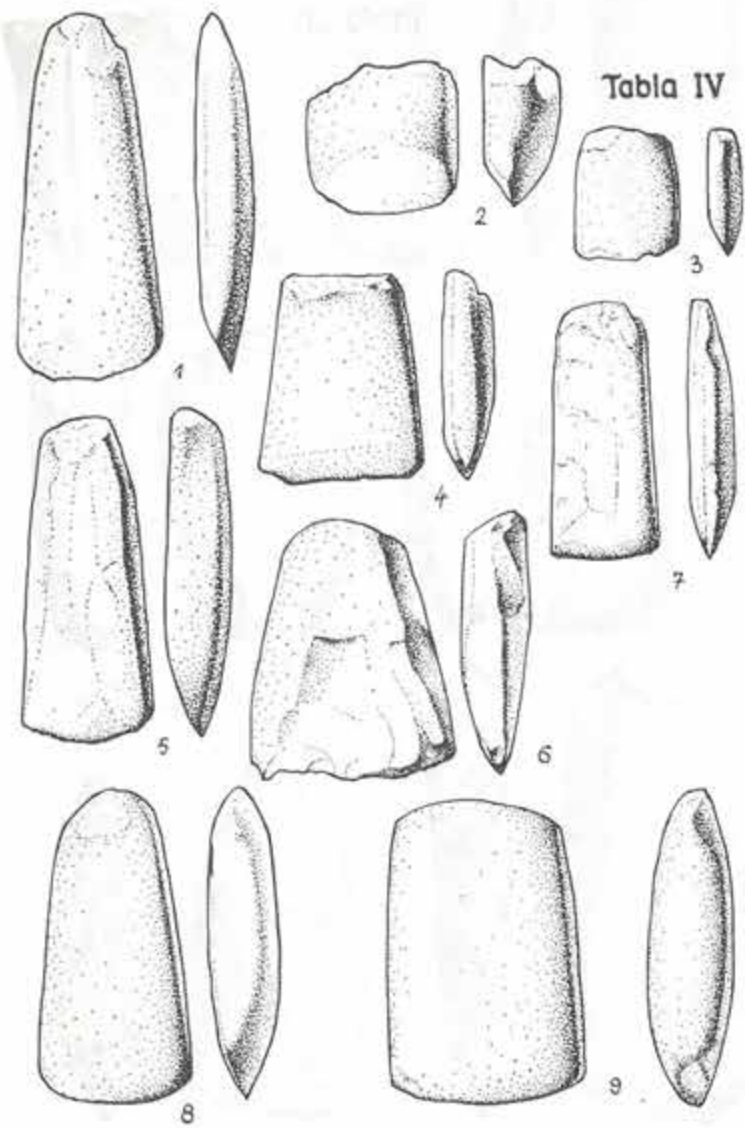

Tabla VI

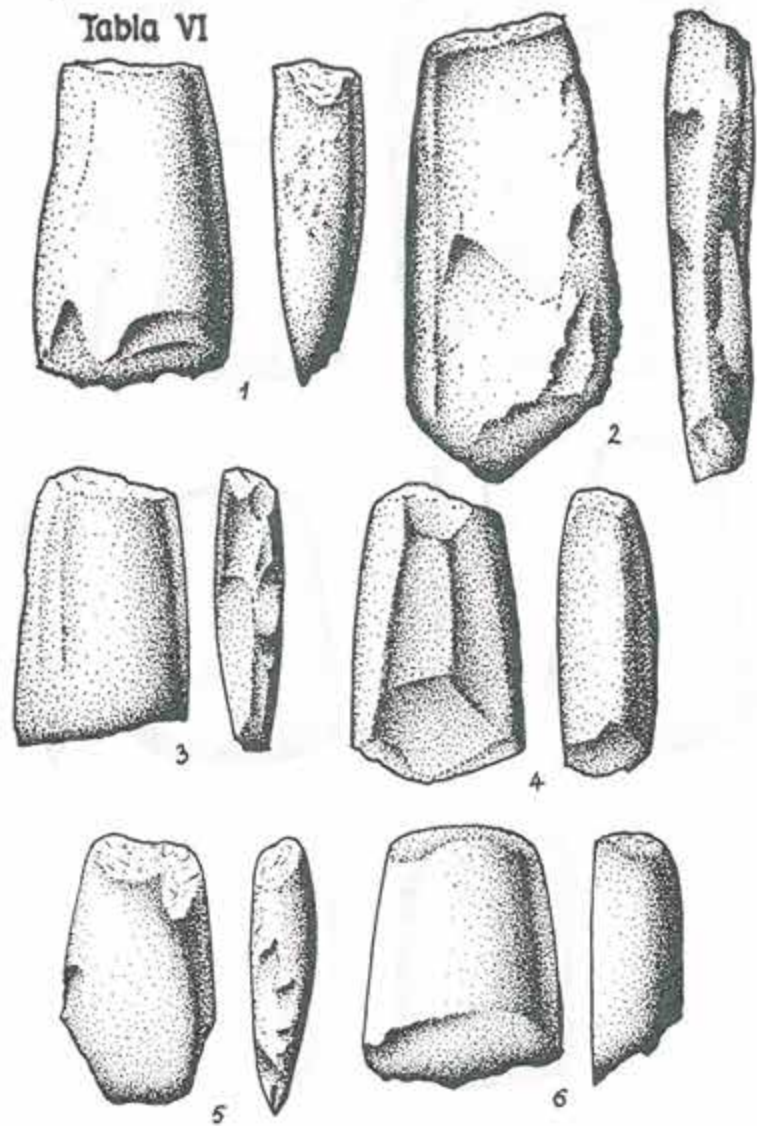
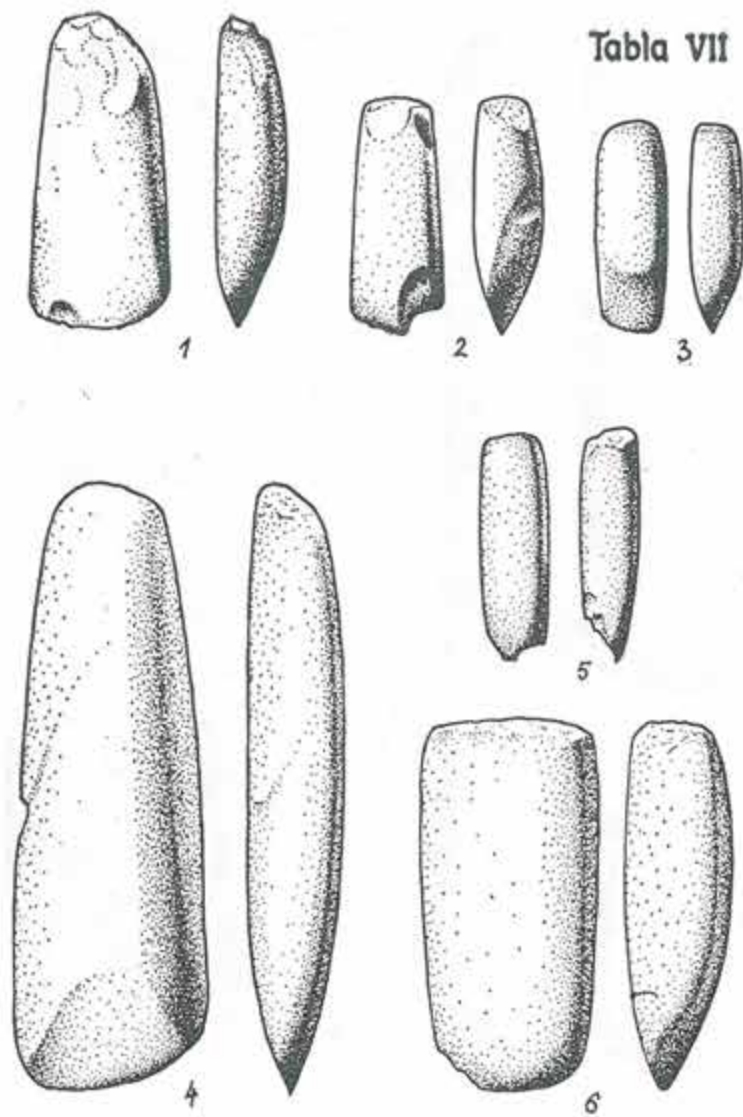

Tabla VII

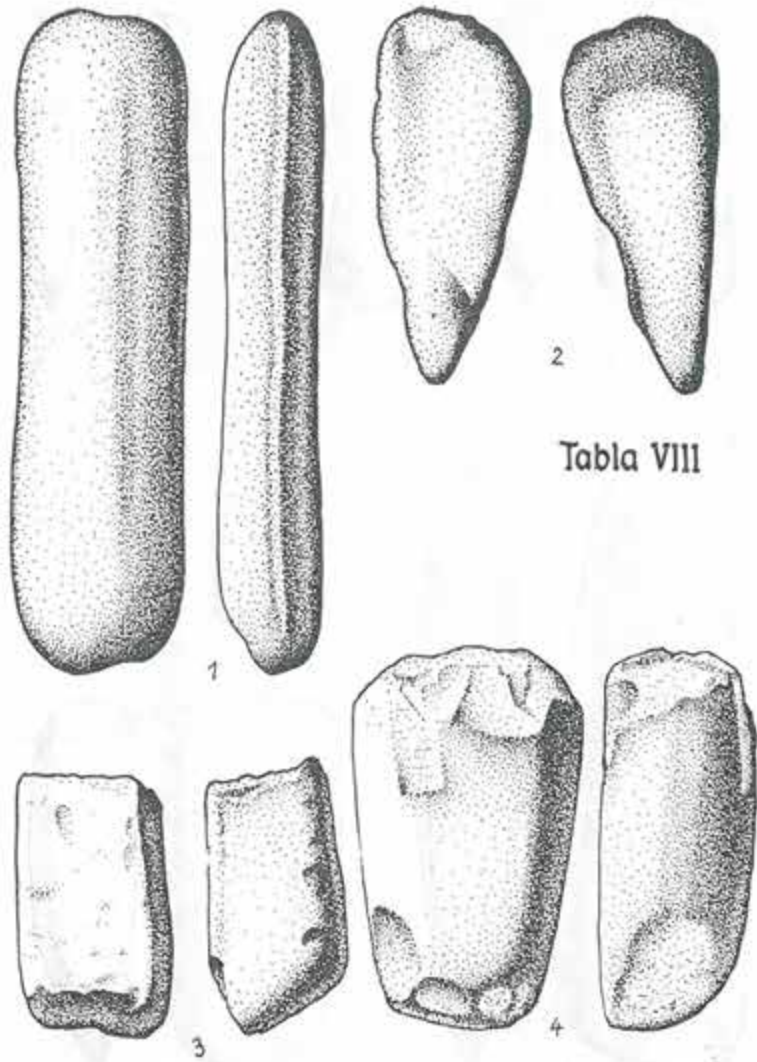

Tabla VIII

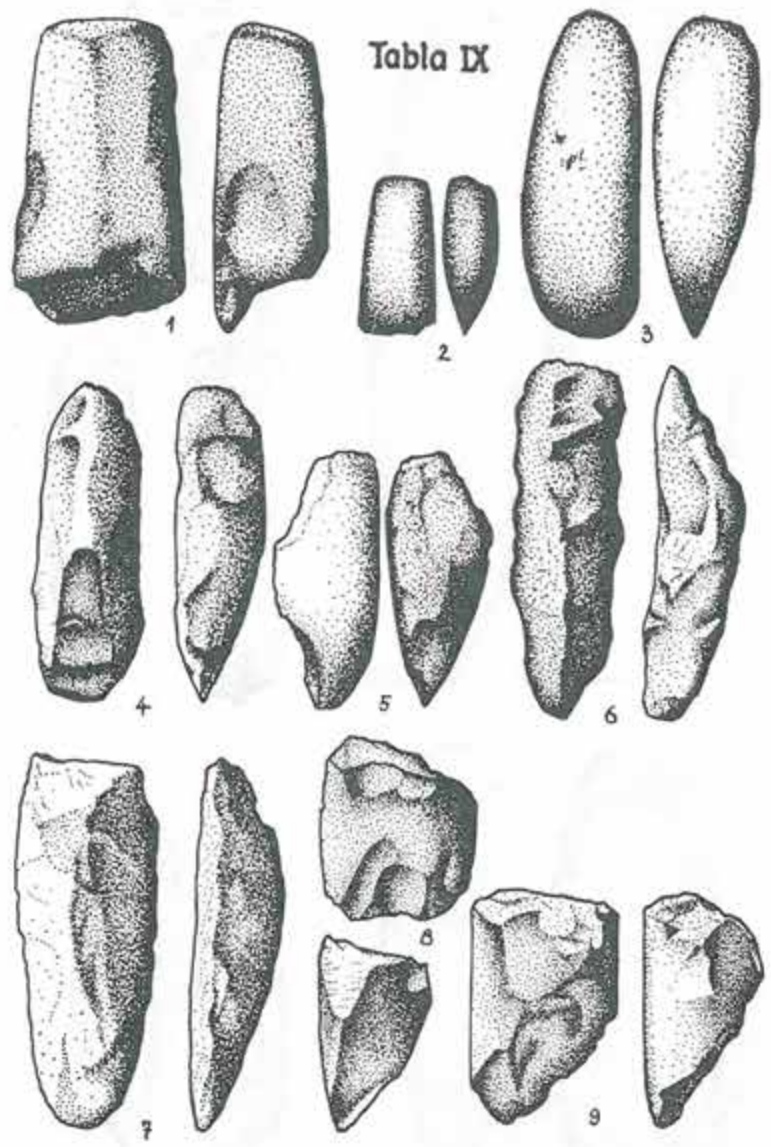
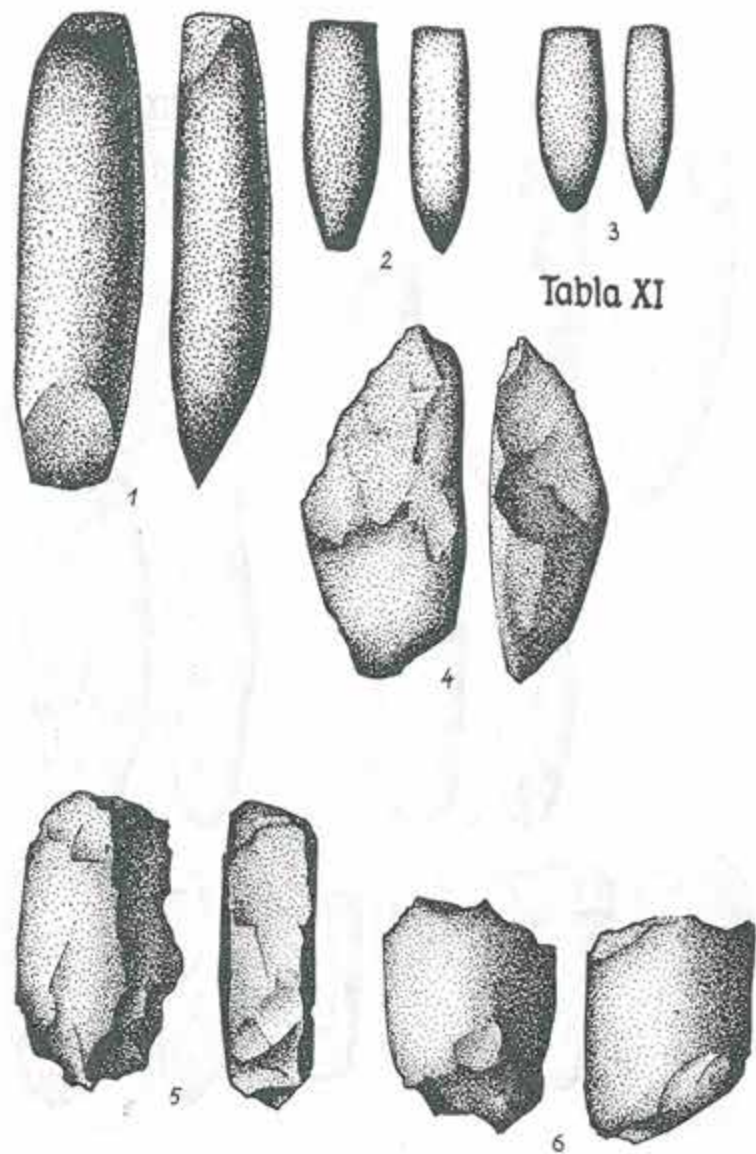
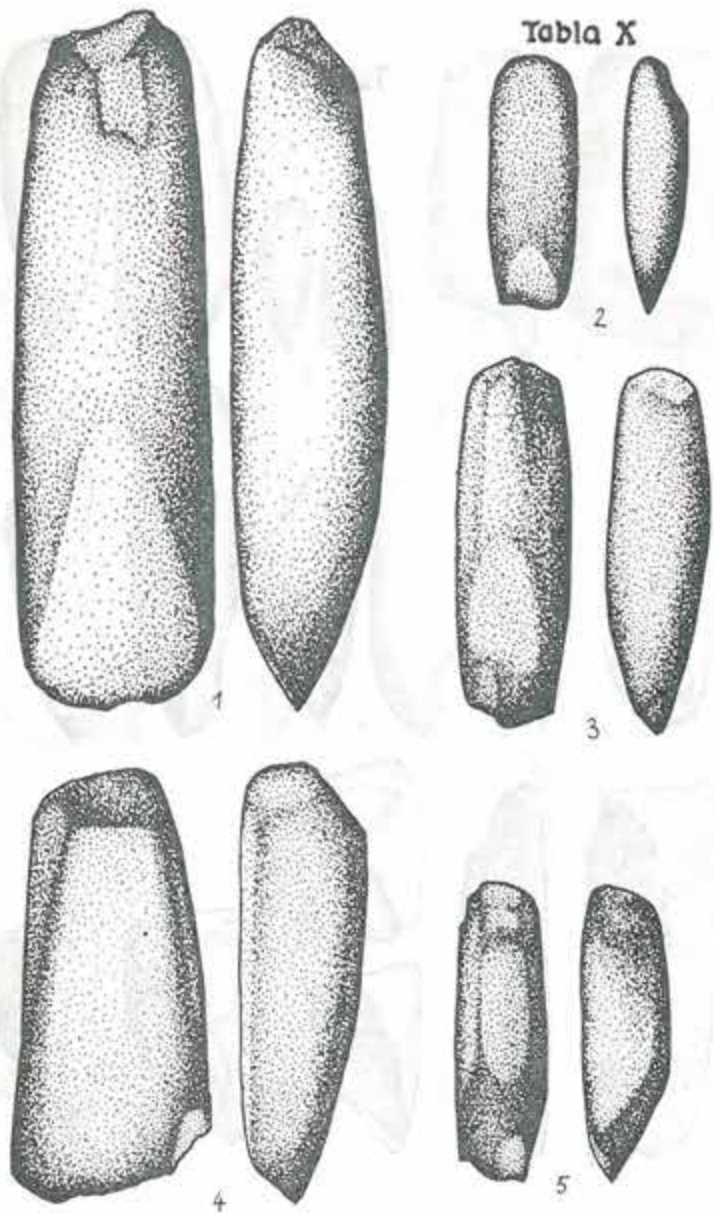

Tabla IX

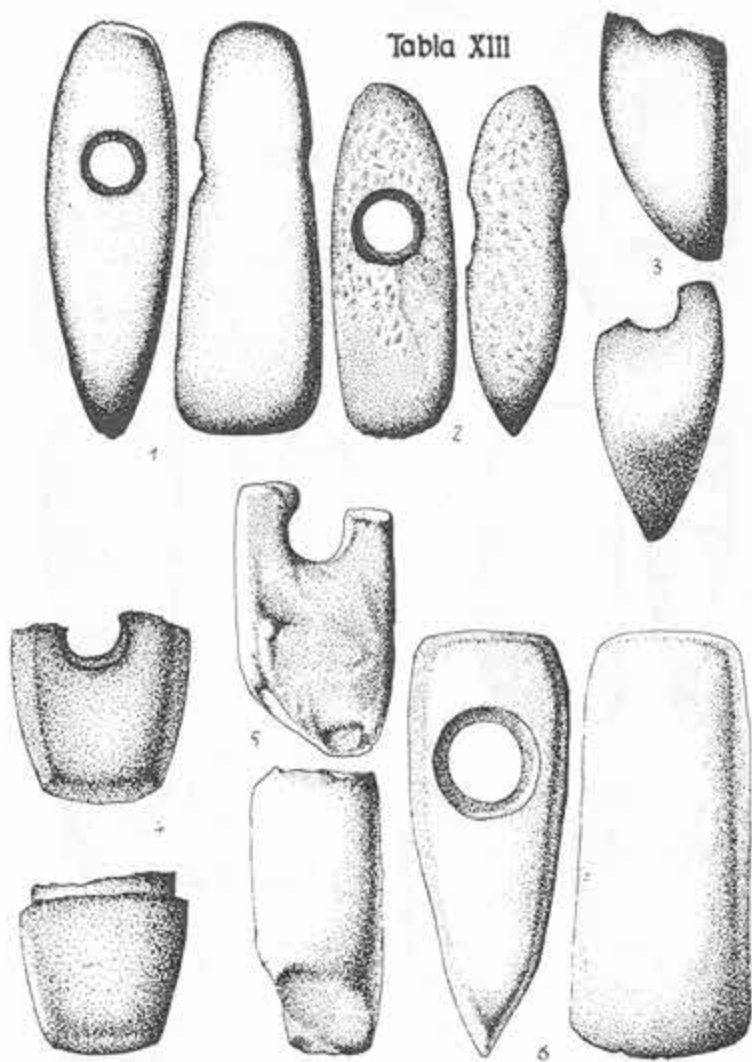
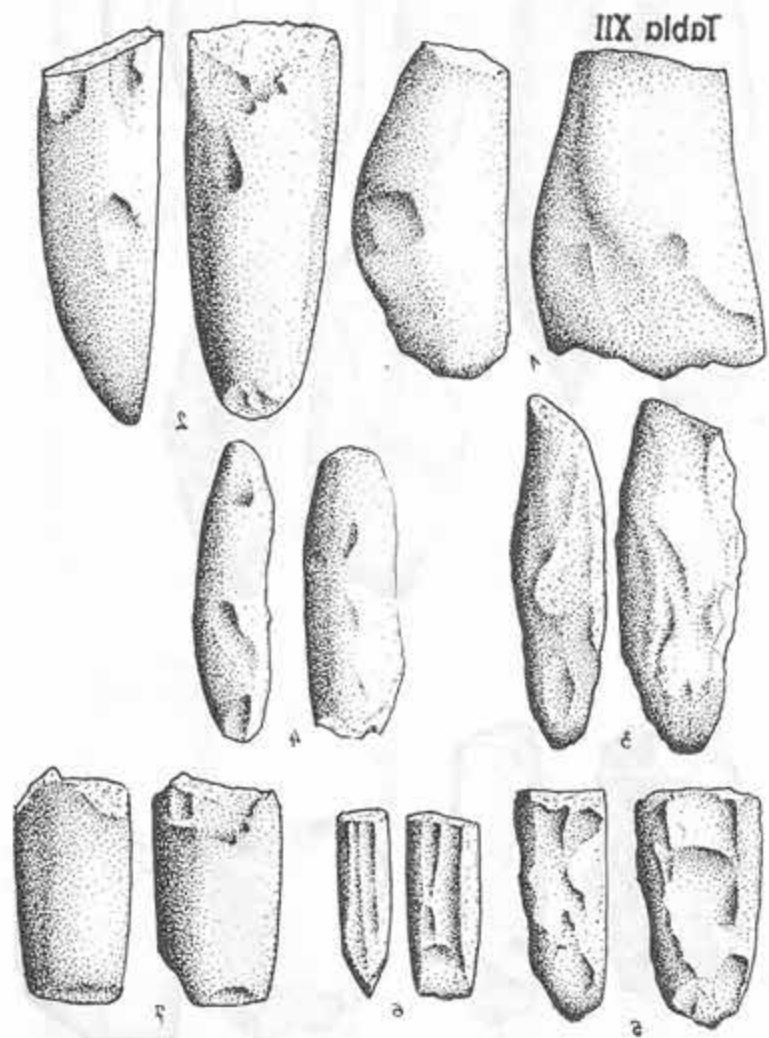

Tabla XIV

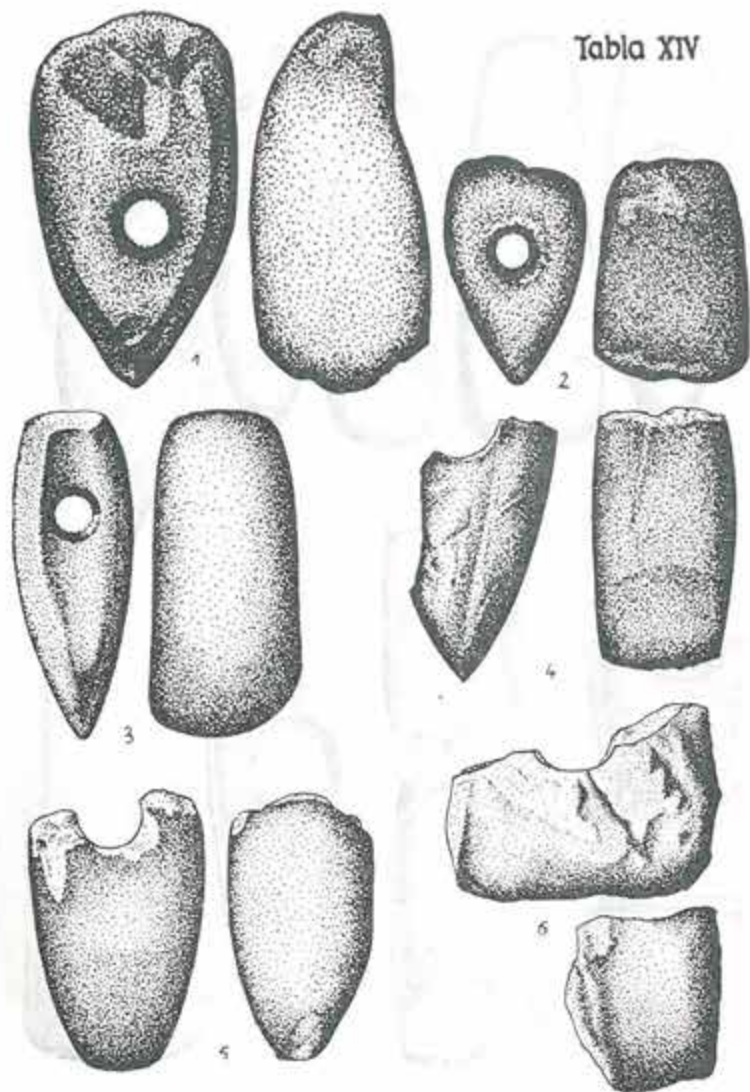
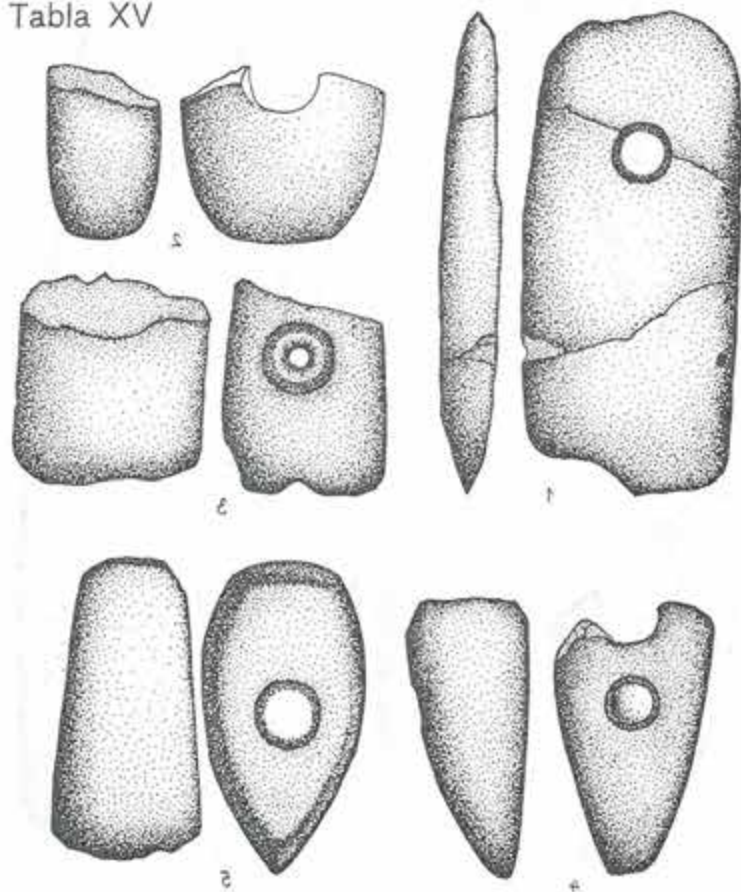
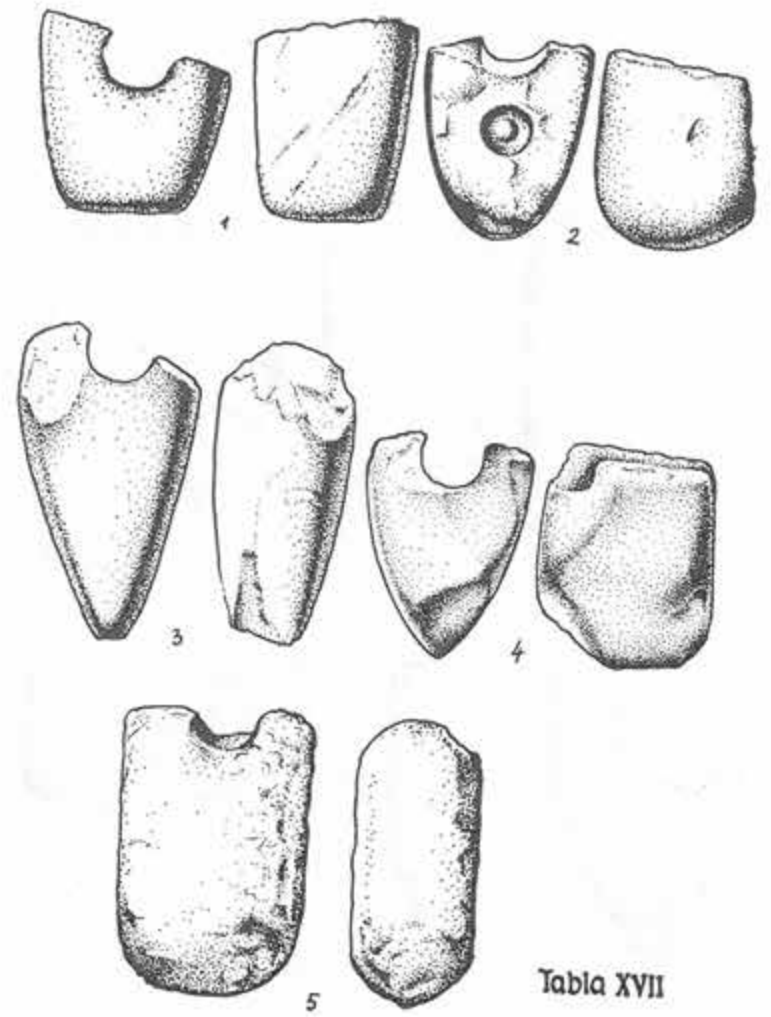
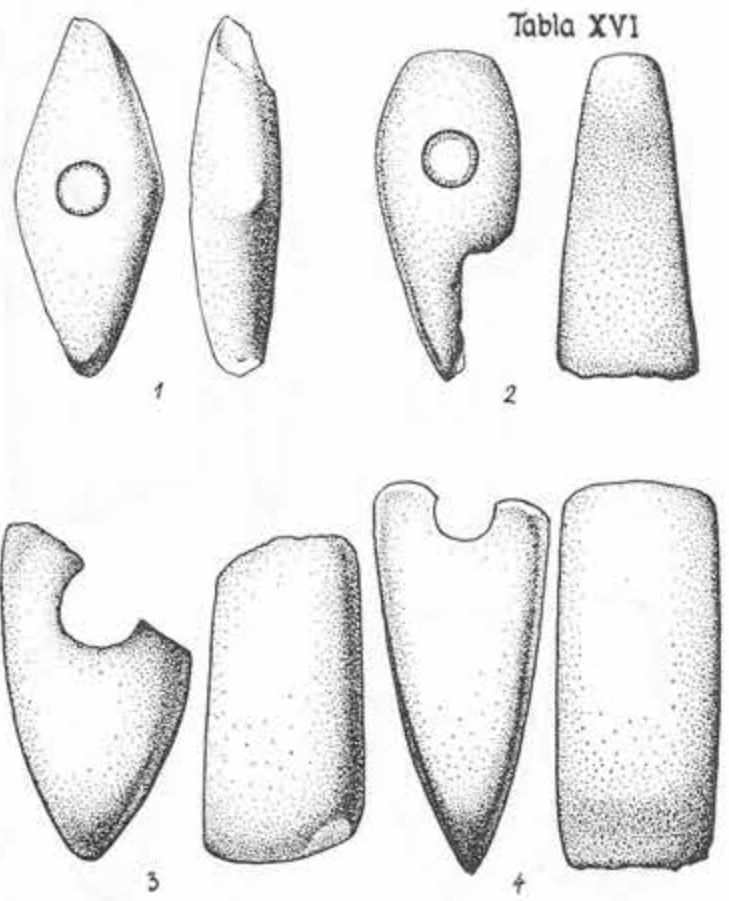
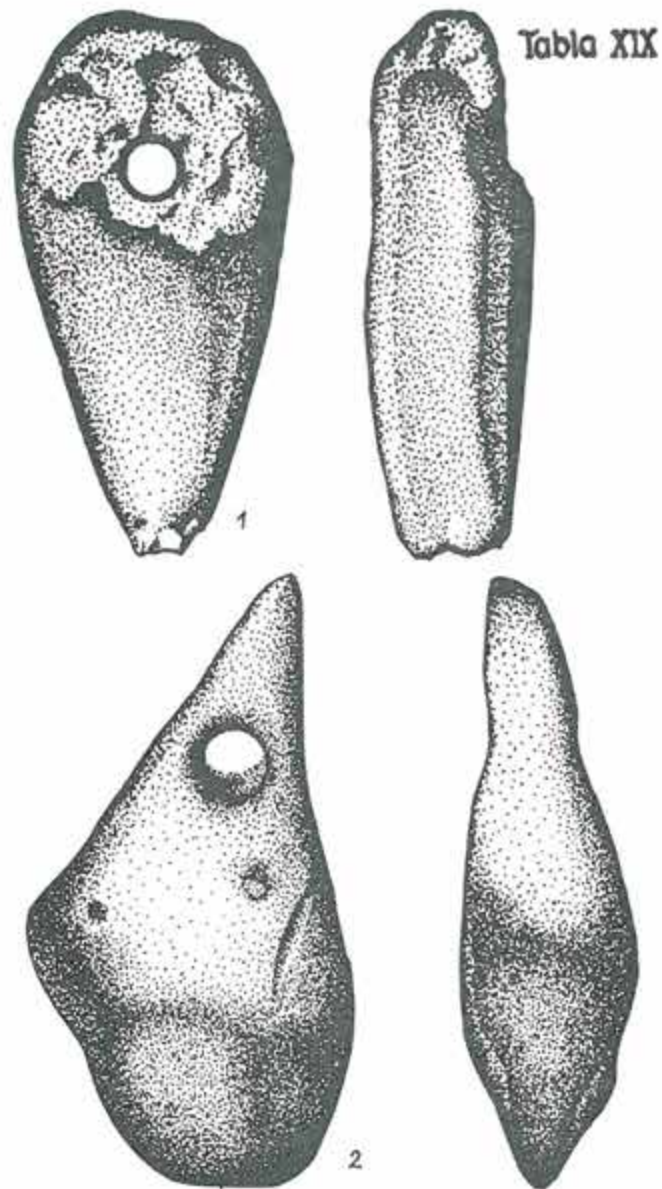
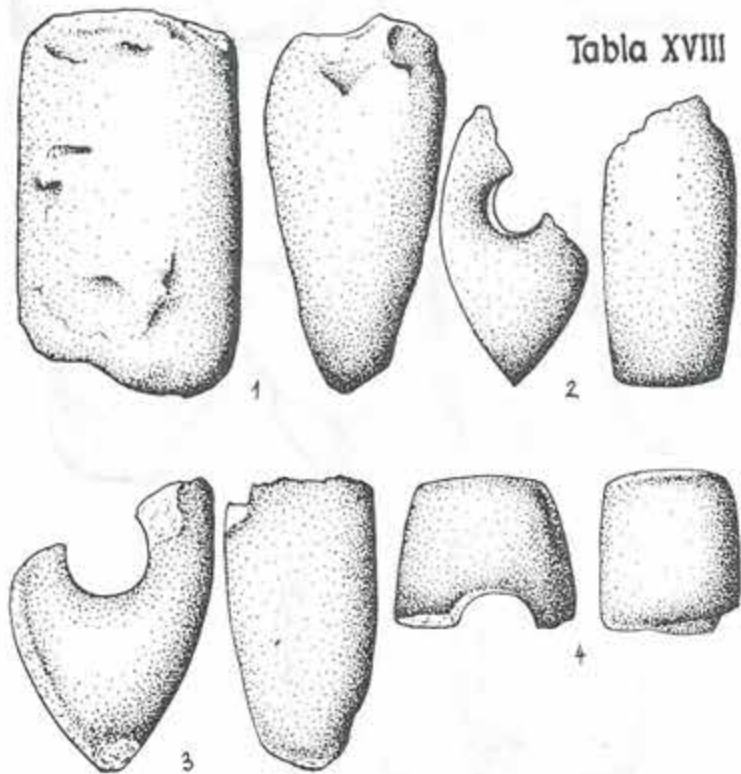

Tabla XV

karta rasprostranjenosti
kamenih sjekira
u požeškoj kotlini

1 Jeminovac	11 Sred. Lipovac
2 Požeški Milanovac	12 Novoselci
3 Golo Brdo	13 Gradac
4 Jaguplije	14 Ivanindvor
5 Marindvor	15 Zarišlac
6 Turnić	16 Cerovac
7 Ruševac	17 Grabarje
8 Bertelovci	18 Gradište
9 Jakšić	19 Duboka
10 Laze	20 Djedina Rijeka

CRTEŽI: Ivan Štimac

Georgina Pilarić

NEKROPOLA NA TREŠTANOVAČKOJ GRADINI U TEKICU
Antropološka istraživanja
II dio

Na području kasnoantičkog groblja kod Tekića o kojem lokalitetu je već pisano,^{1,2} arheolozi Muzeja Požeške kotline nastavili su 1975. godine svoja istraživanja i tom prilikom naišli na novi interesantan osteološki materijal iz deset grobova: grob 39, grob 40, grob 43, grob 45, grob 51 i grob 52. Kostí skeleta su iz grobova: grob 44, grob 48, grob 49 i grob 50. Ostali grobovi su bez identifikacije zbog slabe sačuvanosti kostiju za antropološka istraživanja.

Morfometrijska istraživanja i rezultati na spomenutim skeletima prikazani su na tabelama od 1 do 4, i tablicama 5 do 16 i fotografijama.

Red. 1 — GROB 39.

U ovom grobu arheolozi su naišli na vrlo dobro sačuvanu lubanju i kosti skeleta djelomično sačuvane, starije muške osobe. (Os sacrum tipično muški).

Prema morfometrijskim indeksima i mjerama možemo s obzirom na oblik lubanje zaključiti da je ovoidnog oblika, što je izraženo u indeksnim brojevima karakterističnim za dolihoidni tip lubanje. Čelo je dosta široko u odnosu na širinu, kao što se kod navedenog tipa lubanja i očekuje. Sagitalni reljef pokazuje na čelo nagnuto unatrag s blago zavi-

1 Sokač-Štimac D. i Bulat M.: Rimska nekropola na Treštanovačkoj gradini, Požeški zbornik IV, 1974. god., str. 116—140.

2 Pilarić G.: O lubanjama iz nekropole Treštanovačke gradine, Požeški zbornik IV, 1974, str. 141—151.

nutim dijelom zatiljnih kostiju. Profil linije tjemene kosti slabije je sveden.

Istraživanjem ličnog dijela lubanje dobili smo rezultat da se radi o srednje visokom i uskom licu, što je u indeksu izraženo između mezoprozopnog i leptoprozopnog tipa lica, s višim gornjim dijelom lica, a u odnosu na čitavo lice. I ostali faktori za formu lica ukazuju na daleko slabije razvijene dimenzije donjeg lica u odnosu na dimenzije širine. Očnica je srednje visoka i srednje duga (mezokonkna), više okruglastog oblika. Prema faktorima za određivanje širine i dužine nosa, ove dimenzije odgovaraju umjerenoj širini. Nasion je utisnut umjereno duboko ispod glabele. Nosna kost je relativno kratka i u profilu znatno odskače, tako da su nosni otvori relativno visoki, što ukazuje na konveksitet prema vršku nosa.

Od osobitosti nosne kosti utvrđena je jaka devijacija septi nasi. Nadočni lukovi relativno srednje su izbočeni (*arcus superciliaris*) s lako udubljenom glabelom, odgovaraju shemi Broca-e drugog stupnja (II — stupanj), isto tako i zaobljena protuberancija *ext.* i slabije izbrazdani *planum nuchalae* i relativno manje mjere moždanog dijela lubanje daju dojam prema kojemu bi se moglo zaključiti da pripada ženskim oznakama za spol.

Visina *corpusa* i *ramusa mandibule* relativno je umjerene visine, ali niže nego kod ženskih lubanja ove nekropole, te daje neodređenu ocjenu za spol ovog pokojnika. Međutim, reljef kostiju bradice s jako izraženom protuberancijom *mentalis* ukazuje na jaču muskulaturu vezanu na *planum nuchalae*, što nije tipično ženski. U profilu je tipična alveolarna prognatija.

Prema mjerama zubišta gornje čeljusti i nepca, ova lubanja ima sve karakteristike srednjih dimenzija. Nepce je relativno srednje širine, klasificirano u mezostafilne indekse. Grizne plohe na zubima su slabo sačuvane, a prema zaraslim alveolama zubi su poispadali još za života. Ovaj podatak na zubima kao i nalaz već posve zaraslih sutura može s većom sigurnošću uputiti na zaključak o starijoj dobi pokojnika u času smrti (*maturus-senilis*).

Kao patološki nalaz na tjemenu u blizini bregme je koštano odebljanje u vidu izbočine (*osteotitis*).

Kod ovog skeleta interesantno je spomenuti, da su uz pokojnika nađeni priloz: staklena cjevčica (*lakrimarij*), že-

ljezna narukvica i koštani češalj što su najčešće nalazi u ženskim grobovima, pa bi se moglo u našem slučaju dvoumiti u određivanju spola. U arheološkom zapisniku ovaj skelet bilježen je kao ženski s obzirom na spomenute ženske attribute. Međutim, kako je poznato iz ranijih istraživanja, ovaj kraj je bio pod utjecajem rimske kolonizacije, a rimski vojnici nosili su od ostalog nakita i narukvice, te ovi atributi u ovom slučaju ne mogu biti odlučujući za određivanje spola. Ovime ne tvrdimo da se radi o rimskom vojniku, već o pojedinosti koja upućuje na materijalnu kulturu autohtonog stanovništva ovog kraja za koje se pretpostavlja da je bilo romanizirano. Kod ovog skeleta, dakle, moramo se više osloniti na morfološke karakteristike, nego na attribute materijalne kulture. Iz prikaza rezultata istraživanja lubanje nismo dobili sigurni oslonac za određivanje spola ovog skeleta. Međutim, istraživanja svih činilaca na postkraniumu ukazuju da se radi o muškom skeletu. Iako je za muške tipičan os *sacrum* kakav je i kod ovog skeleta (relativno uži os *sacrum* u odnosu na dužinu i caudalna regija oštro zavinuta), to ipak ne mora biti odlučujuće, kako misle i neki antropolozi. Karakteristična muška zdjelica podupire našu ocjenu da je ovdje riječ o muškom skeletu. Prema kriterijima literature morfološke karakteristike zdjelčnih kostiju ukazuju na usku i duboku incisuru *ischiadice major*, ovalnu formu *foramena obturatum*, oštro zavinut *angulus pubis*. Pomanjkanje bilo kakvih promjena na *facies anterior* i posterior *pubis*, isto u području *sulcus preauricularis ilioma* ili na os *sacrum*, što odgovara prema Ullrichovoj³ shemi stadiju nula (0), tj. muškim karakteristikama.

Našu osobitu pažnju izazvao je okoštani šiljak u vidu jake izbočine na oba humerusa, tj. *processus supracondyloides* (vidi tabelu I), koji ukazuju i kod ove osobe da je vjerojatno taj dio imao svoju funkciju: za jače hvatište mišića. Ova koštana izbočina odskače od svoje šire baze iznad najdublje točke unutaršnjeg ruba *corpusa humeri* u visinu od 7 mm, a na kraju je zaobljena. Kod evropejaca je ova osobina vrlo rijetka: 1% — 2,7% i to češće kod primitivnih rasa. Ovo jako izbočenje na humerusu je vjerojatno mehanički, tj. egzogeno nastalo.

³ Ullrich H.: *Methodische Erfahrungen zur Beurteilung der Fertilität an menschlichen Beckenknochen*, *Anthropologie*, XIV/1, 2, 1976.

Visina skeleta izračunata iz femura iznaša 152,7 cm, iz humerusa: 160,6 cm, iz tibiae: 159,0 cm. To je srednji rast za muške prema tablici Martina⁴, a viši je od prosjeka ženskih skeleta kako ćemo to u daljnjem razlaganju vidjeti. Izračunati indeks najmanjeg opsega dijafize nadlaktice (humerusa) naprama najvećoj dubini nadlaktice iznaša 19,2 što je prema klasifikaciji navedenoj u literaturi⁵ na granici robusne građe kostiju (prema gracilnoj), jer je indeks manji od 19,7.

Red. 2 — GROB 40

Lubanja u fragmentima je s dosta oštećenom mandibulom, pa je bila moguća samo djelomična rekonstrukcija kate. Izmjerena je samo očnica, koja je visoka u odnosu na širinu (hipsikonhna). Očnica lateralno pada.

Prema makroskopskoj ocjeni koja nam kao jedina preostaje, vjerojatno se radi o starijoj muškoj lubanji na što nas upućuju potpuno zarasle suture. Robusticitet kostiju nadočnih lukova, kao što ćemo vidjeti u ovom našem prikazu, karakterističan je za muške lubanje ove populacije. Strmo i nisko čelo i gotovo ravan profil tjemena s utisnutom bregmom, slaže se potpuno s navedenom zreloom dobi pokojnika. Na fragmentu doljne čeljusti sjekutići su nepravilno izrasli. Ne može se utvrditi zašto je desna strana griznih ploha više oštećena, jer nam nedostaje gornja čeljust.

Visina skeleta izračunata iz femura iznaša: 162 cm, iz humerusa: 157,7 cm, iz tibije: 161,8 cm, pa je dakle visina tijela srednja. Izračunati indeks robusticiteta, nadlaktice ukazuje na robusnu građu kostiju (indeks 21,4), što sve upućuje na muško podrijetlo skeleta.

Red. 3 — GROB 43

To je sačuvana lubanja u cijelosti s lakšim oštećenjem zigomatičnih lukova (rekonstrukcija) i na bazi lubanje. Di-

4 Martin R. Saller K.: *Lerbuch der Anthropologie*, Stuttgart, 1959. p. 1047

a) *ibidem*, p. 1070.

5 Ullrich H.: *Methodische Betrachtungen zu konstitutionsbiologischen Studien an vorgeschichtlichen Skelettresten*, *Ant. Anz.* Bd. 118, 8. 164—170 (1966).

menzije koje su jako velike, te ostali elementi na pr. vrlo visoka bradica, masivan corpus mandibulae, isto tako odaju karakteristike muških lubanja.

Po svojoj formi lubanja je duguljasta iako nešto višeg indeksa (76,3), tj. srednjih dimenzija. U normi vertikalis je ovoidna, jače izbočenih parietalnih tubera, nego što je osobina lubanje iz groba 39. Celo je nisko i prema natrag nagnuto, a u odnosu na širinu lubanje je usko. Profil linije tjemene kosti je slabije sveden. Morfometrijski rezultati istraživanja ličnog skeleta ukazuju na visoko lice (leptoprozop), sa srednje visokim gornjim dijelom. Indeks ovoj lubanji stoji na graničnom prijelazu između visokog prema srednje visokom licu. Dimenzije iz kojih vidimo proporcije lica ukazuju na veću širinu ličnih kostiju, tj. na užu donji dio.

Očnica je visoka (hipsikonhna), više četvrtaste forme. Karakteristično je izbočenje nadočnih lukova, jer nisu oštro izbočeni već blago prelaze na očne arkade preko područja glabele. Skvama okcipitalis je grebenasto izbočena, s tu-pim šiljkom protuberancije okcipitalis.

Bradica je visoka, nije četvrtasta i u srednjem je luku zavinuta preko spine mentis. U profilu je u oštroj luku izbočena unaprijed. Dimenzije nosa ukazuju na užu nos (leptorin). Oštećen je dorsum nasi, te se ne može utvrditi cjeloviti tok dorsuma, ali se po svemu čini da je bio prilično visok.

Prema indeksima zubište gornje čeljusti i nepca je kod ove lubanje karakteristično šire nego kod ostalih lubanja. Zubi su vrlo dobro sačuvani, svi su izrasli, a grizne plohe su srednje oštećene. Na gornjem zubalu zubi su kariozni. Suture ukazuju na početak procesa srašćivanja, te ocjenjujući ovakovo stanje zubiju možemo s većom sigurnošću zaključivati da je odnosna osoba bila u već zrelijoj dobi (maturus).

Visina skeleta izračunata iz femura iznaša: 160,5 cm, a iz tibiae: 160,1 cm. I kod ovog skeleta dobivena je srednja visina kostura. Robusticitet kostiju prema femuru (8/1) je dosta velik i iznosi 21,0, te daje ocjenu robusne konstitucije skeleta.

Od osobitosti, na nadlaktici, koja zbog oštećenja distalnih dijelova nije mogla doći u morfometrijsku obradu, nađen je otvor tzv. perforacio fossa oleacranii, koji je prisutan manje ili više u gotovo svim nekropolama, te se može smatrati rudimentarnom osobitosti.

Sačuvane su samo djelomično lične kosti. Prema morfometrijskim mjerama došli su u obzir samo dijametri za očnicu, po kojima je ova hipsikonhna slično s lubanjom u grobu 40.

Na ovoj lubanji nema glabelarnog izbočenja, a što je bila karakteristika muških lubanja ovog nalazišta. Nos je po svojim dimenzijama leptorin, a nosni kut je u blagom luku.

Sl. 1. Ženska lubanja iz groba 44

Os sacrum je plosiat i manjih dimenzija. Sačuvan je samo gornji dio i nije srašten, i ukazuje na mlađi ženski skelet. Prema elementima za određivanje starosti i spola, siguran oslonac nam daje stanje zuba iz čega zaključujemo da se radi o mladoj osobi. Kvržice na zubima su gotovo neštećene, i na gornjoj čeljusti osmi zub još nije probio.

Kosti ekstremiteta nisu mjerene zbog oštećenih dijafiza, te i ovaj podatak govori da se radi o vrlo mladoj individui ženskog spola.

Od osobitosti, na humerusu je nađena i perforatio oleocrani.

U grobnici 45 pronađene su dvije lubanje i dijelovi skeleta koji prema zapisnicima arheologa pripadaju vjerojatno tim lubanjama. Uz ove kosti pod istom oznakom grobnice (45) bile su i kosti (radijus, ulna i humerus) manjih dimenzija, što upućuje na postojanje i nekog trećeg skeleta u ovoj grobnici, premda je od strane arheologa utvrđena kao dvojni grob.

Istraživanjem morfometrijskih mjera i indeksa lubanje pod oznakom 45a dobio se rezultat za tipično dolihoidnu lubanju (70,3). Svi odnosi dimenzija za visinu ukazuju na nižu lubanju. Ovoidne je forme s nešto jače izbočenim tubera frontalia, masivna je i u cijelosti sačuvana. Širina čela naprema širini lubanje ukazuje na eurimetopno čelo. U normi lateralis čelo je nisko i natrag nagnuto.

Karakteristika nosnog predjela je leptorinija, nasion je utisnut srednje duboko ispod glabele, a profil nosne kosti ukazuje na sve karakteristike kao i kod lubanje groba 39: visina i jači konveksitet nosne kosti. Nadočni lukovi su izbočeni i preko glabele. Prema shemi Brocae spadaju u peti stupanj (V).

Sve dimenzije ličnog skeleta ukazuju na srednje visine i širine. Dimenzija zubišta gornje čeljusti i nepca je srednje širine. Prema zubima na doljnjoj čeljusti (8+8) i začetku abrazije na njima, te po suturama koje su već počele zarašćivati, može se zaključiti o zreloj dobi pokojnika (maturus). Na gornjoj čeljusti nije još izrastao osmi zub, te bi se moglo zaključiti na ranu zrelu dob pokojnika (adultus-maturus).

Corpus i ramus manibule je visok te ukazuje na iste karakteristike muških lubanja ove ispitivane serije (sa srednje izraženom protuberancijom mentalis zaobljena luka preko tuberculom mentale). Kod ove lubanje bradica nije četvrtasta kao kod lubanje, grob 39, iako ima dosta srodnosti s njome.

Od morfoloških karakteristika na ovoj lubanji vrlo je značajan nalaz konveksiteta ljuske zatiljne kosti, a koji zahvata od lambde do opistiona s jakim uleknucem u područ-

ju os incae, što je u literaturi zabilježeno pod terminom bathrocephalia.^{6 i 6a}

O ovom našem slučaju možemo govoriti o vrlo rijetko ovako jakom stupnju batrocefalije. Na ovom mjestu ne bi se upuštali u istraživanja ove osobitosti te njezina uzroka takvom izbočenju, već možemo upozoriti samo koliko je poznato iz literature, da bi uzrok mogao biti prerana sinostozna suturalnih kostiju (suturae sagitalis), što opet izaziva razne konfiguracije suturalnih kostiju, tj. razne forme os incae ili kao posljedicu razne bolesti: rahitis fetalis, hydrocaephalus, hereditarni sifilis, te one slučajeve, gdje je tipična patološka deformacija glave u vezi s hormonalnim bolestima kao što je eunohoidizam. Na ovaj uzrok (eunohoidizma) nas upućuje, kod ove utvrđeno muške lubanje, gracilna građa kostiju, os pelvis tipično muški, dok bi os sacrum mogao po svojoj građi biti i ženski. Među osobitostima na ovoj lubanji je osobita konfiguracija suturalnih kostiju na tjemenu u području bregme: u formi visoke pačetvorine.

U istoj grobnici nađena je još jedna lubanja, dosta oštećena a pod oznakom lubanja 45b. Potpuno joj je uništen frontalni dio i gornji dio ličnih kostiju.

Osim navedenog može se uočiti da je prema faktorima makroskopske ocjene pripadnosti spola ova lubanja muška. Ima srednje izraženu protuberanciju okcipitalis i visoku mandibulu. Prema zubima gornje i donje čeljusti, po svim izraslim zubima, zubne kvržice su abradirane i udobljene, te možemo zaključiti njezinu stariju dob kao i kod lubanje 45a. (maturus). Morfometrijski faktori za ocjenu gornje čeljusti i nepca podudaraju se s lubanjom 45a. Oni su srednje širine.

Prema dimenzijama dugih kostiju lubanje 45a možemo zaključiti da individua za života nije bila visoka, već u prosjeku do sada prikazanih visina muških kostura, dakle, srednje visine (160 cm). Indeks robusticiteta prema klasifikaciji manji je od skeleta iz groba 39, te ukazuje na gracilniju konstituciju.

6 Ivaniček F.: Staroslavenska nekropola u Ptuj, Ljubljana, 1951, p. 30—32.

6a Rentgenogram izradio prof. dr Ferdo Petrovčić, Kliničke bolnice Dr O. Novosel, Zagreb, na čemu se najsrdačnije zahvaljujem.

Izračunata visina kostura oznake grob 45b daje interesantan podatak za ovaj skelet. Možemo zaključiti da je osoba bila vrlo visoka te se izdvaja iz ove grupe skeleta svojom visinom 169 cm u prosjeku.

Uz ova dva skeleta 45a i 45b u istoj grobnici su nađene i kosti mlađe osobe, kako je to naprijed spomenuto — oznake 45c, na što nas upućuju potpuno istrunute dijafize te kao takve nisu uzete za uspoređivanje visine kostura.

Red. 6 — GROB 48

Lubanja je vrlo oštećena i deformirana uslijed vode u kojoj se nalazila prema zapisniku arheologa. Oštećen je gornji dio ličnog skeleta. Rekonstrukcija bi bila nesigurna, te su uzete u obzir samo one mjere koje mogu donekle sa sigurnošću upućivati na formu lubanje i ličnog skeleta.

Prema dimenzijama duljine i širine, ova lubanja odgovara dolihodinom tipu, s tipičnim širokim čelom i zaobljenim zatiljnim kostima. Prema svim relativno velikim dimenzijama i grubom reljefu planuma nuchalea, možemo zaključiti da se radi o muškoj lubanji. Čelo je nisko, skoro strmo i preko glabele glatko, što izdvaja ovu lubanju od ostalih muških lubanja. I forma očnica se razlikuje od ostalih po svojim manjim dimenzijama (hamekonhna). Međutim, širina lica je umjerena kao i kod svih ostalih, u odnosu na visinu podudara se više s lubanjom u grobu 43.

Sudeći po svim izraslim zubima (8+8), te djelomičnoj abraziji griznih ploha i djelomično zaraslim suturama, može se utvrditi odrasla dob ovog skeleta (maturus).

Visina skeleta izračunata iz femura iznosi 161,4 cm, te se podudara s ostalim istraživanim materijalom muških kostura.

Red. 7 — GROB 50

Od skeleta sačuvan je samo cranium cerebrale, koji morfometrijski ukazuje na karakteristike mesokefalnog tipa, te se podudara s lubanjom u grobu 43. Lubanja je, dakle, srednjih visina i širina. U normi verticalis ovoidnog je oblika. Čelo je nisko i strmo s izraženim nadočnim lukovima, tjemena kost u profilu oštro zavinuta, a zatiljne kosti su slabo reljefne i srednje izbočene.

Prema malim dimenzijama i svim zaraštenim suturama, vjerojatno se radi o starijoj ženskoj osobi.

Red. 8 — GROB 51

Ovdje je prilično sačuvana lubanja s većim oštećenjem na okcipitalnom dijelu. Prema otvorenim suturama i vrlo sačuvanim zubima (kvržice na griznim plohama su potpuno sačuvane), te vidljivom izbijanju trećeg molara na gornjoj čeljusti možemo zaključiti da je osoba bila mlađe dobi (adultna dob). Ovo je visoka lubanja. U granicama je mezokranije, premda je najkraća do sada opisana lubanja. U normi vertikalis je ovoidnog oblika, odnosno pentagonoidnog. Karakteristično je i u ovom slučaju strmo i nisko čelo tipično za ženske. Nadočni lukovi su vrlo blagi, a nasion utisnut pod glabelu u vrlo blagom luku. Očnica je hamekonhna. Nos je malen i širok. Kod ove je lubanje značajna maksilarna prognatija. Bradica je niska i u blagom luku zavinita, te i po tome slična do sada opisanim ženskim lubanjama. Manje dimenzije u poredbi s do sada prikazanim muškim lubanjama kao i onima iz prvog dijela istraživanja ukazuju na ženski spol. Ako se uzme izvjesna korektura zbog oštećenih zigomatičnih lukova, morfometrijske mjere pokazuju na srednje širine.

Od osobitosti na ovoj lubanji je izražena os metopika.

Red. 9 — GROB 52

Ova lubanja po svojim dimenzijama ukazuje na veću sličnost s lubanjom iz groba 51, tj. ovoidni oblik grupiran je po indeksu širine i dužine u klasu mezoidnih i hamekranih lubanja. Jače oštećenje desne strane ličnog skeleta dozvoljava samo aproksimativnu ocjenu umjerene širine lica. Bradica je niska, u luku zaobljena i slabije isturena, te se podudara po toj osobini s lubanjom iz groba 51. Visoki indeksi zubišta gornje čeljusti i nepca kao i fronto mandibularni indeks očituju se u većoj širini donjeg lica kao i kod lubanje iz groba 43.

Na gornjem zubalu vidi se veliko razmaknuće između sjekutića (trema), zubi su mali s istrošenim kvržicama, te neki i poispadali za života, suture su već dobro zarasle, što sve ukazuje na zrelu dob pokojnika.

Zatiljne kosti su zaobljene sa slabije isturenim forusom okcipitalis. I ovaj skelet podudara se u svim osobinama s muškim predstavnicima ove populacije.

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Prikazani morfometrijski rezultati na skeletima iz Treštanovačke nekropole pružaju čitav niz karakteristika određenog fenotipskog elementa za ovu populaciju.

Primarnu riječ u rješavanju ovog problema imaju arheološki nalazi i historija u užem smislu, pa je prema materijalnoj kulturi određen vremenski period ove nekropole u kasno antičko doba četvrtog stoljeća.

Karakteristike koje proizlaze iz prikazanih morfometrijskih istraživanja daju sliku miješanog stanovništva unutar rasno tipoloških indeksnih karakteristika: dolihoidnog i mezoidnog tipa lubanja. Robusticitet ličnog skeleta na muškim lubanjama umjerenih je širina leptopropidnih lica. Nosna kost se visoko uzdiže što se primjećuje u profilu. Bradice četvrtaste ili ovalne forme, lateralno nagnutom orbitom što je sve odlika ovog leptolichomorfno lica.

Uzevši u obzir kvalitativne morfološke osobine dobio se rezultat jednog europskog tipa, prema rasnoj tipologiji nordinoidnog i mediteranoidnog tipa.

Značajka kromanjoidnog elementa, tj. oštiri kut donje čeljusti kod goniona s izraženim processusom lemurnicus nađen na lubanjama opisanim u prvom dijelu naših istraživanja⁷ nije ustanovljen ni na jednoj lubanji u ovom dijelu do sada istražene nekropole. Antropometrijski rezultati, dakle, ukazuju na mogućnost pokapanja u ovoj nekropoli dvije različite populacije, a što bi se slagalo s mišljenjem arheologa da je upotreba ovog groblja ne samo kronološki, već i etnički različitog porijekla. Taj nalaz arheolozi potkrepljuju materijalnom kulturom u grobovima i dvjema vrstama pogrebnih običaja. Prema njihovom mišljenju u zidanim grobnicama bili bi romanizirani stanovnici, a u prostoj zemlji germanski došljaci.⁸

Visoki nosni otvori i visok gornji dio lica, iako je na ovim lubanjama prisutna maxillo-alveolarna prognatija, protive se negroidnom tipu. Iz ovih istraživanja proizlazi zaključak da negroidne komponente koje bi unosili rimski vojnici nisu u ovom nalazištu utvrđene. One bi se morale naći kad bi bile unijete samo kao romanizirani elemenat.

⁷ Pilarić G.: Ibid, str. 146.

⁸ Sokač-Stimac i Bulat M.: Ibid, str. 136.

Upada u oči kako u ovoj nekropoli nije zastupan niti jedan individuum »brahimorfnog« tipa, pa bi trebalo posumnjati u tezu o »brahikranizaciji«, odnosno o »dinarizaciji« etničkih grupacija Tračana i Ilira u rimskom periodu u ovom dijelu Panonije?

Ovom dijagnozom ne može se ukazivati na etničku ili rasnu pripadnost, već na izvjesne tipološke razlike istraživa-
ne populacije. Antropološka istraživanja u ovom slučaju odnose se na morfološko-fenotipske karakteristike, koje nam u biološkom smislu — za genotipsku konstituciju pružaju malo mogućnosti, da se odgovori na pitanje, da li se radi o autohtonom stanovništvu ilirskih plemena u ravničarskim krajevima.

Od ostalih fenotipskih značajnijih karakteristika na ovim lubanjama utvrđen je naročiti konveksitet čitave ljske zatiljnih kosti od lambde do opisthiona, tzv. »batrokefalija«. Rentgenogram ne pokazuje nikakve druge patološke tvorevine osim izvjesnog jakog konveksiteta kostiju. Varijeteti sutura sagitalis i metopizam i na humerusu perforatio oleokrani su također osobitosti na ovim lubanjama. U rijetke osobitosti ubrajamo na oba humerusa, utvrđen šiljak u vidu jake izbočine, tj. processus supracondyloides, što vjerojatno ukazuje, da je taj dio imao nekada svoju funkciju za jače hvatište mišića.

Istraživanjem visine kostura, (što nije bilo moguće u prvom dijelu naših istraživanja), kao općenitu značajku za ovu seriju utvrđuje se karakterističan srednji stas (ispod prosjeka po Martinu), a u antropografskom pogledu može se pomišljati na mediteranoidne značajke, osim jednoga kostura koji većom visinom odskaače od ostalih. Kod tog kostura pomišljamo na nordidne značajke.

Preostaje da se ti rezultati još jednom preispitaju po završetku istraživanja čitavog groblja. Daljnja iskapanja su u toku prema informacijama arheologa, pa se ovi rezultati odnose samo na jedan stanoviti osteološki materijal.

Pri tehničkoj obradi osteološkog materijala, o kojemu je riječ u gornjem opisu, sudjelovala je Kajtazi Ferida, apsolutent Filozofskog fakulteta, na čemu joj se zahvaljujem.

9 Schwydetzki I. i Mikić Ž.: O antropološkom odnosu Ilira i Tračana u praistorijskom i rimskom periodu, Glasnik Etnografskog instituta SANU, XXVI, p. 151—160.

Tabela 1
TRESTANOVACKA NEKROPOLA
iz IV stoljeća

Br. po R. Martinu	Dijametri	Grob 39	Grob 40	Grob 43	Grob 44	Grob 45b	Grob 45a	Grob 48	Grob 50	Grob 51	Grob 52
1.	Najv. duljina lubanje (g-op)	181	—	190	—	202	—	191	173	163+	182
8.	Naj. širina lubanje (cu-eu)	132+	—	145	—	142	—	140	132	130	145
9.	Najm. širina čela (ft-ft)	98	—	97	—	99	—	100+	87	101	91
17.	Visina lubanje (ba-br)	133	—	—	—	125	—	—	—	—	114
20.	Ušna visina lubanje (po-br)	120	—	119	—	110	—	105	112	118	96
45.	Širina lica (zy-zy)	125	—	137+	—	136+	—	140+	—	—	128+
46.	Širina sred. dij. lica (zm-zm)	91	—	103	—	99	—	—	—	103	—
47.	Visina lica (n-gn)	118	—	125	113	116	—	129	—	97	—
48.	Visina gornj. dij. lica (n-pr)	73	—	74	62	72	—	74	—	57	—
51.	Širina očnice (onb-ek)	42	42+	42	39	43	—	46	—	40	—
52.	Visina očnice	35	32+	37	37+	36	—	31	—	28	—

54.	Širina nosa (piriformis)	25	—	25	22	23	—	—	—	25	—
55.	Visina nosa (n-ns)	53	—	54	50	54	—	—	—	41	—
66.	Širina donje čeljusti (go-go)	91	—	97	—	97	95	94+	—	95	95
69.	Visina brade (id-gn)	30	30	36	36	32	31	33	—	28	29
70.	Visina grane donje čeljusti	63	—	69	—	60	63+	64	—	52	64
71.	Širina grane donje čeljusti	31	—	36	—	31	34	31	—	30	30
61.	Širina zubišta (ekm-ekm)	59	—	63	—	61	58	64	—	58	59+
60.	Duljina zubišta (pr-ob)	46	—	48	—	47	44	50+	—	45	45
62.	Duljina nepca (ol-sta)	49	—	51	—	55	49	—	—	52	51
63.	Širina nepca (m-m ¹)	41	—	48	—	47	39	43	—	38	48
7.	Duljina vel. zat. otvora (ba-o)	35	—	—	—	33	30	—	—	—	31
16.	Širina vel. zat. otvora	30	—	—	—	29	23	—	—	—	29
28.	Srednji uzd. zat. luk (l-o)	115	—	135	—	140	120	—	120	—	130
28.	Sred. uzd. luk ljuške zat. kosti (l-l)	50	—	70	—	25	60	—	60	50	70

Tabela 2
TRESTANOVACKA NEKROPOLA
iz IV stoljeća

Br. po R. Mar-tinu	Indeksi	Grob 39	Grob 43	Grob 44	Grob 45a	Grob 45b	Grob 48	Grob 50	Grob 51	Grob 52
8/1	Ind. širine i duljine lubanje	72,9	76,3	—	70,3	—	73,3+	76,3	79,7	79,6
9/8	Ind. poprečno—čono tjemeni	74,2	66,9	—	69,7	—	71,4+	64,4	72,1	61,9
17/1	Ind. visine i duljine lub.	73,4	—	—	61,8	—	—	—	—	61,9
17/8	Ind. visine i širine lub.	100,7	—	—	88,0	—	—	—	—	77,5
20/1	Ind. ušne vis. i šir. lub.	66,3	62,6	—	54,4	—	54,9+	64,7	72,8	52,1
20/8	Ind. ušne vis. i širine lub.	90,9	82,0	—	77,4	—	75 +	84,8	90,7	65,3
9/45	Ind. najm. širine čela i šir. lica	78,4	70,8	—	72,7	—	71,4	—	—	—
47/45	Ind. lica po Kollmanu	94,4	91,2	—	85,2	—	92,1+	—	82,2+	—
48/45	Ind. gornj. dij. lica po Kollmanu	58,4	54,0	—	52,9	—	52,8+	—	48,3	—

47/46	Ind. lica po Virehowu	129,5	121,3	—	117,1	—	—	—	94,1	—	—	104,4
48/46	Ind. gornj. dij. lica po Virehowu	80,2	71,8	—	72,7	—	—	—	55,3	—	—	—
52/51	Ind. očišnice	83,3	88,1	94,8	83,7	—	—	—	70	—	—	—
54/55	Ind. nosa	47,1	48,8	44	42,5	—	—	—	60,9	—	—	—
66/9	Ind. Frontomandibularni	92,8	100	—	97,9	—	94 +	—	94,0	—	—	—
66/45	Ind. Jugomandibularni	72,8	70,8	—	71,3	—	—	—	—	—	—	—
61/60	Ind. zubišta gornje čeljusti	129,7	131,2	—	129,7	131,8	128	—	128,8	—	—	131,8
63/62	Ind. nepca	83,6	94,1	—	80	79,5	—	—	73,0	—	—	94,1
16/7	Ind. vel. zatiljnog otvora	85,7	—	—	87,8	76,6	—	—	—	—	—	93,5
28/28	Ind. duž. luka zatiljne kosti	43,4	51,8	—	19,2	50	—	—	—	—	50	53,8

Tab. 3 Indeks širine i duljine lubanje (8/1)

	iz 1972.		god. 1975.	
65,0 — 69,9				
hiperdolihokrani	—		—	
70,0 — 74,9				
dolihokrani	—		2	33,3%
75,0 — 79,9				
mezokrani	2	100%	4	66,7%
80,0 — 84,9				
brahokrani	—		—	
85,0 — 89,9				
hiperbrahokrani	—		—	
90,0 — x				
ultrabrahokrani	—		—	
	n = 2		n = 6	

Tab. 4 Frontoparietalni indeks (9/8)

	iz 1972.		god. 1975.	
x — 65,9				
stenometop	—		2	33,3%
66,0 — 68,9				
metriometop	1	33,3%	1	16,7%
69,0 — x				
eurimetop	2	66,7%	3	50 %
	n = 3		n = 6	

Tab. 5 Ind. visine i širine lubanje (17/8)

	iz 1972.		god. 1975.	
x — 91,9				
tapeinokran	1	33,3%	2	66,7%
92,0 — 97,9				
metriokran	2	66,7%	—	
98,0 — x				
akriokran	—		1	33,3%
	n = 3		n = 3	

Tab. 6 Indeks visine i duljine lubanje (17/1)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 69,9		
hamekran	1 50%	2 66,7%
70,0 — 74,9		
ortokran	1 50%	1 33,3%
75,0 — x		
hipsikran	—	—
	n = 2	n = 3

Tab. 7 Indeks ušne visine i duljine lubanje (20/1)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 57,9		
hamekran	—	2 33,3%
58,0 — 62,9		
ortokran	—	1 16,7%
63,0 — x		
hipsikran	2 100%	3 50 %
	n = 2	n = 6

Tab. 8 Indeks ušne visine i širine lubanje (20/8)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 79,9		
tapeinokran	—	3 50 %
80,0 — 85,9		
metriokran	2 75%	2 33,3%
86,0 — x		
akrokran	1 25%	1 16,7%
	n = 3	n = 6

Tab. 9 Morfološki indeks lica (47/45)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 79,9		
hipereuriprozop	—	—
80,0 — 84,9		
euriprozop	1 25%	3 —
85,0 — 89,9		
mezoprozop	—	1 25 %
90,0 — 94,9		
leptoprozop	1 25%	2 75 %
95,0 — x		
hiperleptoprozop	2 50%	—
	n = 4	n = 3

Tab. 10 Frontomandibularni indeks (66/9)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 94,9		
leptomandibularni	3 75%	2 40 %
95,0 — 104,9		
mesomandibularni	—	3 60 %
105,0 — x		
eurimandibularni	1 25%	—
	n = 4	n = 5

Tab. 11 Orbitalni indeks (52/51)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 75,9		
hamekonh	1 20%	1 20 %
76,0 — 84,9		
mesokonh	2 40%	2 40 %
85,0 — x		
hipsikonh	2 40%	2 40 %
	n = 5	n = 5

Tab. 12 Indeks nosa (54/55)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 46,9 leptorin	2 40%	2 40 %
47,0 — 50,9 mezorin	1 20%	2 40 %
51,0 — 57,9 hamerin	2 40%	—
58,0 — x hiperhamerin	—	1 20 %
	n = 5	n = 5

Tab. 13 Jugomandibularni indeks (66/45)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 69,9 vrlo usko	—	—
70,0 — 74,9 usko	2 50%	3 100 %
75,0 — 79,9 srednje usko	2 50%	—
80,0 — 84,9 široko	—	—
85,0 — x vrlo široko	—	—
	n = 4	n = 3

Tab. 14 Indeks gornjeg dijela lica (48/45)

	iz 1972.	god. 1975.
x — 44,9 hipereurien	—	—
45,0 — 49,9 eurien	1 25%	—
50,0 — 54,9 mezien	—	2 75 %
55,0 — 59,9 leptien	2 50%	1 25 %
60,0 — x hiperleptien	1 25%	—
	n = 4	n = 3

Tab. 15 Indeks zubišta gornje čeljusti (61/60)

	god. 1975.
x — 109,9 dolihurian	—
110,0 — 114,9 mezuran	—
115,0 — x brahiuran	7 100%
	n = 7

Tabela 16
TRESTANOVACKA NEKROPOLA
iz IV stoljeća

Osteometrijske mjere

	Grob 39	Grob 40	Grob 43	Grob 45a	Grob 45b	Grob 45c	Grob 48	Grob 52
Nadlaktica (humerus)								
1. Najv. dužina	311	294	—	277	286	—	—	293
7. Najm. opseg	58	63	68	52	52	54	62	60
5. Najv. promjer	23	24	26	23	23	—	—	22
6. Najm. promjer	22	23	22	21	20	—	—	21
Zbična kost (radijus)								
2. Dužina kosti	218	—	225	208	212	202	—	227
3. Najm. opseg	43	—	43	43	43	—	—	48
Lakatna kost (ulna)								
1. Najv. dužina	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Udaljenost zglobnih površina	216	—	216	228	223	—	—	229
3. Najmanji opseg	38	—	43	34	37	—	—	49

72

Natkoljenica (femur)								
2. Najv. dužina	430	426	426	417	458	—	423	424
8. Najm. opseg	83	93	88	89	99	—	85	81
9. Gornji najveći promjer	31	35	35	32	34	—	31	33
10. Uzdužni najm. promjer	25	29	28	25	26	—	26	26
Goljenica (tibia)								
1. Najv. dužina	338	350	343	350	384	—	—	354
10b Najm. opseg	73	84	83	70	79	—	—	78
8d Najv. promjer u visini hranidbenog otvora	39	43	43	38	40	—	—	35
9a Poprečni promjer u visini hranidbenog otvora	28	33	31	28	31	—	—	33

73

Tabela 17

TRESTANOVACKA NEKROPOLA
iz IV stoljeća
Osteometrijski indeksi

	Grob 39	Grob 40	Grob 43	Grob 45a	Grob 45b	Grob 45c	Grob 48	Grob 52
Nadlaktica (humerus)								
6/5	95,6	95,8	84,6	91,3	86,9	—	—	95,4
7/1	19,2	21,4	—	18,7	18,1	—	—	20,4
Zbična kost (radius)								
3/2	19,9	—	19,1	20,6	20,1	—	—	21,1
Lakatna kost (ulna)								
3/2	17,5	—	19,9	16,9	17,8	—	—	21,5
Natkoljenica (femur)								
8/2	19,0	21,8	21,0	21,3	21,6	—	20,0	19,1
10/9	80,6	82,8	80	78,1	76,4	—	83,8	78,7
Goljenica (tibia)								
9a/8a	71,7	76,7	72,0	73,6	82,5	—	—	77,5
10b/1	21,3	24	24,1	20	20,5	—	—	20,3
Visina tijela iz:								
femura	162,8	162,0	160,5	160,8	168,0	—	161,4	161,6
tibiae	159,2	161,8	160,1	161,8	169,9	—	—	162,7
humerusa	160,6	157,7	—	—	—	153,4	—	155,4
radijusa	157,2	—	159,5	—	—	153,9	—	160,1

Tabla I: Detalj na humerusu skeleta iz groba 39

Tabla II: Muška lubanja iz groba 39 i groba 43

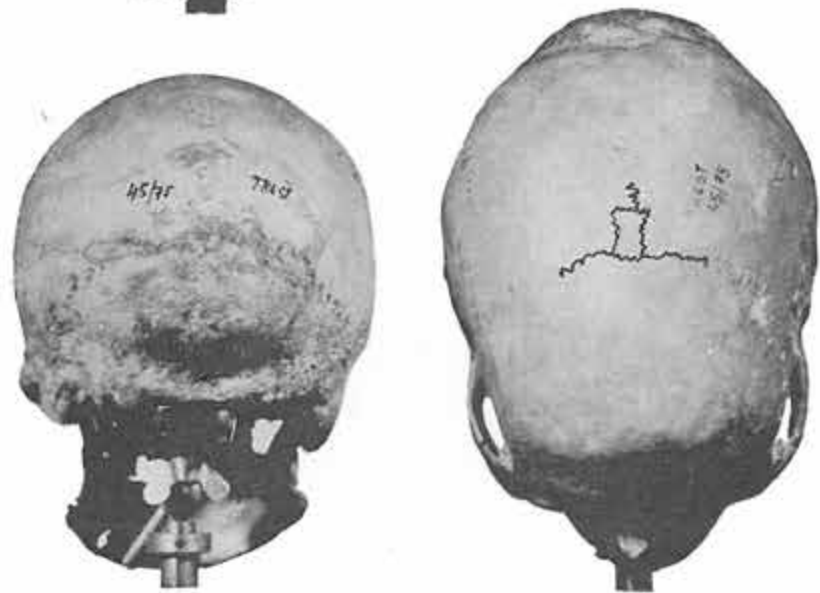

Tabla III: Muška lubanja iz groba 45

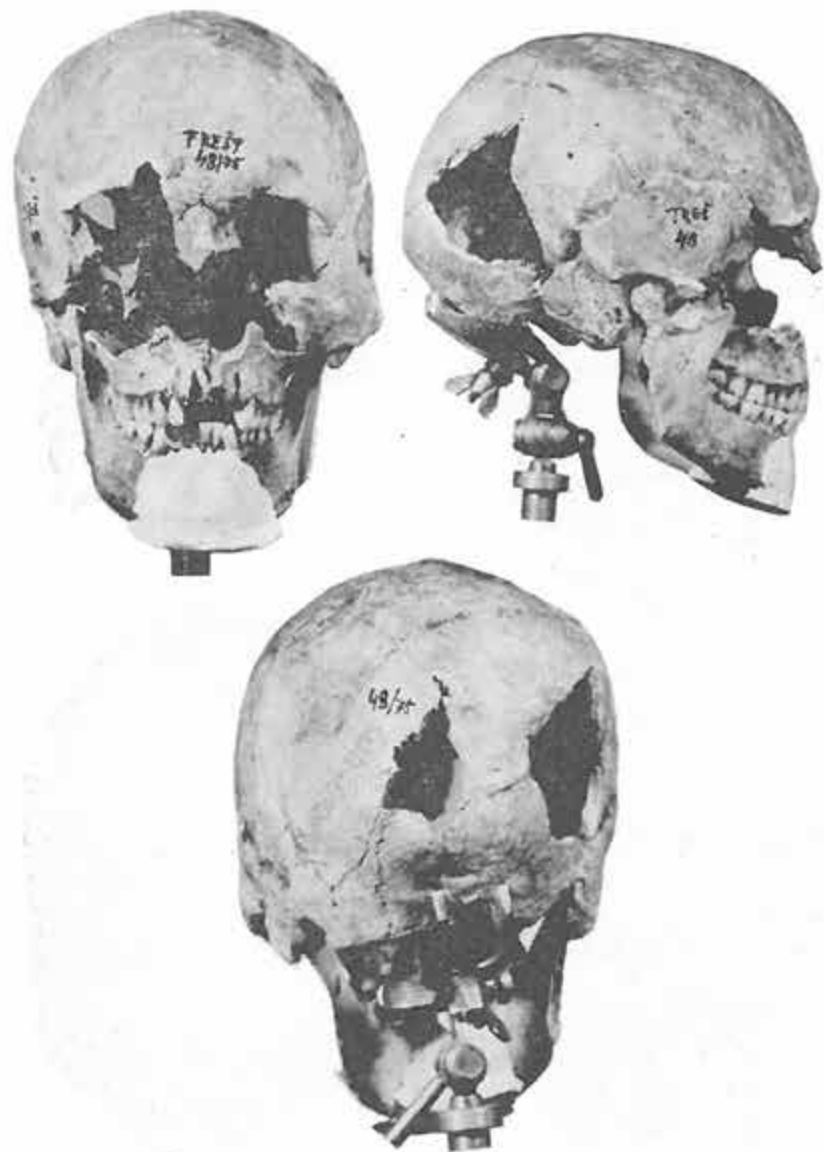

Tabla IV: Muška lubanja iz groba 48

Tabla V: Zenska lubanja iz groba 51

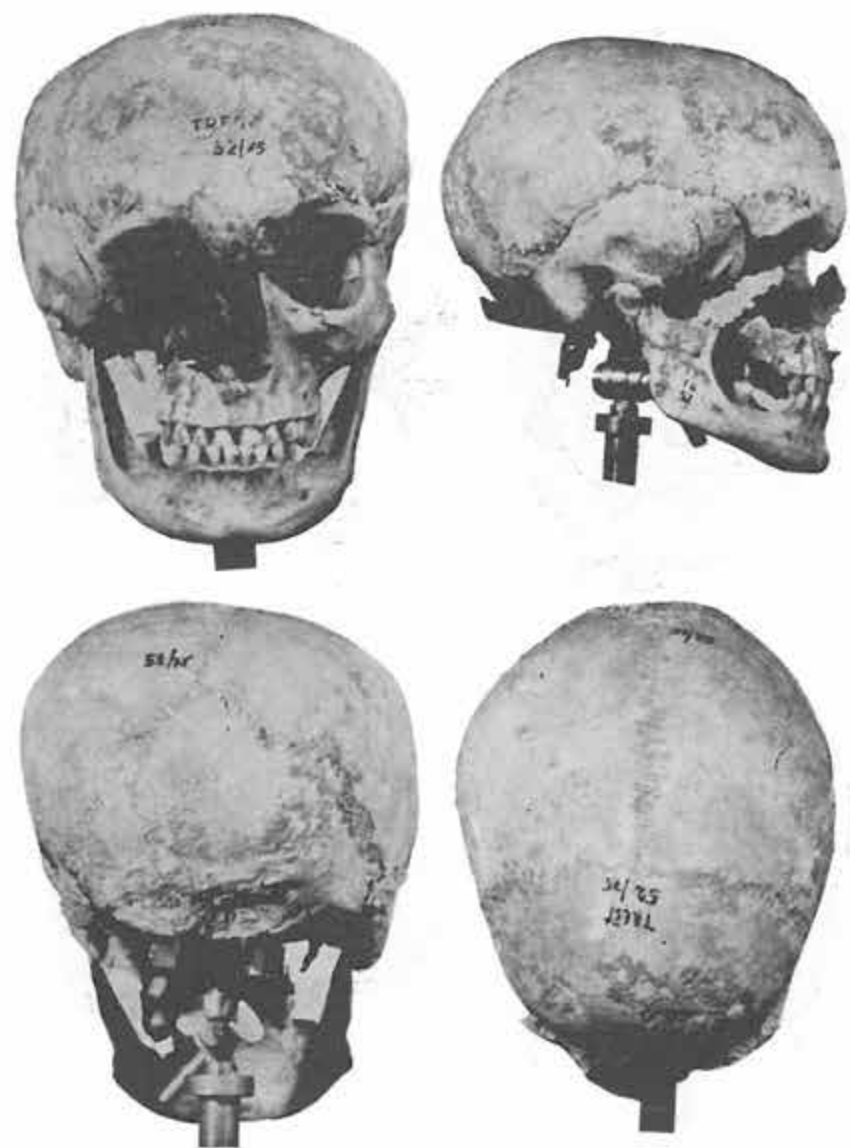
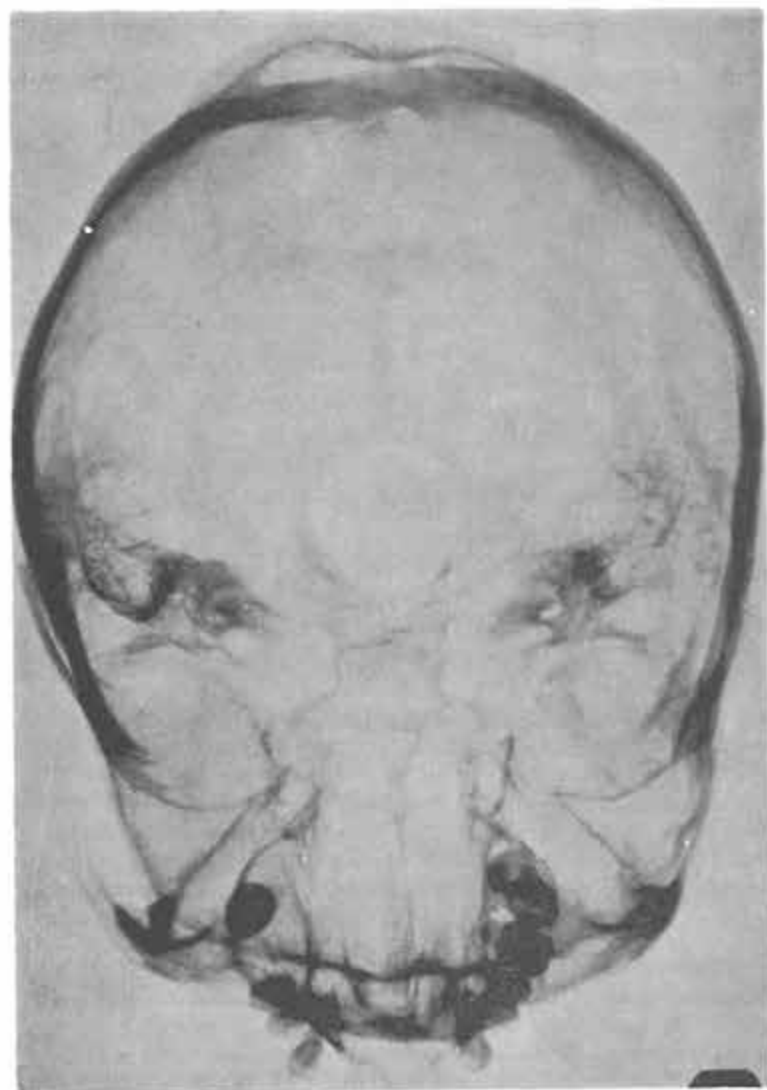
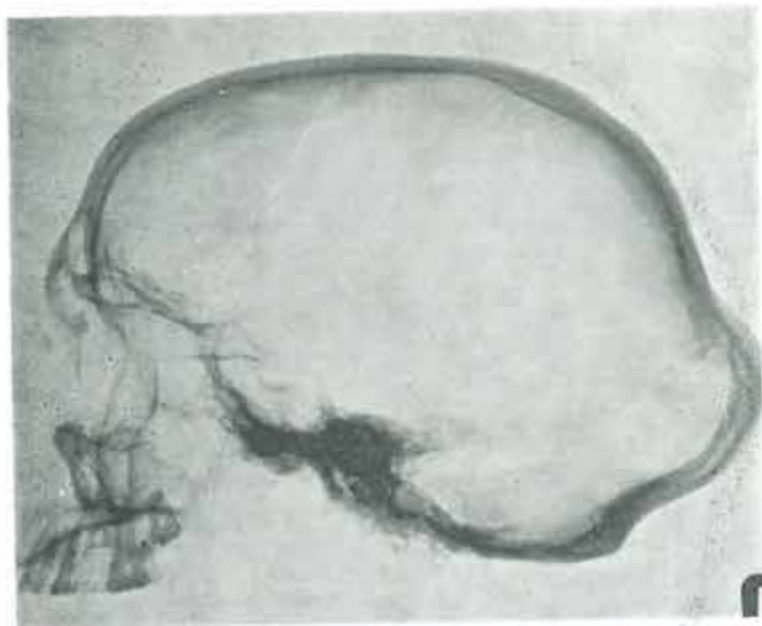

Tabla VI: Muška lubanja iz groba 52

Rentgenogram muške lubanje iz groba 45

Rentgenogram muške lubanje iz groba 45

Ivan Mirnik

NOVCANE OSTAVE POŽESKE KOTLINE

Za proučavanje povijesti i gospodarstva naših krajeva kroz vjekove od velike važnosti su skupni nalazi novca. Blaga su se oduvijek sakrivala, još od pradavnih vremena. Bilo je razdoblja ljudske povijesti u kojima su se pomno sakrivali ulomci brončanog nakita ili grumeni bakra. Katkada su to bili i brončani srpovi ili sjekire, a mnogo kasnije, negdje u drugom stoljeću prije naše ere u opticaju se pojavljuje novac, pa se on kao vrijednost zakapa u nesigurnim i opasnim vremenima. Slučajno se zatim otkriva nakon više stoljeća, uglavnom oranjem, ili odronom zemlje, te kod naroda ostaje spomen na njega u obliku lijepih i fantastičnih priča povezanih sa zlatom, noćnim svjetlucanjem i zlim duhovima ili čaranim djevojkama koje ga čuvaju.

Za sada nam iz najranijeg vremena opticaja novca manjkaju podaci o nalazima novca na skupu s područja Požeške kotline. Zato ćemo na ovome mjestu pokušati dati pregled takvih nalaza od trećeg stoljeća, pa sve do sedamnaestog stoljeća naše ere. Kako je rad na numizmatičkoj topografiji ovog lijepoga kraja u toku — a obuhvatio bi sve poznate skupne i pojedinačne nalaze novca — morat ćemo se zadovoljiti podacima koji se nalaze objavljeni u raznim publikacijama, kao i u arhivu i bogatoj numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Najstariji skupni nalaz u požeškom kraju mora da je bio onaj iz godine 1895. iz Orljavca gdje je u dva lončića otkriven novac 3. stoljeća, po svoj prilici bakrenog. Prema podatku iz spomenutog arhiva u Arheološki muzej u Zagrebu dospjelo je tek 26 komada novca, koji će se možda s vremenom moći izdvojiti iz ogromnog fundusa i identificirati.

Kronološki slijedi ostava pronađena kod rigolanja vinarstva u Treštanovcima dana 11. II 1938. Uvjeti nalaza bili su slijedeći: 28. II 1938. je tadašnji direktor Realne gimnazije u Požegi pismeno obavijestio Arheološki muzej u Zagrebu da je nekoliko dana prije toga u okolici Požege na nekoj livadi otkriveno šest malih posuda punih rimskog novca — da je navodno u svakoj od njih bilo oko 1000 komada bakrenog novca, a u jednoj da su bila pomiješana i tri srebrna primjerka, te da je nađena još jedna bakrena narukvica, jedan ključić, jedan srebrni prsten i jedan uteg. Posude da su seljaci razbili. Pismu je bilo priloženo osam komada novca. Direktor Arheološkog muzeja, prof. dr Viktor Hoffiller odmah je reagirao, te obavijestio o nalazu Bansku upravu Savske banovine, Općem odjeljenju u Zagrebu, i pismeno i telefonski. Već 4. III 1938. stigao je dosta detaljan izvještaj sreskog načelnika. U njemu se kao nalaznik navodi Nikola Karan iz Treštanovaca, koji je odmah pokazao zemljani glazirani pehar s novcem, te je pripovijedao kako je od oko 6000 nađenih primjeraka dosta podijelio djeci, a oko 300 primjeraka prodao. Prema navodima seljaka blago je bilo zakopano u rimskoj arhitekturi. Muzeju je poslat sanduk s 19 komada novca, jednim srebrnim prstenom i više kamenčića mozaika.

Ubrzo je u Treštanovce stigao i dr Josip Klemenc, tada kustos Arheološkog muzeja u Zagrebu. U arhivu Muzeja čuva se njegov detaljan putni izvještaj. Dana 15. III 1938. doputovao je u Požegu i slijedeći dan se javio direktoru Gimnazije P. N. Rogiću i sreskom načelniku Rukavini, od kojih je sakupio još podataka o nalazu. Nakon toga je u Treštanovcima posjetio paroha Đorđa Jovanovića čija je supruga, inače učiteljica, predala nekoliko komada novca koje je sabrala od djece u školi. J. Klemenc je od seljaka i djece sakupio još novca koliko se dalo i otišao na mjesto nalaza. To je mjesto na rudini Gradina (kat. općina Treštanovci), gdje je do tada bio pašnjak, a tridesetih godina se započelo s parceliranjem. Obradivanje zemlje bilo je dosta teško jer je zemlja bila slabo plodna pošto se ispod njene površine nalaze ostaci rimskog naselja. Već god. 1936. je na zemljištu Milana Miroslava nađen lonac s novcem, od kojeg je Klemenc uspio sakupiti oko 100 primjeraka. Do drugog nalaza god. 1938. došlo je na zemljištu Nikole Karana; kad je on rigolao, našao je vrč od zeleno glazirane pečene zemlje s otkinutim vratom, pun brončanog novca. Kasnije je na sredini njive našao još

pet lončića i zdjela, većim dijelom pokrivenih poklopcima, dok su naokolo ležali ulomci morta, kamenja, opeke, mozaika i crijepova. Izvještaj sadrži još neke podatke o samim Treštanovcima, te Jakšiću i zbirka u Požegi i Jakšiću, no to nas na ovom mjestu ne zanima. Prema tome iz treštanovačkog nalaza god. 1936. u Zagrebu bi se trebalo čuvati oko 100 primjeraka, a od onoga god. 1938. oko 470 primjeraka novca. Daljna sudbina vrlo zanimljive posude nije nam poznata.

Čini se da je treštanovačko blago bilo zakopano negdje oko god. 351. n. e. u vrijeme ratova Konstancija II i protucara Magnencija. Od careva zastupljeni su Konstantin I Veliki (306—337), Urbs Roma, Konstancije II (321—361), Konstans (333—350), Konstancije Gal (351—354), te Magnencije (351—353). Od kovnica je najbrojnije zastupljena Siscija, a ostale su Rim, Konstantinopolis, Akvileja, Nikomedija, Kizik i Tesalonika.

Slijedeći nalaz novca koji nam je poznat datira se također oko godina 350/51. Objavio ga je prof. dr Josip Brunšmid, sveučilišni profesor i direktor Arheološkog muzeja u Zagrebu, koji je bio poznati svjetski numizmatičar¹. Blago iz Vranića izorali su u kolovozu 1897. seljaci Božo Vučetić i Mile Slavujević. Radilo se o velikom zemljanom loncu koji je bio do vrha napunjen starinskim bakrenim novcem. Lonac su seljaci razbili i razbacali ulomke, kako to već obično i biva, dok su si novce podijelili. Ubrzo su se o nalazu pojavile notice u dnevnom tisku, te je tadašnji Narodni muzej odmah od Vučetića otkupio oko 3500 komada novca, dok je Općinsko poglavarstvo u Vilić Selu poslalo muzeju dno posude i nekoliko ulomaka stijenki. Sve u svemu je u Zagreb dospjelo 3765 komada, što je vrlo malo ako se uzme u obzir podatak da je novca bilo oko 50 kilograma, odnosno barem 20.000 primjeraka.² Sve ostalo je rastureno, nešto, oko 1120 komada posjeduje Muzej Slavonije u Osijeku, neki poručnik 16. pukovnije u Bjelovaru bio je kupio oko 2000 komada, dok je sve ostalo nestalo bez traga. Josip Brunšmid

¹ Josip Brunšmid, Nekoliko našašća novca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. XVI. Našašće rimski novca iz sredine četvrtog vijeka u Vraniću (kotar Požega). *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, NS 6/1902, 170—178. Također vidi: Julije Kempf, Požega, Požega, 1910, 64—65.

² Otto Voetter, *Wiener Numismatisches Monatsblatt*, 1897, 131.

je opisao 4885 komada novca vraničkog nalaza, što je bilo dovoljno da se donesu neki zaključci.

Od vladara u opisanom dijelu nalaza bilo je slijedećih: Teodora (1 komad), Konstantin I Veliki (306—337), (4 komada), Konstantin II (317—340), (5 komada), Konstans (333—350), (3982 komada), Konstancije II (323—361), (842 komada), te Vetranije (350), (51 komad). Među kovnicama tadašnjeg carstva zastupljene su slijedeće: Antiohija (2 komada), Akvileja (6 komada), Konstantinopolis (17 komada), Kizik (4 komada), Herakleja (2 komada), Nikomedija (5 komada), Siscija (4298 komada), Tesalonika (197 komada), Treveri (1 komad), kao i 353 komada neodređene provenijence. Ako se postoci međusobno uporede, vidimo da je najzastupljenija bila kovnica Siscija (87,80%), što je i razumljivo s obzirom na blizinu Siska. Od zapadnih kovnica slijede Akvileja (0,12%), i Treveri (0,02%), a od istočnih Tesalonika (4,0%), Konstantinopolis (0,34%), Nikomedija (0,10%), Kizik (0,08%), Antiohija (0,04%) i Herakleja (0,04%).

Otrprilike iz istog vremena potječe i blago otkriveno negdje prije god. 1895. u okolici Požege, čije ostatke predstavlja 24 komada brončanog novca koji se čuvaju u numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu. Svi carevi tog nalaza bili su članovi obitelji Konstantina Velikog.

Što se tiče skupnih nalaza novca, kroz slijedećih devet stotina godina Požeška kotlina je prema današnjem stanju istraživanja ostala nepokrivena. Kronološki prvo poznato blago sakriveno je u vrijeme građanskog rata osamdesetih godina 14. stoljeća. Godine 1897. je u Blackom iskopan srebrni novac (denari) ugarsko-hrvatskog vladara Ludovika I Velikog (1342—1382). O uvjetima nalaza ništa ne znamo, tek 20 denara je došlo u sastav Zagrebačke zbirke (npr. inv. br. 16.245). Ovo blago je uz novac Ludovika I još po svoj prilici sadržavalo i denare kraljice Marije (1382—1386) i njenog muža Sigismunda (1386—1437).

Pomnim proučavanjem Ljubićeva kapitalnog i, na žalost, još do danas jedinog korpusa južnoslavenskog srednjovjekovnog novca, britanski numizmatičar D. M. Metcalf³ pokušao

³ D. M. Metcalf, Ljubić's Jugoslavenski novci as a Source Book. *Numismatic Chronicle*, VI Ser. 20/1960, 205, 207, 208.

je rekonstruirati još jedan skupni nalaz novca, možda iz okolice Slavonske Požege, iz vremena prije god. 1875. Radi se o pet primjeraka srebrnog novca koje je Narodnom muzeju u Zagrebu bila poklonila Katarina Vidović, rođena Zdelarović, iz Požege, a koji bi se mogli smatrati dijelom nekog sakrivenog blaga: četiri komada novca bosanskog predzadnjega kralja Stjepana Tomaša (1443—1461)⁴ i jedan primjerak novca srpskog despota Đurđa Brankovića (1427—1456)⁵. Taj novac, koliko nam je poznato, nije bio u opticaju u sjevernoj Hrvatskoj, odn. Slavoniji u 15. stoljeću, kako se vidi iz ostalih ostava i prema pojedinačnim nalazima novca, no nije isključeno da se ipak radi o jednom izdvojenom nalazu.

Godine 1899. su radnici naišli na prehistorijskom nalazištu u selu Mitrovac kod Kutjeva na lonac s 1014 srebrnih ugarskih denara. Ostava je došla u vlasništvo Milana Turkovića u Kutjevu, te je uvrštena u njegovu arheološku zbirku. Ta vrijedna zbirka je na žalost uništena godine 1918. kad je popaljen dvorac u Kutjevu, pa podatke o mitrovačkom blagu imademo zahvaliti Josipu Brunšmidu, jer je u Vjesniku Hrvatskoga arheološkoga društva objavio pismo Milana Turkovića u kojemu se ukratko opisuje nalaz.⁶ Vremenski je nalaz pokrivaio drugu polovicu 15. i prvu četvrt 16. stoljeća, te se može uzeti da je sakriven neposredno nakon katastrofalnog poraza ugarsko-hrvatske vojske kod Mohača 1526. u kojoj su Osmanlije pobili cijelu vojsku, a u bitki je pao i mladi kralj Ludovik II. Panika je zahvatila cijelu Hrvatsku i Ugarsku, što se očituje i po velikom broju sakrivenih ostava novca, čiji *terminus post quem* je godina 1526.

Mitrovačko blago sačinjavao je novac Matije I Korvina (1458—1490) (433 primjerka sa 17 različitih kovničkih znakova), Vladislava II Jagelovića (1490—1516), (510 primjeraka sa 8 različitih kovničkih znakova), te Ludovika II (1516—1526), 30 primjeraka, svi sa siglami K-G, kao i 41 nečitki komad. Vrlo su brojne varijante.

⁴ Sime Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb, 1875, 208.

⁵ *ibidem*, p. 166.

⁶ Milan Turković, Našašća ostanaka prehistorijskog doba u kućeviku. *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, NS 4/1899—tjevačkoj okolici. Skupno našašće mađarskih novaca XV i XVI 1900. 205.

Summary

U arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu nalazi se i popis jednog skupnog nalaza srebrnog novca 15—17. stoljeća, nekad u zbirci evangeličkog pastora u Požezi Milka Dobrovoljca. Detaljniji prikaz dali smo za Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske. Novac je god. 1909. našao Martin Košuta na mjestu zvanom Jagodnjak, u malom vrču pokrivenom četverostruko složenim komadom sukna, na dubini od oko 30—40 cm. God. 1913. je Košuta skoro sav novac predao Dobrovoljcu, te je ovaj nalaz pregledao, sortirao i dosta dobro opisao. Vrijeme sakrivanja blaga moralo je biti negdje nakon god. 1616. iz koje je datirao najmlađi sačuvani primjerak novca — denar ugarskog kralja Matije II (1608—1619). Točnije bi se vrijeme ukapanja moglo staviti u vrijeme vrlo nesređenih prilika u Požeškoj kotlini pod turskom okupacijom između god. 1625. i 1644.

Blago su sačinjavali groši i denari — 1245 komada. Od domaćih kovova tu su bila dva dubrovačka grošića, od kojih jedan probušen. Dalje slijede: Elbing (1 komad); Gdanski: Sigismund I (1506—1548), (2 komada), Stjepan Bathori (1575—1578), (2 komada); Poljska: Kazimir IV (1445—1492), (14 komada), Jan Albert (1492—1501), (40 komada), Aleksandar (1501—1506), (28 komada), te Sigismund I (1506—1548), (32 komada); Pruska: Sigismund I (1506—1548), (3 komada), Albert Braniborski (1525—1568), (9 komada); Schlesien-Liegnitz-Brieg: Friedrich II (1488—1457), (1 komad); Schweidnitz: Ludovik II (1516—1526), (27 komada). Najbrojniji bio je ugarski novac: Matija I Korvin (1458—1490) (1 komad), Ludovik II (1516—1526), (4 komada), Ferdinand I (1527—1564), (326 komada), Maksimilijan II (1564—1576), (189 komada), Rudolf II (1576—1608), (428 komada), te Matija II (1608—1619), (134 komada). Česta pojava kod novčanih ostava 17. stoljeća iz krajeva koji su u to doba još bili pod otomanskom okupacijom jest odsutnost turskog novca koji se nije spremao zbog loše kvalitete kovine i kovanja, a to se odrazilo i u nalazu iz Jagodnjaka.

Spomenimo još na kraju dva skupna nalaza novca o kojima se ne zna ništa osim činjenice da je novac bio novijeg vijeka, a podaci u arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu prešturi su bilo za kakve zaključke. Jedan od tih nalaza je iz godine 1907. Radi se o Bučju gdje su pronađena 93 komada novijeg srebrnog novca. Drugi nalaz je iz god. 1904. a nekada se čuvao u požeškoj Gimanziji.

In this article the author gives an information about coin hoards found in the fertile and picturesque Valley of Požega, the Mediaeval Vallis Aurea, as a first step towards a more or less complete numismatic topography of the area. Some of the mentioned hoards were dispersed immediately after discovery, some even reached the Numismatic Department of the Archaeological Museum in Zagreb, or are mentioned in its archives. The earliest known hoards date from the 3rd cent. A. D. and the most recent ones from the 17th cent. A. D.

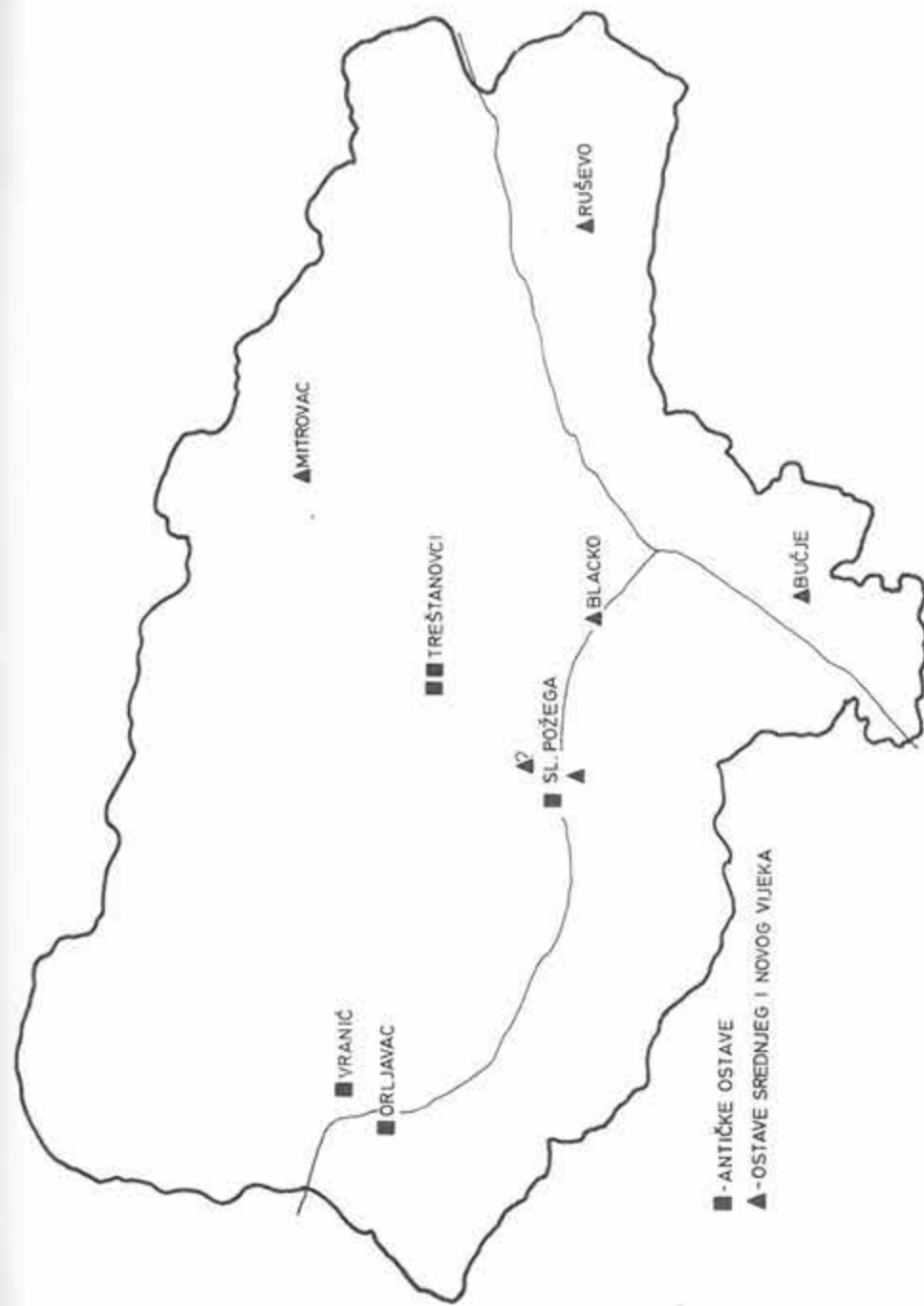
Thus for instance a 3rd cent. hoard was found in two pots at Orjavac in 1895, of which 26 specimens arrived in Zagreb. In 1938 a 4th cent. hoard of c. 6000 bronze specimens was discovered at the Roman site of Treštanovci in several vessels, one of which was glazed. Its contents were: Constantine I, Urbs Roma, Constantius II, Constans, Constantius Gallus and Magnentius, the mints being those of Siscia (the bulk), Rome, Constantinople, Aquileia, Nicomedia, Cyzicus and Thessalonica. This hoard was concealed in 351. during the wars between Constantius II and the usurper Magnentius. A similar hoard was found near the same site in 1936.

The best known hoard of all is the Vranić hoard of 1897. published by Josip Brunšmid in 1902. This treasure seems to have been buried in 350/51. Originally numbering about 20.000 specimens, it was largely dispersed and only 3765 specimens are now in the Zagreb and 1120 in the Osijek collections. The contents were the following: Theodora (1), Constantine I (4), Constantine II (5), Constans (3982), Constantius II (842), Vetrano (51), while the mints were those of Antioch (2), Aquileia (6), Constantinople (17), Cyzicus (4), Heracleia (2), Nicomedia (5), Siscia (4298), Thessalonica (197) and Treveri (1). A fourth hoard dating from the same period was found in 1895 near the town of Slavenska Požega.

After a very prolonged lapse of several centuries, there are some treasures again. In 1897 a hoard of silver coins of the Hungarian king Ludovic I was unearthed at Blacko. D. M. Metcalf has tried to reconstruct another Mediaeval hoard, possibly from the vicinity of Slavenska Požega, which conta-

ined silver coins of the Bosnian king Stephen Thomas and the Serbian despot George Branković. In 1899. Baron Milan Turković acqiuired a hoard of 1014 silver coins for his collection — denarii of Matthias I of Hungary (433), Wladislaw II (510) and Ludovic II (30). This treasure was buried after the battle at Mohacs in 1526.

A hoard of grossi and denarii was discovered in Slavonka Požega in 1909, covering the span of almost two centruies and containing Hungarian, German and Polish issues, as well as a few grossetti of Dubrovnik. This hoard seems to have been buried in a jug between 1625-and 1644. In addition two more unidentified hoards are mentioned.

Ivica Degmedžić

XI NOVELA CARA JUSTINIJANA II BASSIANA
— POŽEGA

Na Lazijevoj karti¹ vidi se uz ime Požega paralelno i ime *Bassiana*. To je veliko iznenađenje, jer je dobro poznato da se *Bassiana* nalazila na mjestu današnjih Rumskih Petrovaca, o čemu svjedoče geografi, itinerari i natpisi iz antike, a sve to potvrđuju i arheološki nalazi². Provjeravajući podatke iz ovih izvora, ne bi se moglo direktno naći odgovora na zagonetan smisao ovoga dupliciteta. Istom u XI zakonskoj noveli cara Justinijana I od 18. IV 535. godine³ pada nešto svjetla i na ovu pojavu na dva različita mjesta u Panoniji Drugoj ili Sirmijskoj.⁴

U XI noveli odlučuje se o reorganizaciji bivše ilirske prefekture u nov golem crkveni teritorij. Ilirska prefektura bila je u svom početku jedna od četiri prefekture Zapada⁵ uz Afriku, Galiju i Italiju. Sjedište joj je bilo u Sirmiju, kako se vidi i iz navoda XI novele. Time je i područna pokra-

1 Zemljopisna karta kojoj je autor Wolfgang Lazius iz g. 1556., izdane u Beču, kao prilog studiji Mirka Markovića u Monografiji Požega 1227—1977, str. 42.

2 V. Hoffiller, Hrv. Enc. II, 271.

3 F. Šišić, Priručnik, 167.

4 Nakon Dioklecijanove diobe od smanjene *Pannonia inferior* nastala je Panonija Druga — *Pannonia secunda* — sa sjedištem u Sirmiju. Otuda kasnije ime Panonija Sirmijska.

5 Zosim, 2,20.33,39.4.3.

Pauly—Wissowa RE Kuppl. VIII 27 (Saria) (lit. o ilirskoj prefekturi).

jina Sirmija, Panonija Druga ili Sirmijska, postala centralna pokrajina prefektore. Možda bi to opet bila, jer je dobre volje bilo u Justinijana,⁶ da je uspio restituirati prefekturu u nekadašnjoj slici. Ovako je nakon brojnih promjena prefektura obuhvaćala ove pokrajine: Unutrašnja Dacija, Porječna Dacija, Druga Mezija, Dardanija, Prevalitana i »dio Druge Panonije koji je u gradu Basijanskom« — *quae in Bacensi est civitate*.⁷

Odmah u uvodu XI novele spomenuta je nova metropola crkvenog teritorija, *Prima Iustiniana*, kako je car sebi u čast nazvao svoje rodno mjesto *Tauresium*,⁸ neko bijedno i zabitno selo u Dardaniji. Tom prilikom Justinijan s punim uvažavanjem ističe da je u Sirmiju u stara vremena bila osnovana prefektura i da se tu zgrnuo »sav sjaj i dostojanstvo Ilirika, jednako u pogledu civilne, kao i crkvene uprave« — *omne fuerat Illyrici fastigium tam in civilibus quam in episcopalis causis*. Poslije su »u Atilino vrijeme« Huni sve to opustošili, pa je prefekt pretorije Apenije⁹ morao bježati iz Sirmija u Solun (Thessalonike). Time je iz Sirmija premještena u Solun i prefektura, a kako je s prefektom pretorija

6 E. Stein, *Gesch. d. spätröm. Reiches* II 528: Sirmium trachtete Justinian I eine Zeit lang für seine Präfektur Illyricum in Anspruch zu nehmen.

7 Oblik *Bacensi* je pridjev koji je nastao od imenice *Bassiana*, te bi morao glasil *Bassianensis*. Međutim, uzeta je skraćena po uzoru C/polis = Constantinopolis. Skraćena od osnove *BAS-* ima latinski nastavak *-ensis* i glasi *Basensis*, kao što postoji u *Not. dign. occ. c. XXXI* u primjeru *Caput Basensis* (uz *caput* trebalo je pravilno stajati u istom rodu *Basense*). U XI noveli osnova *BAS* — pisana je grčki *BAC* — s latinskim nastavkom *-ensis* i glasi *Bacensis*. Za primjer *Bacensi* v. F. Barišić, *Zbornik radova Viz. inst.* 3, Beograd, 1955, str. 7, bilj. 27.

8 Prokop, *de aed.* IV, — uz *Prima Iustiniana*: Filaret Grantić, *Die Gründung des autokephalen Erzbistums Iustiniana Prima durch Kaiser Justinian I. im Jahre 535. n. Chr.* »Byzantion« II) 1925, str. 123—140; — Đ. Mano-Zisi, *Iustiniana Prima* (Caričin grad) — *Realex. z. Byzant. Kunst*, Lfg. 21, Stuttgart, 1976, str. 687—717. Vladimir Kondić — Vladimir Popović, *Caričin Grad*, utvrđeno naselje u vizantijskom Iliriku, 33, Galerije SAN, Beograd, 1977.

9 Prefekt pretorija nije Apraemius kao kod Šišića, nego Apenius v. A. Alföldi, *Untergang II*, 95 sq.

zajedno bježao iz Sirmija i najviši crkveni dostojanstvenik,¹⁰ prenio je i on svoju čast u Solun. Ovdje se valja zaustaviti kod izraza *Thessalonicensis episcopus* i zaključiti da Justinijan time misli na solunskoga biskupa koji je tu već i prije postojao. Prema tome biskupija solunska koristila je višu čast sirmijske crkve, te bi kod novih imenovanja preuzela crkvenu čast sirmijskoga metropolite. Po tom Justinijan zaključuje da čast solunskoga biskupa nije narasla njegovim ugledom, nego je on u sjeni prefektore stekao neke prednosti — *non sua auctoritate, sed sub umbra praefecturae meruit aliquam praerogativam*. Zato čast sirmijskoga metropolite oduzimalje Justinijan solunskom biskupu i daje je Katelijanu, nadbiskupu kojemu će sjedište biti *Prima Iustiniana*. On i njegovi nasljednici treba da raskinu sve veze sa solunskim biskupom, te nikakvim zajedništvom ne smiju biti podložni solunskom biskupu.

Spomenute tri metropole: Sirmium, Solun i *Prima Iustiniana*, imale su dakle svaka u svoje vrijeme određeno značenje i ulogu, dok *Bassiana* ostavlja dojam nečega nedorečenoga. »Dio Druge Panonije koja je u gradu Basijanskom« ne može se shvatiti lokalno tj. da bi dio Druge Panonije bio skučen pod mjesne granice Basijane. *Civitas* nije samo »grad«, nego ima širok raspon značenja. Znači i »građansko pravo«, a pod konac antike *civitas* znači »grad kao pravni subjekt«,¹¹ te je opće upotrebljavani termin. U slučaju Basijane kao izrazito vojne utvrde na rubu imperija, vjerojatno se pravo odnosi na pripadnike vojnih jedinica koje su u gradu boravile.¹² Budući da se prema potrebi vojnik premješta na druga mjesta, može, ako je u Basijani stekao neka prava, koristiti i dalje pod imenom Basijane ta prava na području Drugi ili Sirmijske pokrajine.

Najveća je mogućnost da je u nekom teškom momentu *Bassiana* morala preseliti pod okolnostima burnih napada neprijatelja, kakvih je tada bilo vrlo mnogo i često, pa bi takvim preseljenjem bio razjašnjen duplicitet imena. Zato promotrimo događaje.

10 Biskup sirmijski nazivan »caput totius Illyrici« — *Realex. f. Antike u. Christ.* Bd. IV, 173.

11 Pauly-Wissowa *RE Suppl* I, 303 (Kornemann).

12 id. ib. 316.

Justinijanova ideja da osvoji izgubljene zapadne dijelove u jedinstveno carstvo,¹³ počela se ostvarivati iste g. 535., kad je objavljena i XI novela. Carski general Belizar upravo je Vandalama oteo Afriku, a Justinijan je već dovoljno bio upućen da bi i Gotima mogao oteti Italiju. U dinastičkim trvenjima kraljica Amalasueta, Teoderikova kći, obratila se g. 534. Justinijanu za pomoć protiv suparnika Teodahada, nudeći za uzvrat čitavu Italiju.¹⁴ Isto takvu pomoć zatražio je i Teodahad u isto vrijeme, nudeći Justinijanu manji teritorij, Tusciju u srednjoj Italiji.¹⁵ Oboje regenata učinili su time veleizdaju prema Gotima, no Goti nisu još ni dospjeli da prosude ove činjenice, a već je prije ljeta 535. pala nasilnom smrću Amalasueta. Justinijan koji joj se već obavezao na pomoć, imao je time sjajan povod za intervenciju, pa je u jesen 535. započeo rat protiv Gota u Italiji, pod zapovjedništvom generala Belizara.¹⁶ Taj rat je trajao preko 18 godina, te je uz mnoge teškoće završio pobjedonosno za Justinijana.¹⁷ Tako je osvojenjem Italije još jedna prefektura vraćena pod vlast Carstva.¹⁸ Ilirska prefektura čekala je na konačno sređenje i pripojenje Carstvu, ali tu nije išlo tako jednostavno i glatko. Čim su Gepidi na Savi i Dunavu osjetili u početku Gotskog rata u Italiji da se prorjeđuju ostaci Gota u Drugoj Panoniji, smjesta su g. 536. osvojili Sirmium.¹⁹ Justinijanu je bilo preskupo da povede rat protiv Gepida, pa se sjetio Langobarda na gornjem Dunavu, neprijatelja Gepida, te ih je pozvao u pomoć.

Langobardi su se oko g. 490. nalazili u zemlji koju su izgubili Rugijci, kad ih je pobijedio Odovakar,²⁰ branilac zadnjih ostataka zapadnog rimskog carstva. Ta je zemlja bila nasuprot rimskoj pokrajini *Noricum ripense*, otprilike između današnjega Linza i Beča. Od tada su se Langobardi često spuštali niz Dunav i zalijetali se naročito rado u područje Gepida, Odovakarovih saveznika,²¹ između Dunava i Ti-

13 id. ib. III, 830 (Schönfeld).

14 id. ib. I, 1715—1716.

15 id. II. R. X. Bd. 1705—1710 (Assunta Nagl).

16 id. Suppl. III, 831 (Schönfeld).

17 Potvrđen čak i natpisima CIL VI, 1199.

18 Pauly-Wissowa RE XXII, 2, 2441 (W. Ensslin).

19 Prokop. b. Goth. I, 3, II.

20 Pauly-Wissowa RE II. R. I, 1219.

21 Šišić, Pov. Hrv., str. 167.

se. Kako je gotski rat u Italiji već dugo trajao, Gota je bilo sve manje u Drugoj Panoniji, pa je Justinijan mirno mogao zauzimati njihove napuštene položaje. Trebalo je i Gepide maknuti, naročito iz Sirmija, a tu je ulogu Justinijan namijenio Langobardima; on ih je g. 548. pozvao u Panoniju, te ih je nadario »utvrđama u Panoniji« — τοῖς ἐπὶ Παννονίας οχυρώμασι — i drugim mjestima, te velikim svotama novca, kako izvještava suvremeni pisac Prokopije.²²

Langobardi su se odazvali Justinijanu i spustili se u Panoniju, ali se nisu tu zaustavili, nego su otišli duboko na jug sve do Epidamna. Pljačkali su i pustošili Dalmaciju i Iliriju,²³ te stanovnike bacali u roblje. Ovo bi bilo u neskladu s poznatom vjernosti Langobarda prema Justinijanu, kad se uzme u obzir da je njihov kralj Wacho g. 539. uskratio savezništvo gotskom kralju Vitigisu, samo da se ne zamjeri Justinijanu.²⁴ Kako se to moglo dogoditi?

Još pri dolasku u zemlju Rugijaca, Langobardi su znali za suparništvo između rimskih careva na zapadu i na istoku i priklonili se jačemu caru u Rimu na istoku tj. u Carigradu ili Bizantu. Znali su da su mnogi rimski građani zapadnoga Rima pobjegli u Dalmaciju, a dosta njih s velikim imetkom, kao na pr. poznati *comes Pierius*.²⁵ On je na nalog Odovakarova brata Onoulfa g. 488. pratio u Italiju provincijalne rimske građane iz zemalja na gornjem Dunavu, te je zato bio bogato nagrađen. Jedan od njegovih posjeda bile su Polače na Mljetu s dobro sačuvanim zidovima palače koji se još i danas vide.²⁶ Takve pobijedene rimske građane, onako nezaštićene, pljačkali su i zlostavljali Langobardi, jer su vjerovali da se time ne će zamjeriti bizantskom caru. Pri svemu tome može se uzeti u obzir i okolnost da su Langobardi nailazili i na držanje domorodačkoga ilirskog stanovništva za koje se ne vidi da je bilo neprijateljsko. Poznata ilirska lojalnost prema carevima našla se tu na zajedničkoj liniji s Langobardima. Zato su se u ovim krajevima Langobardi mogli dulje zadržati.

22 Prokop. b. Goth. III, 33, 10.

23 id. ib.

24 id. ib. II, 22, 11—12.

25 Pauly-Wissowa RE 33 Hbbd. 1220—1221 (Assunta Nagl).

26 Dr Branimir Gabričević, Ruševine antičke građevine u Pločama na Mljetu, »Slobodna Dalmacija«, 17. V 1969, br. 7328, str. 3.

Jedan od krupnih dokaza da su se Langobardi na jugu dulje zadržali, bio bi i nalaz pisma sa slovima runa na crkvenom stupu u Brezi kraj Sarajeva. Većina istraživača pripisuje to pismo Gotima, ali neki misle da je langobardsko.²⁷ Ovakav spomenik mogao je ostvaiti netko tko nije bio samo na prolazu, nego se i trajno smjestio. Goti koje su Iliri mrzili, ne bi imali prilike da se na duže zaustavljaju i dižu svoje spomenike. Najdalja točka na jug, kamo su stigli bio je Epidaurum, sadašnji Cavtat, gdje su g. 535. bili potučeni. Prevalitana ili današnja Crna Gora, nikada nije bila u vlasti Teoderiha i njegovih Gota²⁸ poslije njega. Zato nije ispravno da se mjesto ime Onogošt za Nikšić, tumači kao gotski trag. Onogošt je u dubrovačkim ispravama srednjega vijeka sačuvan u obliku Anagastum, što Jireček²⁹ tumači kao gotsko ime. Treba uzeti u obzir ime Anagastes koje se odnosi na vrlo visokog vojnog zapovjednika carske vojske u vrijeme cara Teodozija II. On je g. 467. bio *magister militum per Thracias*³⁰ i s uspjehom vojevao protiv Gota. Vjerojatno je takav uspjeh bio i kod Nikšića, gdje se mjesto nazvalo njegovim imenom. Anagastes je odnio pobjedu i nad Atilinim sinom Dintzicom g. 469., te njegovu odsječenu glavu poslao kao trofeju caru Teodoziju II u Carigrad. Prije toga taj isti Dintzic bio je g. 453. poražen od Gota kod Basijane.³¹ Kao znak neprijateljstva protiv Gota u nekadašnjoj Prevalitani, Jireček navodi »rimski limes protiv Gota« tzv. »međa Vuka mahnitoga« od Risna ili Bijeje Gore kod Grahova preko Ostroga do Koma.³² Takav limes bio je građen u korist Prevalitane protiv Gota i nije isključeno da je i put kojim su Langobardi provaljivali na jug, bio također u sistemu jednog vertikalnog limesa sve do Dunava, uz granicu između dviju Panonija još od Trajanova vremena.

Na toj vertikalnoj liniji vjerojatno su građene i Justinijanove tvrđave u Panoniji koje je dao Langobardima. Njih bismo mogli nazvati langobardski limes. Obrambena linija

27 Pauly-Wissowa RE Suppl. VIII, 34 (Saria).

28 id. ib.

29 Jiraček, Ist. Srba, 52/3, prvi spomen Onogoste, Ljetopis popa Dukljanina, MH Zagreb, 1950. p. 74.

30 Pauly-Wissowa RE I, 2022 (Seeck).

31 id. ib. V, 655 (Seeck).

32 Jireček, Istorija Srba, 54.

birala se u onom smjeru, otkuda su se mogli očekivati neprijatelji. U to su vrijeme Justinijanu bili Goti neprijatelji s kojima je vodio rat u Italiji, koji su u svom zaleđu u Panoniji sačuvali Posavsku Panoniju — *Pannonia Savia*. Nju su u početku Goti držali s Dalmacijom kao jedinstvenu cjelinu sa sjedištem u Saloni. U toku rata u Italiji, Goti su doživljavali poraz za porazom, dok im konačno carska vojska nije otrgla Dalmaciju. Zato su Goti još čvršće stegli Posavsku Panoniju, te su uveli strogu kontrolu na granici između Posavske Panonije i tada već carske Druge Panonije. Zabranjene su bile sve veze sa stanovnicima Druge Panonije, pa i sama ženidba — *ius connubii* — s pripadnicima izvan Posavske Panonije.³³ Rat je u Italiji još trajao, pa je Justinijan paralelno uz granicu izgradio tvrđave i dao ih, kako je već rečeno, Langobardima.

Granična linija između obiju spomenutih Panonija vjerojatno je ostala ista koju je još Trajan odredio g. 107. između Panonije gornje i donje — *Pannonia superior et inferior* — a koja nije nikakvim pouzdanim dokumentom zabilježena, nego se još uvijek mora rekonstruirati uz neku prirodnu liniju ili tokom neke glavnije ceste. Takva je cesta bila od Siscije do Murse koja je vodila do Okučana u čijoj se blizini, u Benkovcu,³⁴ našao u novije vrijeme monumentalna mozaik. To je mjesto označeno kao *Ad praetorium*³⁵ i posebno je naglašeno da je tu carsko boravište. Dalje preko Daruvara — *Aquae Balizae*³⁶ — vodi do poznate podravske ceste prema Osijeku — *Mursa*. Među nabrojenim mjestima na potezu *Ad Praetorium* — *Aquae Balizae* spominje se i *Incerum* koje je označeno vrlo blizu carskom boravištu, pa je malo vjerojatno da se to mjesto nalazilo ondje, gdje je danas Požega. Ako se od točke *Ad praetorium* povuče pravilna vertikalna linija preko Drave, dotiče se krajnjeg zapadnog ruba Blatnog jezera, gdje se nalazi mjesto Keszthely,³⁷ bogato arheološko nalazište, koje je poznato i kao najstarije na-

33 Pauly-Wissowa RE Suppl. VIII, 32 (Saria).

34 V. Damevski — M. Gorenc — Benkovac kod Okučana, Nova Gradiška, Rimski ladanjska vila — »Arheološki pregled« 18, Beograd, 1976, str. 79—81.

35 It. A. 260.

36 Pauly-Wissowa RE II, 296, nr. 18 (Tomaschek); It. A. 265.

37 M. Hoernes u: J. Hoops, Reallex. d. Germ. III, 126.

lazište langobardskog materijala u Panoniji. Ista vertikalna linija ide i do Dunava i njome su vjerojatno išli Langobardi, kad ih je pozvao Justinijan, te su se spustili sve do Epidamna, a nije ih mogla smetati kontrola Gota u Saviji.

U području između Save i Drave uz graničnu liniju obiju Panonija i na povoljnim prirodnim položajima, izgrađen je Justinijanov langobardski limes. To je krajnje zapadno područje Druge Panonije u gorama oko današnje Požege, gdje je već od početka morala biti centralna utvrda. Velika je vjerojatnost da je sam Justinijan premjestio Basijanu koja je do vremena njegove XI novele bila nepobjedivo vojno uporište, u području zaštićeno gorama i što dalje na zapad. To je krupan korak prema rekonstrukciji Druge Panonije u smislu nekadašnje centralne pokrajine ilirske prefekture. Čini se da je Basijani na novom položaju namijenjena i veća uloga, nego što ju je do tada imala. Budući da je Sirmium još uvijek bio u vlasti Gepida, Justinijan je osjećao da bi položaj metropole bio zaštićeniji na zapadu u Basijani.

Kao dalja perspektiva lebdjela je i opasnost od Franačka, jer je g. 548. franački kralj Teodebert pokušao stvoriti veliku koaliciju naroda³⁸ protiv istočnog rimskog carstva ili Bizanta. To je sve Justinijan doživio, ali je imao sreće, jer se koalicija raspala, a nedugo iza toga umro je i Teodebert. Da je to uspjelo, bio bi to za Justinijana neprijatelj od Atlantskog oceana do ušća Save.³⁹ I takvu mogućnost trebalo je predusresti, pa je izbor Langobarda, kao branitelja limesa dobro promišljen, jer su prema Prokopiju⁴⁰ oni bili najveći neprijatelji Franačka.

Justinijan je doživio konac Gotskog rata u Italiji i to kao pobjednik, ali nije dugo živio,⁴¹ umro je prema Ostrogorskom 14. XI 566. — da bi svoje planove o obnovi Druge Panonije sproveo u djelo. Malo je tragova velikih građevina, a u samoj Požegi, na mjestu crkve sv. Lovre,⁴² nađeni su tragovi ulomaka zidnih slikarija u najnovije vrijeme i po

38 Pauly-Wissowa RE II R. X. Bd. 1715—1721 (Assunta Nagl), — Grafenauer B., Nekaj vprašanij 39, bilj. 96.

39 Monografija Požege, 1227—1977, str. 102, bilj. 38.

40 Prokop. bell. Goth IV 26, 19.

41 Ostrogorski G., Teofanove hronologije u VII i VIII veku — Sabr. dela III, 266, 70.

42 Prema uviđaju u Muzeju Požeške kotline u Slavonskoj Požegi

svom karakteru znače još uvijek klasični rimski stil koji je još i Justinijanovo vrijeme sačuvalo. I taj primjer znači samo da nije više bilo vremena za brojnije i monumentalnije gradnje.

Obračun Langobarda s Gepidima nije išao lako, jer su Gepidi brojem bili jači. Do većih sukoba nije ni dolazilo i češće je bilo pokušaja da diplomatskim putem rješavaju međusobne razmirice. Zato su se Langobardi odlučili da potraže kod Avara savezništvo protiv Gepida. Poslali su poslanstvo avarskom Chaganu s bogatim darovima, ali ih je on osorno primio i uz ostala poniženja konačno pristao na savezništvo. Tako su g. 567. udruženi Langobardi i Avari definitivno u ratu slomili Gepide.⁴³

Kao korisnici pobjede nad Gepidima osjetili su se jedino Avari, jer su brojno bili daleko nadmoćniji od Langobarda. S njima Avari nisu htjeli dijeliti pobjede, već su ih surovo podjarmili kao podložnike. Langobardi toga nisu mogli trpjeti, pa su odlučili da odele u Italiju koja je tada, nakon poraza Gota, imala dosta prostora da primi nove stanovnike. Tako su Langobardi g. 568. pod kraljem Alboinom otišli iz Panonije u Italiju.⁴⁴

U Panoniji su zavladaali Avari, pa kao najmračnije djelo ovih barbara bilo je uništenje Sirmija g. 582. Sačuvan je potresan dokumenat opsade grada, zapis nekoga ciglarskog radnika koji je na klasičnoj rimskoj cigli od podrug stope u kvadratu, grčkim jezikom ugrebao molitvu. On moli Krista da spasi grad od Avarina i Romaniju (Rimsko Carstvo), te njega koji je to napisao. Molitvu završava stereotipnim Amen.⁴⁵

Već i prije Avara, a naročito uz njih, počeli su u Panoniju dolaziti Slaveni. Bili su Avarima i podložnici, ali ne trajno i isključivo, jer su Slaveni brojem bili jaki. Zato nisu podnosili avarske tiranije, nego bi ustajali protiv nasilja, a to je trajalo sve dotle, dok sami nisu postali gospodari teritorija. Taj teritorij počinje sa slavenskim imenom koje je bilo opće, a sačuvano je i danas u imenu Slavonija. Narod koji tu

43 Pauly-Wissowa RE VII, 1231 (Ihm).

44 id. ib. XII, 686 (Schönfeld).

45 J. Brunšmid, Eine griechische Ziegelinschrift aus Sirmium (Eranos Vindobonensis), Beč, 1893, str. 331—333) slika: Šišić Pov. Hrv. str. 221, fig. 122.

živi, zove car Konstantin Porfirogenit Hrvatima,⁴⁶ a Šišić njihov teritorij zove Panonskom Hrvatskom.⁴⁷

Razmatrajući prilike s usko lokalnoga gledišta Požege, ima jedna zanimljiva okolnost koja se odnosi na odlazak Langobarda iz Panonije. To je kronika koja glasi: (odnosi se na g. 569.).

Marius chron. a. 569

Alboinus rex Langobardorum cum
omni exercitu relinquens atque
incendens Pannoniam suam patriam
cum mulieribus vel omni populo
suo Italiam occupavit.

Alboin kralj Langobarda sa čitavom
vojskom ostavljajući i *paleći*
Panoniju svoju domovinu sa ženama
i čak sa čitavim narodom svojim
Italiju je osvojio.⁴⁸

Paleći, što znači prepuštanje teritorija i odricanje u buduću, dalo je nekom, tko se tu smjesta našao, priliku da preuzme napušteno, spaljeno i *požgano* zemljište, te da centralnom mjestu dade ime *Požega*.

46 Konstantin Porfirogenit, Šišić, Priručnik 337.

47 Šišić, Pov. Hrv. 296.

48 J. Werner, Die Langobarden in Pannonien, München 1962. Textteil s. 14, bilj. 7. — *Marius*, biskup u mjestu Aventicum (danas Avenches njem. Wiflisburg u zap. Švicarskoj) od 574—594. Rođen u Francuskoj blizu Dijona oko g. 530. Njegova Kronika odnosi se na događaje u Italiji.

Zusammenfassung
DIE XI. NOVELLE KAISER JUSTINIANS I. UND
BASSIANA — POZEGA

Den Namen Bassiana trug im Altertum eine bekannte Ortschaft unweit von Sirmium, aber auch eine zweite in der Nähe von Požega, wie Lazius' Karte zu entnehmen ist. Was die Bedeutung dieses Ortes in der Spätantike anbelangt, gibt die XI. Novelle die Auskunft, dass Bassiana eine Civitas war. In derselben Urkunde liest man aber auch von einem Teil der Pannonia Secunda »der in der Stadt Bassiana ist«. Es wäre unsinnig, diesen Satz so aufzufassen, als ob eine ganze Provinz auf die örtlichen Grenzen von Bassiana beschränkt gewesen wäre. Die unterschiedlichen Bedeutungen des Wortes »Civitas« müssen vielmehr beachtet werden, denn »Civitas« bedeutet nicht nur »Stadt«, sondern auch »Bürgerrecht«, und in der Spätantike wird »Civitas« als allgemein verbreiteter Terminus für die Stadt als Rechts-subjekt gebraucht, vielleicht in Bezug auf die ausgedienten Söldner der Grenztruppen im Donaugebiet. Doch die Übersiedlung von Bassiana westlich der Pannonia Secunda scheint wahrscheinlicher und könnte mit Justinians Gesamtpolitik in Einklang gebracht werden. Der globale Sinn der XI. Novelle galt bekanntlich der Wiederherstellung der Präfektur Illyricum, wo einmal die Pannonia Secunda eine zentrale Stellung eingenommen hatte.

Nachdem im Entstehungsjahr der XI. Novelle in Italien der Gotenkrieg ausgebrochen war, wurde gleich im folgenden Jahr Sirmium von den Gepiden erobert. Justinian hat, um die Gepiden zu verjagen, die Langobarden aus ihrem Land an der oberen Donau gerufen und ihnen die Befestigungen in Pannonien zusammen mit grossen Geldsummen übergeben. Die Grenzbefestigungen in Pannonien waren gegen die Feinde im Westen, in erster Linie gegen die Goten errichtet, aber auch gegen die Franken, wie es Theoberts Fall beweist. Für den Ausbau von Befestigungen bietet sich der westliche Teil der Pannonia Secunda geradezu an, und zwar der Gebirgsbogen um Požega. In jüngster Zeit sind in Požega Reste von Wandmalereien gefunden worden, die an die klassischen Vorbilder der Römerzeit anknüpfen, was wohl auch der justinianischen Zeit entspricht. In so eine zentrale Befestigung

des »Langobardischen Limes« in Pannonien würde sehr gut die Übersiedlung von Bassiana passen.

Da die Langobarden zahlenmässig nicht stark genug waren, die Gepiden zu besiegen, haben sie die Awaren als Bundesgenossen gerufen. Mit ihnen zusammen zwangen sie die Gepiden in die Knie, aber die Awaren waren nicht willens, den Sieg mit dem schwächeren Nachbarn zu teilen, sondern haben sich die Langobarden als Leibeigene unterworfen. Das führte zur Auswanderung der Langobarden nach Italien. So blieben die Awaren die Herren des Territoriums in Pannonien. Mit ihnen, aber auch schon früher, kamen die Slaven, nicht eben immer als Untertanen der Awaren, sondern allmählich auch als ihre Besieger. Diese Slaven gaben dem Territorium den Namen Slavonien, aber vom Kaiser Konstantin Porphyrogennetus werden sie Kroaten genannt, und ihr Gebiet bezeichnet Šišić als Pannonisches Kroatien.

Die in Marius' Chronik vorkommende Stelle über den Langobardenkönig Alboin, der bei der Auswanderung nach Italien »sein Vaterland Pannonien in Brand gesteckt hatte«, bietet die Möglichkeit, den Namen Požega etymologisch zu erklären, da dieser so viel wie »Brand«, »verbrannt« bedeutet.

Eleonora Geber

SACUVANI OSTACI BENEDIKTINSKE OPATIJE
RUDINA U MUZEJU POŽESKE KOTLINE

Značajnije zanimanje za ruševine benediktinske opatijske sv. Mihajla na Rudini kraj sela Čečavca (spominje se od 1210. g.) vezano je uz vizitacije *Gjure Szaba* i *Julija Kempfa* ovom lokalitetu početkom stoljeća, točnije 1906. godine. Obojicu velikih čuvara starina privukle su ruševine samostana i crkve, tada već uveliko devastirane (sl. 1). Sve ono što u Rudini nisu nekoliko stoljeća ranije uništili Turci u svom naletu u ove krajeve (1537. g.), razorilo je stanovništvo okolnih sela u traganju za građevnim materijalom. Zabilješke i

Ruševine Rudine, stanje 1906. g. snimio J. Kempf

publicirani radovi Szaboa¹ i Kempfa² donose sliku zatečenog stanja. Njihov pohod Rudini za nas je dvostruko značajan. Prvo što su njihove evidencije s mnogo korisnih podataka o onome što su oni još u to vrijeme vidjeli, postale značajan oslonac drugim istraživačima kada je sam lokalitet pružao još škrtiju sliku o svojoj velikoj prošlosti. Druga je značajka što su sobom ponijeli neke građevne ostatke, pa su to i prvi pokretni spomenici s Rudine koji su sačuvani do danas.³

Krajem pedesetih godina ruševine Rudine i njeni očuvani ostaci ponovno su zaokupili pažnju nekih naših znanstvenika i postale su predmet daljnjih istraživanja.

Prvi je *dr Matko Peić* u stručnoj literaturi svratio pažnju na kamenu plastiku i potcrtao da Rudina nije značajna samo historijski, nego i likovno.⁴

Na osnovu analize ruševnih ostataka, kako ostataka temeljnih zidova, tako i sačuvanih pojedinačnih arhitektonskih fragmenata, *dr Andre Mohorovičić* konstatira da je kompleks Rudine imao monumentalne razmjere i da je njegov najstariji dio nastao u doba zrele romanike.⁵ Time je korigirano Szabovo mišljenje koji je smatrao da je kompleks izgrađen u gotičkom stilu.

Veoma cjelovito i opširno prišla je problemu Rudine *dr Anđela Horvat*.⁶ Njen rad obuhvaća čitavu sintezu problematike Rudine i njenu bibliografiju. »Mada neki momenti govore za to da se na opatiji radilo u doba gotike, mnogi nalazi idu u prilog tome da se na Rudinama počelo raditi u do-

- 1 Gj. Szabo, Tri benediktinske opatije u županiji požeškoj, Vjesnik HAD N. S IX, Zagreb 1006/7.
- 2 J. Kempf, Posljednji ostaci sredovječne opatije Rudine, Vjesnik HAD, Zagreb 1907.
- 3 Tada je u Arheološki muzej u Zagrebu prenesen klesanac s reljefom glave, a u Požegu klesanac s reljefom križa (danas u Muzeju).
- 4 M. Peić, Muzej u Požegi, Bulletin, JAZU g. V, Zagreb 1957, br. 1, p. 63 i slike u tablama.
- 5 A. Mohorovičić, Problem razvoja romaničke arhitekture na tlu Hrvatske razmatran s osvrtom na ruševni kompleks Rudina u Slavoniji, Ljetopis JAZU, sv. 64, Zagreb 1960.
- 6 A. Horvat, Rudine u Požeškoj kotlini — ključni problem romanike u Slavoniji, Peristil 5, 1962.
- 7 A. Horvat, n. dj. p. 15.

ba romanike. To potvrđuju pravilno obrađeni četvorinasti klesanci, poklopac sarkofaga, klesanci s motivima slijepih arkada, polukružno obrađeni komadi kamena, tip slova na nadgrobnim spomenicima, a napose geometrijski i figuralno arhitektonsko-plastički dekor, za što se već opredijelio A. Mohorovičić. Prema njemu na romaniku bi upućivao i polukružni oblik apside.⁷

Došlo se do spoznaje da se na Rudini nalazio jedan od najvažnijih arhitektonskih kompleksa koji je u srednjem vijeku sagrađen na području Slavonije čiji očuvani ostaci u najvećem broju pružaju vrijednu dokumentaciju za analizu romanike u sjevernoj Hrvatskoj.

I novije objavljeni radovi nekih autora idu u prilog isticanja njenog velikog značaja u razvoju naše srednjovjekovne umjetnosti.⁸

U arhivi Muzeja Požeške kotline nalazi se nekoliko dokumenata vezanih uz početak rekonosciranja lokaliteta Rudine koje je Muzej pribavilo izuzetno vrijednu zbirku.⁹

Dopis koji je 12. II 1955. g. uputio Josip Langhamer, tada upravitelj Muzeja, Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu, iz koga su ispuštena neka manje važna mjesta, glasi ovako:

- 8 V. Gvozdanović, Vrijednosti romaničke arhitekture u kontinentalnoj Hrvatskoj i kapela sv. Marije u Bapskoj, Arhitektura 106, XXIV/1970, pp. 65.
I. Mirnik, Neobjavljeni primjerak plastike s lokaliteta Rudine, Peristil 16/17, 1973/4.
M. Peić, Likovne i ostale umjetnosti Požege, Požega 1227—1977, Slav. Požega 1977.
Z. Horvat — I. Mirnik, Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini, Požega 1227 — 1977, Slav. Požega 1977.
- 9 Prema izjavi J. Langhamera na zaglavni kamen s Rudine, kao jedan od najvrednijih predmeta u Muzeju, upozorio ga je dr Antun Bauer.
Neposredno nakon toga, preko Stankovića, tada predsjednika Kotara došla je vijest da je na ruševinama Rudine nađen grob. Ivan Špalj, tada načelnik za prosvjetu i kulturu, a ujedno i počasni konzervator, upozorio je Općinu Orljavac o važnosti čuvanja Rudine na zamolbu upravitelja Muzeja.

»Dobili smo obavijest da su seljaci vadeći kamen na nekom brdu blizu Čečavca (općina Orljavac) naišli na neki grob i temelje većeg opsega. Izvidom smo ustanovili da se radi o mjestu za koje Kempf u svojoj »Požegi« nagada da bi mogle biti ruševine glasovite Opatije Rudina. Našli smo ulomke nekih natpisa koje nismo mogli odgonetnuti. Na jednom ulomku cigle vide se neki znakovi koji liče na glagoljicu. Grob koji smo našli posve razrušen imao je pokrov od kamene ploče s profilom tupoglavog trokuta. U njemu je bio samo jedan kostur visine oko 2 metra. Stranice groba bile su ploče od neobrađenog kamena široke oko 40 cm. Pod je bio pačetvorinastog tlocrta s pravokutnom nišom u gornjem dijelu i cijeli je bio nasut šljunkom. Oko tog groba bilo je više kosturova u goloj zemlji. Oko 30 m od tog mjesta pokazano nam je mjesto na kome je po predaji bila nekad crkva.«

Na kraju se ističe da je zabranjeno svako daljnje kopanje o čemu je počasni konzervator pismeno obavijestio nadležnu općinu. Ističe se važnost ovoga nalaza i moli se za stručnu pomoć. Sličan apel upućen je usmenim putem Konzervatorskom zavodu Hrvatske, što se vidi iz zapisnika Muzejskog društva u Slav. Požegi od 14. IV iste godine, kada je Langhamer o tome i o nalazima izvjestio članove Odbora. Tada je u program rada Muzejskog društva unesen zadatak da članovi Društva pomognu Muzeju u spašavanju ostataka na Rudini.

Nakon što je lokalitet obišla stručna ekipa iz Zagreba, upućen je dopis Konzervatorskog zavoda u Zagrebu kojim se zabranjuje svako daljnje raznošenje ruševina. Od strane Muzeja nastavljeno je traganje i spašavanje ostataka¹⁰ kojih se moglo osim na lokalitetu naći i u okolnim selima, po dvorištima, među kamenjem koje je doneseno s Rudine i pripremljeno za gradnju kuća.¹¹

10 J. Langhamer, Ruševine »Gradovi« kod Čečavca naš važni kulturno-historijski spomenik srednjeg vijeka, Požeški list, 23. VIII 1956.

11 Pretražena su sva sela gdje se prema kazivanju ljudi već ranije odvozilo kamenje s Rudine, Tako je nađeno dosta primjeraka, nešto već uzidanih, a dosta pripremljenih za gradnju u Čečavcu, Vučjaku Čečavačkom, Jeminovcu, Rasni, Koprivni, Snjegaviću, Kujniku, Džigerovcima i Kamenskom Vučjaku.

Iz putnog izvještaja upućenog Odjelu za prosvjetu i kulturu u Slav. Požegi saznaje se da je 23. III 1955. g. upravitelj Muzeja zajedno sa kustosom Muzeja Slavonije u Osijeku prof. Ivom Mažuranom otišao u Čečavački Vučjak, gdje su zajedno pregledali kamenje u dvorištu Dušana Starčevića, a koje je dopremljeno sa Rudine. Tada su pronađena dva fragmenta sa natpisima.

Prema izvještaju od 9. VI 1956. g. saznaje se da je s upraviteljem Muzeja teren obišao dr Matko Peić. Na putu u Čečavac zastali su u selu Rasni gdje je u školskoj zgradi bio privremeno smješten veći broj predmeta s Rudine, te je dogovoreno kako će se oni prevesti u Slav. Požegu. U selu Koprivni pronašli su klesanac s reljefom ljudske glave. U izvještaju se još kaže: »Na samom lokalitetu Rudina pregledavajući i kopajući po ruševinama našli smo ostatke fresaka na komadićima žbuke, koji će dati dragocjene podatke o načinu (tehnicu) slikanja i karakteru boja. Fragmenti su predani asistentu Umjetničke akademije Matku Peiću na studiranje i analizu. Nadalje smo pronašli dijelove neke posude, ulomke lijepo ornamentirane posude od porculana, ulomke staklene posude od rimskog stakla, ulomke cigle rimskog formata s otiscima životinjskih nogu i jedan s crtežom tijela životinje. Napokon smo pronašli tri stećka — sredovječna nadgrobna spomenika, kojih do sada u našim sjevernim krajevima nije nađeno. Ovo nismo mogli prevesti jer nismo imali prevozno sredstvo.«

Pored svih zabrana devastiranje lokaliteta kradomice se nastavljalo, pa je Muzej poduzeo sve što je bilo u njegovoj moći da se spasi što se još spasiti moglo. Iz izvještaja s obilaska terena od 8. VIII 1957. g. saznaje se da je ustanovljeno da na lokalitetu i dalje netko iskapa-vadi kamenje. Zatečeno je oko 52 m³ složenog kamena za odvoz. Također je kod Dušana Barača nađeno dosta kamenja i među njime značajnih primjeraka koji su otkupljeni. Zapaženo je da je na zabetu jedne kuće u Čečavcu ugrađen kameni reljef glave. Tamošnja učiteljica zamoljena je da djeluje na stanovništvo u pogledu čuvanja lokaliteta, kao značajnog spomenika prošlosti.

Muzej je upozoren na veći broj nalaza s Rudine koji su nađeni u Snjegaviću i Kujniku prilikom evidencionog obilaska stručne ekipe Konzervatorskog zavoda u Zagrebu. Svi predmeti su preneseni u Muzej i time se rudinska zbirka

uveliko dopunila. Inspiciranje lokaliteta od strane Muzeja nastavlja se i u idućim godinama. Površinskih nalaza bilo je sve manje, a također i nalaza u okolnim selima.

Posljednji predmet koji je prenesen u Muzej 1977. g. a potječe s lokaliteta Rudine je klesanac s reljefom glave, a bio je ugrađen preko 20 godina u pročelje zgrade u Čečavcu. Vlasnik zgrade Stanko Bjelić pristao je da se kamen izvadi iz zida i na njegovo mjesto ugradi odljevak.¹²

Najveću podršku u afirmiranju otkrića na Rudini Muzej je dobio od samog početka od dr Matka Peića. O nalazima je pisao u štampi¹³, a za znanstvenu javnost u Bulletinu JAZU ističući njihovo značenje u okviru srednjovjekovne umjetnosti. Na njegovu inicijativu Muzej je podnio zahtjev za arheološko ispitivanje, ali je predmet ostao neriješen, kao i nekoliko puta kasnije. Peić je na Rudinu uspio dovesti A. Mohorovičića, koji se oduševio lokalitetom. Nije ga omela ni snježna vijavica dok nije sve pregledao i snimio. Mohorovičićevim prilogom objavljenim u Ljetopisu JAZU Rudina je visoko odskočila. Da je Rudina uvrštena među najznačajnije spomenike kulture Slavonije, posebna zasluga pripada i dr A. Horvat. Koliko je značenje pojedinih predmeta iz Rudine neka nam kaže i podatak da su tri primjerka rudinskih reljefa uvrštena među eksponate izložbe »Umjetnost na tlu Jugoslavije od prethistorije do danas« održane 1971. g. u Parizu. Njihove fotografije s komentarom donesene su u mnogim pariškim listovima i pobudile su senzaciju francuskih likovnih stručnjaka.

¹² Zahvalnost Stanku i Miodragu Bijeliću za neprocjenjivi dar, a također A. Fiuriu, V. Gotalu i J. Geberu koji su pomogli Muzeju u obavljanju tog posla.

¹³ M. Peić, Umjetnost u kamenolomu, Vjesnik, Zagreb 7. XI 1956.

U nastavku donosimo katalog rudinske zbirke koja je u našem Muzeju. Ona sadrži oko stotinjak predmeta. Neki od tih predmeta već su, kako je navedeno, objavljeni. To je u prvom redu kamena plastika koja pripada arhitektonsko-plastičkom figuralnom dekoru i predstavlja najbogatiju skupinu na temu romaničke plastike kontinentalne Hrvatske (kat. br. 1—12, bez kat. br. 4). Reljefi glava i figura prikazani su u punoj frontalnosti i uglavnom u simetriji i podređeni zakonu kadra četverokuta prednje strane klesanca (vidi T. I). Likovni izraz varira od plošne ornamentalnosti do gotovo pune plastičnosti s više ili manje značajki rustificirane umjetnosti. Analizu, komparaciju i ikonografiju reljefa s Rudine dala je A. Horvat u navedenom djelu. Poznati su još neki kameni spomenici (kat. br. 14 i 24) koji su također imali ključno značenje pri datiranju najstarijeg kompleksa Rudine u razdoblje romanike. Ovim spomenicima dan je prioritet u pristupu problema Rudine. Zbirka sadrži i druge zanimljive nalaze koji mogu biti značajni u daljnjem istraživanju Rudine. Osim arhitektonsko-građevinskih elemenata u važne nalaze spadaju i fragmenti fresaka, raznovrsne keramike (od prethistorijske do srednjovjekovne) i nekoliko fragmenata rimskog stakla. Vjerojatno će arheološka iskapanja upotpuniti dosadašnje nalaze i dati nova otkrića.

1. Klesanac s reljefom križa. U plitkoj ovalnoj udubini reljefno je oblikovan križ s trolisnim završecima prečaka. Površina križa raščlanjena je u vidu pleterne ornamentike. Prečke su klesane u pet zaobljenih prutaka, a trolisti troprutasto. Vanjski prutak naokolo križa je zadebljan. Podnožje križa je nodus u obliku kugle koja je u donjoj polovini tordirana. S lijeve strane na podlozi je površno ugravirana ptica. Svi ostali oblici tehnički su vješto obrađeni.

Zaglavni kamen iz prve pol. XIII stoljeća.

Mjere: vis. 40, gornja šir. 34, donja šir. 25,5, dubina 37 cm. Inv. br. 3016. (sl. 2).

To je onaj kamen što ga je još J. Kempf dopremio s Rudine u Požegu.

Vidi o tome: A. Horvat, n. dj.

Klesanac s reljefom križa

Klesanac s glavom na uglu

2. Klesanac s glavom na uglu. U osi dijagonale nepravilnog romba u donjoj polovini položena je glava širokog lica i uske špičaste brade. Sve plastične oznake lica su sabijene u blago konveksnoj površini klesanca u koju su ugravirane oči, nos i usta u obliku male pačetvorinaste udubine.

Dvije bočne strane klesanca imaju obrađene uglove.

Dio baze sa glavama na uglovima.

Potječe s konca XII stoljeća s Rudine.

Mjere: vis. 31x34x20 cm. Inv. br. 1877, (sl. 3).

Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.

Vidi: A. Horvat, n. dj.

3. Klesanac s reljefom dvije bradate glave. Prednja strana podijeljena je u tri jednaka polja. Na krajnjima su reljefi glava. Prednja ploha nekad istaknuta, vjerojatno i ukrašena, danas obijena. U gornjem dijelu po cijeloj dužini klesanca je šira noseća ploča koja ujedno zamjenjuje čela glava. Ispod su jako naglašene oči kružnog oblika s usvrđanim rupama za oznaku zjenica. Plastično je oblikovan kratak nos s nosnicama. Vodoravna brazda označava usta, a ispod njih je brada s okomitim udubljenjima. Na bočnim stranama je uparan luk. Podnožje čini uža uska ploča koja s donje strane ima prelazni torus što navodi na zaključak da je ovaj klesanac bio impost.

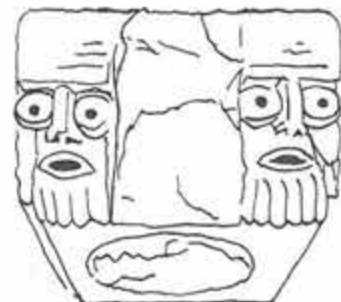
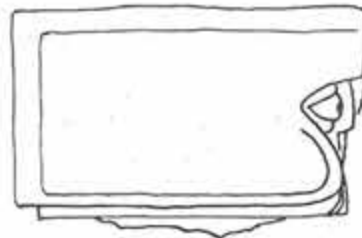
Potječe s Rudine s konca XII stoljeća.

Mjere: vis. 20 x 29 x 35 cm, promjer torusa 20 cm.

Inv. br. 3017 (sl. 4).

Otkupljeno od Nikole Milunovića iz Kujnika 1958. g.

Vidi: A. Horvat, n. dj.

Klesanac s reljefom dviju bradatih glava

4. Klesanac s reljefom bradate glave. Kvadratično kompo-
nirana glava na prednjoj strani klesanca. Ispod ravne
noseće ploče koja zamjenjuje čelo nastavlja se nos u
obliku trokuta s uklesanim nozdrvama. Plasticitet očiju
je jako naglašen s izbočenim jajolikim bjeloočnicama
asimetrično položenim i oblikovanim u koju su usvrđla-
ne kružne rupe za oznaku zjenica. Obrubljene su gor-
njim i jače naglašenim donjim kapkom. Obrazi su ta-
kođer plastično naglašeni. Usta su označena nepravil-
nom pačetvorinastom udubinom s usječenim uglovima.
Brada je izdužena, naprijed isturena i ravno podrezana.
Na njenoj površini su tragovi okomitih brazda. Na boč-
nim stranama konus obraza prati usječen luk. Vjerojat-
no se radi o konzoli s konca XII stoljeća. Potječe s
Rudine.

Mjere: vis. 18 x 15 x 24 cm. Inv. br. 6136, (sl. 5 i T. I sl. 1).
Darovao Stanko Bjelić iz Čečavca 1977. g.

5. Klesanac s reljefom bradate glave. Čelo zamjenjuje rav-
na noseća ploča na koju se nastavlja kratki tubast nos
s označenim nosnicama. Očni kapci u vidu prutaka u-
okviruju naglašene bjeloočnice u obliku elipsa s rupa-
ma na sredini. Plastično formirane brazde izlaze s obje
strane nosa i poput slijepe arkade zatvaraju polovinu
od ukupne visine reljefa. Ispod male pačetvorinaste ru-
pe na mjestu usta stilizirana je dugačka brada od oko-
mito uklesanih pramenova.
Konzola s konca XII stoljeća s Rudine.
Mjere: vis. 18 x 15 x 20 cm. Inv. br. 1875. (T. I sl. 2).
Izloženo na izložbi u Parizu 1971. g.
Vidi: A. Horvat, n. dj.

6. Klesanac s reljefom glave koso položenih očiju. Ispod
ravne noseće ploče koja zamjenjuje čelo glave oči su
svedene na jednu ravan. Koso su pokrenute i ornamen-
talno oblikovane. Nos s naglašenim plasticitetom izvi-
ja se i ulazi u dijagonalu koju nastavljaju usta i brada.
Asimetriju održava jedan brk na suprotnoj strani.
Konzola s konca XII stoljeća s Rudine.
Mjere: vis. 18x15x34 cm. Inv. br. 1876. (T. I sl. 3).
Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.
Vidi: A. Horvat, n. dj.
M. Peić, Muzej u Požegi, Bulletin JAZU, g. V, Zagreb
1957, br. 1.

Klesanac s reljefom bradate glave

7. Klesanac s reljefom brkate i bradate glave. Simetrično ukomponirana glava u okvir četverokuta. Celo je definirano s dvije izlomljene brazde. Nos tubast s označenim nosnicama. Jako odebljali gornji i donji kapci u okviruju ispupčene bjeloočnice na kojima su označene zjenice. Ispod blago zaobljenih obraza stroga simetrija se dosljedno nastavlja u oblikovanju brkova razriješenih u tri zadebljana prutka. Nepravilna pačtetvorinasta rupa označava usta ispod kojih je kratka brada s okomitim brazdama. Na površini su vidljivi ostaci boje. Konzola s koncem XII stoljeća s Rudine. Mjere: vis. 18x15x33 cm. Inv. br. 1896. (T. I sl. 4). Otkupljeno od Dušana Barača iz Čečavca 1957. g. Izloženo na izložbi u Parizu 1971. g.

Vidi: A. Horvat, n. dj.

Klesanac s reljefom brkate i bradate glave

8. Klesanac s reljefom golobrade glave. Gornji dio oštećen. U pojedinim čestim očima su različito oblikovane, ali u osnovi zadržavaju oblik elipse. Obrubljene su i blago konkavno naglašene i imaju označene zjenice. Dominira

motiv nosa s naglašenim plasticitetom. Usta su definirana vodoravnim rezom. Brada nije obrađena. Konzola s konca XII stoljeća s Rudine. Mjere: vis. 17x15x26 cm. Inv. br. 1874. (T. I sl. 5). Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.

Vidi: A. Horvat, n. dj.
M. Peić, n. dj.

9. Klesanac s reljefom životinjske glave. Ispod ravne noseće ploče oblikovana je glava trokutastog oblika neke životinje koja se oslanja na širok vrat. Naročito se ističu oči s usrdlanim rupama koje su uokvirene kružnim naborima. Možda glava vola. Konzola s konca XII stoljeća s Rudine. Mjere: vis. 17x13x23 cm. Inv. br. 1873. (T. I sl. 6). Izloženo na izložbi u Parizu 1971. g. Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.

Vidi: A. Horvat, n. dj.
M. Peić, »Požega 1227-1977«, Slav. Požega 1977., p. 487.

10. Klesanac s reljefom nage ljudske figure. U frontalnoj simetriji reljefno je izdignut lik nage figure. U donjoj polovini četvrtasto je oblikovan trup, blago isplet i položen na dva četverokuta koji su u funkciji razmaknutih stopala. Iz gornjih uglova trupa pod pravim kutom šire se ruke i pod pravim kutom u laktovima se savijaju i uzdižu do ruba bloka. Predimenzionirani su prsti, a također i glava s jako naglašenim očima. Plitke koso uparane crte na prsnom košu i izvrnute točke za oznaku grudnih bradavica potvrđuju da je riječ o prikazu nage figure. Konzola s konca XII stoljeća s Rudine. Mjere: vis. 19 x 16 x 30 cm. Inv. br. 1895. (T. I sl. 7 i sl. na omotu). Otkupljeno od Dušana Barača iz Čečavca 1957. g.

Vidi: A. Horvat, n. dj.
M. Peić, n. dj. p. 487.

11. Klesanac s reljefom odjevene ljudske figure. Frontalno je oblikovana figura s velikom glavom koju uokviruje aureola s izbušenim rupama (možda svetac). Na glavi su jako naglašene oči s usrdlanim rupama na sredini.

Nos je ravan i kratak, a usta su usječena vodoravno. Ruke su okomito spuštene s rastvorenim šakama. S okomitim položajem ruku paralelno idu nabori na haljini koja je oko vrata obrubljena trokutastom trakom s rupicama. Noge su kratke i u raskoračnom stavu.

Dio portala s konca XII stoljeća.

Mjere: vis. 26x16x35 cm. Inv. br. 3018, (T. I sl. 8 i sl. 6). Otkupljeno od Nikole Milunovića iz Kujnika 1959. g.

Vidi: A. Horvat, n. dj.

M. Peić, n. dj.

Klesanac s reljefom ljudske figure

12. Klesanci s motivom slijepe arkade. Sest istih primjera. Četvorinasto obrađen kamen na prednjoj plohi ima uklesan pravilan polukružni slijepi luk s profilacijom koja se pri krajevima prekida. Profilacija luka u silhueti ima četvrtinu pravilnog kruga. Luk izvana prati plitki žlijeb. Vapnenac svijetlo sive boje. Dobro očuvano. Romanički arhitektonsko-plastični ukras s Rudine, konac XII stoljeća.
Mjere: vis. 33 x 45 x 24 do 30 cm. Inv. br. 1897 a-f, (T. II sl. 4).

Otkupljeno od Dušana Barača iz Čečavca 1957. g.

Vidi: A. Mohorovičić, n. dj.

13. Klesanci profilirani s jedne strane. Prednja strana četvorinasto obrađenog klesanca je ispod noseće ploče valovito profilirana i tehnički bolje obrađena. Vapnenac sive boje. Dva fragmenta koja se ne spajaju, ali su im profili identični i pripadali su vijencu. Potječu s Rudine, XII-XIII stoljeće.
Mjere: vis. 15x31x34 cm. Inv. br. 1884, vis. 15x32x17 cm. Inv. br. 1890, (T. II sl. 1). Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.
14. Klesanci s geometrijskim ornamentom na jednoj strani. Čeona strana je ispod ravne noseće ploče skošena prema dolje i ukrašena. Ukras čine plastično oblikovane male piramide složene u redove (dijamantni ukras). Vapnenac sive boje i veoma dobro obrađen. Sačuvano pet primjeraka (jedan neoštećen, jedan s oštećenom gornjom pločom i tri ulomka). Najmanji ulomak se razlikuje od ostalih po tome što ima cijelu čeonu stranu ukrašenu sitnim piramicama i jedan kraj sa strane profiliran. To ukazuje da je pripadao rubu ukrasne trake možda na portalu, dok su ostali klesanci fragmenti vijenca. Potječu s Rudine, konac XII stoljeća.
Mjere: vis. 20x35x33 cm. Inv. br. 1880, (T. I sl. 2), vis. 20x45x35 cm. Inv. br. 1881, vis. 20x30x32 cm. Inv. br. 1899a, vis. 21x22x18 cm. Inv. br. 1899b, vis. 11x12x9 cm. Inv. br. 1814.
Otkupljeno od Dušana Barača iz Čečavca 1957. g, i darovao Slavko Lukić iz Koprivne, a posljednji je nađen prigodom reambulacije na lokalitetu 1970. g.
Vidi: A. Horvat, n. dj.
15. Klesanci s profilacijom na dvije strane. Dva ulomka na kojima je sačuvan ugao koji je valovito profiliran. Na jednom ulomku na jednoj strani profilacija se prekida i gubi u jednoj ravnini. Vapnenac sive boje. Na poleđini su tragovi loma. Ulomci su pripadali bazi zida (sokl). Potječu s Rudine, XII-XIII stoljeće.
Mjere: vis. 24x28x22 cm. Inv. br. 1885, (T. II sl. 3), vis. 24x20x20 cm. Inv. br. 1891.
Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.

16. Klesanac povijenog oblika. Oveći grubo obrađeni kameni blok s krajevima različite širine. Srpastog je oblika s odnešenim bridom s donje čeone strane. Vapnenac žućkaste boje. Dio je luka neke zidne perforacije. Potječe s Rudine, XII-XIII stoljeće.
Mjere: dužina luka 78 cm, šir. krajeva 26 i 28 cm, debljina 17 cm.
Inv. br. 6137, (T. II sl. 5).
Otkupljeno od Nikole Milunovića iz Kujnika 1960. g.
17. Klesanac sa strijelnicom. Grubo obrađen kamen jednake debljine i nepravilnih stranica. U sredini ima veći kružni otvor u obliku lijevka s prijelomom. Na njega se nastavlja manji otvor s ravnim završetkom. To su isječe-ne strijelnice za manje oružje što dokazuje da je kompleks Rudine bio utvrđen.
Mjere: vis. 56x47x17 cm, promjer otvora 17x11 cm.
Inv. br. 6138, (T. II sl. 6).
Otkupljeno od Nikole Milunovića iz Kujnika 1960. g.
Postoji crtež sličnog kamena sa strijelnicom od Szaboa iz 1906. g.
18. Klesanac na proboj. Četvorinasto grubo obrađen sivi vapnenac. Na sredini ima oblikovan kružni otvor. Stijenka otvora je ravna. Značenje nepoznato. Potječe s Rudine.
Mjere: vis. 41x39x28 cm, promjer otvora 16 cm. Inv. br. 6139, (T. III sl. 1).
Otkupljeno od Nikole Milunovića iz Kujnika 1960. g.
19. Klesanac s udubljenjem. Grubo obrađen sivi vapnenac s kvadratnom osnovom. Preko cijele širine je udubljenje u kome je rupa (10x9x6,5 cm). Značenje nepoznato. Potječe s Rudine.
Mjere: vis. 19x24x24 cm. Inv. br. 1886, (T. III sl. 2).
Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.
20. Klesanac u obliku velike plitke posude. Dno i otvor su četvrtastog oblika. Na neravnom rubu su dva izljeva jedan nasuprot drugoga. Veoma grubo obrađen vapnenac sive boje. Jedan ugao oštećen. Značenje nepoznato. Potječe iz Rudine, XII-XVI stoljeće.
Mjere: vis. 21x53x42 cm, otvor 43x32 cm. Inv. br. 6141.
21. Ploča od crvenkastog mramora. Dva ulomka koja se spajaju. Na većem je sačuvan profilirani ugao, a na manjem jedan profilirani rub. Po obliku i materijalu upućuje da su to fragmenti oltarske menze. Potječe s Rudine, XII-XVI stoljeće.
Mjere: debljina 10 cm, 61x60 cm i 37x67 cm. Inv. br. 1900ab, (T. III sl. 3).
Otkupljeno od Dušana Barača iz Čečavca 1957. g.
22. Klesanac s jednom zaobljenom profiliranom plohom. Oblik klesanca upućuje da je isječak baze stupa. Iz profila se vidi da se baza odozgo prema dolje blago širi. Pomoću pliće užljebine podijeljena je na jednu kružnu ploču gore i dvije kružne ploče dolje. Na bočnim stranama se vide tragovi loma. Nema tragova rupe za učvršćivanje. Vapnenac sive boje, tehnički dobro obrađen. Potječe s Rudine, XII-XIII stoljeće.
Mjere: vis. 27 cm, donji radijus 35 cm, duljina tetive 37 cm. Inv. br. 1883, (T. III sl. 5).
Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.
23. Klesanac s profilacijom na jednom uglu. Izduženog je četvorinastog oblika i skošen prema dolje. Na osnovici je rupa za učvršćivanje (11x11x8,5 cm). Na visini od 25 cm jedan ugao je bogato razveden i vertikalno profiliran. Profili u silueti imaju gotičke oblike. Tehnički dobro obrađen žućkasti vapnenac. Upotrebljen je kao dovratnik portala. Potječe s Rudine, XIV-XV stoljeće.
Mjere: vis. 53, donja ploha 20x20 cm, gornja ploha 27x31 cm. Inv. br. 6142, (T. III sl. 4).
O profilima na srednjovjekovnim sakralnim građevinama u Požeškoj kotlini vidi u n. dj. J. Mirnik - Z. Horvat.
Otkupljen od Nikole Milunovića iz Kujnika 1959. g.
24. Klesanac u obliku krova na dvije vode s natpisom. Sa stoji se od tri dijela koji se spajaju. U presjeku koncipiran u obliku obrnutog nepravilnog slova V. Vanjske strane su strme, dolje prelomljene i finije obrađene. Vapnenac sive boje. U gornjem dijelu po cijeloj dužini prednje strane je natpis:

HIC IACET GV KI SCLAVVS FLII ORGI
NI

- Poklopac sarkofaga s konca XII stoljeća s Rudine.
Mjere: vis. 40x135x34 cm. Inv. br. 1889, (T. IV sl. 1).
Otkupljeno od Dušana Starčevića iz Vučjaka Kamen-
skog 1956. g.
- Vidi: A. Horvat, n. dj.
25. Kamen s ornamentom i križevima. Veoma grubo obra-
đen šupljikavi kamen (sadra?) nepravilnog oblika. Na
tri strane je uklesan križ, a na četvrtoj strani najele-
mentarnijim potezima ugrišan je nepravilni geometrij-
ski ornament. Nadgrobni spomenik. Potječe s Rudine,
predtursko doba.
Mjere: vis. 37 x 20 x 20 cm. Inv. br. 1878, (T. IV sl. 2).
Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.
26. Kamen s križevima. U donjem dijelu je pravokutnog
presjeka, a u gornjem prelazi u jajoliki oblik. S donje
strane ima trag loma. Grubo obrađen vapnenac sive
boje. Ulomak nadgrobnog spomenika. Potječe s Rudine,
predtursko doba.
Mjere: vis. 25 cm, promjer 66 cm. Inv. br. 1887, (T. IV sl. 3)
27. Kamen u obliku valjka proširen na jednom kraju. Bez
oznaka, grubo obrađen vapnenac sive boje. Nadgrobni
spomenik. Potječe s Rudine, predtursko doba.
Mjere: vis. 48 cm, promjeri 16 i 18 cm. Inv. br. 1888,
(T. IV sl. 4).
Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.
28. Dio nišana. Sastoji se od tri dijela. Donji dio je u obli-
ku kvadra na čijoj donjoj strani je udubljenje za učvrš-
ćivanje (11 x 12 x 9 cm). Na gornju plohu se nastavlja
valjkasti oblik koji nosi čalmu. Vapnenac žućkaste boje
i grube obrade. Potječe s Rudine, tursko doba.
Mjere: vis. 87 cm, osnovica 22 x 22 cm, promjer čalme
27 cm. Inv. br. 3020.
Otkupljeno od Nikole Milunovića iz Kujnika 1959. g.
29. Gornji dio nišana u obliku čalme. Vapnenac sive boje i
grubo obrađen. Potječe s Rudine, tursko doba.
Mjere: vis. 39 cm, promjeri 10 i 15 cm. Inv. br. 639, (T.
IV sl. 5).
Otkupljen od Nikole Milunovića 1959. g.

30. Grubo obrađeni kamen kao pod brojem 29. Fragmenti-
ran od tri ulomka. Gornji dio nišana. Potječe s Rudine,
tursko doba.
Mjere: vis. 30 cm, promjeri 10 i 15 cm. Inv. br. 6143.
Otkupljeno od Nikole Milunovića iz Kujnika 1959.
31. Klesanac s natpisom. Četvorinasto oblikovan kamen od
sivog vapnenca. Sastavljen je od dva ulomka koja se
spajaju. Nedostaje jedan ugao. S gornje strane ima kru-
žni otvor koji je izvana obrubljen plitkim kružnim žlje-
bom. Na prednjoj strani je natpis omeđen s obje strane
križevima i može se čitati: + BRAT JAN +
Potječe s Rudine, konac XII stoljeća.
Mjere: vis. 17 x 35 x 34 cm. Inv. br. 1898, (T. V sl. 1).
Otkupljeno od Dušana Barača iz Čečavca 1957. g.
Vidi: A. Horvat, n. dj.
32. Ulomak kamena s natpisom. Na čeonj plohi ugao je
profiliran i na njoj su uklesana slova (C)IA i ispod PR.
Tehnika izrade slova je na visini. Slova A gore ima pro-
duženu hastu. Značenje natpisa nije poznato. Potječe s
Rudine, XII-XIII stoljeće.
Mjere: vis. 26x27x26 cm. Inv. br. 6144, (T. V sl. 3).
33. Ulomak kamena s natpisom. Ulomak je nepravilnog obli-
ka, veoma grubo je obrađen i na njegovim stranama
ima tragova žbuke. Na čeonj plohi su uklesana slova
u dva reda: N (A) i ispod DE. Značenje nije poznato.
Potječe s Rudine.
Mjere: vis. 47x35x16 cm. Inv. br. 1879, (T. V sl. 4).
Darovao Slavko Lukić iz Koprivne 1956. g.
34. Ulomak kamena s natpisom. Sve strane kamena su s tra-
govima loma. Čeona ploha je glatko obrađena i u donjoj
polovini je natpis od glagoljskih slova s križem na kra-
ju. Značenje slova još nije jasno. Ulomak je možda dio
nadgrobnog spomenika. Potječe s Rudine, XII-XIII sto-
ljeće.
Mjere: natpisna ploha 37x19 cm. Inv. br. 548; (T. V sl. 5).
Nađeno u Jeminovcu 1964. g.
35. Ulomak opeke s natpisom. Na glatkoj strani ulomka u
obliku položenog trapeza je uklesan križ i natpis koji

se sastoji od četiri glagoljska slova: Č.R.I.Z. — kako ih je pročitao dr Valentin Putanec i dao im brojnu vrijednost i dobio broj 1129. Prema autoru je to možda godina gradnje samostana.

Na postranim stranama opeke su tragovi žbuke.

Potječe s Rudine, XI-XII stoljeće.

Mjere: debljina 6x10x14 cm. Inv. br. 856, (T. V sl. 2).

Nađeno prigodom reambulacije lokaliteta 1955. g.

Vidi: V. Putanec, »Prva pojava natpisne glagoljice iz 11-12. stoljeća na području sjeverne Hrvatske«, Vjesnik MPK 1, Slav. Požega 1977. g. pp. 69-73.

36. Ulomci opeka. Dva ulomka opeka ciglasto crvene boje s ostacima bijele žbuke. Na prednjoj strani su nepravilne vodoravne i okomite udubljene linije jedne preko drugih. To su do sada jedino nađena dva ulomka koja po svojim oblicima i obradi ukazuju da su ulomci stropne opeke kakva se upotrebljavala u rimskom graditeljstvu. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 2,1x8,8x11 cm. Inv. br. 1025, debljina 1,5x11,5x11 cm. Inv. br. 1026.
Nađeno prigodom reambulacije na lokalitetu 1957. g.
37. Ulomak opeke. Uzdužna polovica opeke crvenkaste boje s likom životinje na gornjoj plohi. Vidi se stražnji dio tijela izveden prstom i u njegovoj utrobi manji lik iste životinje, možda mačke, izveden oštrim predmetom. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 7x18x16 cm. Inv. br. 1894.
38. Ulomak opeke crvenkaste boje s jednim sačuvanim uglom. Uz odlomljeni kraj su četiri udubljena koncentrična luka. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 6x28x21 cm. Inv. br. 1893.
Nađeno prigodom reambulacije na lokalitetu 1956. g.
39. Ulomak opeke crvene boje sa sačuvanim jednim rubom. Na površini su udubljeni koncentrični krugovi nepravilne vodoravne udubine. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 6x18, 5x12,5 cm. Inv. br. 6130.

40. Veći ulomak opeke svijetlo-crvene boje sa dva sačuvana ruba. Vidljivi su tragovi žbuke. Gornja površina je glatka s otiskom šape psa, a donja površina je neravna. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 5x28, 5x17 cm. Inv. br. 6126.
41. Ulomak opeke svijetlo-crvene boje sa sačuvanim rubom. Vidljivi su tragovi bijele žbuke. Na gornjoj plohi je duboki otisak šape psa. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 6x15x15 cm. Inv. br. 6127.
42. Ulomak opeke crvene boje sa dva sačuvana ruba. Vidljivi su tragovi bijele žbuke. Na gornjoj plohi je duboki otisak svinjske noge. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 15x25x16 cm. Inv. br. 6128.
43. Ulomak opeke tamno-crvene boje sa sačuvanim rubom. Na gornjoj plohi su tri otiska šape psa. Donja ploha je neravna. Potječe s Rudine, rimsko doba.
Mjere: debljina 5,5x20x18,5 cm. Inv. br. 6129.
Svi predmeti od broja 37 nađeni su prigodom reambulacije na lokalitetu 1956. g.
44. Ulomak opeke izvana crne, a iznutra crvene boje. Gornja površina je glatka, a donja je posuta pijeskom. Faktura je veoma čvrsta. Potječe s Rudine, XII-XVI stoljeće.
Mjere: debljina 5x14x8 cm. Inv. br. 842.
Nađeno prigodom reambulacije na lokalitetu 1967. g.
45. Opeka crvene boje trapeznog oblika. Vidljivi su tragovi bijele žbuke. Potječe s Rudine, XII—XVI stoljeće.
Mjere: debljina 5,5 cm širine, 9 i 13x23 cm. Inv. br. 6131
46. Ulomak opeke crvene boje sa tri sačuvane strane. Na jednoj strani je okomita udubljena linija, a na drugoj su mjestimična okrugla udubljenja. Potječe s Rudine, XII—XVI stoljeće.
Mjere: debljina 6x18,5x13 cm. Inv. br. 6132.
Predmeti pod brojem 45. i 46. nađeni su prigodom reambulacije na lokalitetu 1956. godine.

47. Ulomak kamena s fragmentom fresko-slikarije. Na sredini čeone strane sačuvan je veći fragment glatko obrađene žbuke koja je oslikana. Po najdužoj osi fragmenta je dio pravokutnog bijelog polja na crvenoj podlozi. Istaknut je naslikani okvir polja plavom i blijedosmeđom bojom izveden potezima kista. Uz rub fragmenta se javlja dio bijelog polja blijedosmeđe uokviren. Na bijeloj površini većeg polja se javlja ornament sastavljen od romba i dva kruga koji se ponavljaju. Romb i krug su naglašeni urezivanjem u površinu bez naglašavanja razlike u boji. Dio je veće oslikane zidne plohe koju najranije možemo datirati u romaniku. Potječe s Rudine. Mjere: kamen 27x27x19 cm, fragment freske 20x7 cm i debljina 0,6 cm. Inv. br. 6145.

O srednjovjekovnom slikarstvu Rudine vidi M. Peić, *Požega 1227 - 1977 ... p. p. 487-488.*

48. Ulomci kamena s fragmentima fresko slikarije. Dva fragmenta približno jednakih dimenzija. Cijela površina glatke žbuke je prekrivena crvenom bojom. Potječe s Rudine. Mjere: debljina 0,6 cm, kamen 15x18x12 cm. Inv. br. 6146 ab. Predmeti pod brojem 47. i 48. nađeni su prigodom reambulacije lokaliteta 1964. g.
49. Fragment fresko-slikarije. Sačuvano je veće bijelo polje uokvireno sivom površinom boje. U sredini je veći pravokutnik svijetlosive i u njemu manji tamnosive boje. Boje su veoma kvalitetno nanosene na žbuku. Potječe s Rudine. Mjere: debljina 1x6x5 cm. Inv. br. 1028, (T. VI sl. 6).
50. Fragment fresko-slikarije. Sačuvano je već bijelo polje i do njega dva manja. Jedno je crno s malim bijelim poljem, vjerojatno šestostraničnog oblika. Drugo je crno s malim poljem četvrtine kruga. Fragment je vjerojatno dio neke veće dekorativno oslikane zidne plohe. Boje su svježije i dobro tehnički nanosene na žbuku. Potječe s Rudine. Mjere: debljina 1x5,5x4,2 cm. Inv. br. 1027, (T. VI sl. 7). Predmete pod brojem 49. i 50. darovala je učiteljica Šima Bašić iz Čečavca 1956. g.
51. Ulomci posuda. Šest ulomaka koji pripadaju gornjem dijelu posude. Na njima je sačuvan rub usta, vrat, a kod

nekih i dio ramena posude. Svi su od grube keramike sive boje pomiješane sa sitnim kvarcnim pijeskom. Na stijenkama su vidljivi tragovi lončarskog kola. Svi ulomci su profilirani. Potječu iz Rudine, mlađe željezno doba (La Tène).

Mjere: debljina 8x8,6x11,5 cm. Inv. br. 1022 (T. VI sl. 1), debljina 0,6x3,1x4,7 cm. Inv. br. 1007 (T. VI sl. 2), debljina 0,8x3,2x3,8 cm. Inv. br. 1012 (T. VI sl. 3), debljina 0,8x3,5x5,7 cm. Inv. br. 1015 (T. VI sl. 4), debljina 0,8x3,5x8,6 cm. Inv. br. 1409 (T. VI sl. 5), debljina 0,7x6,1x7,5 cm. Inv. br. 1412 (T. VI sl. 6).

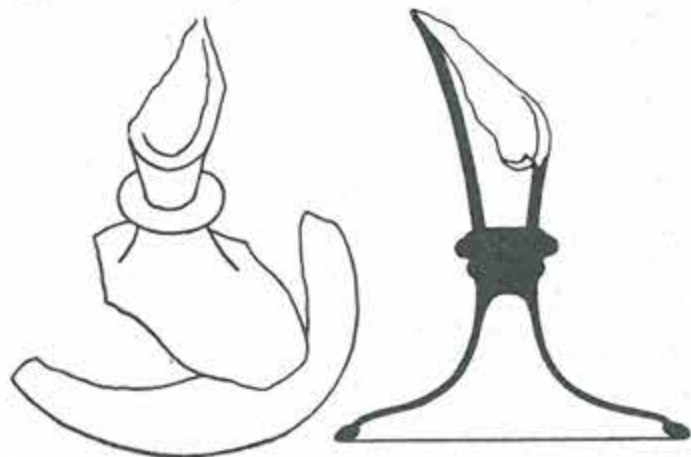
Nađeno prigodom reambulacije na lokalitetu 1957. g.

52. Ulomak posude veoma grube keramike pomiješane sa zrcima pijeska. Ukrašen je urezana valovnica, tipični slavenski ukras. Na prednjoj strani je sive, a na donjoj crne boje. Fragment nije profiliran. Potječe s Rudine, doba Slavena. Mjere: debljina 1,4x5,5x4,6 cm. Inv. br. 1019, (T. VI sl. 7). Nađeno prilikom reambulacije na lokalitetu 1957. g.
53. Ulomak posude. Dio trbuha posude sastavljen od dva ulomka koji se spajaju. Površina je glazirana i ornamentarno oslikana. Na bijeloj podlozi je palmeta od pet srcolikih listova obojenih tamno i svijetloplavo. U dnu se nazire »biserna« traka (Bereschauer). Potječe s Rudine, kasna seoba naroda VIII—X stoljeće. Mjere: debljina 0,4x12x7,5 cm. Inv. br. 839, (T. VI sl. 9). Nađeno prigodom reambulacije lokaliteta 1956. g. Prema prof. Marijani Gušić nosioci ovog stila su alanjski majstori iranskog umjetničkog kruga u Bugarskoj.
54. Fragmentirana posuda. Originalno je 18 ulomaka. Posuda je od crne keramike masivnih zidova, izvana vodoravno kanelirana. Dno je masivno i ravno. Potječe s Rudine, XII—XVI stoljeće. Mjere: vis. 9,5 cm, promjer dna 6,5 cm, usta 8,3 cm. Inv. br. 853, (T. VI sl. 8). Posuda je restaurirana i konzervirana u radionici Arheološkog muzeja u Zagrebu 1968. g.
55. Držak posude s ornamentom. Ulomak savinutog plosnatog drška posude od keramike oker boje. Na jednom kraju je prošireno stopalo za priljubljanje uz posudu, na drugom kraju lom. S vanjske strane je geometrij-

ski ornament. Preko dvije uzdužne crte povučene su tri kose crte tamnocrvenom bojom. Potječe s Rudine, XII—XVI stoljeće.

Mjere: dužina 10 cm, promjeri 1,4—2,1 cm. Inv. br. 854. Nađeno prigodom reambulacije lokaliteta 1956. g.

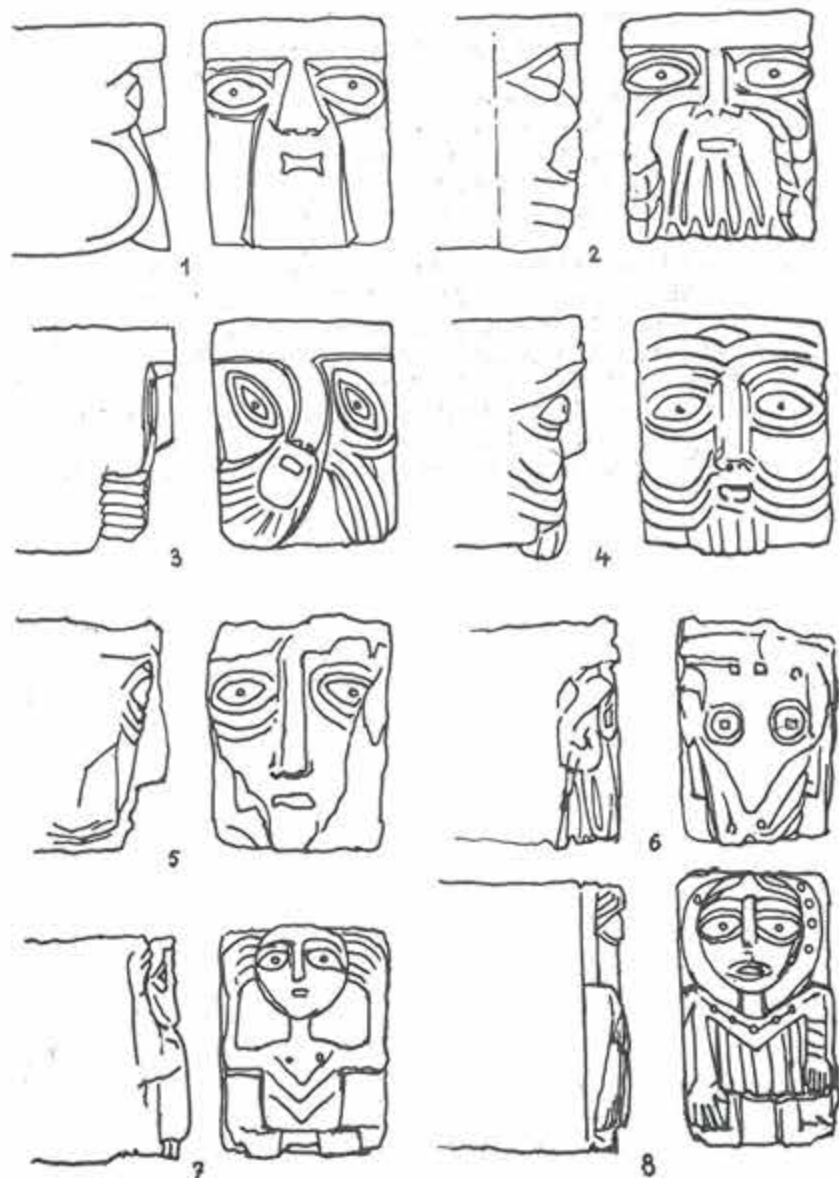
56. Ulomci posuda: gornjeg dijela trbuha ili dna posuda, u većini slučajeva bez profila, grube keramike sive, smeđe i crne boje pomiješane sa zrcima pijeska i često s vidljivim tragovima lončarskog kola manjih dimenzija. Potječu s Rudine, XII—XVI stoljeće. Inv. br.: 1011, 1013, 1010, 1014, 1016, 1018, 1020, 1021, 1023, 1024, 843. Nađeno prigodom reambulacije lokaliteta 1957. g.
57. Posuda s naglašenim trbuhom koji prelazi u vrh. Grube je frakture od sivožute keramike. Vrh oštećen. Pećnjak. Potječe s Rudine, XIV—XV stoljeće. Mjere: vis. 11 cm, promjer otvora 8 cm, deblj. 1,2 cm, Inv. br. 929. Darovao Dušan Barač iz Čečavca 1961. g.
58. Ulomak glazirane keramičke pločice maslinaste boje s reljefnim prikazom. Sačuvan je dopojasni lik muškarca. Lik je drapiran s jednom rukom na pasu i uzdignutom drugom rukom. Ulomak je dio pećnjaka. Potječe s Rudine, kraj XV stoljeća. Mjere: debljina 0,8x8,4x7,1 cm. Inv. br. 2804. Darovao Milan Bjelić iz Kam. Vučjaka 1971. g.

Ulomak staklene čaše na nozi

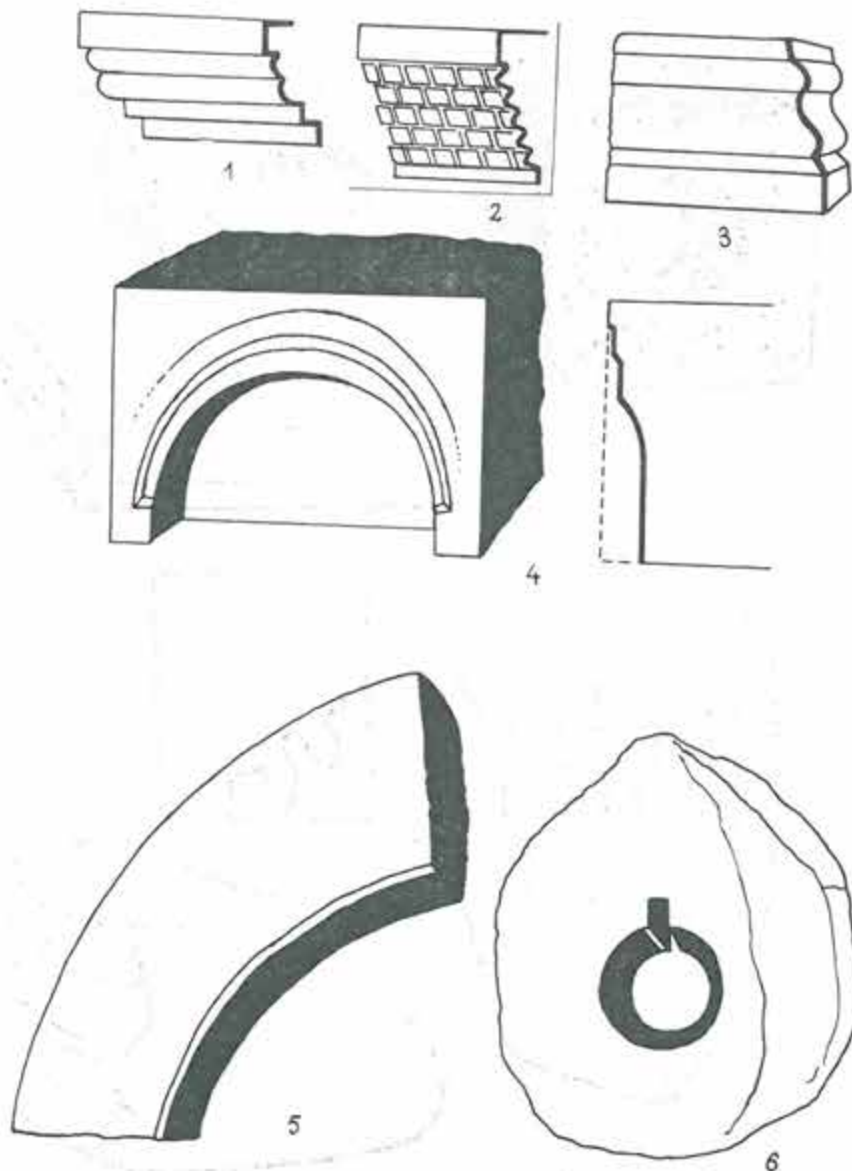
59. Dva ulomka bezbojnog prozirnog ravnog stakla koji se spajaju. Stjenka je dosta debela i obje strane su glatke. Ulomci pripadaju prozorskom staklu. Potječe s Rudine, rimsko doba. Mjere: debljina 0,2 cm, 4,2x8,0 cm. Inv. br. 6133.
60. Dva ulomka prozirnog ravnog stakla s nijansama svijetlozelene boje. Ulomci pripadaju prozorskom staklu. Potječu s Rudine, rimsko doba. Mjere: a) debljina 0,1 x 2,5-2,7 cm, b) debljina 0,1 x 1,9-3 cm. Inv. br. 6134.
61. Ulomak donjeg dijela staklene čaše na nozi. Sačuvano je profilirano prstenasto dno na koje se nastavlja donji dio ljevkaste čaše. Staklo je mliječnobijele neprozirne boje s blagom nijansom žučkaste i svijetloplave boje. Potječe s Rudine, rimsko doba. Mjere: vis. 8,7 cm, debljina 0,3 cm, promjer dna 7,1x6 cm, deblj. 0,2 cm. Inv. br. 6135. Stakleni ulomci nađeni su prigodom reambulacije 1956. godine.

TABLA I

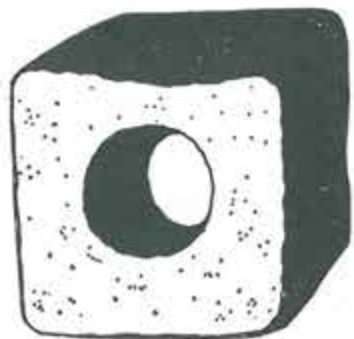
0 5 10 20 cm

TABLA II

0 10 20 30 cm

TABLA III

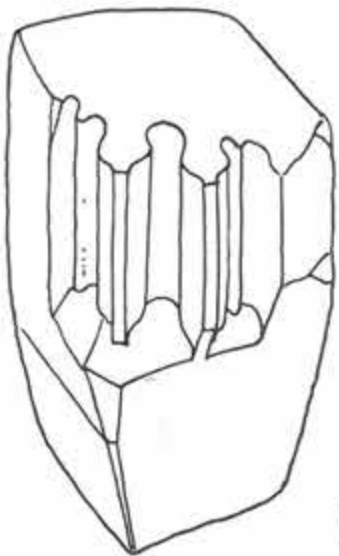
1

2

3

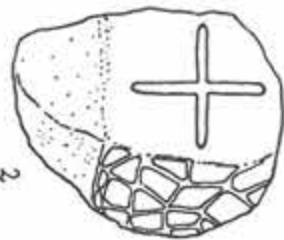
4

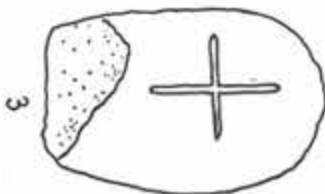
4

5

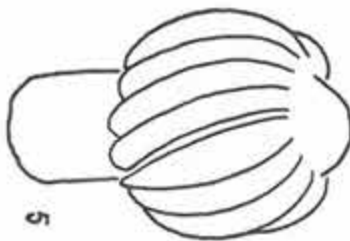
2

3

4

5

4

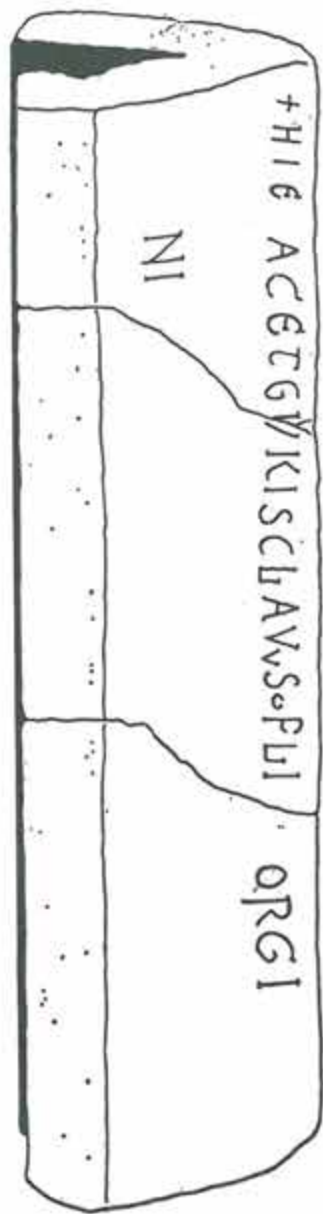

TABLA IV

TABLA V

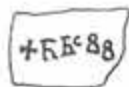
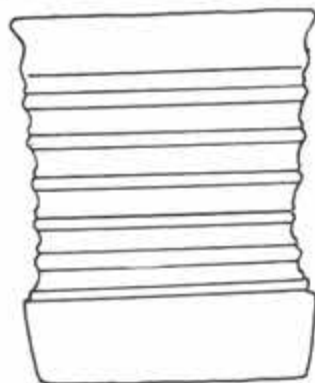
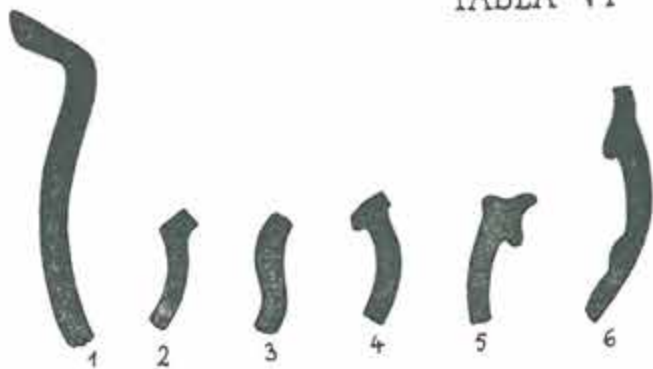

TABLA VI

Eleonora Geber

*SPERANDIEVA MEDALJA U MUZEJU POZESKE
KOTLINE*

U zbirci medalja našeg Muzeja čuva se jedan primjerak renesansne medalje. Medalja je lijevana u bronci u obliku diska s promjerom 8,6 cm, težine 190 gr. Inv. br. 400. Na obje strane nalazi se reljefni prikaz s natpisom.

Avers: Reljefno oblikovana bista muškarca do visine ramena okrenuta u lijevo. Glava pokrivena kapom cilindričnog oblika. Profil jasno ocrtan s povijenim nosom i čvrstom bradom. Iza uha kratko potšišana kosa. Odjeća drapirana visoko do podbratka s naborima na šiji. Po periferiji čitava kruga, slova u kapitali. Gore na početku reljef rozete, a dalje slijedi:

. DIVI . FE . VRB . DVICIS . MOTE . AC . DVR . COM .
REG . CAP . GE . AC . S . RO . ECCL . CON . INVICTI:

Prema prof. Ivici Degmedžić:

DIVI FE (derici) VRB(ini) DUCIS MOTE (Montis Feretri = Montefeltro) AC DVR(antis) COM(itis) REG(entis) C(a) P(itanei) GE(neralis) AC S(anctae) RO(manae) ECCL(esiae) CON(ductoris) INVICT(i).

Prijevod: (Lik) božanskoga Federiga vojvode Urbina Montefeltro i trajnoga grofa vladajućega kapetana generalnoga i svete rimske crkve vojskovođe nepobjedivoga.

Revers: Lik konja i konjanika, okrenut u lijevo. Lik konjanika ima crte lica i odjeću identičnu s likom prikazanim na aversu. Konjanik je gornjim dijelom tijela lagano nagnut naprijed s upravljenim pogledom u istom smjeru kao i koplje koje drži uzdignutom desnom rukom što je sve svjes-

Sperandieva medalja (avers)

Sperandieva medalja (revers)

no upravljeno prema određenom cilju. Lijevo rukom lagano priteže uzde konja u trku. Mač o boku nastavlja liniju nagnute gornje polovice tijela konjanika. Jako drapiran konj u profilu još u ritmu galopa s uzdignutom desnom nogom smiruje svoje kretnje i time konjaniku olakšava pogodak koplja u cilj. Plemenita pasmina konja odražava se u luku od ušiju do ruke konjanika koja pridržava uzde. Natpis na periferiji gornje polovine kruga:

OPVS. SPERANDEI .

U sekundarnoj upotrebi medalja je vjerojano bila fiksirana na neku podlogu, jer je gore probušena okrugla rupica, a dolje je probita. Mjestimično je ogrebeno i otucan joj je rub. Na reversu su udubljenja koja su ostala od postupka lijevanja bronce. Najkrupnije takvo udubljenje vidljivo je na sapima konja i manja ispod nogu konja u donjem dijelu medalje. Figure su pošteđene od grešaka ove prirode. Uporedimo li strane medalje opazit ćemo nedosljednost u njihovoj izvedbi. Bista na aversu modelirana je u savršenim proporcijama. Oštro profiliran portret s individualnim crtama jasno se ocrtava na ravnoj podlozi. Na drugoj strani je prikaz konjanika na konju dan nesrazmjerno i tehnički djeluje nedovršeno.

Ovu medalju nalazimo u djelu Armada na str. 71 pod br. 29, gdje je osim njenog natpisa koji je potpuno isti kao na našoj medalji dan i slijedeći opis:

»Buste á gauche de Frédéric de Montefeltro, coiffé du mortier couvert d'une armure. — Au revers: Le duc en armure, tenant le baton de commandement, sur un cheval richement caparaonné, marchant vers la gauche.«¹

Medalja prikazuje urbinskog vojvodu Frederiga Montrefeltre koji je poznat kao veliki mecena i pokrovitelj umjetnosti.² Njegov dvor bio je stjecište mnogih umjetnika koji su radili po njegovoj narudžbi. Između mnogih renesansnih

1 Alfred Armand, Les Medaillens Italiens I, Paris II izd. 1883.

2 Urbino je grad u srednjoj Italiji. Procvat doživljava za vladavine vojvode Frederiga da Montrefeltra (1444—82) i njegova nasljednika. Prilivom umjetnika sa svih strana, Urbino postaje jedno od najznačajnijih talijanskih umjetničkih središta toga doba. U Urbinu je rođen veliki slikar Rafael.

majstora za vojvodu je radio i Piero della Francesca, jedan od najvećih slikara toga doba. Od njega je veoma poznat portret Frederiga rađen po obrascu rane renesanse, prikazan u profilu s cilindričnom kapom na glavi i kaputom zatvorenim oko vrata s pozadinom niskog pejzaža. Lik ovoga vojvode također nalazimo na medaljama quattrocenata. Spomenut ćemo samo jednog našeg medaljera Pavla Dubrovčanina (Paulus de Ragusio), koji je 1450. g. izradio medalju posvećenu Frederigu.

Sigurno je Frederigo naručio ovu medalju kao i svako drugo djelo, tim više, što je tada zabilježen procvat medaljerstva kao zasebne grane umjetnosti. Medalja je rođena u krilu renesanse i postala je ravnopravna s ostalim umjetničkim djelima i neprocjenjuje se utvrđenim mjerilima zanatstva. Već na samom početku medaljerstvo je dalo veći broj izvanrednih ostvarenja. Medaljeri su bili jednako traženi kao i ostali umjetnici, a često su renesansni umjetnici bili majstori u nekoliko različitih tehnika.³

Sperandio Savelli čiju signaturu nalazimo na našoj medalji i kome pripisujemo autorstvo bio je kipar i medaljer.⁴ Jedan je od najplodnijih medaljera quattrocenata u plejadi Pisanellovih nasljednika. Sačuvalo se više od 50 njegovih medalja koje prikazuju znamenite ličnosti i događaje

3 Utjecaj antičkog duha i forme prisutan je već u prvim renesansnim medaljama. Imajući za uzor rimski carski novac (medalioni) medaljeri kreiraju niz medalja koje na aversu imaju reliefni portretni lik, a na reversu karakterističan i mnogoznačan alegorijski sadržaj u vezi s prikazanom ličnošću. Prikazi su popraćeni prirodnim tekstom ili nekom porukom. Medalje su se najprije lijevale i cizelirale, a tek kasnije rezale i kovale. Izrađivane su u jednom ili u vrlo malom broju primjeraka. Obično su od bronce, srebra i zlata. Najliepše slobodno oblikovane medalje kreirao je Vittore Pisano zvan Pisanello, pod čijim se utjecajem sredinom XV st. u različitim talijanskim gradovima javljaju i mnogi drugi.

4 Rođen je u Mantovi 1525. g. kao sin zlatara. Radio je na dvoru u Ferrari, gdje je došao pod utjecaj Pisanello. Oko 1450. g. pojavljuje se u Mantovi, nakon 1460. g. u Milanu. Tu je kreirao svoju prvu spomen-medalju vojvode Franceska Sforza. Od 1463—77. g. boravi u Ferrari, a zatim od 1478—95 g. u Bologni. Ovdje stvara i neka značajna kiparska djela. Kao starac vraća se 1495. g. u Mantovu gdje je izradio tri izuzetno vrijedne medalje za poslušnice saveza protiv Francuske. Posebno se ističe medalja G. Bentivoglio II.

druge polovine XV st. u srednjoj i sjevernoj Italiji. Za nas je posebno važno razdoblje njegova rada u Bologni, gdje je načinio 15 medalja od kojih je prije 1482. g. nastala ova Frederiga Montrefeltre.

Avers te medalje reproduciran je u djelu Fabriczya koji donosi 45 Sperandijevih signiranih radova.⁵ Autor ističe da je to jedno od najboljih njegovih djela koju je i Goethe smatrao izvanrednom umjetninom, što Fabriczy ocjenjuje prekomjernom hvalom. Fabriczy smatra da je lik konjanika na reversu neproporcionalan i loše ukomponiran u krug. Po ocjeni istog autora Sperandio je bio sklon površnosti i brzini u radu, pa je ostalo malo njegovih dobrih odjevaka. Samo u rijetkim slučajevima ih je naknadno cizelirao. Sperandia smatra slabijim majstorom od Pisanella od kojega je često pozajmljivao motive, a također i slabijim od nekih svojih suvremenika.

Jedan od najboljih historičara medaljerstva Englez Hill također smatra Sperandia i pored nemarnosti i nespretnosti u izvedbi dobrim majstorom snažnih realističkih portreta.⁶

Nije poznato kako je medalja dospjela u Požegu. Medalju je poklonio Muzeju Željko Beršek, učenik Gimnazije u Požegi 1948. g.

⁵ Cornelius von Fabriczy, *Medallen der italienischen Renaissance*, Leipzig, b. g.

⁶ G. F. Hill Thieme — Becker, *Künstler lexikon*, sv. XXXI, p. 359

Ive Mažuran

PLEMIČKE DIPLOME U MUZEJIMA SLAVONIJE (Prilog našoj heraldici)

Zahvaljujući ubrzanom razvoju muzejske djelatnosti u Slavoniji, osobito prvih desetljeća nakon drugoga svjetskog rata, muzeji su višestruko uvećali svoje postojeće i osnovali nove zbirke kulturno-historijskog materijala.* U tim zbirkama prikupljeni su veoma brojni pisani dokumenti, od kojih posebnu pažnju privlače dvadeset i jedna izvorna plemićka diploma i dva ovjerovljena prijepisa.

Prije toga, te su diplome bile u privatnom posjedu, a njihovi vlasnici naslijedili su ih rodbinskim vezama i stekli na neki drugi način. Od nekadašnjih vlasnika muzeji su diplome uglavnom dobili na dar, ili su ih pribavili otkupom.

Osim pet diploma osamnaest ih je posve nepoznato u našoj heraldičkoj literaturi, pa zbog toga nisu ni obrađene u kapitalnom heraldičkom djelu Ivana Bojničića *Der Adel von Kroatien und Slavonien*.¹ Međutim, objavljujući podatke i opise grbova koje sadrže spomenutih pet diploma nije se Bojničić služio neposredno njihovim izvornikom, nego je do tih podataka i opisa došao posredno. Iz toga razloga njemu su se potkrale manje ili veće netočnosti, a uz to bilo je i nepoznato gdje se te diplome nalaze i da li uopće njihovi izvornici još uvijek postoje.

Od dvadeset i tri plemićke diplome osam je u Muzeju Požeške kotline u Slavonskoj Požegi, sedam u Muzeju Slavonije u Osijeku, pet u Gradskom muzeju u Vukovaru, dvije

* Tekst je lektorirao autor.

¹ Ivan Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, J. Siebmacher's Grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Bandes, XIII. Abteilung, Nürnberg 1899.

u Gradskom muzeju u Vinkovcima i jedna diploma u Muzeju Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu.²

Iz 17. stoljeća je sedam diploma, iz 18. deset, iz 19. pet i 20. stoljeća jedna diploma. Najstarija je izdana 8. veljače 1613. Mihajlu Herbay, a najmlađa 29. srpnja 1913. godine Károlyu Lobe iz Nove Gradiške.

Plemićke diplome izdane u 17. stoljeću pripadale su plemstvu stranog porijekla, osim obitelji Ligutić i Jurinić koje su potjecale iz naših krajeva, tj. primorskog i zapadnog dijela Hrvatske.

U to doba, razumije se, u Slavoniji već odavno nije bilo starog posjedničkog plemstva jer je ono do sredine 16. stoljeća izginulo u ratovima s Turcima, ili se pred njihovim osvajačkim naletima povuklo u zapadne dijelove Hrvatske i Mađarske. Ako su tada kojim slučajem neke plemićke obitelji i preživjele turska osvajanja, one su ubrzo izgubile feudalno-posjednička prava i nestale. Isto tako, da sačuvaju svoje živote i posjede niži su plemići vjerojatno prihvatili islam, pa se i njima zametnuo trag. U tom je pogledu, koliko je do sada poznato, jedino je obitelj Krste Svetačkog (Zempchey) uspjela ne samo održati se nego i zadržati povlašteni društveni položaj za sve vrijeme turske vladavine u Slavoniji. Naime, u jesen 1540. godine Krsto Svetački je predao Turcima svoje gradove Novsku, Subocku i Britvičevinu i prešao na islam³. Njegovi nasljednici postali su zatim turske age i

2 Gardu za ovaj rad prikupio sam prije dvadeset godina. Da li su nakon toga muzeji pribavili još koju plemićku diplomu, nije mi poznato. Prema bilješci iz 1955. godine izvornik plemićke diplome posjedovala je tada umirovljena učiteljica Jucija Zabarović, rođena Božić, u selu Svinjarevcima nedaleko Vukovara. Ta je diploma bila izdana 1793. godine krajiškom kapetanu Marku Božiću, rođenom 1. siječnja 1757. u Svinjarevcima kbr. 43. Zena Marka Božića bila je Marija Relković de Ehrendorf, rođena sestra Matije Antuna Relkovića. Osim Marka Božića plemstvo su dobila i njegova braća Antun i Silvestar (v. I. Bojničić, o. c., p. 20, Taf. 16). Lucija Zabarović potjecala je iz loze Silvestrove u petom koljenu. Do te diplome nisam na žalost mogao doći, niti mi je poznato gdje se ona sada nalazi.

3 A. Gevay, Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte, B. XI, p. 17, 102; E. Laszowski, Monumenta habsburgica III, p. 28.

begovi zvani Svetački ili Svetačkovići. U pismu velikog križevačkog kapetana Hansa Wechslera spominje se 1623. godine neki beg Svetačković kao cernički sandžak-beg⁴, a uoči sloma turske vlasti u Slavoniji bio je Mustaj-beg Svetačković spahija u Orahovici, Lužanima, Stivici i Požeškom Brestovcu te Svetačković-aga u Kobašu⁵. Kad su u jesen 1691. godine Turci bili potisnuti preko Save, zajedno s njima zauvijek su otišli u Bosnu i begovi Svetačkovići.

U ratu za oslobođenje ispod turske vlasti veći dio Slavonije bio je pretvoren u pravu pustoš. Stotine sela i zase-laka je nestalo, a broj stanovnika više se nego prepolovio. Usporedo s osvajanjima na tom prostoru bila je od 1684. do 1692. uspostavljena vlast austrijske Ratne a do 1697. godine i Dvorske komore u Beču⁶. Vlast obiju Komora protezala se tada nad Slavonijom i dijelom Srijema, tj. od rijeke Ilove na zapadu do granice s Osmanskim Carstvom u istočnom Srijemu.

Kad je 1699. mirom u Sremskim Karlovcima bio napokon okončan rat s Turcima, izdvojen je u Slavoniji prostor uz Savu i do 1702. godine pretvoren u Vojnu krajinu⁷. Međutim, još u toku provođenja nove organizacije uprave, tj. podjele i odvajanja civilne od vojne vlasti, Dvorska komora je popisala sva sela i naselja između Save, Ilove, Drave i Dunava i utvrdila njihov cjelokupan godišnji prihod. Kapitalizirajući zatim tako dobivenu glavnica, Komora je pomoću rentala izračunala vrijednost pojedinih posjeda i postepeno ih davala u zakup i rasprodavala. Neki od tih posjeda bili su, istina, već i prije prodani ili privremeno dati na uživanje vojnim zapovjednicima u Slavoniji. Primjera radi knez Livije Odeschalchi kupio je 30. srpnja 1697. godine za 325 000 fo-

4 R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine II, p. 119.

5 Konskriptionen, Fasc. 40, Hofkammer u. Finanz Archiv, Wien; T. Smitčiklas, Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije, II, p. 212, 264, Zagreb 1891.

6 Gräfllich Caraffische Hauptrelation v. 2. Dezember 1698 über die Einrichtung des Königreiches Slavonien, Handschriften No 502, Hofkammer u. Finanz Archiv, Wien.

7 Graf Caraffische Relation über die Sclavonische Militar Gränitz Einrichtung 11. I 1702, Handschriften No 503, Hofkammer u. Finanz Archiv, Wien.

rinti ogroman posjed Ilok u Srijemu.⁸ Krajiški pukovnik a kasnije general Johan Ferdinand barun Kyba v. Kinsfeld zaposjeo je 1695. dobro Našice i uživao ga, odnosno njegova udovica, sve do 1703. godine.⁹

Interes kupaca i zakupaca za posjedima u Slavoniji bio je veoma velik, pa su ti posjedi ubrzo prešli u njihovo vlasništvo. Kupnja i prodaja obavljala se u obliku carskih darovnica, a kupci su bili krupni plemići uglavnom stranog porijekla. U prva tri desetljeća 18. stoljeća bila su na taj način rasprodana gotovo sva zemljišna dobra, tako da ni jedan značajniji posjed nije više bio pod neposrednom upravom Komore. Osim nekoliko crkvenih dobara, novi vlasnici tih posjeda postali su knezovi, vojvode, grofovi i baruni Ullersfeld, Kötten, Sereni, Caraffa, Cordona, Makar, Ohmučević, Petrasch, Lambert, Gosseau, Collona v. Fels, Fleischman, Pürck, Folck, Wallsseg, Imbsen, Hillebrand-Prandau, Oduyer, Küffstein, Pejačević i Zuana te njihovi nasljednici.¹⁰

Rasprodajom zemljišnih dobara Dvorska komora je posjedničkom plemstvu otvorila put u Slavoniju i omogućila mu stvaranje krupnih vlastelinstava. Zajedno s tim plemstvom, ili posve nezavisno od njega, pristizale su u Slavoniju i druge plemićke obitelji, a njihovi članovi obavljali su poslove u službi Komore i vlastelinske uprave krupnih feudala. U prvom redu to su bili komorski inspektori, suci, računovođe, poreznici, kontrolori i upravitelji imanja.

Dosta brojno bilo je također i plemstvo u vojnim redovima jer je gotovo sav viši oficirski kadar bio plemićkog porijekla, ili je taj status stekao na temelju vojnih zasluga. Uostalom već od samog početka rata s Turcima u Slavoniji ti su plemići bili prethodnica svih slojeva plemstva koje se na tom prostoru kasnije pojavilo. Nakon stvaranja Vojne

⁸ Slavonische Cammeral Oberdirection, E 290 Wienerische Hofkammer Rescripte und Verordnungen, Prothocollum über die ab anno 1650 bis 1749 eingelangte Rescripte und Befehle, fol. 3—6, Magyar országos levéltár, Budapest.

⁹ Ibidem, p. 25.

¹⁰ Slavonische Indemnisationsakten, Fasc. 27, Extractus summarium, Hofkammer u. Finanz Archiv, Wien; Slavonische Cammeral Oberdirection, E 290 Prothocollum über die ab anno 1650 bis 1749 eingelangte Rescripte und Befehle, fol. 13—19, 21—24, 34, 35, 127, 134, 138, 141, 142, Magyar országos levéltár, Budapest.

krajine to je plemstvo postalo još brojnije, a udio u njemu pripadnika graničarske vojske porijeklom iz Slavonije i ostalih dijelova Hrvatske postepeno se povećavao. Novi ratovi s Turcima u 18. stoljeću te rat za austrijsku baštinu i sedmogodišnji rat bili su prilika za stjecanje časti i vojnih položaja graničara. Međutim, cijena tog udjela plaćala se krvlju i životom na ratištima Evrope za interese vladajuće carske kuće, a njegova stvarna vrijednost predstavljala je samo isprazan naslov i uljepšanu sliku u historijskom prokletstvu naroda kojem su pripadali. To više što carski dvor u dodijeli vojno-graničarskog plemstva nikada nije bio osobito darežljiv, pogotovo prema ljudima iz naših krajeva.

Podaci o tom plemstvu rasuti su inače u brojnim arhivima, pa se vjerojatno zbog toga u istraživanjima nije na njega ni obraćala pažnja. Razlozi tome svakako su višestruki, a jedan od osnovnih je da o Vojnoj krajini u Slavoniji još uvijek nema sistematskih istraživanja i da to pitanje u našoj historiografiji stoji i dalje otvoreno.

Plemićke diplome prikupljene u muzejima Slavonije vrijedan su historijski izvor koji pridonosi boljem poznavanju spomenutih prilika u Slavoniji i slavonskom dijelu Vojne krajine. Podaci koje one sadrže otkrivaju uglavnom nepoznato i olakšavaju razumijevanje osnovnih tokova toga razvoja. Istina, diplome izdane u 17. stoljeću govore o tome samo posredno, jer ne stoje ni u kakvoj vremenskoj ni historijskoj povezanosti sa zbivanjima u Slavoniji u to doba. Dobitnici tih diploma su Mihajlo Herbay, Nikola Horvath, Mihajlo Chegledy, Ivan Chermendy, Marko Ligutić, Juraj Juričić i Petar Hillebrand. U vrijeme kada su postali plemići ili stekli viši plemićki naslov, oni su živjeli i djelovali u Austriji i zapadnim dijelovima Mađarske i Hrvatske. Do oslobođenja Slavonije od Turaka nitko od njih nije više bio na životu niti je ikada boravio na tom prostoru, osim Petra Hillebranda. Na koji način i kada su te diplome dospjele u Slavoniju nije poznato. Vjerojatno da su ih sa sobom donijeli neki od nasljednika u 18. stoljeću, ili možda još kasnije.

Od petnaest diploma iz 18. i 19. stoljeća deset ih je izdano krajiškim i ostalim oficirima za ratne i vojne zasluge. S obzirom na to pažnju privlači da je većina krajiških oficira bila iz naših krajeva, o čemu svjedoče njihova prezimena. Plemstvo su na taj način stekli Ivan Lovrić, Ivan Josip Manduk, Josip Diaković, Šimun Miklič, Nikola Poturica i

upućuju također i plemićki pridjevi koje su dobili. Tako Martin Ćurilović. Na njihovo porijeklo ili mjesto rođenja Ivan Lovrić ima pridjevak *von Sollinaw* (Soljani), Josip Diaković *von Cleone* (Seona), a Martin Ćurilović *von Csibalis* (Vinkovci).

Iako stranac porijeklom, iz naših krajeva bio je i Sebastijan Arlow, rođen 1827. godine u Trstenici Gornjoj nedaleko Vrginmosta. Osim spomenutih, plemstvo za vojne i ratne zasluge dobili su tada Johann Michael Schreffel i Arnold Leykauff, a braća Wilhelm i Ludwig Waltet barunat.

Nabrajanje njihovih ratnih i vojnih zasluga gotovo se iz diplome u diplomu ponavlja. Razlikuju se jedino ratovi, mjesta i bitke u kojima su pojedinci sudjelovali. Ali, za razliku od ostalih oficira, u tom je pogledu izuzetak kapetan gradiške pješačke pukovnije Arnold Leykauff. Kako u diplomu stoji, njegova osobita zasluga za stjecanje plemstva bila je vođenje računovodstva i podučavanje njemačkog jezika mlađih graničara u gradiškoj pukovnici. Za razumjevanje općih prilika u Vojnoj krajini ta je činjenica veoma značajna, pogotovo što sama za sebe rječito kazuje kakav je bio stvaran odnos centralne vlasti prema ljudima iz naših krajeva. U ovom slučaju taj je odnos nedvosmisleno jasan, a germanizatorski ciljevi bečkog dvora izraženi su posve otvoreno. Naime, dok su naši ljudi stjecali plemstvo i plemićke naslove prolijevajući krv po bojištima Evrope za interese carskog dvora, dotle je nekom strancu da bi postao plemić bilo dovoljno ako uredno vodi financijsko poslovanje u pukovnici i podučava njemački jezik mlađe graničare. Takve pojave možda i nisu bile česte, ali sama činjenica da ih je bilo dokazuje kako su se naši ljudi teško uspinjali na tu društvenu ljestvicu, i da se prema njima uvijek odnosilo kao podanicima drugoga reda.

Preostalih pet diploma iz te skupine dobili su za javne i druge zasluge: Bonaventura Janković, Ivan Stričić, Franjo Biričić, Đuro Maljevac i Franjo Zsitvay.

Plemićka diploma izdana 29. srpnja 1913. godine novo-gradiškom pivaru i vlasniku pivovare Károlyu Lobe izdvaja se od ostalih i pravi je anakronizam. U prvom redu s obzirom na vrijeme njezina izdavanja, a uz to i načinu kako je Lobe došao do plemstva. Iako u diplomu o tome nema ni riječi, očito da je njezin vlasnik silno želio plemićki naslov i da je plemstvo stekao pomoću novca. U ostvarivanju toga cilja za njega je, dakako, bilo uopće nevažno što su stari

plemenitaši sami se odrekli plemićkih naslova u skladu s vremenom, i što je plemstvo zauvijek sišlo s historijske pozornice i već odavno pripadalo prošlosti.

Prema stoljećima utvrđenim pravilima svaki dobitnik diplome ujedno je dobio grb i pravo da se on i članovi njegove obitelji s njim služe u javnom i privatnom životu. Grbovi se međusobno razlikuju ovisno o vremenu izdavanja diploma, zatim društvenom položaju, porijeklu, zvanju i zanimanju njihovih vlasnika. O tim razlikama u prvom redu govori sam oblik štita, tj. temeljni dio grba, na kojem su u jednostavnoj ili složenoj diobi prikazani naravni ili umjetni likovi, mitološka bića, elementi i nebeske pojave. Neki grbovi su slabije očuvani zbog oštećenja diploma ili izbljedjelosti boja i crteža. A kako su zapravo ti grbovi izgledali pokazuju slike u prilogu i njihovi opisi.

Zbog veće preglednosti i da se izbjegnju ponavljanja, sadržaj diploma i opise grbova iznosim kronološki a njihove vlasnike označavam rednim brojem.

Muzejskim radnicima Slavonije najtoplije zahvaljujem što su mi diplome stavili na raspolaganje i tako olakšali njihov prijepis i snimanje grbova. Posebnu zahvalnost dugujem Muzeju Požeške kotline na podršci i objavljivanju ovog rada.

1 HERBAY

Opis grba: Poluokrugli plavo obojen vojnički štit. U podnožju štita na zelenom polju stoji raskoračen mađarski vojnik. Na glavi mu je mali crni šešir sa tri bijela ždralova pera. Odjeven je u kratki crveni haljetak koji mu seže do polovice bedara. Preko haljetka navučen je plavi pršnjak, sastavljen od željeznih pločica. U pojasu je opasan, a na nogama su mu plave nazuvke. U desnoj ruci drži uzdignutu bojnu sjekiru, a u lijevoj, za okrvavljenu kosu, odrubljenu glavu bradatog Turčina.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iz sredine krune izdiže se od polovice bedara mađarski vojnik, prikazan u istom položaju i simbolima kao na štitu.

Iza kacige i štita savijen je zlatni plašt koji se na lijevo prelijeva plavo, a na desno srebrno i crveno.

Diplomu ugarskog plemstva izdao je kralj Matija II u Požunu (Bratislavi) 8. II 1613. godine Mihajlu Herbayu i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo su također dobili njegov brat Stanislav i sestra Barbara te sinovi Matija i Martin.

Sl. 1

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na pergameni veličine 68 x 59 cm. Pečat izgubljen.
Gradski muzej Vukovar, sl. 1.

2 HORVATH

Opis grba: Vojnički štit crveno obojen, na donjem dijelu s desne i lijeve strane uglat i u sredini zaobljen. U podnožju štita je zeleni brežuljak na kojem stoji smeđi leopard,

okrenut na desno. Stražnje noge su mu raširene, rep uzdignut prema leđima, ralje otvorene a crveni jezik isplažen. Prednjim nogama drži lovor vijenac i trči na desno. Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iz sredine krune izdiže se od polovice bedara mađarski vojnik mladolika izgleda, brkat, odjeven u crvenu tuniku. U desnoj ruci drži goli mač na koji je nabodena glava bradatog Turčina s turbanom. Lijeva ruka mu je u laktu savijena i prislonjena u pojasu.

Iza kacige i štita savijen je plašt koji se na desno i lijevo prelijeva crvenobijelo.

Sl. 2

Diplomu ugarskog plemstva izdao je kralj Ferdinand II u Beču 30. VIII 1623. godine Nikoli Horvathu i njegovim nasljednicima oba spola. Preko njega plemstvo dobivaju njegova braća Stjepan i Petar, zatim sestre Ana, Suzana, Barbara i Katarina.

Na skupštini hrvatsko-slavonskog sabora, održanoj 10. IV 1624. godine u Varaždinu, diploma je svečano objavljena i ubilježena u knjigu plemstva.

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na pergameni veličine 65 x 59 cm. Na svilenom vrpčiću, provučenoj kroz savijeni donji rub pergamene (plikatura 13 cm), visi okrugli pečat kralja Ferdinanda II otisnut u voštanoj zdjelici.

U prije spomenutom djelu objavio je Ivan Bojničić 32 grba raznih grana Horvatha, ali mu ovaj nije bio poznat¹¹
Gradski muzej Vukovar, sl. 2.

3 CHEGLEDY

Opis grba: Poluokrugli plavo obojen vojnički štit, na donjem dijelu u sredini zašiljen. Iznad zelenog polja u podnožju štita je crnosmeđi vuk koji trči od lijeva na desno. Ralje su mu zatvorene a rep uzdignut i vodoravno položen. Iznad vuka u sredini štita je crvena osmerokraka zvijezda.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iz središta krune izdiže se gornjim dijelom tijela vuk, okrenut na desno. Ralje su mu zatvorene i rep okomito uzdignut. U desnoj šapi drži голу sablju, a lijeva mu je savijena i u položaju kao da nešto grabi.

Iza kacige i štita savijen je plašt koji se na desno prelijeva crveno i srebrno, a na lijevo zlatno i plavo.

Diplomu ugarskog plemstva izdao je kralj Ferdinand II u Beču 1. IX 1623. godine Mihajlu Chegledy i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo dobiva također i njegov brat Grgur Nunković.

Opis: Ovjerovljeni prijepis na latinskom jeziku potvrđen je u Papi 19. IV 1795. godine. Papir veličine 60 x 47 cm.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega, sl. 3.

4 CHERMENDY alias BUDEUS

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu u sredini zašiljen. Od gornjeg desnog prema donjem lijevom

¹¹ I. Bojničić, o. c., p. 64—69, 224.

Sl. 3

uglu štit je razdijeljen na dva jednaka polja. Gornje polje je crveno a donje plavo. U gornjem polju je sjajnobijeli kozorog koji trči na desno. Lijevo i desno od kozoroga prema uglu polja su dvije žute šesterokrake zvijezde. U donjem plavom polju su dvije crvene ruže, a između njih zelena palma grančica.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iz središta krune, između volovskih rogova, izdiže se gornjim dijelom tijela kozorog s uzdignutim nogama, okrenut također na desno.

Iza štita i kacige je plašt koji se na desno prelijeva žuto-crveno i plavo, a na lijevo sjajnobijelo i crveno.

Sl. 4

Diplomu ugarskog plemstva izdao je kralj Ferdinand II u Požunu 3. V 1630. godine Ivanu Chermendyu i njegovim nasljednicima obaju spola.

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na pergameni veličine 62 x 59 cm. Pečat izgubljen.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega, sl. 4.

5 LIGUTICH

Opis grba: Poluokrugli plavo obojen vojnički štit. Na zelenom polju u podnožju štita stoji uzdignut na stražnje

noge zlatnosmeđi lav, okrenut na desno. Ralje su mu široko otvorene, jezik isplažen, kitnjasti rep uzdignut i savijen. Lijeva noga mu je ispružena a kandže su raširene kao da nešto grabi. U desnoj šapi drži željeznu kijaču, uzdignutu i u položaju kao da će s njom udariti. Između nogu lava na zelenom polju leže dvije ukrštene strijele. Nasuprot lavu, u gornjem desnom uglu štita je zlatno sunce.

Sl. 5

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na koplju, okrenuta na desno. Iz središta krune izdiže se od polovice bedara sivoplavi oklopnik. U lijevoj ruci drži plavo-crvenu vojničku zastavu, a u desnoj uzdignutu голу sablju.

Iza kacige i oko štita savijen je plašt koji se na desno prelijeva zlatno i plavo, a na lijevo sivocrveno i crveno.

Diplomu ugarskog plemstva izdao je kralj Ferdinand II u Požunu 10. V 1630. godine Marku Ligutiću, njegovoj ženi

Margareti rođenoj Mišić, braći Ivanu, Matiji, Tadiji i Pavlu, stričevima Mihajlu i Petru i ostalim nasljednicima.

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na pergameni veličine 71 x 57 cm. Na svilenom vrpci, provučenoj kroz pergamentu, visi okrugli pečat kralja Ferdinanda II otisnut u oštećenoj voštanoj zdjelici.

Na skupštini hrvatsko-slavonskog sabora, održanoj 10. XII 1630. godine u Zagrebu, diploma je svečano pročitana i upisana u knjigu plemstva.

Muzej Slavonije Osijek, sl. 5.

6 IURINICH

Diplomu ugarskog plemstva izdao je kralj Ferdinand III u Beču 20. III 1644. godine Jurju Juriniću i njegovim sinovima Ivanu, Stjepanu, Mihajlu i Petru te ostalim nasljednicima. Opis grba i ostale podatke objavio je Ivan Bojničić.¹²

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na pergameni veličine 64 x 54 cm. Na svilenom vrpci, provučenoj kroz pergamentu, visi u voštanoj zdjelici oštećeni pečat kralja Ferdinanda III.

Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod.

7 HILLEPRANDT von PRANDAW

Opis grba: Poluokrugi vojnički štiti, na donjem dijelu u sredini zašiljen, razdijeljen na četiri jednaka polja. Na gornjem lijevom i donjem desnom polju u zlatu je dvoglavi i raskriljeni crni orao. U gornjem desnom i lijevom crno obojenom polju stoji plavi oklopnik s dugom bradom i kacigom na glavi, okrenut na desno. Lijeve ruke mu je savijena u laktu i prislonjena u pojasu, a u desnoj ruci drži goli mač sa zlatnim balčakom.

Na štiti su dvije otvorene i okrunjene turnirske kacige na kopču, okrenute na desno. Iznad desne krune je dvoglavi crni orao, a iznad lijeve isti oklopnik kao na štiti.

Iza štita i kacige je savijen plašt koji se na desno i lijevo prelijeva zlatno i crno. S lijeve i desne strane štita dva ženska lika su čuvari grba. Lijevi u ruci drži križ a desni štap i simboliziraju Vjeru i Nadu.

¹² Idem, o. c., p. 79, Taf. 56.

Vitešku diplomu izdao je car Leopold I u Beču 10. VI 1674. godine Petru Hilleprandtu i svim njegovim nasljednicima obaju spola. Još 1579. postali su plemići Joachim i Simon Hilleprandt, a 1704. godine dobio je Petar Antun von Prandau barunat. Ova diploma nije bila poznata Ivanu Bojničiću, pa je objavio samo barunski grb Hilleprandta von Prandau.¹³

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na šest listova pergamene veličine 34 x 24,5 cm. Korice i pečat izgubljeni.

Muzej Slavonije Osijek, sl. 6.

Sl. 6

8 JANKOVICH

Opis grba: Poluokrugi plavo obojen vojnički štiti, na donjem dijelu u sredini zašiljen. U podnožju štita na zelenom polju lijevom nogom stoji ždral, okrenut na desno. Desna noga mu je gotovo vodoravno savijena i u kandži drži kamen.

¹³ Idem, o. c., p. 76, Taf. 54.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune stoji ždral u istom položaju kao na štitu. Iza kacige i štita savijen je plašt koji se na desno prelijeva bijelo i crveno, a na desno zlatnožuto i plavo.

Diplomu ugarskog plemstva izdao je car Karlo VI u Požunu 5. XII 1722. godine Bonaventuri Jankoviću i njegovim nasljednicima obaju spola.

Sl. 7

Ovjerovljeni prijepis diplome pisan latinskim jezikom na pet listova papira potvrđen je u Csepregu 15. II 1854. godine.

Iznoseći podatke o plemstvu grofova Jankovića Daruvarskih, Bojničić spominje ovu diplomu, ali umjesto 5. XII navodi da je ona bila izdana 25. XII 1722. godine. Osim toga on kaže da je Bonaventuri Jankoviću bilo potvrđeno staro plemstvo, stečeno još 1588, i da je dobio pridjevak »Daruvar« (Adelsstand d. d. 26. Aug. 1588 für d. Gebrüder Mathias u. Petar Jankovich. — Bekräftigung d. alten Adels, samint

Verleihung des Prädikates »Daruvar« v. Kön. Karl III. d. d. Wien, 25. December 1722 für Bonaventura Jankovich.¹⁴ Na vedeni podaci su netočni, jer u diplomu jasno stoji da je Bonaventura Janković bio neplemić (statu et conditione ignobili) i da nije dobio pridjevak »Daruvar«. Uostalom u to vrijeme Jankovići nisu ni bili posjednici u Slavoniji niti je Daruvar uopće i postojao.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega, sl. 7.

9 SZTRISICH

Diplomu ugarskog plemstva izdala je carica Marija Terezija u Beču 6. VIII 1748. godine Ivanu Strižiću, podžupanu požeške županije. Na županijskoj skupštini, održanoj 10. III 1749. godine u Požegi, diploma je svečano pročitana i upisana u knjigu plemstva požeške županije. Opis grba i ostale podatke u vezi s obitelji Špun-Strižić objavio je Bojničić.¹⁵ Međutim, njemu se potkrala greška jer plemstvo nisu dobili samo sinovi Ivana Strižića nego i njegova žena Marija rođena Skenderlić i kćerka Margareta.

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na pergameni veličine 78 x 79. cm. Na svilenom vrpci, provučenoj kroz pergamentu, visi veliki okrugli pečat Marije Terezije u drvenoj kapsuli.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega.

10 BIRICHICH

Diplomu ugarskog plemstva izdala je carica Marija Terezija u Beču 14. VI 1763. godine Franji Biričiću, njegovom sinu Jakobu Kristoforu i bratu Antunu. Opis grba i ostale podatke objavio je Bojničić.¹⁶

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na pergameni veličine 75 x 49 cm. Pečat izgubljen.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega.

11 LOVRICH von SOLLINAU

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu zašiljen u sredini, razdijeljen na četiri jednaka polja. Gornje

¹⁴ Idem, o. c., p. 174, Taf. 126, p. 184, Taf. 133.

¹⁵ Idem, o. c., p. 17, Taf. 12.

¹⁶ Idem, o. c., p. 109, Taf. 78.

desno i donje lijevo polje crveno, a gornje lijevo i donje desno plavo obojeno. U sredini štita je srebrna volovska glava dijagonalno prostrijeljena zlatnim strijelama, okrenuta na desno.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad kacige i krune su dva volovska roga naizmjenično obojena: lijevi zlatno i bijelo, a desni plavo i crveno.

Iza štita i kacige je savijen plašt koji se na lijevo prelijeva crveno i bijelo, a na desno žuto i crveno.

Sl. 8

Diplomu austrijskog plemstva s pridjevkom *von Sollinaw* izdala je carica Marija Terezija u Beču 1. VII 1763. godine Ivanu Lovriću, nadporučniku brodske pješačke pukovnije, i njegovim nasljednicima obaju spola.

Lovrić je dobio plemstvo za vojne zasluge i 30-godišnju službu u vojsci. U vojsku je stupio 1733. godine, a već 1737. i 1738. godine sudjeluje u ratu protiv Turaka. U ratu za aus-

trijsku baštinu borio se u Bavarskoj, Sleskoj, Pfalzu i Francuskoj, a u ratu s Prusima sudjeluje u šest vojni. Tom prilikom borio se kod Rottofreda, Bratislave, Collina i Torgaua, zatim u bitkama kod Praga, Wroclawa, Dresdena, Donauwertu, Egera, Draginiaia, Weishirscha, Hojesverda i Stockstadta. Padao je nekoliko puta u zarobljeništvo, ali se uvijek odlikovao hrabrošću.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na devet listova pergamene veličine 36,5 x 30 cm. Korice od smeđeg baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u drvenoj i okrugloj kapsuli visi veliki pečat Marije Terezije.

Gradski Muzej. Vinkovci, sl. 8.

12 MALYEVACZ

Diplomu ugarskog plemstva izdala je carica Marija Terezija u Beču 8. X 1765. godine Đuri Maljevcu i njegovim nasljednicima. Opis grba i ostale podatke objavio je Bojničić.¹⁷

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na osam vrlo trošnih listova pergamene. Korice i pečat su izgubljeni.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega.

13 SCHREFFEL von ADLERSFELD

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit na donjem dijelu zašiljen u sredini i vodoravno razdijeljen na dva jednaka polja. Gornje polje je srebrno a donje boje rubina. U donjem polju su tri bijele hridine. Na središnjoj hridini preko čitavog štita na lijevoj nozi stoji smeđi orao, okrenut na desno. Desna noga mu je podignuta, kandže i krila su raširena, kljun otvoren, jezik isplažen.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune su dva bivoljska roga, naizmjenično srebrno i crveno obojena, a između njih je orao raširenih krila, otvorena kljuna i isplažena jezika, okrenut na desno.

Iza štita i kacige savijen je plašt koji se na desno i lijevo prelijeva crveno.

Vitešku diplomu Svetog Rimskog Carstva s pridjevkom *von Adlersfeld* izdala je carica Marija Terezija u Beču 15. XI

1766. godine Jahannu Michaelu Schreffelu, kapetanu pješачke pukovnije Thierheim, i njegovim nasljednicima obaju spola. Diplomu dobiva za osobne zasluge i vojnu službu njegovih predaka, koji su više od 120 godina vjerno služili carski dvor.

Sl. 9

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na dvanaest listova pergamene veličine 36,5 x 30,5 cm. Korice od crvenog baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u okrugloj drvenoj kapsuli visi veliki pečat Marije Terezije.

Muzej Slavonije Osijek, sl. 9.

14 MANDUCH DOBRONAY von SZIECSING

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu zašiljen u sredini, razdijeljen na četiri jednaka polja. Po sredini štita vodoravno je postavljena bijela greda na kojoj su zlatom ispisana slova I: II. (Josef II.) M:T: (Maria Theresia). U lijevom gornjem i desnom donjem crvenom polju je po jedan zlatni grifon, okrenut na desno odnosno lijevo, koji u desnoj kandži drži šestokraku zvijezdu. Nasuprot njima u desnom gornjem i lijevom donjem plavo obojenom polju na stražnjim nogama stoji po jedan bijeli lav, otvorenih ralja, isplažena jezika i uzdignuta kitnjastog repa.

Sl. 10

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune su dvije oklopljene i u laktu savijene ruke, okrenute jedna nasuprot drugoj.

U lijevoj je gola sablja, a u desnoj bijela zastava na kojoj se vidi polovica austrijskog crnog orla.

Iza kacige i štita je savijen zlatni plašt koji se na lijevo prelijeva žuto i crveno, a na desno bijelo i plavo.

Diplomu Svetoga Rimskog Carstva s pridjevkom *Dobronay von Szicsing* izdala je carica Marija Terezija u Beču 22. VII 1769. godine Ivanu Josipu Manduchu, kapetanu pješačke pukovnije Palfy, i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo je dobio za ratne zasluge u toku 30 godina i 10 mjeseci vojne službe.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na deset listova pergamene veličine 36 x 30,5 cm. Korice od crvenog baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u drvenoj kapsuli visi okrugli pečat Marije Terezije.

Muzej Slavonije Osijek, sl. 10.

15 LEYKAUFF von ROSENZWEIG

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu zašiljen u sredini, vodoravno razdijeljen na dva jednaka polja. U donjem zlatnom polju su tri okomite crvene grede, a u gornjem plavo obojenom polju stoji srebrni lav, otvorenih ralja, isplažena jezika, uzdignuta i savijena kitnjastog repa, okrenut na desno, koji u desnoj kandži drži za perčin glavu Turčina. Iznad lava su tri srebrne ruže sa pet latica, postavljene u istoj visini.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune na stražnjim nogama stoji srebrni lav, otvorenih ralja, isplažena jezika, uzdignuta i savijena kitnjastog repa, u desnoj kandži drži goli mač, okrenut na desno.

Iza kacige i štita savijen je zlatni plašt koji se na desno prelijeva plavo i srebrno, a na lijevo crveno i zlatno.

Diplomu Svetoga Rimskog Carstva s pridjevkom *von Rosenzweig* izdala je carica Marija Terezija u Beču 20. IV 1772. godine Arnoldu Leykauffu, kapetanu gradiške pješačke pukovnije, i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo je dobio za ratne zasluge i dugogodišnju vojnu službu. Osim na vojnim dužnostima isticao se je kao računovođa i učitelj njemačkog jezika mlađih graničara u gradiškoj pukovnji.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na deset listova pergamene veličine 36 x 30 cm. Korice od smeđeg baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom. Pečat izgubljen.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega, sl. 11.

Sl. 11

16 DIAKOVICH von CLEONE

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu zašiljen u sredini, vodoravno razdijeljen na dva jednaka polja. U gornjem srebrnom polju stoji crveni lav, otvorenih ralja, isplažena jezika, uzdignuta kitnjasta repa, u desnoj kandži drži голу sablju, okrenut na desno. Na donjem plavom polju, s desne i lijeve strane ruba štita, su tri bijele i nazubljene hridine, međusobno povezane dolinama. Između hridina u sredini polja je zlatna šesterokraka zvijezda.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune je oklopljena i u laku savijena ruka s golom sabljom, okrenuta na desno.

Sl. 12

Iza kacige i štita je savijen zlatni plašt koji se na desno prelijeva crveno i srebrno, a na lijevo plavo i zlatno.

Diplomu plemstva Svetoga Rimskog Carstva s pridjevkom *von Cleone* izdala je carica Marija Terezija u Beču 7. XI 1772. godine umirovljenom natporučniku Josipu Diakoviću i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo je dobio za ratne zasluge i dugogodišnju vojnu službu. Diaković je 18 godina služio u brodskoj i gradiškoj pješačkoj pukovnici, a 16 godina u pješačkoj pukovnici baruna Breysacha. Istakao se u bitkama kod Breysacha, Ingoldstadta, Levina, Königgraza i Schweidnitza, u Italiji kod Genove i Francuskoj kod

Originiana. Nekoliko puta bio je lakše i teže ranjavan i padao je u zarobljeništvo.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na deset listova pergamene veličine 36 x 30 cm. Korice od crvenog baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u drvenoj kapsuli visi okrugli pečat Marije Terezije.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega, sl. 12.

17 WALTET, von

Opis grba: Poluokrugi vojnički štit, na donjem dijelu u sredini zašiljen, okomito razdijeljen na dva jednaka polja. U desnom plavom polju je veliki srebrni križ, a u lijevom crveno obojenom polju na stražnjim nogama stoji srebrni lav, okrenut na desno. Ralje su mu otvorene, jezik isplažen, kandže široko raširene, uzdignut i savijen dvostruki kitnasti rep.

Na štitu je barunska kruna, a iznad nje otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune na kacigi stoji srebrni lav u istom položaju kao na štitu.

Iza kacige i štita je savijen zlatni plašt koji se na desno prelijeva plavo i zlatno, a na lijevo crveno i srebrno.

Barunsku diplomu izdala je carica Marija Terezija u Beču 14. III 1778. godine braći Wilhelmu i Ludwigu Waltet. Barunat su dobili za ratne zasluge i osobnu hrabrost u toku dugogodišnje vojne službe.

U sedmogodišnjem ratu borio se Wilhelm Waltet kao dobrovoljac u bici kod Lognitza, 1757. kod Wroclawa, a iste godine 5. XII kod Leidena, gdje je bio ranjen. Iduće 1758. godine unaprijeđen u čin zastavnika, a kraće vrijeme zatim u čin potporučnika i zapovjeda kompanijom vojnika u bici kod Dochkirchena. Godine 1760. unaprijeđen je u čin natporučnika i sudjeluje u bici kod Torgaua. U toku 1761. i 1762. godine isticao se osobnom hrabrošću u brojnim okršajima i uskoro postaje kapetan.

U bici kod Dorchkirchena 1758. godine borio se Ludwig Waltet kao kadet pod zapovjedništvom feldmaršala Laudona. Godine 1759. unaprijeđen je u čin zastavnika, a 1760. u čin

potporučnika. Nakon toga, u brojnim bitkama sedmogodišnjeg rata isticao se hrabrošću i odanošću carskoj vladalačkoj kući. U vrijeme stjecanja barunata bio je po činu kape-tan-leutnenat.

Sl. 13

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na četrnaest listova pergamene veličine 36,5 x 30 cm. Korice od crvenog baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u drvenoj kapsuli visi okrugli pečat Marije Terezije. *Gradski muzej Vukovar, sl. 13.*

Diplomu ugarskog plemstva izdao je car Franjo I. u Beču 23. I 1801. godine Franji Zsitvayu i njegovoj supruzi Tereziji Sandor de Szlavnicza, zatim sinovima Franji, Antunu, Ladislavu i Karlu, te kćerkama Jozefi, Julijani, Tereziji i Johanni. Plemstvo je dobio za javne zasluge i uspješno vođenje poštanske službe. Opis grba i osnovne podatke iz diplome objavio je Bojničić¹⁷.

Na skupštini estregonske županije, održanoj 10. XI 1801. godine u Esztregonu, diploma je svečano objavljena i upisana u knjigu plemstva. Nakon toga, na skupštini srijemske županije u Vukovaru diploma je 22. XI 1819. godine ponovo objavljena i upisana u knjigu plemstva srijemske županije. Sin Franje Zsitvaya, Franjo, bio je tada podžupan srijemske županije, a njegova braća: Antun potpukovnik pješačke pukovnije Nassau i prisjednik (asesor) sudbenog stola srijemske županije; Ladislav zapovjednik carskih konjanika i prisjednik sudbenog stola u mošonjskoj i komaronskoj županiji, i Karlo zapovjednik prve čete husara u pukovniji Würtemberg i prisjednik sudbenog stola županije Bars. Tom prilikom bilo je potvrđeno plemstvo i njihovim sestrama Josipi, Julijani i Johanni i djeci Franje Zsitvaya: Josipu rođenom u Vukovaru, sucu prisjedniku županijskog suda, Stjepanu kleriku u Đakovu, Ladislavu kadetu brodske pješačke pukovnije i Juliju, koji je u to vrijeme polazio školu, te kćerkama Mariji i Karolini.

Na skupštini virovitičke županije diploma je 1. III 1834. godine još jednom svečano objavljena i prihvaćena bez primjedaba. Plemstvo je bilo potvrđeno Josipu Zsitvayu, notaru srijemske županije i prisjedniku sudbenog stola, Stjepanu Zsitvayu, župniku u Semeljcima i prisjedniku duhovnog stola đakovačke biskupije, Mariji Zsitvay, ženi Martina Hoblika suca virovitičke županije, i Karolini Zsitvay, kćerki Franje Zsitvaya Mlađeg.

Izvornik diplome pisan je latinskim jezikom na osam listova pergamene veličine 36 x 27 cm. Korice od crvenog baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u mesinganoj kapsuli visi veliki i okrugli pečat cara Franje I.

Gradski muzej Vukovar.

¹⁷ Idem, o. c., p. 211, Taf. 153.

19 MIKLICH von STRAUSSENFELD

Opis grba: Poluokrugli plavo obojen vojnički grb, na donjem dijelu u sredini zašiljen. Na zelenom polju u podnožju štita stoji noj, okrenut na desno. Iznad noja poredano je u istoj visini šest zlatnih peterokrakih zvijezda.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune izdiže se gornjim dijelom tijela zlatni lav, okrenut na desno. Ralje su mu otvorene, jezik isplažen, kitnjasti rep podignut i savijen. U desnoj šapi drži голу sablju sa zlatnim balčakom, a lijeva mu je noga ispružena kao da nešto grabi.

Sl. 14

Iza štita i kacige savijen je zlatni plašt koji se na desno i lijevo prelijeva plavo.

Diplomu plemstva Svetog Rimskog Carstva s pridjevkom *von Straussenfeld* izdao je car Franjo I u Beču 7. XI

1802. godine Šimunu Mikliču, umirovljenom natporučniku gradiške pejšačke pukovnije, i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo je dobio za ratne zasluge u sedmogodišnjem ratu i ratu s Turcima krajem 18. stoljeća, kao i 31 godinu vojne službe.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na deset listova pergamene veličine 37 x 31 cm. Korice od crvenog baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u mesinganoj kapsuli visi veliki i okrugli pečat cara Franje I.

Muzej Slavonije Osijek, sl. 14.

Sl. 15

20 POTTURICZA von STOROFELD

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu u sredini zašiljen, razdijeljen na četiri jednaka polja. U desnom gornjem plavom polju je oblak i oklopljena ruka koja drži lovorovu grančicu. Na zelenoj podlozi u donjem lijevom

polju dijagonalno je postavljen od desnog gornjeg prema lijevom donjem uglu goli mač sa zlatnim balčakom. Lijevo gornje i desno donje polje je plavo.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, okrenuta na desno. Iznad krune je oklopljena i u laktu savijena ruka koja drži goli mač, okrenuta na desno.

Iza štita i kacige savijen je zlatni plašt koji se na desno prelijeva srebrno i zeleno, a na lijevo srebrno i plavo.

Diplomu austrijskog plemstva s pridjevkom *von Storo-feld* izdao je car Franjo I u Beču 20. XI 1820. godine umirovljenom natporučniku Nikoli Poturici i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo je dobio za hrabro držanje u ratovima protiv Francuske, Pruske i Turske, u kojima je nekoliko puta bio ranjavan, i 32 godine neprekidne vojne službe.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na osam listova pergamene veličine 37,5 x 31 cm. Korice od crvenog baršuna, pečatna vrpca i viseći pečat su izgubljeni.

Muzej Slavonije Osijek, sl. 15.

21 CHURILLOVICH von CSIBALIS

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu u sredini zašiljen, razdijeljen na četiri jednaka polja. U gornjem lijevom zlatno obojenom polju dijagonalno je položena plava greda, a na njoj su od desna na lijevo zlatna osmerokraka zvijezda, sunce i polumjesec. Roščići polumjeseca okrenuti su na desno. U desnom donjem srebrnom polju na stražnjim nogama stoji smeđi lav, okrenut na desno. Ralje su mu otvorene, jezik isplažen i u desnoj šapi drži goli mač sa zlatnim balčakom. Gornje desno polje je crveno, a lijevo donje polje plavo je obojeno.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kopču, ukrašena zlatnom ogrlicom i medaljonom, okrenuta na desno. Iznad krune je oklopljena i u laktu savijena ruka, drži goli mač sa zlatnim balčakom, okrenuta na desno.

Iza štita i kacige savijen je plašt, koji se na desno prelijeva crveno i zlatno, a na lijevo plavo i srebrno.

Diplomu austrijskog plemstva s pridjevkom *von Csibalis* izdao je car Ferdinand V u Beču 28. VIII 1838. godine

umirovljenom krajiškom kapetanu Martinu Čuriloviću i njegovim nasljednicima obaju spola. Plemstvo je dobio za ratne zasluge u toku 30 godina vojne službe.

Martin Čurilović je stupio u vojsku u brodskoj pješčkoj pukovniji 1789. godine. U istoj pukovniji unaprijeđen je

Sl. 16

16. IX 1805. u čin zastavnika, 16. II 1809. u čin potporučnika, a 1. VIII 1809. godine u čin natporučnika. Nakon toga premješten je u otočku krajišku pukovniju, u kojoj je 7. X 1815. unaprijeđen u čin kapetana i 1819. godine umirovljen.

Tokom službovanja Čurilović je sudjelovao u ratovima i brojnim bitkama. Među ostalima 1789, 1790. i 1792, zatim 1801, 1805, 1813. i 1814. godine. U vojni 1795. istakao se je u bici kod Mesenheima jer se prvi popeo na zidine grada i otvorio gradska vrata. Poslije vojne 1796. odlikovan je srebrnom medaljom za hrabrost. Dok je bio po činu narednik, za

vrijeme vojne 1799. dva puta je ranjen i zarobljen u bici kod Tise. Zapovijedajući četom vojnika 1814. godine kod Mantove, odlučnim napadom je razbio neprijatelja osvajajući neki most. Osim na vojnom polju isticao se je i u pružanju pomoći krajiškom stanovništvu za nerodice 1816. i 1817. godine.

S obzirom na ratne i vojne zasluge zatražio je Martin Ćurilović 1823. godine da ga car Franjo I uvrsti u plemićki stalež. Nakon toga prolazile su godine a rješenje nikako nije stizalo i Ćurilović umre. U međuvremenu umre i car Franjo I, pa je istom njegov nasljednik Ferdinand V donio konačno rješenje i udovoljio traženju molitelja. Diploma je bila uručena udovici Martina Ćurilovića uz slijedeću napomenu. Naime, ako bi se kojim slučajem grb dodijeljen Ćuriloviću podudarao s grbom neke druge plemićke obitelji, on bez obzira na to ima punu pravnu valjanost jer o tome upravo svjedoči sama diploma.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na šest listova pergamene veličine 37,5 x 23,5 cm. Korice od crvenog baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom. Pečat izgubljen.

Gradski muzej Vinkovci, sl. 16.

22 ARLOW, Ritter von

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu u sredini zašiljen, vodoravno razdijeljen na dva jednaka polja. U gornjem plavom polju je šest šestokrakih zlatnih zvijezda koje su dijagonalno poredane tri á tri. Iznad zelenog brežuljka u podnožju štita u zlatu je oklopljena i u laktu savijena ruka s golom sabljom sa zlatnim balčakom, okrenuta na desno.

Na štitu su dvije otvorene i okrunjene turnirske kacige na kopču, okrenute jedna nasuprot drugoj. Iznad desne krunice su dva orlova krila, obojena zlatno i plavo. Između krila su tri zastave na smeđim kopljima sa srebrnim šiljcima, od kojih su dvije plavo a srednja zlatno obojena. Na lijevoj kruni je zlatni lav, otvorenih ralja, isplažena crvenog jezika, uzdignuta i savijena kitnjastog repa, okrenut na desno. U desnoj šapi drži goli mač sa zlatnim balčakom, a lijeva mu je otvorena kao da nešto grabi.

Iza štita i kaciga savijen je plašt koji se na desno i lijevo prelijeva zlatno i plavo.

Vitešku diplomu izdao je car Franjo Josip I u Beču 17. III 1867. godine Sebastijanu Arlow, majoru 37. pješačke pukovnije i nosiocu željezne krunice viteškog reda Franje Josipa I treće klase s ratnom dekoracijom, i njegovim nasljednicima obaju spola.

Sl. 17

Sebastijan Arlow rodio se 1827. godine u Trstenici Gornjoj nedaleko Vrginmosta. U vojsku je stupio 1843. godine u 1. banskoj graničarskoj pukovniji broj 10. Pet godina kasnije u sastavu je 13. pješačke pukovnije u kojoj je unaprijeđen u čin potporučnika, a 1852. u čin natporučnika. Godine 1858. unaprijeđen je u čin kapetana u 62. pješačkoj pukovniji i 1866. u čin majora u 63. pješačkoj pukovniji. Kraće vrijeme zatim premješten je u 37. pješačku pukovniju. Za vrijeme revolucije 1848/9. organizirao je dobrovoljačke bataljone.

ne, a u ratu 1859. godine isticao se u domobranstvu u Tiro-
lu. U ratu 1866. godine istakao se osobnom hrabrošću u bi-
ci kod Custozze, pa je iste godine 18. VI odlikovan željez-
nom krunom viteškog reda Franje Josipa I treće klase s rat-
nom dekoracijom.

Izvornik diplome pisan je njemačkim jezikom na četiri
lista pergamene veličine 37 x 27 cm. Korice od ljubičastog
baršuna prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom. Pečat iz-
gubljen. Na koricama je zlatotiskom utisnut austrijski dvo-
glavi orao.

Gradski muzej. Vinkovci, sl. 17.

23 LOBE, NOVOGRADIŠKI

Opis grba: Poluokrugli vojnički štit, na donjem dijelu u
sredini zašiljen, dijagonalno razdijeljen od gornjeg lijevog
prema donjem desnom uglu plavom gredom na dva jedna-
ka zlatna polja. Na gredi su četiri grozdaste vitice žutozele-
nog hmelja. U desnom gornjem polju je crni željezni zup-
čanik, razdijeljen na četiri dijela, u koji su utaknuta dva
klasa žutog ječma. U lijevom donjem polju su tri šesterokra-
ke plave zvijezde.

Na štitu je otvorena i okrunjena turnirska kaciga na kop-
ču, okrenuta na desno. Iznad krune izdiže se gornjim dijelom
tijela zlatnosmeđi lav, otvorenih ralja, isplažena crvenog je-
zika, raširenih kandži, uzdignuta i savijena kitnjastog repa,
okrenut na desno.

Iza kacige i štita savijen je plašt koji se na desno i li-
jevo prelijeva zlatno i plavo.

Diplomu mađarskog plemstva s pridjevkom *Novogradiš-
ki* izdao je car Franjo Josip I u Beču 29. VII 1913. godine
Károlyu Lobe za zasluge, zatim njegovoj ženi Pauli rođenoj
Blau, sinovima Miksi, Frigyesu i Rikardu te kćerki Paulini.

Károly Lobe bio je pivar i vlasnik pivovare u Novoj Gra-
diški.

Izvornik diplome pisan je mađarskim jezikom na četiri
lista pergamene veličine 37 x 28 cm. Korice od svijetle ko-
že prošivene su na hrptu zlatnom vrpcom na kojoj u mesin-
ganoj kapsuli s mađarskim grbom visi pečat Franje Josipa I.

Korice su okovane mesingom i srebrom i čine stilizirani ok-
vir. U sredini okvira su dvije hrastove grančice izrađene
od mesinga i emajla. Između tih grančica su mađarski grb i
grbovi zemalja koje su bile podvrgnute mađarskoj kruni,
izrađeni također od mesinga i emajla.

Muzej Slavonije. Osijek, sl. 18.

Sl. 18

AELEBRIEFE IN DEN MUSEEN SLAWONIENS

In de Sammlungen der Mussen Slawoniens befinden sich zahlreiche Dokumente, von denen 21 Adelsbriefe im Original und 2 beglaubigte Abschriften die Aufmerksamkeit auf sich ziehen. Ausser 5 dieser Adelsbriefe sind 18 in der Heraldikliteratur vollkommen unbekannt. Die meisten Adelsbriefe aus dieser Sammlung waren Militärgrenzoffizieren in Slawonien verliehen worden. Innerhalb von drei Jahrhunderten erhielten folgende Personen den Adels- und Wappenbriefe: Michael Herbay (8. II 1613), Nikola Horvath (30. VIII 1623), Michael Chegledy (1. IX 1623), Joannes Chermendy alias Budeus (3. A 1630), Marko Ligutić (10. XII 1630), Peter Hillebrand v. Prandau Baronat (10. VI 1674), Bonaventura Jankovich (5. XII 1722), Ivan Lovrić v. Sollinau (1. VII 1763), Johann Michael Schreffel v. Adlersfeld (15. XI 1766), Ivan Josip Manduch Dobronay v. Szicsing (22. VII 1769), Arnold Leykauff v. Rosenzweig (20. IV 1772), Josip Diaković v. Cleone (7. XI 1772), Wilhelm und Ludwig Waltet Baronat (14. III 1778), Simun Miklić v. Straussenfeld (7. XI 1802), Nikola Poturizza v. Storofeld (20. XI 1820), Martin Čurilović v. Csibalis (28. VIII 1838), Sebastian Arlow Ritterstand (17. III 1867) und Károly Lobe (29. VII 1913). Eigentümer der übrigen 5 Adelsbriefe waren Juraj Jurinić, Ivan Strižić, Franjo Biričić, Đuro Maljevac und Franjo Zsitvay. Die Beschreibungen der Wappen und die wichtigsten Angaben über ihre Eigentümer veröffentlichte Ivan Bojničić.

Ive Mažuran

POPIS GRADA POŽEGE I SELA VIDOVCI, KOMUSINA, LAZE, VRHOVCI, DRŠKOVCI I EMOVCI 1736. GODINE

Na molbu požeških građana i magistrata odobrio je 20. siječnja 1723. godine car Karlo VI da se Požegi pripoje sela Vidovci, Drškovci, Emovci, Komušina, Arslanovci, Laze i Vrhovci, a grad je za to bio dužan isplatiti 30 000 forinti u ime otkupnine¹. Ta su sela pripadala Požegi još za vrijeme turske vladavine, bilo da su ih osnovali požeški Turci ili su na tom prostoru imali svoje mezre i čiftluke². Nakon sloma turske vlasti u Slavoniji, carsko poslanstvo na čelu s Don Ferdinandom grofom Caraffom di Stigliano dalo je 1698. godine Požegi na uživanje sela Komušinu, Vidovce, Arslanovce i Emovce da bi lakše mogla plaćati godišnji porez³.

O stanovništvu Požege i okolnih sela u 18. stoljeću veoma iscrpno je pisao Josip Buturac⁴ ali mu popis iz 1736. godine nije bio poznat, pa su zbog toga i u njegovu radu ostale praznine. Spomenuti popis čuva se u Dvorskom arhivu u Beču, a njegov naslov izvorno glasi: »Conscriptio civitatis Pos-

1 Slavonische Cammeral Oberdirektion, E 290 Wienerische Hofkammer Rescripte und Verordnungen, Prothocollum über die ab anno 1650 bis 1749 eingelegte Rescripte und Befehle, fol. 135, Magyar országos levétár, Budapest; Jullje Kempf, Požega ..., Požega 1910, p. 330, 331.

2 T. Smičiklas, Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije, Zagreb 1891, II, p. 137—141.

3 »... pro sua consolatione et majore debiti contributionis annuae quanti pecuniarii suppeditandi facilitatione, quinque prope Possegam situati pagi permissi sunt, Komuschina videlicet, Vidofzy, Arslanoffzy, Terskoffzy et Hemoffzy«. Konscriptionen, Fasc. 40, T. IV, Hofkammer u. Finanz Archiv, Wien.

4 J. Buturac, Stanovništvo Požege i okolice 1700—1950, Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knj. 43, Zagreb 1967, p. 228—277, 287, 288, 299—302, 305—307.

seganae et eiusdem pagorum anno 1736⁵. Popis je sastavio požeški magistrat 29. prosinca u Požegi i svojim naslovom dokazuje da je nekadašnje selo Arslanovci postalo već sastavni dio grada.

Sadržaj popisa dopunjava do sada poznate podatke i pridonosi boljem poznavanju demografskih i socijalnih prilika u Požegi i njezinoj okolici na kraju 1736. godine. Osim imena i prezimena požeških građana, popisivači su zabilježili broj očeva odnosno glava porodice, oženjene braće i sinova, braće i sinova s navršениh 15 godina života, obrtnika i želira, zatim veličinu njihova zemljišnog posjeda i ostalu pokretnu i nepokretnu imovinu. Na isti način popisano je bilo također i stanovništvo okolnih sela.

U vrijeme nastanka popisa Požega je imala 370 kuća i za ondašnje prilike bila je među vodećim naseljima i gradovima Slavonije. Prema popisu iz 1702. broj se kuća za tri-desetak godina, dakle, više nego udvostručio⁶. Navedeni podatak nesumnjivo dokazuje da se u tom razdoblju Požega uspješno razvijala, i da je ona iz godine u godinu postajala sve značajnije trgovište. Nasuprot tome u okolnim selima gotovo da i nije bilo većih promjena pa je ukupan broj kuća povećan svega za 15, a selo Laze imale su čak 5 manje nego 1702. godine⁷. U tom pogledu pažnju privlači podatak da su tada u Požegi 69 kuća posjedovale samohrane udovice, što je očit znak da je smrtnost stanovništva bila veoma velika. Uostalom na taj zaključak upućuje i sama činjenica da se u popisu uz imena osoba starijih od 50 godina posebno ističe životna dob.

Znatan dio požeških građana, točnije 148, bavio se sitnim obrtom a svoje životne potrebe dopunjavao je i poljoprivrednom proizvodnjom, osobito vinogradarstvom. Koji su to bili obrti u popisu nije na žalost ništa rečeno određeno. Pojedini obrtnici i građani imali su i nešto veće posjede od ostalih sugrađana, te su činili vodeći i najutjecajniji društveni sloj u životu grada. Veličina tih posjeda bila je, istina, prilično malih razmjera, pa je iznosila do 5 jutara oranica, 10 kopača vinograda, 6 kosaca livada i 3 jutra voćnjaka. Me-

⁵ Konskriptionen, Fasc. 40, No 23, Hofkammer u. Finanz Archiv, Wien.

⁶ T. Smičiklas, o. c., p. 134—136.

⁷ Idem, o. c., p. 204.

đutim nitko od njih nije istodobno posjedovao sve spomenute veličine zemljišta, nego ako je imao veći vinograd raspolagao je s manje oranica i livada i obrnuto. S druge strane 52 porodice nisu osim kuće posjedovale nikakvu nepokretnu imovinu, a njih 40 imale su od 1/2 do 1 jutra oranica, od 1 do 2 kopača vinograda i 1 do 2 kosca livada. Pozivom na te činjenice očito da su mnogi požeški građani živjeli veoma skromno i u stalnoj borbi s neimaštinom, štoviše na rubu životnog minimuma.

Poput siromašnog sloja građana živjeli su i stanovnici okolnih sela. Oranica i livada bilo je malo, a tek poneki seljak imao je nešto veći posjed. Glavni izvor prihoda za život bila je stoka, ali ni nje nije bilo dovoljno. Domaćinstva su gajila 1 ili 2 krave, konja, vola i poneku ovcu, a u selima Laze i Vrhovci i nekoliko svinja.

U pisanju prezimena popisivači nisu bili dosljedni pa je često uz osobno ime umjesto prezimena upisano zanimanje ili nadimak popisnika. Na primjer: Remenar, Gumbar, Čarukdžija, Dunder, Dobrojutro i sl. Dapače u nekoliko slučajeva zabilježeno je samo osobno ime, koje samo za sebe gotovo ništa ne kazuje. Isto tako, osim manjeg broja izuzetaka, nisu zabilježena ni osobna imena udovica, već je u popisu, primjera radi, kao pobliza oznaka statusa popisnika upisano slijedeće: Marka Baczkovich udovica. Međutim, takvi i drugi nedostaci popisa ne umanjuju vrijednost ostalih podataka koje on sadrži.

Imena i prezimena stanovnika i osnovne podatke o njihovoj imovini, zanimanju i društvenom položaju iznosim onim redom kako su u popisu zabilježeni.

GRAD POŽEGA

Sidonya Cerin, udovica, kuća, 1/8 jutra voćnjaka,

Marka Baczkovich, udovica, kuća, 2 konja, 1 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 10 kopača vinograda, 1 1/8 jutra voćnjaka,

Petar Sarailya, star 70 god., kuća, otac porodice, 1 krava,

Ivan Baczkovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 2 vola, 1 jutro oranica, 3 kosca livada, 7 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,

Marin Charukchia, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 2, kuća, 2 konja, 3 goveda, 1 krava, 4 2/8 jutra oranica, 4 kosca livada, 9 kopača vinograda, 2 6/8 jutara voćnjaka,

Matho Dolcevich udovica, kuća, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda,

Luca Dolcevich, udovica, kuća,

Frano Barchalich, otac porodice, kuća, 1 konj, 2 goveda, 2 krave, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Luka Gnidich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 4/8 voćnjaka,

Gyuro Osztrokapin star 60 god., otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 4/8 jutra oranica, 4 kopača vinograda, 3/8 jutra voćnjaka,

Vincko Mostarlia, prazna kuća, 1 jutro oranica,

Frano Rosich, otac porodice, kuća, 1 kosac livada, 4 kopača vinograda,

Ivo Bribitkovich star 60 god., otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, obrtnik, kuća, 1 konj, 6 kopača vinograda, 1 4/8 jutra voćnjaka,

Johannes Schwartz, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 4/8 jutra voćnjaka,

Martin Aramsadich, otac porodice, kuća, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Matho Chelik star 60 god., otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda,

Matho Braikovich, otac porodice, obrtnik, kuća,

Zekinicza udovica, kuća, 2 kopača vinograda,

Thomo Churcich, otac porodice, kuća, 2/8 jutra oranica,

Girgo Gumbar, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 košnica pčela, 4/8 jutra oranica i 2 kopača vinograda,

Frano Bobich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 4 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Ivo Bobich, otac porodice, kuća, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda,

Antun Dolacz, otac porodice, kuća, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda,

Janko Diungchier star 60 god., otac porodice, kuća, 3 kopača vinograda,

Ivan Szidar, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda,

Gyuro Barchalich, otac porodice, kuća, 3 kopača vinograda,

Jacob Gnidich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica,

Luca Barisinicze udovica, kuća, 2 1/2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Petar Sabliar, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Mihat Vargasich, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,

Matho Kathanich udovica, kuća, 1 govedo, 1 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 6 kopača vinograda,

Ivo Kobaschlia, otac porodice, želir odnosno stanar,

Mihat Ledenin, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda,

Ivan Mathanovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,

Andria Dolacz, otac porodice, kuća, 1/2 kosca livada, 1 1/2 kopača vinograda,

Augustin Bartholovich udovica, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Marin Rado star 80 god., otac porodice, braće i oženjenih sinova 1, obrtnik, kuća, 2 konja, 2 goveda, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 9 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,

Martin Virthliarich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 kopača vinograda,

Anton Antich star 70 god., otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,

Anton Czotha, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 goveda, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 6 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Luca Skirta, otac porodice, kuća,
Nicola Klaič, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava,
1 kopač vinograda,
Luca Birnich, otac porodice, želir, 1 konj, 1 govedo, 2 kopača
vinograda,
Marco Kirich udovica, kuća, 1 krava, 2/8 jutra oranica, 1 ko-
sac livada, 3 kopača vinograda,
Antun Keszo udovica, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada,
Giuro Diungierov, otac porodice, obrtnik, braće i oženjenih
sinova 2, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Frano Santalaba udovica, kuća, 1/2 kosca livada, 3 kopača
vinograda,
Misko Bosnich, otac porodice, kuća, 4 kopača vinograda,
Angchia Milova, udovica, kuća, 1/8 jutra voćnjaka,
Nico Matkovich, otac porodice, sinova s navršениh 15 god. 1,
kuća, 2/8 jutra oranica, 2 kopača vinograda,
Thomo Keszo, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 2 kopa-
ča vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Sztipo Maglicza, otac porodice, kuća, 2/8 jutra oranica,
Frano Petkovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 4/8
jutra oranica, 1/2 kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,
Mihath Dungchier, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2
kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Luca Dabrovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 1/2
kopač vinograda,
Marco Dekanovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 1/2
kopača vinograda,
Matho Mathkovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 kopača
vinograda,
Andro Kovacz star 68 god., otac porodice, obrtnik, oženjene
braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 3 kopa-
ča vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Mathan Szivkovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1
kopač vinograda,
Martin Kesich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava,
4/8 jutra oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnja-
ka,

Ivo Skirtich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava,
1 jutro oranica, 1 kosac livada, 9 kopača vinograda, 4/8
jutra voćnjaka,
Andria Thorich, otac porodice, kuća, 1 1/2 kopač vinograda,
Nicola Riss, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 1/2 ko-
pač vinograda,
Misco Puszin udovica, kuća, 3/8 jutra oranica, 3 kopača vi-
nograda,
Matho Gyanicha, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda,
Blasch Petkovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 1/2
kopač vinograda,
Ivo Popovcevič, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica, 1/2
kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,
Jacob Kathanich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 krava, 2/8
jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda, 2/8
jutra voćnjaka,
Marco Jurkovich udovica, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 1/2 kos-
sac livada, 3 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Philo Czurich udovica, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kosac liva-
da, 1 1/2 kopač vinograda, 3/8 jutra voćnjaka,
Blasch Charukchia, otac porodice, obrtnik, kuća, 2/8 jutra
oranica, 1 1/2 kopač vinograda,
Marin Rorich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 2/8 jut-
ra oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Gergo Letovan, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 gove-
do, 1 jutro oranica, 4 kopača vinograda,
Gergo Doszlich, otac porodice, kuća,
Christoph Pezler, otac porodice, kuća,
Anton Egedus star 60 god., otac porodice, sinova s navršениh
15 god. 1, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Anton Kelich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 kopač vinogra-
da,
Ivo Biberich udovica, kuća, 1 1/2 kopač vinograda, 1/8 jutra
voćnjaka,
Andria Zolo, otac porodice, obrtnik, kuća, 4 kopača vino-
grada,

Ivan Czochan, otac porodice, obrtnik, kuća, 6/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,
Martin Dubocanacz, otac porodice, obrtnik, kuća,
Anton Mathich, otac porodice, kuća,
Stipo Doslich, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 2 krave, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 7 kopača vinograda, 1 jutro voćnjaka,
Petar Koturovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 7 kopača vinograda,
Johannes Konengieser, otac porodice, obrtnik, kuća, 1/8 jutra voćnjaka,
Andras Kolarin udovica, kuća, 1 konj, 1 kopač vinograda,
Miho Busacich udovica, kuća, 1 1/2 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Franco Berich udovica, kuća, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Gyuro Blarich star 70 god., otac porodice, kuća, 1 1/2 kopač vinograda,
Gyuro Golubov, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 goveda, 6 kopača vinograda,
Mihok Lisicich star 70 god., otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica, 8 kopača vinograda,
Mathias Senski star 70 god., prosjak, otac porodice, kuća, 3 kopača vinograda,
Matho Porchin, otac porodice, kuća, 1 1/2 kopač vinograda,
Giuro Kassarov, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 jutro oranica, 7 kopača vinograda,
Illia Bilinov, otac porodice, obrtnik, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Martin Cuncich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 2 kopača vinograda,
Zora Abrascheva udovica, želir,
Gyuro Stipanovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,

Matho Giorgich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 4 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,
Marco Puszin, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,
Ivo Noscharev, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 4/8 jutra oranica, 4 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Franco Jankovich, otac porodice, obrtnik, oženjene braće 1, kuća, 2 konja, 1 govedo, 1 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 6 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,
Anton Novakovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 krava, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda,
Nicola Tarakhia udovica, kuća, 1 kopač vinograda,
Ivan Mihailovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Stipo Franykich, otac porodice, kuća, 3 kopača vinograda,
Vid Koturovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Philip Loich, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda,
Nicola Sumanlia, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 2 krave, 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 6 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Franco Angelich, otac porodice, želir, 1 govedo, 1 jutro oranica, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Luca Sebastianovich, otac porodice, obrtnik, kuća,
Anton Martinich, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,
Illia Lovrenich, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Thome Remenara udovica, kuća, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Petar Chulumkovich udovica, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 govedo, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 2 jutra voćnjaka,
Joseph Strilacz, otac porodice, kuća,
Stevan, želir,
Marco Remenar, otac porodice, obrtnik, kuća, 2/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda,

Nicola Rogosich, otac porodice, kuća, 1 krava, 1 kopač vinograda,
Stipan Foinicza udovica, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda,
Misko Kosutich, otac porodice, kuća,
Antun Kentro udovica, kuća,
Anna Mathkovicha udovica, kuća, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,
Gergo Tresiglava, otac porodice, kuća,
Illia Bichakcich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 4/8 jutra oranice, 4 kopača vinograda,
Nicola Koturovich, otac porodice, kuća, 2 košnice pčela, 1 jutro oranica, 3 kopača vinograda,
Martin Petrovich, otac porodice, kuća, 1/2 jutra voćnjaka,
Gergo Paulovich udovica, kuća,
Philo Visochanin, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda,
Pavo Pavicevich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Marco Kolar, otac porodice, kuća, 2 košnice pčela, 1 jutro oranice, 3 kopača vinograda,
Matho Szakorinacz, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Matho Kovacich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 1/2 kopač vinograda,
Gyuro Szivkovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 jutro oranica, 1 1/2 kopač vinograda,
Nicola Bosniakov, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 4 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Miho Jogunovich udovica, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Ivan Parszich star 50 god., otac porodice, kuća, 6/8 jutra oranica,
Misko Spoliar, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 krava,
Pusicha udovica, kuća, 1 1/2 kopač vinograda,

Ivan Stricz star 70 god., otac porodice, kuća, 2/8 jutra oranica,
Jelicza Tomasicza udovica, kuća, 4/8 jutra oranica,
Ivancz Puszin zet, otac porodice, kuća,
Martin Arapin, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 1 1/2 kopač vinograda,
Vid Thopich, otac porodice, sinova s navršenih 15 godina, 1, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda,
Ivich Remnar udovica, kuća, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 4 kopača vinograda,
Matho Klarich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Philo Petrovich, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 2, kuća, 3 konja, 3 goveda, 1 krava, 3 jutra oranica, 8 kosaca livada, 6 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Franco Skenderlin, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 jutra oranica, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka, 1 mlin vodenica,
Lucra Skenderlin udovica, kuća, 2 jutra oranica, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka, 1 mlin vodenica,
Stipo Pervisovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 goveda, 4/8 jutra oranica, 6 kopača vinograda, 3/8 jutra voćnjaka,
Nicola Lisacz udovica, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 6/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 4 kopača vinograda,
Chata Pervisovich, udovica, kuća, 2/8 jutra oranica, 2 kopača vinograda,
Franco Tarakchia, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 4 kopača vinograda, 3/8 jutra voćnjaka,
Anton Sandir, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Manda Visochanin, udovica, kuća, 1 kopač vinograda, 1/8 jutro voćnjaka,
Anton Matievich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda,

Kipsinicza udovica, kuća, 4 kopača vinograda,
Marin Franikich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 2 jutra oranica, 2 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Anton Korovich, otac porodice, kuća, 2 konja, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Anton Serich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 4 kopača vinograda,
Anton Thomasevich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 kopač vinograda,
Matho Vukovich, otac porodice, obrtnik, oženjenih sinova 1, kuća, 2 konja, 2 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 6 kopača vinograda,
Zekinicze, otac porodice, kuća,
Lovro Bokonich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 5 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Anton Gumbar, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada,
Miho Taskaranovich udovica, kuća, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Anton Loich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Stipan Kovacich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 1/2 kopač vinograda,
Gergo Mutavcich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda,
Anton Grabantich, otac porodice, kuća, 1 konj, 2 jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda,
Gyuro Koliarovich, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda,
Matho Pavran, udovica, sinova s navršениh 15 god. 1, kuća, 1 1/2 kopač vinograda,
Barisch Vitrovich, otac porodice, sinova s navršениh 15 god. 1, kuća, 1 jutro oranica, 3 kopača vinograda,

Miho Bosniak, otac porodice, kuća, 1 govedo, 2 jutra oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Jerko Bosniak udovica, kuća,
Fran Bosniak, otac porodice, kuća, 1 jutro oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Matho Petrovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Ivan Czirncevich, otac porodice, oženjenih sinova 1, obrtnik, kuća, 2 konja, 3 goveda, 2 jutra oranica, 6 kosaca livada, 2 kopača vinograda,
Andria Diuanovich, otac porodice, kuća, 2 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Mathan Kovacich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 jutra oranica, 2 kosca livada, 5 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Matho Lusancev, otac porodice, kuća, 1 konj, 6/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Janko Stifkovich, otac porodice, oženjenih sinova 1, kuća, 1 konj, 6/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Stipan Dosekovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 5 kopača vinograda,
Ivka Birкина, udovica, kuća, 2 kopača vinograda,
Nicola Gumbar, otac porodice, kuća, 1 konj, 2 kopača vinograda,
Anton Taracich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 2 jutra oranica, 4 kopača vinograda,
Joseph Magich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 6/8 jutra oranica, 2 kopača vinograda,
Petar Tarakchia udovica, kuća, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Chata Girgichina, udovica, kuća, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda,
Ivanicza Remenar, udovica, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 5 kopača vinograda,

Andria Srimacz, otac porodice, kuća, 1 jutro oranice, 1 1/2 kopač vinograda,
Ivan Bokonich, otac porodice, obrtnik, oženjenih sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 2 jutra oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Dabrovichka udovica, kuća, 2 konja, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 6 kosca livada, 6 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Anton Szrimacz, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica,
Petar Obuchinov, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 6/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 2 1/2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Birnio Thadich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Matho Peakovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 krave, 2 kosca livada,
Stipanovich udovica, želir, 1 konj, 2 krave, 2 kosca livada,
Blasch Maravich, otac porodice, obrtnik, oženjenih sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 2 kopača vinograda,
Frano Maravich udovica, kuća,
Anton Goppo, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 1 1/2 kosac livada, 2 kopača vinograda,
Ivo Hirvachanin udovica, kuća, 1 govedo, 2 kopača vinograda,
Gyuro Domich udovica, kuća, 2/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Frano Koturovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 2/8 jutra oranica,
Misko Kaich, otac porodice, oženjenih sinova 1, kuća, 2 konja, 2 jutra oranica, 2 kosca livada,
Pavo Maimunovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2/8 jutra oranica, 1/2 kopača vinograda,
Illa Virtigusovich udovica, kuća,
Jacob Terretich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda,
Giuro Lisicich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda,

Petar Gluhov, otac porodice, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 kopač vinograda,
Lovro Šircellich, otac porodice, kuća, 2/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Anton Barich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2/8 jutra oranica,
Ivan Samarcich, otac porodice, obrtnik, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 2 konja, 1 krava, 2 jutra oranica, 3 kosca livada, 2 kopača vinograda,
Ivo Franikich, otac porodice, obrtnik, oženjenih sinova 1, kuća, 3 konja, 2 goveda, 2 krave, 4 jutra oranica, 6 kosca livada, 4 kopača vinograda,
Giuro Lukovicza, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Simo Omancich, otac porodice, oženjenih sinova 1, kuća, 3 konja, 4 goveda, 1 krava, 3 jutra oranica, 7 kosca livada, 4 kopača vinograda,
Martin Thadich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Ivo Durustovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 kosca livada,
Gergo Kencelov, otac porodice, kuća, 1 konj, 6/8 jutara oranica, 3 kosca livada, 8 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Petar Slavich, otac porodice, kuća, 2 krave, 2 jutra oranica, 6 kosca livada, 10 kopača vinograda, 6/8 jutra voćnjaka,
Misko Skenderlin, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada,
Franciscus Renati, otac porodice, kuća, 2 konja, 2 goveda, 2 krave, 1 jutro oranica, 4 kosca livada, 6 kopača vinograda,
Luca Santich, otac porodice, kuća, 1 jutro oranica, 3 kosca livada, 6 kopača vinograda, 1/8 voćnjaka,
Giuro Mihalichanin, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 krave, 5 kosca livada, 2 kopača vinograda,
Anton Saracevich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 jutro oranica, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Anton Maipurger, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 4/8 jutra oranica, 5 kosaca livada, 5 kopača vinograda,
Elsa, udovica, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Franciscus Garich, otac porodice, kuća, 2 konja, 1 jutro oranica, 5 kosaca livada, 6 kopača vinograda, 2 mlina vodenice,
Ivo Ivanovich, otac porodice, kuća, 6 kosaca livada, 6 kopača vinograda, 3 mlina vodenice,
Martin Mareck, otac porodice, kuća, 2 konja, 1 krava, 2 jutra oranica, 6 kosaca livada, 10 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Springliskle, kuća,
Anton Stukich, udovica, kuća, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Marco Babich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 4 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Anton Mihally, otac porodice, želir,
Ivanovich udovica, želir,
Lovro Vidmanich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Isakovich udovica, kuća, 2 kopača vinograda,
Adam Stukich, otac porodice, obrtnik, kuća, 3 konja, 2 goveda, 2 2/8 jutra oranica, 6 kosaca livada, 6 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Frano Starecevic, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 2/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Matho Starcevic, otac porodice, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 4 kopača vinograda,
Ferez Haiduk, otac porodice, kuća,
Joszo Philich, otac porodice, obrtnik, kuća,
Giuro Tatarovich, otac porodice, kuća,
Miho Chalovcicha, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj,
Giurka Choklo, otac porodice, kuća,

Marian Chalov, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda 1/8 jutra voćnjaka,
Ivo Mutavcich, otac porodice, kuća, 1 konj, 2/8 jutra oranica, 3 kosca livada i 4 kopača vinograda
Misko Strilacz, udovica, kuća, 1 krava,
Marin Loncarich, otac porodice, kuća,
Thomas Spoliar, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda,
Miho Quirgich, otac porodice, kuća,
Giuro Simanovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 3 kopača vinograda,
Stipan Qvirgich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 krava,
Matho Parola, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda,
Matho Dobroiutro, otac porodice, kuća, 1 kosac livada,
Matho Vedrina, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica,
Janko Timberich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1/8 jutra oranica, 8 kopača vinograda,
Ivan Maretich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 govedo, 1 krava, 2/8 jutra oranica, 1 1/2 kopač vinograda,
Giuranovicza, udovica, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda,
Frane Musse udovica, kuća,
Giurka Lovrin, otac porodice, kuća,
Antun Lipovac, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 govedo, 4/8 jutra oranica, 1 1/2 kosac livada, 3 kopača vinograda,
Giuro Polaikovich, otac porodice, u kući udovica s posjedom, 1 konj, 1 govedo, 2 kosca livada, 1 kopač vinograda,
Stukich, udovica, kuća, 3 kopača vinograda,
Georgius Martinovich, otac porodice, kuća, 1 konj,
Janko Ambrosovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica,
Luco Saraich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Ivo Bilinov, otac porodice, kuća, 2 kopača vinograda,

Virncevich udovica, kuća,
Matho Kovach, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 govedo, 4/8 jutra oranice,
Marin Mecich, otac porodice, želir, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 5 kopača vinograda,
Nicola Simuncevich, otac porodice, obrtnik, želir, 2 konja, 1 krava, 5 jutara oranica, 8 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Stipo Josepcevich, otac porodice, kuća, 1 konj, 3/8 jutra oranica, 4 kopača vinograda,
Martin Gaslevich, otac porodice, sinova snavršenih 15 god. 1, kuća, 2 konja,
Gergo Koss, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 2 1/2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 voćnjaka,
Mihat Ogramich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 2 goveda, 3 košnice pčela, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda,
Joseph Liubettich, otac porodice, kuća, 2 jutra oranica, 4 kosca livada, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Luca Adudich udovica, kuća, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Janko Sgurich, otac porodice, kuća, 1 konj, 2/8 jutra voćnjaka,
Marco Abrancekov, otac porodice, obrtnik, kuća,
Siminicze udovica, kuća,
Nicola Abrancekov, otac porodice, obrtnik, sinova s navršelih 15 god. 1, kuća, 4/8 jutra oranica,
Fritz, kuća,
Marco Unalich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 4/8 jutra oranica, 4 kosca livada, 5 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Giurka Kekesov, otac porodice, kuća,
Johanes Wenzel, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 2 kosca livada,
Petrus Katarincich, otac porodice, kuća, 2 krave, 2 kosca livada, 1 1/2 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Thomo Agustich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 govedo, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Marian Szemliak, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 govedo, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 4 kopača vinograda,
Thomas Taifelsberg, otac porodice, kuća,
Martin Chamin star 70 god., otac porodice, obrtnik, kuća, 2/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Matho Simetich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 2/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda,
Anton Drobljen, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 1, kuća, 5/8 jutra oranica, 1 1/2 kosac livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Thomo Liubich, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 1, kuća, 2 konja, 2 goveda, 1 krava, 2 4/8 jutra oranica, 5 kosca livada, 5 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Frano Birniakov, otac porodice, kuća,
Turkovich, udovica, kuća, 1 kosac livada,
Pavo Millich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 krava, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Simo Mecich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 krava, 1 jutro oranica, 4 kosca livada, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Orlovich, kuća,
Abrancekovich, udovica, kuća, 1 krava,
Ivo Igyanovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 krava, 4 kosca livada, 4 kopača vinograda,
Frano Norsich, otac porodice, kuća, 2 konja, 4 goveda, 4 krave, 3 jutra oranica, 4 kosca livada, 8 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Adesich, udovica, kuća,
Joseph Markovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Joszo Dirnich, otac porodice, obrtnik, kuća, 3 kopača vinograda,

Nicola Hagich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 govedo, 1 krava, 2 4/8 jutra oranica, 5 kosca livada, 7 kopača vinograda,
Marco Mecich udovica, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 3 kosca livada, 4 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka, 1 mlin vodenica,
Pinotin, udovica, kuća, 1 jutro oranica, 3 kosca livada, 3 kopača vinograda,
Joseph Braikovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Marcacevich, udovica, kuća,
Andria Novakovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda,
Parco Plivich, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Frano Marcacevich, otac porodice, kuća,
Philip Czvitko, otac porodice, obrtnik, kuća, 5 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Sumanlia, kuća, otac porodice 1, želira 2,
Philip Tischlar, želir,
Martin Visochanin, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Mihat Visochanin, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Misko Erdeliacz, otac porodice, želir, 2 konja, 2 krave, 3 kopača vinograda,
Georg Grober, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 krave, 3 kopača vinograda,
Mathias Rogosich, otac porodice, kuća,
Jacob Kumsteck, otac porodice, kuća, 1 konj, 2 krave, 3 kopača vinograda,
Lorentz Molitor udovica, kuća, 2 kopača vinograda,
Mathias Czorner, otac porodice, kuća, 1/8 jutra voćnjaka,
Gerhardus Pauli, otac porodice, obrtnik, kuća, 3 konja, 1 krava, 7 kopača vinograda,

Andreas Kukumus, otac porodice, obrtnik, kuća, 3 konja, 1 krava, 3 kosca livada, 6 kopača vinograda,
Hibertus Otten, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 krava,
Karakatin, siročad, kuća, 1 kopač vinograda,
Anton Legianovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 1 govedo, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 5 kopača vinograda,
Jasso Gircich, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 1, kuća, 3 konja, 2 krave, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,
Mathias Schmidt, otac porodice, želir, 2 konja, 2 krave, 4/8 jutra oranica, 4 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Nicola Virbanich, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica,
Pavo Jurkovich, otac porodice, kuća,
Anton Tersich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Matho Lipanich, otac porodice, kuća,
Mihat Diungier, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 3 jutra oranica, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Blasch Vidakovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 govedo, 4/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Matho Vidakovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica,
Ivan Vidakovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica,
Joszo Mutavchia, otac porodice, obrtnik, kuća, 2 konja, 2 krave, 1/8 jutra voćnjaka,
Luca Demich, prazna kuća,
Misko Demich, otac porodice, kuća, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda,
Thomo Mihalicev, otac porodice, želir, 2 konja, 1 govedo, 1 krava, 3 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Thomo Hirvath, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 krava, 4/8 jutra oranica, 3 kopača vinograda,

Joszo Mihalicev, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 2 krave, 3 jutra oranica, 1 kopač vinograda,
Thomo Golub, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 3 kopača vinograda,
Caspar Lukin, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 2 kopača vinograda,
Antun Kristich, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,
Ivan Masnichin, otac porodice, kuća, 1 jutro oranica, 1 kopač vinograda,
Ivan Szuban, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 govedo, 2 jutra oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Frano Mussa, otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 2 konja, 3 kosca livada, 4 kopača vinograda,
Anton Glavasevich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 2 jutra oranica, 2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
Matho Kovacevich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 4/8 jutra oranica,
Janko Chordasch, otac porodice, kuća,
Thomo Miliunovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 3 kopača vinograda,
Stipo Birchinacz, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 1, kuća, 2 konja, 2 goveda, 3 jutra oranica, 2 kopača vinograda,
Giuro Osziklin, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,
Simo Sabasovich, otac porodice, kuća, 1 krava, 1 kopač vinograda,
Marco Kulasevich, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 3 jutra oranica, 1 kopač vinograda,
Janko Hirvath, otac porodice, kuća, 2 konja,
Agustin Illich, otac porodice, obrtnik, oženjene braće i sinova 2, kuća, 2 konja, 3 goveda, 3 krave, 3 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 8 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Chatha Muszinchinka, udovica, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 2/8 jutra oranica, 1 kosac livada,

Nicola Kundich, otac porodice, obrtnik, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 1/2 kopač vinograda,
Jacob Chekich, otac porodice, kuća, 1 jutro oranica, 2 kopača vinograda,
Ivan Boczkovich, otac porodice, kuća,
Mathias Boczkov, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica,
Simo Klenich udovica, kuća, 4/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda,
Marco Boczkovich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 jutro oranica, 2 kopača vinograda,
Nicola Seochanin, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,
Stephanus Liubettich, otac porodice, obrtnik, kuća, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2 mlina vodenice.
 Osim navedenih podataka u popisu je također upisana i kuća koja je pripadala zagrebačkoj biskupiji.
Grad Požega ukupno: očeva porodice 295, (kuća 370), oženjene braće i sinova 25, braće i sinova s navršenih 15 god. 15, udovica s posjedom 69, obrtnika 148, želira odnosno stanara 16, konja 204, goveda 100, krava 114, košnica pčela 8, oranica 207 6/8 jutara, kosca livada 323 1/2, kopača vinograda 820 1/2, voćnjaka 31 jutro, mlinova vodenica 11.

SELO VIDOVCÍ

Gyuro Kristich star 70 god., otac porodice, oženjene braće i sinova 1, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 2 krave, 1 4/8 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka, 1 mlin vodenica,
Nicola Maistorovich star 68 god., otac porodice, oženjene braće i sinova 2, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 2 jutra oranica, 1 1/2 kosac livada, 2 kopača vinograda,
Mihat Pavich, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 3 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 1/2 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
Mihat Lukich, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 2 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 1/2 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,

- Miho Ostoich*, otac porodice, kuća, 1 krava, 1 jutro oranica, 1/2 kosca livada, 1/2 kopača vinograda,
- Thomo Franich*, otac porodice, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1/2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Martin Nicolich* star 60 god., otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Joszo Matosich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Mathan Girgich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1/2 kopača vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Giuro Golubovich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 4/8 jutara oranica, 1/2 kosca livada, 1 kopač vinograda,
- Jacob Antolich*, otac porodice, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 2 2/8 jutara oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Ivan Curchin*, otac porodice, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 4/8 jutara oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Joseph Muthavcich*, otac porodice, kuća, 1 govedo, 4/8 jutara oranica, 1/8 jutara voćnjaka,
- Marco Bosniakovich*, otac porodice, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 govedo, 1 krava, 6/8 jutara oranica, 1/2 kosca livada, 1/8 jutara voćnjaka,
- Anton Egedus*, 1/4 jutara voćnjaka,
- Matho Kathanich*, 1/4 jutara voćnjaka,
- Petar Visochanin*, 1/2 jutara voćnjaka,
- Marco Baczkovich*, 1/4 jutara voćnjaka,
- Miko Starcevich*, 1/2 jutara voćnjaka,
- Misko Skenderlich*, 1/4 jutara voćnjaka.

Selo Vidovci ukupno: očeva porodice 14, (kuća 20), oženjene braće i sinova 9, braće i sinova s navršenih 15 god. 4, konja 6, goveda 14, krava 12, oranica 19 4/8 jutara, kosca livada 9 1/2, kopača vinograda 15, voćnjaka 3 4/8 jutara, mli-nova vodenica 1.

- Thodor Radonich*, otac porodice, kuća, 1 krava, 1 4/8 jutara oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Sztanko Gavrich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 2 jutara oranica, 1 1/2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Radoicza Jovanovich*, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 2 krave, 2 jutara oranica, 1 1/2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutara voćnjaka,
- Maxim Vuicich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 ovca, 2 jutara oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Petar Utiesenovich*, otac porodice, oženjenih sinova 1, kuća, 1 ovca, 2 jutara oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Blagoie Milosevich*, otac porodice, kuća, 1 krava, 4/8 jutara oranica, 1/8 jutara voćnjaka,
- Nicola Miloevich*, otac porodice, oženjenih sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 7 ovaca, 1 jutro oranica, 2 kopača vinograda,
- Petar Stoicenovich*, otac porodice, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Ignatia Stanisavlev*, otac porodice, oženjenih sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 6/8 jutara oranica, 1 kosac livada, 2/8 jutara voćnjaka,
- Stoich Radosavlev*, otac porodice, kuća, 4/8 jutara oranica, 1 kosac livada, 1/2 kopača vinograda, 1/8 jutara voćnjaka,
- Stipan Vuianich*, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutara voćnjaka,
- Thodorovich*, otac porodice, kuća, 1 govedo, 4/8 jutara oranica, 1 kopač vinograda.

Selo Komušina ukupno: očeva porodice 12 (kuća 12), oženjene braće i sinova 5, sinova s navršenih 15 god. 1, konja 6, goveda 9, krava 7, ovaca 9, oranica 14 6/8 jutara, kosca livada 11, kopača vinograda 14 1/2, voćnjaka 1 5/8 jutara.

SELO LAZE

- Petko Milosevich*, otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 2 goveda, 1 krava, 3 ovce, 4 svinje, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Milinko Bogoevich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 5 ovaca, 2 jutra oranica, 3 kosca livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Vladimir Radovoevich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 2 ovce, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Bogoie Dragicev* star 80 god., otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 4 ovce, 2 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Milutin Vukovich* star 70 god., otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 3 ovce, 1 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Jovan Supruga* star 65 god., otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 govedo, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1/8 jutra voćnjaka,
- Mihailo Sztoianovich* star 60 god., otac porodice, oženjene braće i sinova 1, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 4 ovce, 1 2/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 1/2 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Stoiak Mihailovich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 2 konja, 3 goveda, 2 krave, 5 svinja, 2 jutra oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Gruiczka Sivkovich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 7 ovaca, 6/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda,
- Stipan Milosavlevich*, otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 2 goveda, 1 krava, 3 ovce, 4 svinje, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 2 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

- Simo Milosavlevich*, otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća,
- Pano Jankovich*, otac porodice, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 2 ovce, 1 jutro oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Bogosav Radosavlev*, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica,
- Kusman Vukomanov*, otac porodice, kuća,
- Simo Knesevich*, otac porodice, sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 jutro oranica, 2 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,
- Stanko Jankovich*, otac porodice, kuća, 1 govedo,
- Vidak Stoicevich*, otac porodice, kuća, 1 jutro oranica, 1 kopač vinograda,
- Petko Stoicevich*, otac porodice, kuća, 1 jutro oranica, 1 kopač vinograda,
- Selo Laze ukupno*: očeva porodice 18, (kuća 18), oženjene braće i sinova 7, braće i sinova s navršenih 15 god. 6, konja 8, goveda 20, krava 9, ovaca 33, svinja 13, oranica 18 jutara, kosaca livada 10, kopača vinograda 17 1/2, voćnjaka 1 4/8 jutra.

SELO VRHOVCI

- Boscho Busacich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 2, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 8 ovaca, 8 svinja, 4 jutra oranica, 4 kosca livada, 4 kopača vinograda, 1 jutro voćnjaka,
- Stanko Girkovich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 2, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 6 svinja, 2 košnice pčela, 3 jutra oranica, 2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
- Milivoj Radoichin*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 6/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
- Thodor Szmolianovich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 govedo, 1 krava, 2 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 1/2 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,
- Bogosav Popovich*, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 3 4/8 jutara oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,

Petar Danilovich, otac porodice, kuća, 1 krava, 2 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 6/8 jutra voćnjaka,

Manoilo Mihailovich, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 2 krave, 10 svinja, 3 4/8 jutra oranica, 3 kosca livada, 2 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,

Boscho Nesich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 2/8 jutara oranica, 1 kosac livada, 1/8 jutra voćnjaka,

Jacob Rachenovich, otac porodice, kuća, 1 govedo, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Ivan Chorvuk, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 9 ovaca, 5 svinja, 3 3/4 jutra oranice, 3 kosca livada, 2 kopača vinograda, 1 jutro voćnjaka,

Sztanko Peich, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 5 ovaca, 5 svinja, 3 jutra oranica, 2 kosca livada, 2 kopača vinograda, 6/8 jutra voćnjaka,

Stoich Stanimir, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 4/8 jutara oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Boscho Kostadinov, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Stanko Boschniak, otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 1 krava, 3 jutra oranica, 2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 4/8 jutra voćnjaka,

Stipo Lukacev, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 2 jutra oranica, 2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Jurischa Milicev, otac porodice, kuća, 1 govedo, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1/8 jutra voćnjaka,

Stevan Stanoev, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 jutro oranica, 1 kosac livada, 1/2 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Vukman Predrievich, otac porodice, kuća, 1 govedo, 1 jutro oranica, 1/2 kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Marco Nesich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 krava,

Milosch Miloevich, otac porodice, kuća, 1 konj,

Jovan Stankovich, otac porodice, kuća, 1 kopač vinograda,

Marich Mlinarich, otac porodice, kuća, 1 krava, 4/8 jutra oranica,

Ivan Pavich, otac porodice, kuća, 6/8 jutra oranica, 1 kosac livada,

Milivoj Pantelich, otac porodice, 6/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda,

Joszo Nikolich, otac porodice, kuća, 1 konj, 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 kopač vinograda,

Selo Vrhovci ukupno: očeva porodice 25, kuća 25, oženjene braće i sinova 12, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, konja 16, goveda 23, krava 15, ovaca 22, svinja 34, košnica pčela 2, oranica 42 jutra, kosca livada 32 1/2, kopača vinograda 30, voćnjaka 7 4/8 jutara.

SELO DRSKOVCI

Pavo Pavich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 6 ovaca, 2 košnice pčela, 2 jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Vuk Lukich, star 60 god., otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 govedo, 1 krava, 10 ovaca, 1 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Andria Philipovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 4/8 jutra oranica, 1 kosac livada, 1 1/2 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Marin Hirgovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 3 ovce, 1 jutro oranica, 1/2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Miko Matkovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1/2 kosca livada, 1 1/2 kopač vinograda, 1/8 jutra voćnjaka,

Marin Nikolich, star 60 god., otac porodice, braće i sinova s navršenih 15 god. 1, kuća, 1 govedo, 4/8 jutra oranica, 1 kopač vinograda,

Mihat Surasicza, otac porodice, kuća, 1 govedo, 6/8 jutra oranica, 1/2 kosca livada, 1/8 jutra voćnjaka,

Thomo Milunovich, kuća, 1 4/8 jutra oranica, 1/2 kosca livada, 3 kopača vinograda, 1/8 jutra voćnjaka.

Selo Drškovci ukupno: očeva porodice 7, (kuća 8), braće i sinova s navršenih 15 god. 2, konja 4, goveda 6, krava 4, ovaca 19, košnica pčela 2, oranica 9 6/8 jutara, kosaca livada 5, kopača vinograda 14, voćnjaka 1 1/8 jutra.

SELO EMOVCI

Martin Pancich, star 80 god., otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 1 kopač vinograda, 2/8 jutra voćnjaka,

Philip Pancich, otac porodice, kuća, 2 konja, 1 govedo, 2 krave, 3 košnice pčela, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Mihath Markesich, otac porodice, kuća,

Martin Cholianovich, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 1 krava, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Stipan Petrovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 2 krave, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Matho Simunovich, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica,

Giurasch star 70 god., otac porodice, kuća, 1/8 jutra voćnjaka,

Kremo, otac porodice, oženjene braće i sinova 1, kuća, 1 konj, 2 goveda, 2 krave, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Thomo Kariman, otac porodice, kuća, 4/8 jutra oranica, 2 kosioca livada, 1/8 jutra voćnjaka,

Joszo Ferich, otac porodice, kuća, 2 goveda, 1 krava, 1 jutro oranica, 2 kosca livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Marin Abramovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 1/2 kosac livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Ivan Vukovich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 1 krava, 1 jutro oranica, 1 1/2 kosac livada, 2/8 jutra voćnjaka,

Girga Blasevich, otac porodice, kuća, 1 konj, 1 govedo, 4/8 jutra oranica, 1 1/2 kosac livada, 1/8 jutra voćnjaka.

Selo Emovci ukupno: očeva porodice 13, (kuća 13), oženjene braće i sinova 2, konja 9, goveda 10, krava 11, košnica pčela 3, oranica 9 4/8 jutara, kosaca livada 18 1/2, kopača vinograda 1, voćnjaka 2 3/8 jutra.

Dane Pavlica

*RAD ANALFABETSKIH TEČAJEVA U TOKU NOB-e
NA PODRUČJU POŽESKE KOTLINE
(I SLAVONIJE)*

Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske ustaške vlasti u Požegi požurile su s provlačenjem svoje ideologije u škole i druge kulturno-prosvjetne institucije. Sredstva za uvođenje nove kulture preuzeli su od fašističke organizacije iz koje su i sami iznikli. Prisila, teror, oružje — osnovne su metode njihovog djelovanja.

Predstojništvo gradskog redarstva u Požegi donijelo je 20. svibnja 1941. godine, u suglasnosti s ustaškim povjerenikom, odluku da obustavi rad desetak društava. Neka od njih su jedva dobila dozvolu za rad i za vrijeme policijske Jugoslavije.

Rad su morala prekinuti ova društva: 1. Židovsko gospodarsko dobrotvorno društvo, 2. Srpska ženska dobrotvorna zadruga¹, 3. Socijalističko kulturno-prosvjetno društvo², 4.

¹ Požeški leksikon, Slav. Požega, 1977, str. 297: Srpska ženska dobrotvorna zadruga imenovana je 1912. godine. Pomagala je siromašne pojedince i učenike i humanitarno djelovala među ženama. Društvo je moralo prekinuti rad 1914. Obnovljeno je 1919. g.

² Zdenka Lakić: Radnička kulturno-prosvjetna djelatnost u Požeškoj kotlini u međuratnom razdoblju, »Radnički pokret u Požeškoj kotlini 1918—1941«, Historijski institut Slavonije i Baranje (dalje: HIS), Slav. Brod i Općinski komitet SKH, Slav. Požega, 1978, str. 299.

»Ne zna se kada je ono točno formirano, ali 1930. »Požeške novine« bilježe da je njegov »radničko-športski odjel« organizator zabave s predstavom i plesom, a 1931. g. organizator »Radničke akademije s predavanjem o životu radnika u prošlosti i sadašnjosti popraćenim filmskim projekcijama, te »radničke zabave s predstavom«. 1934. godine osnovano je u Požegi i Radničko kulturno-prosvjetno društvo čiji je rad zabranjen početkom 1941. godine. Rad je zabranila policija.

Podružnica Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika, 5. Savez privatnih namještenika Jugoslavije, 6. Jugoslavensko prosvjetno žensko društvo, 7. Udruženje rezervnih oficira, 8. Radničko humano prosvjetno društvo, 9. Židovsko društvo Chv-re Kadisa, 10. Društvo pučkog sveučilišta u Požegi, 11. Aero-klub.³

Društvima je oduzeta imovina, arhiva i novac.

U nekim društvima su izmijenili uprave, donijeli svoje programe i produžili im život, kao što su: Crveni križ, Vatrogasno društvo, Streljačko društvo, Ribarsko društvo, Društvo zajednice doma i škole, Društvo za pomaganje siromašnih učenika, Filatelističko društvo. Povjerenicima je naloženo »da se iz društva odmah isključe svi Židovi, Srbi i oni, koji su (se) istakli protuhrvatskim radom«.⁴

Narodni borci pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije digli su se na ustanak protiv fašizma. Oni su započeli borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje, za narodnu prosvjetu i kulturu. A put ka slobodi nisu krčili samo puškama i topovima. Zadaci su bili sveobuhvatni. Taj novi poredak i ostatke staroga trebalo je rušiti i znanjem. Zato KPJ-e u specifičnim našim uvjetima borbe organizira i pokreće kulturno-prosvjetni rad na svim nivoima — u partizanskim jedinicama, među pionirima, omladinom i odraslima. Kulturno-prosvjetni rad razvijaju politički komesari, kulturne ekipe, kulturno-prosvjetni odbori, prosvjetni radnici, obični borci. Svima je bio zadatak da organiziraju političko-propagandni rad, da podižu idejnu i političku svijest boraca i narodnih masa, da održavaju priredbe, sastanke, usmene novine, predavanja i da kroz druge oblike kulture i prosvjete rade na izobrazbi svoga naroda.

U žarištu ustanka proširuju se zadaci omladine u borbi protiv okupatora. Ona organizirano pristupa kulturno-prosvjetnom radu među narodom. Savez mlade generacije organizira omladinske domove u kojima su održavana predavanja, sastanci, čitalo se partizansku štampu, priređivalo

³ Požega grad, obustava djelovanja pojedinim društvima i postavljanje povjerenika, Građa, HIS, Slav. Brod, 1962, knjiga I, str. 20—22.

⁴ Isto.

priredbe i usmene novine. U domovima su djelovale razne kulturno-prosvjetne grupe, analfabetški tečajevi i kursevi.⁵

Među prvim zadacima narodnooslobodilačkih odbora bila je briga o širenju prosvjete i kulture. Taj su rad provodili putem sastanaka, konferencija i analfabetških tečajeva. Centralni komitet KPH u Okružnici broj 4 od 6. prosinca 1941. godine, određujući zadatak NOO-a, između ostaloga kaže: »NOO-i organiziraju i provode prosvjetni rad putem škola, analfabetških tečajeva, narodnih čitaonica i prosvjetnih društava.«⁶

U Uputama za formiranje SKOJ-a u partizanskim odredima od 20. IX 1941. godine, CK KPH govori da je zadatak SKOJ-a da organizira kulturni život članova odreda putem predavanja, slušanja radio-emisija, analfabetških tečajeva za nepismene borce, zabava. Naglašeno je brižljivo njegovanje drugarstva i solidarnosti u odredima.⁷

Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku, u ljeto 1942. godine, poslao je svim skojevskim organizacijama u Hrvatskoj raspis u kojem je dao upute za odgojni i obrazovni rad s najmlađima.

Upute naglašavaju potrebu razvijanja kulturno-umjetničkog rada, njegovanja narodne i partizanske pjesme, recitatorskih grupa, pjevačkih zborova, diletantskih grupa i ostalih kulturno-prosvjetnih manifestacija.

Već 1941. godine u Slavoniji djeluju partizanske grupe koje su se javile na Psunju, Papuku, Dilj-gori, Krndiji i Bilogori. One kontroliraju veliko područje, da bi uz pomoć

⁵ Vidi: Omladinska borba 1941—1944, CK NOJ, Zagreb, str. 17—18.

⁶ Dr Leon Geršković: Istorija narodne vlasti, I dio, Beograd, 1950, str. 72.

⁷ Svim okružnim komitetima i ćelijama u partizanskim odredima, Građa, HIS, Slav. Brod, 1962, knjiga I, str. 487.

⁸ PK SKOJ-a za Hrvatsku: Svim skojevskim rukovodstvima u Hrvatskoj, ljeto 1942, str. 1—2.

⁹ Građa, HIS, Slav. Brod, 1963, knjiga II, str. 201: Banijska proleterska četa, 63 borca, stigla je u Slavoniju 26. V 1942. godine pod vodstvom operativnog oficira Glavnog štaba Hrvatske Franje Ogulinca Selje. Komandir čete bio je Nikola Demonja, a politički komesar Vlado Mutak-Mrki.

¹⁰ Isto, str. 214: Bosanski partizani prešli su u Slavoniju kod sela Pričca, kotar Slav. Brod, 14. VI 1942. godine — 114 boraca, probivši se kroz neprijateljski obruč na Kozari. Preživjeli borci Krajiškog partizanskog odreda ostali su u sastavu slavonskih partizanskih jedinica do kraja 1942. godine.

banijskih⁹ i bosanskih proletera¹⁰, polovinom 1942. godine, oslobodile oko 120 sela. U oslobođenim mjestima širi se mreža narodnooslobodilačkih odbora i stvaraju uvjeti za razvoj partizanskog školstva i kulturno-prosvjetnog rada.

Organiziraniji i jači kulturno-prosvjetni rad započeo je potkraj 1942. godine. Inicirao ga je Agitprop Oblasnog komiteta KPH za Slavoniju, a sastanak je održan na Zvečevu. Sastanku su prisustvovali Josip Cazi, Bogdan Crnobrnja, Zdenko Has, Maja Komar, Uroš Vicković i Ivo Jelovica.¹¹

Povjereništvo CK KPH za Slavoniju i Srijem uputilo je 27. XII 1942. godine Okružnicu svim organizacijama KP Slavonije u kojoj traži da se upoznaju sa zaključcima proširenog partijskog savjetovanja održanog 25, 26. i 27. XII 1942. godine. U Okružnici je rečeno da ne smije biti nijednog nepismenog omladinca ni omladinke na oslobođenom teritoriju. Svatko preko tečajeva mora steći najosnovnija znanja iz oblasti nauke. Za rad tečajeva brinuo je odbor koji je morao osigurati materijalne uvjete za rad i redovno pohađanje tečajeva.¹²

Poslije toga su održavane partijske konferencije koje su razrađivale planove narodnog prosvjeđivanja. U prosincu 1942. godine imenovan je Centralni prosvjetni odbor za Slavoniju i Srijem. Sjedište mu je bilo u školi na Zvečevu. Prvi tajnik je Mane Trbojević, a članovi su: Milka Dražić, Uroš Vicković i Pero Dragila.¹³

Zadatak Odbora je i pokretanje rada na narodnom prosvjeđivanju putem analfabetskih tečajeva, predavanja, kulturnih priredaba.

Kolika je bila potreba za osnivanjem analfabetskih tečajeva najbolje svjedoči propagandni rad. O tome se piše u partizanskoj štampi, govori na konferencijama i sastancima.

11 Izvještaj Velike župe Baranja u Osijeku Ministarstvu unutrašnjih poslova... o akcijama partizana na teritoriju župe, Građa, HIS, Slav. Brod, 1964, knjiga III, str. 520; Ivo Jelovica je otišao u partizane iz Starog Gradca (Spišić Bukovica) 12. XII 1942. Neprijatelj je javio da su ga partizani oteli i odveli u nepoznatom pravcu i da se za njegovu sudbinu ne zna.

12 Okružnica Povjerenstva CK KPH za Slavoniju i Srijem upućena svim organizacijama KP u Slavoniji da se upoznaju sa zaključcima proširenog partijskog savjetovanja održanog 25, 26. i 27. decembra 1942. godine, Građa, HIS, Slav. Brod, 1964, knjiga III, str. 555.

»Dugačke zimske večeri treba iskoristiti za održavanje sastanaka, na kojima treba da se čitaju razni članci, novine, brošure, listovi, radio-vijesti, letci itd. Treba stvarati čitalačke grupe, nabavljati literaturu, knjige i ostali materijal.«¹⁴

Na provođenju zadataka opismenjavanja najviše su se angažirale žene. One su najbolje osjetile što znači »biti slijep kod zdravih očiju«. U nekim selima su one pokrenule rad analfabetskih tečajeva još u novembru 1942. godine. To su bili prvi tečajevi ove vrste na području Slavonije. »Osamdeset posto žena nije znalo čitati ni pisati.«¹⁵

Žene su s članovima USAOH-a priređivale kulturno-prosvjetne priredbe, izrađivale zidne novine, učestvovala u usmenim novinama.¹⁶

Koliko se ozbiljno shvatilo zadatak da se nepismene nauči čitati i pisati, najbolje kazuju riječi uvrštene u partizansku štampu: »Oružajmo se znanjem, jer znanje nas vodi k pobjedi i slobodi. Među nama ne smije biti nepismenosti, tog najjačeg pomagača tame i neznanja. Naši analfabetski tečajevi siju smrt nepismenosti i doskora će je svu iskorijeniti.«¹⁷

Istim zanosom autor nastavlja dalje: »Nisu oružje samo puške i topovi, avioni i tenkovi. Najjače i najmoćnije oružje je znanje. Sve naše oružje bilo je u rukama okupatora i njegovih slugu. Izgubio ga je. Znanje je naprotiv takvo oružje koje se ne može izgubiti.«

13 Ogrizović: Razvitak školstva na oslobođenom teritoriju Hrvatske 1941—1945, PKZ, Zagreb, 1975, str. 19.

14 »Mladi borac« br. 1, od 1. I 1943, str. 6—7, IHRPH, Zagreb, f. štampe 1941—1945.

15 Izvještaj Inicijativnog odbora žena za Slavoniju i Srijem Povjereništvu CK KPH za Slavoniju o organizaciji Inicijativnog odbora i radu na formiranju AOŽ po okruzima Slavonije, Građa, HIS, Slav. Brod, 1964, knjiga III, str. 567. U novoformirani odbor su ušle: Mara Nikolić, predsjednik; Bosiljka Krajačić Beba, tajnik; Maja Jankez-Komar, Smilja Zmajić, Dušanka Ostojić i drugarica Antonija, članovi Odbora.

16 »Udarnica« br. 6, rujan 1943, str. 9, Muzej Slavonije (dalje: MS), Osijek, Odjel NOB-a.

17 »Riječ Psunja« br. 1, 15. VIII 1943, str. 5, MS, Osijek, Odjel NOB-a.

»I u ratu je znanje najkrvavije, ali najbolje oružje. Svi zajedno moramo naučiti čitati i pisati, jer bez toga ne može obavljati svoj posao ni borac, ni radnik, ni seljak.«

»Samo je prosvjećen narod sposoban urediti svoj život da bude dostojan čovjeka. Nije dovoljno biti hrabar i boriti se protiv izvjesnog neprijatelja, treba biti prosvjećen da prepoznaš svog unutrašnjeg neprijatelja i da ga satreš.«¹⁸

U borbu protiv nepismenosti članice antifašističkog fronta žena stavile su sve svoje umjeće i autoritet. U propagandi polaze od činjenica i ne stide se reći: »Bile smo slijepe kod svojih očiju.«¹⁹

Slavonija je uoči rata imala mnogo nepismenog naroda. »Naše žene u planinama Papuka, Psunja, Krndije i Bilogore nepismenije su od žena u ravnici Slavonije.«²⁰

To je bilo moguće jer bivše vlasti nisu otvarale škole da služe narodu za prosvjećivanje. U takvoj situaciji mnogim je porodicama više odgovaralo da im djeca stočare i priskrbljuju. Školske vlasti su učiteljima omogućavale da sami određuju tko treba učiti. »Moj otac je dao učitelju jednog velikog bravca samo da ne moram ići u školu.«²¹

Ali i »nepismene« slavonske žene brzo su shvatile na koju se stranu treba okrenuti. One su prihvatile narodne borbe, šivale su im obuću i odjeću, pripremale hranu. One su pristupile svojoj organizaciji — AFŽ-u. Ulazile su u narodno-oslobodilačke odbore i preuzimale odgovorne zadatke koji su premašivali njihove snage, no one su ih uspješno obavljale. U borbi su saznale da treba učiti. Same uče i traže da svi znaju čitati i pisati. AFŽ Slavonije preuzeo je zadatak »da se likvidira nepismenost u što skorije vrijeme.«²²

Narod u borbi protiv nepismenosti ustaje i protiv drugih poroka i zaostalosti, i pogrešnog i nazadnjačkog gledanja na ulogu žene u društvu: »Treba pobiti pogrešno ukorijenjeno mišljenje u narodu o manjoj vrijednosti žene za prosvjetni posao kao i to da je žena samo za fizički posao

18 I prosvjetom k slobodi, Izbor iz štampe narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji 1941—1945, HIS, Slav. Brod, 1968, str. 426.

19 Žene u borbi protiv nepismenosti, isto, str. 436.

20 Isto, str. 438.

21 Isto.

22 Isto.

i mašina za rađanje djece. Ovakva štetna i nazadnjačka mišljenja treba već jednom iskorijeniti, jer nije nam samo dužnost nadjačati reakcionare i izrabljivačke sile, treba pobijediti i njihova shvatanja i nastojanja koja su nam ostavili na polju prosvjete. (Važno!).«²³

Kako je to moguće postići?

U borbu kreću antifašističke organizacije, NOO-i, USAOH, Partija, partizanske jedinice. Svima je isti cilj: »likvidirati nepismenost kod nas u Slavoniji još u toku ove zime« (1943 — napomena DP).«²⁴

Sve nepismene osobe na oslobođenom teritoriju trebalo je uključiti u analfabetske tečajeve, a opismenjavanje su morali provoditi »svi pismeni drugovi i drugarice«.

»Neka nam u našim plemenitim nastojanjima bude mišao vodilja, da samo pismen čovjek — ni od koga ovisan — može biti posve slobodan čovjek.«²⁵

Za uspješnije razvijanje kulturno-prosvjetnog rada pri narodnooslobodilačkim odborima osnivani su kulturno-prosvjetni odbori (KPO) koji su dobili zadatak »da kulturno i prosvjetno izdižu i izgrađuju naš narod unoseći u njega i razvijajući u njemu kulturno-prosvjetnu djelatnost.«²⁶ KPO trebalo je da ove zadatke provode putem škola, kulturno-prosvjetnih tečajeva, analfabetskih tečajeva, kulturno-prosvjetnih predavanja, narodnih sveučilišta, kulturno-prosvjetnih časopisa i drugih oblika rada. U KPO-e birani su predstavnici društveno-političkih organizacija i prosvjetni radnici. Odbor je morao imati najmanje četiri člana, a radom je rukovodio pročelnik koji je bio i član izvršnog narodnooslobodilačkog odbora.

Uputstva su nalagala da se analfabetski tečajevi organiziraju u selima, radnim četama, bolnicama, vojnim jedinicama... gdje ima tri nepismena i da rade po planu i programu kojeg je propisao Oblasni narodnooslobodilački odbor za Slavoniju — Prosvjetni odjel. U rad tečajeva uvođena su drugarska takmičenja a po završenom kursu organizirani su ispiti i izdavane svjedodžbe.

23 U borbi protiv nepismenosti, Isto, str. 437.

24 Isto.

25 Isto.

26 Uputstva za rad kulturno-prosvjetnih odbora, str. 3, Muzej Požeške kotline, Slav. Požega, Odjel štampe.

»Tečaj može voditi svaki pismeni čovjek, koji za to pokazuje volju i dobije potrebne upute za rad. Svi radnici na suzbijanju analfabetizma dužni su podnašati izvještaje o svom radu.«²⁷

Kontrolu nad radom analfabetskih tečajeva vršili su KPO-i i drugi prosvjetni organi zaduženi za to od Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Slavoniju.

Na tečajevima se učilo ćirilicu ili latinicu o čemu su odlučivali polaznici tečaja. Nastava je trajala trideset i dva dana — jedan sat dnevno, bez uvježbavanja i ponavljanja.

Tečaj je imao zadatak da nepismene nauči čitati i pisati, zato se u plan i program nije unosilo ništa osim osnova hrvatskog ili srpskog jezika. Jedini udžbenik za analfabete bio je bukvar, a u nedostatku njega radilo se po zidnim bukarima i drugim pogodnim pisanim materijalima.²⁸

Program rada bio je siromašan, usitnjen i nepodoban za rad s odraslima. On je nudio ovo gradivo:

»Analiza riječi i rečenica na sastavne dijelove — uočavanje glasova — prelaz na slovo kao znak za glas,
Obrada vokala — čitanje štampanih velikih i malih slova,
Obrada prve grupe konzonanata — m, n, l, s, š, t, v,
Pisanje riječi i imena pomoću obrađenih slova,
Druga grupa konzonanata — r, k, j, z, ž, b, d — pisanje kratkih rečenica pomoću obrađenih slova — velika slova na početku i točka na kraju rečenice.

Ostali konzonanti ovim redom: f, g, h, c, ć, č, lj, nj, đ, dž,

Pisanje brojeva i usmeno računanje s napisivanjem.

Svladavanje tehnike čitanja pomoću razne štampe,

Pisanje pisma — sastavljanje izvještaja — upotreba za-
reza — upitnika i uskličnika — pisanje velikog slova.

Gradivo je bilo raspoređeno po danima i satima, na primjer: 1. dan, 1. sat: *Što je govor i od čega se sastoji*: rečenice i riječi, govor kao osnov pisma, analiza, raščlanjivanje govornih cjelina — rečenicu na riječi, riječi na slogove i glasove. Primjer: *Evo Ana nosi vodu. Odvojeno i otegnuto izgovaranje slova,*

2 dan, 2. sat: *Analiza riječi: Ivo, igla, Tito...*, odabiru se pogodne riječi za uočavanje glasa — I. Pojam glasa i pi-

27 Isto, str. 14.

28 Isto.

sanje slova i i I kao znak za taj glas. Uvježbavanje ruke kao pripreme za pisanje slova — i — uvježbavaju se svi elementi, itd.

31. dan, 31. sat: Čitanje članaka iz naše štampe i pričavanje sadržaja. Pisanje velikog slova. Sastavljanje izvještaja. Pisanje rednih brojeva i usmeno računanje od 100 s napisivanjem računa.«²⁹

Analfabetski tečajevi pojavili su se na oslobođenom području Slavonije u ljeto 1942. godine i nisu imali značajnijih uspjeha. Mnogo se planiralo, zaključivalo, odlučivalo, isticalo potrebu rada na opismenjavanju, ali se u praksi nije toliko radilo. Uvjeti rada su bili veoma skućeni. Ženski — pretežno nepismeni svijet bio je angažiran na niz drugih zadataka: pripremanje tople obuće i odjeće za partizane, angažiranost na tumačenjima i provođenju ciljeva i zadataka narodnooslobodilačke borbe, pripremanje i nošenje hrane borbama na položaj, ranjenicima u bolnice, briga oko djece, rad na poljoprivredi, itd. Žena je zapravo ravnopravno dijelila borbene zadatke s muškarcima i svoj teret je s uspjehom izvršavala. Bez nje naša borba ne bi dala sve ono što je Partija programirala.

Pred kraj 1943. godine registrirano je na području Slavonije dvadesetak analfabetskih tečajeva, u siječnju 1944. godine 77, a u proljeće 158 sa 1650 polaznika.³⁰ I ZAVNOH je 19. II 1944. godine pisao Oblasnom NOO-u za Slavoniju da su Slavonci posvetili mnogo pažnje opismenjavanju pa da će biti i uspjeha. »U tome vas je jedino prestigla Lika koja je obuhvatila mnogo više nepismenih (održava 151 tečaj).«³¹

U drugoj polovini 1944. godine radilo je u Slavoniji 159 tečajeva na kojima je učilo čitati i pisati 1968 nepismenih.³² (Podaci nisu potpuni, manjkaju za područje Daruvara i Slav. Broda — primjedba DP).

29 Isto, str. 15—17.

30 Vidi: Škola i odgoj u narodnoj revoluciji, PKZ, Zagreb, 1965, str. 72.

31 Historijski arhiv Slav. Brod — Slav. Požega, (u daljnjem tekstu: HA), f. Oblasni NOO za Slavoniju, spis broj 134/44, 31. IV 1944.

32 HA, Slav. Brod — Slav. Požega, f. Oblasni NOO za Slavoniju, spis broj 177/1944, bez datuma.

Nepismene žene i omladina pokazivali su mnogo volje za učenje. Velika je sreća jedne žene u Slatinskom Drenovcu kad je sričući slovo po slovo na zidu kuće pročitala »Pošta«. Odbornica Velike Peratovice naučila je čitati i pisati za 14 dana. Nepismena žena iz Removca (Virovitica) bila je pozvana na kurs. Za dva tjedna naučila je čitati i pisati. »Ja moram ići na kurs« — govorila je.³³

»Drugarice, sagriješit ćete ako me ne naučite«, govorila je predsjednica jednog općinskog AFŽ-a koja je crticama označavala broj članova odbora. Jedanaest žena u Šilovcu kod Daruvara tražile su od učiteljice da ih uči čitati i pisati.³⁴

Analfabetški tečajevi održavani su u bolnicama, radnim jedinicama, partizanskim jedinicama i drugdje. U bolnicama se radilo dosta organizirano pa se broj nepismenih vrlo brzo smanjivao. U bolničkim odjeljenjima su osnivane i čitalačke grupe i bolesnici su razvijali diskusiju poslije pročitane štiva.³⁵

Rad na opismenivanju imao je svoju plimu i oseku. Na tečajeve, na škole i druge oblike kulturno-prosvjetnog rada utjecala je ratna situacija — veličina i stabilnost oslobođene teritorije, vrijeme kada su tečajevi organizirani, angažiranost na izvršavanju drugih obaveza za NOP, itd. Ponekad se zaostajalo zbog nedostatka prostorija ili stručnog kadra, ili nekih drugih okolnosti.

O nekim slabostima tečajeva raspravljao je i KK SKOJ-a Slav. Požega 11. rujna 1943. godine kada je konstatirao: »Na našem kotaru postoji šest škola koje obuhvaćaju 17 sela. Najbolji uspjeh pokazao se u Podsreću gdje su djeca naučila 19 slova i računanje do 20. Analfabetški tečajevi postoje, ali su se do sada pokazali dosta slabi u radu. 34 drugova i drugarica naučilo je čitati i pisati.«³⁶

Zato se pod kraj 1943. godine pokreću nove snage i poslu prilazi mnogo ozbiljnije. U studenom ove godine učite-

33 »Udarnica« br. 9 — 10. januar — februar 1944, str. 4, MS, Osijek, Odjel NOB-a.

34 Slavonija u NOB-u, HIS, Slav. Brod, 1966, str. 120.

35 Glasnik oblasne bolnice VI/1, br. 3, godina I, studeni 1944, str. 5, HIS, Slav. Brod, f. štampe 1941—1945.

36 Izvještaj KK SKOJ-a Slav. Požega Okružnom komitetu KPH Nova Gradiška o sastanku komiteta, Građa, HIS, Slav. Brod, 1970, knjiga VII, str. 331.

lji formiraju 37 novih tečajeva. U požeškom kotaru tečajeve vode pismenije žene, seljanke. Natječu se općina s općinom, kotar s kotarom — tko će više opismeniti stanovnika. »Stid bi me bilo da ne svladam 30 slova, kad se naše žene bore s puškom protiv neprijatelja, možemo se i mi boriti protiv nepismenosti«, iznosile su žene na Oblasnoj konferenciji žena Slavonije.³⁷

Antifašistička fronta žena u Slavoniji postavljala je svojim članovima raznovrsne zadatke: u cijelosti pojačati kulturno-prosvjetni rad, a »najvažniji zadatak se postavlja pred nas osnivanje tečajeva za nepismene žene, zatim održavanje kurseva i zdravstvenih predavanja.«³⁸

Od žena se tražilo da u zajednici sa USAOH-om trebaju priređivati priredbe i da surađuju u zidnim i usmenim novinama. »Važan zadatak koji se postavlja pred našu organizaciju jeste osigurati redovno izlaženje lista AFŽ-a, Udarnice. »Za sakupljanje dopisa zaduživali su žene iz mjesta s oslobođenog i neoslobođenog područja.«³⁹

O uspjesima i slabostima analfabetških tečajeva raspravljalo se na mnogim skupovima društveno-političkih organizacija. U Rezoluciji Oblasne konferencije žena Slavonije stoji zapisano da je kulturno-prosvjetni rad zanemaren, te da je i ono što je na tom području rađeno ostvarivano bez plana. »Radu na suzbijanju nepismenosti nije se prilazilo ozbiljno, iako je to prvi korak za političko uzdizanje žena.«⁴⁰

Partizanska štampa dosta kritički raspravlja o rezultatima analfabetških tečajeva koji nisu riješili ovaj problem. Na tečajevima je naučilo čitati i pisati »ukupno 450 drugova i drugarica. Ovo je neznatan postotak prema (...) broju nepismenih u Slavoniji.«⁴¹ U nekim selima nije bilo nijedne pismene žene: Prgomelje, Jakovci, Kričke i drugima.⁴² Zato

37 U borbi protiv nepismenosti, Izbor iz štampe narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji 1941—1945, HIS, Slav. Brod, 1968, str. 437.

38 »Udarnica« broj 6, rujna 1943, str. 9, MS, Osijek, Odjel NOB-a.

39 Isto.

40 »Udarnica« br. 7, 1943, str. 11—15, Isto.

41 U borbi protiv nepismenosti, Izbor iz štampe narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji 1941—1945, HIS, Slav. Brod, 1968, str. 437.

42 Isto.

su žene na pakračkom kotaru prve započele s analfabetskim tečajevima. Nisu imale ni olovaka, ni pisaćki, ni pločica. Radile su samoinicijativno kako su najbolje umjele. »Jedna žena iz tog kotara učila je čuvajući svinje i krave, a služila se jednim čavlom i komadićem pločice na kojoj je pisala.«⁴³

Žene Slatinskog Drenovca su tražile za čitanje i druge materijale osim onih za analfabete. »Mi žene sela Jorgić veselimo se što učimo čitati i pisati, jer s tim pomažemo našu borbu.«⁴⁴

I Prosvjetni odjel Oblasnog NOO-a za Slavoniju raspravljao je o radu analfabetskih tečajeva pa je tada konstatirano »da je taj rad malo olabavio« i da »tečajevi nisu obuhvatili sve nepismene.«⁴⁵ Na psunjskom području ima 2300 nepismenih a organizirano je samo 76 tečajeva koje pohađa 1000 žena. »Na Požeškom kotaru se ovom radu posvetila najveća briga tako da od 618 nepismenih polazi tečaj 543.«⁴⁶

Kad se govori o broju nepismenih na području požeškog kotara, teško je povjerovati u gornji podatak, jer je sigurno da ih je bilo bar dvadeset puta više. Prema popisu od 17. VII 1944. godine upisana je brojka 9117.⁴⁷ Ni ta cifra, pretpostavljam, nije potpuna iako je u to vrijeme najveći dio kotara bio oslobođen. U ratnim uvjetima nije moguće dati iscrpne podatke i popisivači su se mogli služiti metodom procjenjivanja.

Popisom stanovništva od 1931. godine utvrđeno je da je na području ovog kotara živjelo 52920 stanovnika: 39000

43 Treba učiti, Isto, str. 443.

44 Isto.

45 HA, Slav. Brod — Slav. Požega, f. Oblasni NOO, Zapisnik sjednice Prosvjetnog odjela pri Oblasnom NOO-u za Slavoniju, 9. II 1944.

46 Isto.

47 HA, Slav. Brod — Slav. Požega, f. Oblasni NOO, spis br. 336/44, 17. VII 1944. Popis stanovništva kotara Požege — obrazac 3. Prema tom popisu po općinama je broj nepismenih bio: Striježevica 574, Podsreće 804, Perenci 268, Koprivna 442, Vučjak 451, Gradski Vrhovci 205, Vilić Selo 240, Poljanska 525, Velika 571, Kaptol 512, Bolomače 243, Pož. Brestovac 130, Bankovci 243, Vetovo 552, Cerovac 431, Blacko 444, Trapari 357, Sulkovci 447, Pleternica 242, Treštanovci 271, Mihaljevci 276, Požega (vanjska) 62, Požega (grad) 800. Popisom nisu obuhvaćene sve općine (napomena DP).

Hrvata, 13038 Srba i 884 ostalih. (Požega je imala 7125 žitelja).⁴⁸ Nepismenih je tada 12344 ili 31,2%.⁴⁹ Zato nije moguće da se broj nepismenih u 14 godina smanjio za 2167.

Točan popis u ratu nije se moglo izvršiti niti zbog toga što je među stanovništvom došlo do velikih migracija i drugih promjena. Mnogo je stanovnika poginulo ili je otpremljeno u logore.⁵⁰ Iz Bosne i Hercegovine i drugih krajeva na područje požeškog kotara stalno doseljavaju novi stanovnici⁵¹ pa je već u travnju 1943. godine 3321 useljenik.⁵²

Kad je završila ofanziva na Kozaru u lipnju 1942. godine, u Slavoniju, Moslavinu i Bilo-goru deportirano je mnogo

48 Stanovništvo 1857—1961 po naseljima i dijelovima naselja, Osijek, Republički zavod za statistiku SRH, Zagreb, 1964; Prema ovim izvorima požeški kotar je 1931. godine imao 65 510, 1948. 61 953, 1953. 65 608, a 1961. 69 638 stanovnika. Ovako velike razlike u broju stanovnika javljaju se zbog toga što se teritorijalno-politička organizacija kotara nekoliko puta mijenjala.

49 Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. III 1931. godine, Beograd, 1938, knjiga III, str. 89.

Po starosnim skupinama broj nepismenih izgledao je ovako:

1. 11—19 god.	410 m	728 ž	1138 svega
2. 20—39 god.	1525 m	2544 ž	4069 svega
3. 40—59 god.	1701 m	2690 ž	4391 svega
4. 60 i + god.	1285 m	1461 ž	2746 svega
	4921 m	7423 ž	12344 svega
	25,2%	37%	31,2%

U gradu Požegi živjelo je 788 nepismenih.

50 Srećko Ljubljanić: Spomenici revolucije, Savez boraca NOR-a, Slav. Požega, 1968: Do 1944. godine već je u logorima ili je poginulo preko 2000 ljudi.

51 Popis izbjeglica na području kotar. oblasti Požega smještenih po selima, 5. IX 1942, Grada, HIS, Slav. Brod, 1964, knjiga III, strana 281: U listopadu 1942. godine uselilo ih je na općine: Pleternica 203, Kaptol 175, Vetovo 326, Mihaljevci 185, Jakšić 587, Ruševo 147, Velika 24, Požeški Brestovac 496, Požega (vanjska) 326, Stražeman 119, Kula 33, Kutjevo 228, ukupno 2839. (Podaci su nepotpuni, nisu obuhvaćene općine Vilić Selo i Bektež — napomena DP).

52 Izvještaj kotarske oblasti u Slav. Požegi Velikoj župi Livac — Zapolje o stanju i kretanju izbjeglica na području kotara, 14. IV 1943, Grada, HIS, Slav. Brod, 1966, knjiga V, str. 92.

naroda s tog područja.⁵³ Neprijatelji u Daruvaru plašili su se nemoćne i iscrpljene kolone Kozarčana koja se primicala gradu.⁵⁴

Pod kraj 1944. godine kotar ima 58850 stanovnika u 158 sela i 33 zaseoka.⁵⁵ 1948. g. 48686 — od toga 8169 nepismenih: 2510 m i 5659 žena.⁵⁶

U to vrijeme, jesen 1944., su mnogi tečajevi prekinuli rad jer je neprijatelj vršio provokacije na oslobođeni teritorij, posebno na daruvarskom, novogradiškom, novskom i našičkom kotaru. Na diljskom području tečajevi još nisu bili organizirani zbog »malog broja nepismenih«. Drug Dragila je dobio zadatak da podatke za diljsko područje o broju nepismenih »utvrdi i provjeri«.

Nepismenost je na području požeškog kotara predstavljala veliku kočnicu za širenje kulturno-prosvjetnog rada, zato u akciju opismenjavanja ulaze politički radnici, učitelji, pismene domaćice - aktivistkinje AFŽ-a, omladina i dr. Na zapadnom dijelu kotara odjednom je počelo raditi više od 40 analfabetskih tečajeva:

1. Sinlije — voditelj tečaja: Eva, Jela, Mila Živković, broj nepismenih ?, u tečaj uključeno 12; 2. Sinlije II — Đuro Stanković, nepismenih ?, u tečaj uključeno 7; 3. Skenderov-

ci — Suzana Babić, učiteljica, ?, 3; 4. Mrkopolje — Danica Čop, učiteljica, ?, 10; 5. Eminovac — Josip Novčić, učitelj, ?, 8; 6. Ruševac — Lukić Stana, Miličić Jela, Trlajić Mara, ?, 18; 7. Vučjak — Bosiljka Brović, Ljuba Simić, ?, 16; 8. Oblakovac — Jelena Kuzmanović, Milka Milivojević, ?, 18; 9. Boričevci — Ivo Lončarević, ?, 15; 10. Pavlovci — Ivica Kurelj, ?, 7; 11. Deževci — Slavka (Slavko — napomena DP) Savić, učitelj, ?, 10; 12. Striježevica — Dušan (prezime nečitko), 21, 19; 13. Mihajlije — Sl. Kozar, D. Kozar, Sl. Kozar, 17, 17; 14. Vučjak — A. Čop, N. Ivanković, uč. 6, 3; 15. Slagalište pož. područja — S. Singer, B. Rotar, 12, 12; 16. Šušnjari — Č. Lukić, 22, 22; 17. Kruševo — P. Zrnić, uč., 24, 24; 18. Bogdašić — Vujasinović Lazar, 14, 10; 19. Amatovci — M. Orogoš, J. Petrović, L. Mladenović, 14, 12; 20. Seovci — J. Seotović, uč., 17, 16; 21. Sažije — M. Dražić, uč., 40, 30; 22. Mijači — O. Ivanović, uč., 17, 10; 23. Podsreće — K. Kaloper, uč., 17, 13; 24. Orljavac — J. Kralj, 8, 6; 25. Nježić — omladinka, 18, 18; 26. Klisa — omladinka, 6, 6; 26. Milivojevci — O. Velimirović, uč., 8, 8; 27. Mrtovlase — omladinka, 8, 8; 28. Sloboština — D. Kosijer, A. Lazić, K. Kaloper, uč., 19, 15; 29. Crljenči — K. Kaloper, uč., 13, 13; 30. Oljasi — ?, 22, 22; 31. Bratujli — O. Velimirović, uč., 12, 12; 32. Brđani — D. Kuprešanin, uč., 15, 9; 33. Svrzigaće — R. Knežević, 27, 15; 34. Lučinci — O. Velimirović, uč., 8, 8; 35. Koprivna — ?, 16, 16; 36. Pasikovci — ?, 16, 16; 37. Kujnik — ?, 11, 11; 38. Rasna — ?, 15, 15; 39. Čečavac — ?, 11, 11; 40. Šnjegavić — Stj. Kopsa, 25, 25; 41. Vilić Selo — ?, ?, ?; 42. Jaguplije — J. Neruda, 8, 8; 43. Vrhovci Gornji — ?, ?, ?; 44. Stojčinovac — ?, 19, 19.⁵⁸

Na većem dijelu općine Požeški Brestovac počelo je okupljanje nepismenih tek u listopadu 1944. godine.⁵⁸ Na području općine Ruševo ima 406 nepismenih (2972 stanovnika), ali nema tragova o postojanju tečajeva.⁵⁹ Kutjevačka općina od 4566 stanovnika ima 405 nepismenih a tečajevi su započeli pred kraj 1944. godine.⁶⁰ U Koprivni je radila osnovna

53 Izvještaj političkog komesara Štaba III operativne zone o vojnoj i političkoj situaciji u Slavoniji od 12. augusta do 1. septembra, fusnota 5, 2. IX 1942, Građa, HIS, Slav. Brod, 1964, knjiga III, str. 8: Neprijatelj je time htio stvoriti utisak da su partizani na Kozari uništeni i demoralizirani Slavonce koji su masovno prihvatili norodnooslobodilački pokret. Računa se da je na područje kotara Požege dopremljeno oko 10 000 ljudi.

54 Izvještaj kotarske oblasti u Daruvaru Ministarstvu unutrašnjih poslova Zagreb... o dolasku interniranih ljudi s teritorija Kozare poslije obanzive, 13. VII 1942, HIS, Slav. Brod, 1963, knjiga II, str. 291: »Ovaj čas se približuje u Daruvar još 5 000 zarobljenika iz Bosne. Ne znam, jer pišem u zadnjem času, da li je to sve za Daruvar, pa ako jest, odmah kažem pogriješno je, jer sa skoro polovicom kotara ne vladamo, a između njih ima sigurno još sposobnih koje će partizani lakoćom k sebi privući i na nas udariti.«

55 HA, Slav. Brod — Slav. Požega, f. Oblasni NOO, spis broj 640/44, 24. XII 1944, Popis svih mjesta (sela i zaselaka) na području kotara Požega.

56 Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1955.

57 HA, Slav. Brod — Slav. Požega, f. Oblasni NOO, spis br. 477/44, bez datuma, Spisak nepismenih i voditelja analfabetskih tečajeva s teritorija Oblasnog NOO-a za Slavoniju.

58 HA, Slav. Brod — Slav. Požega, f. K NOO Slav. Požega, spis broj 903/44, 20. X 1944.

59 Isto, spis br. 149/44, 20. XII 1944.

60 Isto.

škola, ali analfabetski tečaj te jeseni nije na vrijeme počeo jer je bilo raznih teškoća.⁶¹ Tečajeve se održavalo noću pa je i jedna od teškoća bila u tome što je manjkalo nafte za svjetiljke. Teško se dolazilo do papira, olovaka i drugog pribora.

Pismenost na pakračkom kotaru nije bila ništa bolja nego na drugim slavonskim kotarevima. Samo 15% stanovnika znalo je čitati i pisati.⁶² To je bila najveća prepreka u razvijanju interesa za kulturno-prosvjetni rad. Politički aktivisti i narodni učitelji ulagali su mnogo napora da se prekine s tradicijama. I jedva je krenulo.

Mjesni kulturno-prosvjetni odbori nastojali su uspostaviti u selima neke oblike amaterskog kulturnog rada. Išlo se veoma sporo jer nije bilo stručnog kadra. I učitelji su se našli pred velikim novinama pa su i sami morali učiti. Veća aktivnost osjetila se pod kraj 1943. godine u ovim selima: Ožegovci, Branešci, Gornji Grahovljani, Veliki Budići, Tisovac, Jakovci, Rogulje, Kričke i dr.

Ljudi u kulturno-prosvjetnim odborima mahom su bili ugledniji i sposobniji domaćini, ali bez znanja — polupismeni. Zato i nisu mogli davati drugima stručnu pomoć. Više se govorilo o potrebama i željama, nego što se moglo stvarno raditi na organizaciji analfabetskih tečajeva, pjevačkih zborova, diletantskih grupa... Da bi se odborima pomoglo u radu, »sazvano je savjetovanje općinskih i mjesnih KPO-a na dan 28. XII 1943. u Kričkama«.⁶³

Poslije toga uslijedio je sastanak kotarskog KPO-a koji je održan 3. I 1944. u Ožegovcima.

U kulturno-prosvjetnom radu na tom području radili su učitelji Bojana Šepa, Ivan Opančar, Veljko Rogić (svršio osam razreda gimnazije), Pavle Radojčić, Nikola Senkof, Josip Šuran, Elizabeta Crnković, Milica (Mila - primjedba DP) Šeatović i Stjepan Filipović.

Ovi narodni učitelji vodili su i analfabetske tečajeve. U Velikim i Malim Budićima Stjepan Filipović. U V. Budićima je imao 14 polaznika, a u M. Budićima 7. Pod kraj prosinca 1943. godine u V. Budićima obradio je *samoglasnike*, a u M.

61 Isto, spis br. 710/44, 15. X 1944.

62 Radnički i narodnooslobodilački pokret u Pakracu i okolini, HIS, Slav. Brod, Izdavač OK SKH Pakrac i HIS Slav. Brod, Pakrac 1970, dokumenat broj 344 od 31. XII 1943, str. 420.

63 Isto.

Budićima samo *slovo i*, U Koturićima je tečaj vodila Mila Šeatović. Imala je 18 polaznika. Njezin je tečaj počeo nešto ranije pa je u to vrijeme bila obradila 20 *slova*. Veljko Rogić vodio je dva tečaja, u G. Grabovljanima sa 17 i u Ožegovcima sa 21 polaznikom.

Na području općine Brusnik tečajeve su vodile domaćice: u Šeovici drugarica Ana Vuletić — opismenila 4 drugarice, u Brusniku Pava Vujanić. U Lipovcu je Sara Zestić naučila čitati i pisati 5 žena, a poslije je učila drugih pet.

U općini Jakovci tečajevi su radili u ovim selima: Kričke — 18 polaznika, tečaj vodio učitelj Pavle Radojčić; Tisovac — 21 polaznik, tečaj je vodila Tatjana Sauter, učiteljica; Rogulje — 24 polaznika, tečaj je vodio Josip Šuran, učitelj, a tečaj je održavao u svom stanu; Cikote — 18 polaznika, tečaj je vodio Nikola Šenhof (ili Senkof — napomena DP), učitelj.

U Jakovcima tečaj vodi Elizabeta Crnković, a pohađa ga 10 nepismenih.

U Popovcima (6 nepismenih) i Bučju (5 nepismenih) tečajeve su vodile političke radnice: Stoja Tarbuk i Nevenka Prodanović.

Prema podacima koje su prikupili narodnooslobodilački odbori, na području Pakraca, broj nepismenih je veliki.

<i>Općina Popovci:</i>		<i>Općina Brusnik:</i>	
Bučje	6	Šeovica	19
Grđevica	23	Kraguj	19
Popovci	29	Brusnik	30
Koturić	34	G. Šumetlica	95
Budići	38	D. Šumetlica	40
Ukupno:	130	Lipovac	20
		Ukupno:	223
<i>Općina Branešci:</i>		<i>Općina Jakovci:</i>	
Barice	31	Rogulje	36
D. Grahovljani	42	Jakovci	28
S. Grahovljani	89	Cikote	47
G. Grahovljani	63	Tisovac	61
Dereza	2	Kričke	81
Ožegovci	50	Cicvare	1
Ukupno:	277	Prgomelje	?
		Bjelajci	?
<i>Općina G. Rogulje:</i>		Ukupno:	253
— nedostaju podaci.			

Tako veliki broj nepismenih (podaci vjerojatno nisu potpuni) na oslobođenom teritoriju pakračkog kotara zabrinuo je narodne vlasti, pa je za 3. I 1943. sazvano savjetovanje učitelja, omladinaca i članova KPO-a s namjerom da se još intenzivnije krene u akciju opismenjavanja.

Međutim, i pored takvih nastojanja, javljaju se velike prepreke: narod je ogolio i obosio, »pa onda zastareli nazori i napokon duševno raspoloženje nakon dvie i pol godine podnošenja ratnih tereta«.⁶⁴

Za stanovnike navedenih sela održavana su »prosvjetna predavanja« iz raznih oblasti. Predavači su najčešće narodni učitelji i društveno-politički radnici.

U Tisovcu je učiteljica Tatjana Sauter održala dva predavanja: 11. XII 1943. »Prosvjeta i znanje kao najveće oružje u ratu i miru«; 16. XII 1943. »Fašizam i njegove posljedice«.

Slavonske antifašistkinje dolaze na miting u Rogulje poslije akcije na Španovicu

64 Isto.

Zene Slavonije na konferenciji Antifašističkog fronta žena

U Velikim Budićima učitelj Stjepan Filipović 16. XII 1943. govori na temu: »Trbušni i pjegavi tifus«, a 5. XII drug Latinović⁶⁵ govori o »unutrašnjoj i vanjskoj političkoj situaciji«; Ivan Opančar, učitelj, održao je u Branešćima tri predavanja: 22. XII »Potreba osnutka analfabetskih tečajeva«, 23. XII »Pjegavac i njegovo suzbijanje«, 26. XII 1943. »Nacionalni komitet Jugoslavije«; Petar Vrgoč, učitelj, kotarski prosvjetni referent, održao je predavanje u Kričkama 28. XII 1943. na temu: »O značenju i cilju Kulturno Prosvjetnih odbora«.⁶⁶

U proljeće 1944. godine na području slatinskog kotara radilo je 17 tečajeva sa 120 polaznika⁶⁷, dok je u to vrijeme

65 Isto.

66 Isto.

67 HA, Slav. Brod — Slav. Požega f. Oblasni NOO za Slavoniju, lične bilješke Josipa Cazija od 9. IV 1944.

na području Bučja »analfabetski tečaj završen gdje je svladana nepismenost u selu.«⁶⁸

U omladinskoj organizaciji s nepismenošću se brzo raščičavalo. Omladinci su bili pokretniji, uporniji, brže su učili. Omladina je savjesno primila i ispunila zadatke koje joj je još pod kraj 1942. godine uputilo Povjereništvo CK KPH-a za Slavoniju i Srijem: »Ne smije biti niti jednog nepismenog omladinca ni omladinke na oslobođenom teritoriju, ne smije biti ni jednog omladinca koji preko tih tečajeva neće steći najosnovnija znanja iz oblasti nauke.«⁶⁹

Predsjednica Antifašističkog fronta žena za Slavoniju Pavka Jakšić iz Starih Mikanovaca govori na zboru u Đulovcu 1944. godine

68 Isto, lične bilješke Mile Šeatovića, narodne učiteljice, bez datuma.

69 Okružnica Povjerenstva CK KPH za Slavoniju i Srijem upućena svim organizacijama KP u Slavoniji da se upoznaju sa zaključcima proširenog partijskog savjetovanja održanog 25, 26. i 27. decembra 1942. godine, Grada, HIS, Slav. Brod, 1964, knjiga III, str. 555.

Pri mjesnim narodnooslobodilačkim odborima jedna osoba je bila zadužena za rad osnovnih škola, analfabetskih tečajeva i cjelokupnog kulturno-prosvjetnog rada. Njegovo je breme bilo poveliko jer je iz ničega morao stvoriti nešto. Nije bilo prostora, kadra, pribora, osvjetljenja i drugih potreština. A ti, odbornici, stajali su pred velikim zidom jer su i sami polupismeni, najveći ih je broj sa završena četiri razreda osnovne škole. Radili su po svojoj savjesti, koliko su mogli i umjeli. Nije rijedak slučaj raznih nesporazuma između njih i prosvjetnih radnika. Često su bili kritizirani od pretpostavljenih zbog neriješenog nekog pitanja: ako je krov prokišnjavao, ako je učitelj ostao bez hrane ili odjeće, ako nije bilo stakla na prozorima, ako djeca nisu imala čime pisati, itd. Ako nepismeni nisu dolazili na tečajeve, oni su ih morali dovesti.

Za neka mjesta požeškog kotara sačuvana su imena ljudi koji su se nosili s navedenim problemima: Grad Požega — Tomo Šćulac, postolar; Pleternica — Marko Subotić, ratar; Velika — Antun Šimunović, ratar; Brestovac — Ivan Šimić, ratar; Jakšić — Franjo Kolaček, ratar, osam razreda osnovne škole završenih u Čehoslovačkoj; Kaptol — Alojz Mijočević, ratar; Mihaljevci — Franjo Hut, stolar; Vetovo — Lojza Mitrović, ratar; Vilić Selo — Jakob Kočer, ratar; Požega — Mato Ceović, nadlugar; Požega vanjska — Stjepan Mudrinović, ratar; Stražeman — Miloš Dokić, ratar; Striježevica — Mitar Bunčić, ratar; Podsreće — Pero Babić, ratar; Vučjak — Ivan Lemerat, ratar; Perenci — Stevo Vladislavljević, ratar.⁷⁰

Kada su polaznici analfabetskih tečajeva primili osnovne pismenosti, upućivani su na druge tečajeve i kurseve iz raznih područja: zdravstvo, poljoprivreda, domaćinstvo, uprava itd. Mnogi od njih su na taj način našli novi životni put.

Razvoju široke mreže kulturno-prosvjetnih institucija na oslobođenom području pridonio je duh naše revolucije pun novog stila u organizaciji i građenju života. Dinamiku i polet unosila je Partija, skojevske i omladinske organizacije, partizanske jedinice... Sve je to osvajalo široke narodne

70 HA, Slav. Brod — Slav. Požega, f. Oblasni NOO za Slavoniju, Podaci o odbornicima zaduženim za prosvjetu, spis bez broja i datuma.

mase, davalo im snagu za osvajanje novih prostora. Otud i želja za saznanjima, za učenjem i jedna ogromna volja kod onih kojima je školovanje bilo uskraćeno u mladim danima da uče čitati i pisati u nevrjeme, kad se moglo poginuti sa i bez abecede. Zelja je bila jača od straha, zato su analfabetski tečajevi sporo ali sigurno privukli sve koji su bili nepismeni. U takvim stvaralačkim okolnostima gubilo se sve što je bilo negativno. Na svjetlost narodnooslobodilačke pozornice dolazili su novi revolucionarni sadržaji.

Izvori

- a) literatura
1. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. III 1931. godine, Beograd, 1938,
 2. Dr Leon Geršković: Istorija narodne vlasti, I dio, Beograd, 1950,
 3. Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1955,
 4. Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji, HIS, Slav. Brod, 1962, knjiga I,
 5. Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji, HIS, Slav. Brod, 1963, knjiga II,
 6. Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji, HIS, Slav. Brod, 1964, knjiga III,
 7. Stanovništvo 1857—1961. po naseljima i dijelovima naselja, Osijek, Republički zavod za statistiku SRH, Zagreb, 1964,
 8. Škola i odgoj u narodnoj revoluciji, PKZ-e, Zagreb, 1965,
 9. Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji, HIS, Slav. Brod, 1966, knjiga V,
 10. Slavonija u NOB-u, HIS, Slav. Brod, 1966,
 11. Izbor iz štampe narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji 1941—1945, HIS, Slav. Brod, 1968,
 12. Srećko Ljubljanić: Spomenici revolucije, Savez boraca NOR-a, Slav. Požega, 1968,

13. Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji, HIS, Slav. Brod, 1970, knjiga VII,
14. Dr Mihajlo Ogrizović: Razvitak školstva na oslobođenom teritoriju Hrvatske 1941—1945, PKZ-e, Zagreb, 1975,
15. Požeški leksikon, Slav. Požega, 1977,
16. Radnički pokret u Požeškoj kotlini 1918—1941, Historijski arhiv Slavonije i Baranje i OK SKH Slav. Požega, Slav. Požega, 1978,
17. Radnički i narodnooslobodilački pokret u Pakracu i okolini, HIS, Slav. Brod, Izdavač OK SKH Pakrac i HIS Slav. Brod, Pakrac, 1970.

b) partizanska štampa, listovi i brošure

1. Omladinska borba 1941—1944, CK NOJ, Zagreb,
2. PK SKOJ-a za Hrvatsku: Svim skojevskim rukovodstvima u Hrvatskoj, ljeto, 1942,
3. »Mladi borac« br. 1 od 1. I 1943, IHRPH, Zagreb, f. štampe 1941—1945,
4. »Udarnica« br. 6, rujan 1943, Muzej Slavonije, Osijek, Odjel NOB-a,
5. »Udarnica« br. 7, 1943, Muzej Slavonije, Osijek, Odjel NOB-a,
6. »Udarnica« br. 9 — 10, januar—februar 1944, Muzej Slavonije, Osijek, Odjel NOB-a,
7. »Riječ Psunja« br. 1, 15. VIII 1943, Muzej Slavonije, Osijek, Odjel NOB-a,
8. Uputstva za rad kulturno-prosvjetnih odbora, Muzej Požeške kotline, Slav. Požega, Odjel štampe,
9. »Glasnik« oblasne bolnice VI/1 br. 3, godina I, studeni 1944, HIS, Slav. Brod, f. štampe 1941—1945.

c) dokumenti

I

1. Historijski arhiv Slav. Brod — Slav. Požega, f. Oblasni NOO za Slavoniju, spis broj 134/44, 31. IV 1944,
2. Isto, spis broj 177/44, bez datuma, NOO-u za Slavoniju, 9. II 1944,
3. Isto, zapisnik sjednice Prosvjetnog odjela pri Oblasnom NOO-u za Slavoniju, 9. II 1944,
4. Isto, spis broj 336/44, 17. VII 1944,
5. Isto, spis broj 640/44, 24. XII 1944,
6. Isto, spis broj 477/44, bez datuma,
7. Isto, lične bilješke Josipa Cazija od 9. IV 1944,
9. Isto, spis bez broja i datuma: Podaci o odbornicima zaduženim za prosvjetu.

II

1. Historijski arhiv Slav. Brod — Slav. Požega, f. Kotarski NOO Požega, spis broj 903/44, 20. X 1944,
2. Isto, spis broj 149/44, 20. XII 1944,
3. Isto, spis broj 710/44, 15. X 1944.

Zdenka Lechner

ETNOGRAFSKE ZNAČAJKE POŽESKOG KRAJA

Iz mnoštva zajedničkih elemenata tradicionalne materijalne kulture, koji su svojina seljačkog življa u cijeloj Slavoniji, izdvojila sam neke koji su po određenim značajkama srodni, ali specifični za požeški kraj. Osvrnut ću se na njih na osnovu objavljene građe, ili samo ilustracija vezanih za tu regiju — ograničivši se na temu: seljačka kuća, narodna nošnja i seljačko lončarstvo.

KUCA

(u razdoblju od 1783. g. do 1936. g.)¹

Uz materijal koji je davala prirodno-geografska sredina u seoskoj arhitekturi djelovala su tradicijska iskustva starijih graditelja i doseljenika.

U navedenom razdoblju gotovo je svaki seljak gradio kuću sam uz pomoć vještijih suseljana.

Kako se kuće mogu razvrstati prema građi zidova i njihovoj konstrukciji te po građi krova i broju prostorija, podaci se o njima odnose na te faktore.

U Slavoniji općenito, a poimence u požeškom kraju kuće su bile drvene, tipa brvnare koncem 18. kao i u prvim

¹ Razdoblje je određeno prema korištenoj literaturi: Matić T., Narodni život i običaji u Požeškoj županiji krajem osamnaestog vijeka, Zbnž. 35, JAZU, Zagreb, 1951 — kao prijevod iz knjige »Iter per Poseganam...« od M. Piller — L. Mitterpacher, Budim 1783. Franić I., »Etnografske zabilješke iz sreza slavonsko požeškog«, Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu, II, sv. 3—4.

desetljećima 19. stoljeća, što je razumljivo, jer je tada Slavonija obilovala drvenom građom.

Krovovi kuća bili su tada pokriveni drvenim daščicama, ili kako Čaplović kaže određenije, sastojali su se od hrastovih dasaka dugih tri stope (»3 Schuh«).² Takav je krov bio lijep, a bogato izrezbareni dimnjak u obliku tornjića bio je više zbog ukrasa, nego funkcije.³ Ali mogao je služiti svojoj svrsi, jer je iznutra bio omazan zemljom.⁴ Primjerci drvenih ukrašenih dimnjaka potvrđeni su i u ostalim predjelima Slavonije, u Otoku, Oprisavcima, Andrijaševcima sve do prvih godina 20. st.⁵ No, u požeškom selu: Seoci i Sapna, još su 1936. g. dvije kuće imale taj slikoviti odžak na krovu od šindre.⁶ Sada uz te naziive iz narodnog govora — bez obzira što su tuđice — saznajemo da se završeci drvenih dimnjaka, koji su također izvedeni šindrom, zovu: *kapić* i *kapić na šišak*, prema tome da li imaju oblik kape na sljeme, ili piramidalni (šljemasti). Stari autori nisu naveli domaće termine za te građevne elemente i njihov materijal.

U 18. st. za pokrivanje krova osim drvenih daščica vrlo se je malo upotrebljavala slama.⁷ Međutim, slamnati krov nije bio rijetkost kroz 19. st. i na početku 20. st., a i kasnije — primijenjen također na kuće zidane ćerpičem.

Pokrov od slame javlja se na konstrukciji krova na dvije strane, na poluskošenom krovu, a i na konstrukciji na četiri vode⁸ (vidi sl. 1). Obilniju upotrebu slame u ovo vrijeme pokazuju narodni izrazi: *zaglavnjaci* i *klasnjaci* — za snopove mlaćene slame, vezani uz način kojim se je s njima pokriva krov.⁹

2 Čaplović J., Slavonien und zum Theil Croatien, Pesth 1819, str. 103.

3 Čaplović, str. 104.

4 Matić, str. 8.

5 Lovretić J., Otok, Zbnž II, JAZU, Zagreb, 1897, str. 133. Kroatischen Ingenieur und Architekten Verein, Kroatische Bauformen, 1905, Nr 5, 6, 13, 14.

6 Franić, str. 113; fig. 17, 21.

7 Matić, str. 8.

8 Kempf Julije, Požega, Požega 1910, str. 118, 24, 204...

Franić, fig. 3, 11.

9 Franić, str. 112.

Slama je zamijenila drvo zbog promjena u šumskom fondu i raspolaganju s njim.

Po kronološkom redoslijedu iza pokrova od slame slijedio je crijep. Izmjena je tekla bez oštih granica, ovisno i o drugim faktorima, napose o imovinskom stanju vlasnika kuće.

Sl. 2 Dolac kod Brestovca, kuće pokrivenne slamom.
Foto: Julije Kempf

Obzirom na građu zidova u tim su selima još 1936. postojale drvene kuće tipa »pleteruše«.¹⁰ Kod njih su stijene bile ispletene prućem, omazane blatom i obijeljene vapnom. Drvenih kuća tipa brvnare više nije bilo. One su prevladavale krajem 18. st. M. Piller i L. Mitterpacher izričito navode da se kuće prave »od četverouglatih i otesanih greda«.

Po obliku ta je kuća bila duguljasta, a »s pročelja je u sredini natrag uvučena, i tu se nalazi trijem«.¹¹ Taj usječen trijem specifičan je za kuće starosjedilaca u požeško-pakračkom kraju.¹² Održao se je kroz sve ovo vrijeme, ali prenesen na drugi građevni materijal. U

10 Franić, str. 110—112.

11 Matić, str. 9.

12 Freudenreich A., Kako narod gradi, Zagreb, 1972, str. 50, crtež 65a, b.

Trenkovu i Vetovu vjerojatno je bio bogato zastupan, jer ih se nekoliko održalo sve do danas (1977. g.)¹³, a ne samo do 1936. g. u Sapni. Za usječeni trijem nema paralele u ostalim slavonskim predjelima, ali usporedba se može naći u drvenim gospodarskim zdanjima u okolici Zagreba (Resnik, Gaj).¹⁴ Na starinskim kućama u tom je kraju trijem redovito u sredini pročelja, ali izgrađen kao prigradak, ili pred prostor ulaza u kuću. Takav se ulaz potvrđuje i u Slavoniji primjerkom iz Otoka¹⁵ i Goleši Rajčića¹⁶, ali u požeškom kraju nije do sada zabilježen.

Sl. 1 Starinska kuća u Sapni, općina Bektež, kuća s usječenim trijemom, dimnjak s kapićem na šišak.
Foto: Ivo Franić, Vjesnik Etn. muzeja II, Zagreb 1936.

13 Lechner Z., bilješke iz 1974.

14 Kroatische Bauformen, Nr 18, 19, 17.

15 Lovretić, str. 130, sl. 14.

16 Freudenreich, str. 26, crtež 20.

Iza drvenih kuća slijedile su zidanice, najprije građene prijesnom ciglom, a zatim pečenom. One imaju širi *ganjak*, koji se pruža samo jednim njezinim dijelom, ili cijelom dužinom kuće. U prvo vrijeme izgradnje bile su tipične za doseljenike iz evropskih strana.¹⁷ Zidanice su okrenute prema ulici svojom užom stranom i dužinom.

Po broju prostorija najstarije su kuće bile dvodjelne, imale su: *kuću* — »*kujnu*« i *sobu*. U daljnjem razvoju *kuća* kao središnja prostorija dobila je lijevo i desno sobu, jedna od njih uvijek je bila »velika soba«.

Kako su na prijelomu 18/19 st. obiteljske zadruge bile u punom cvatu, stariji pisci bilježe o dogradnji posebnih soba za svaki bračni par. Piller i Mitterpacher kažu da »često stanuje zajedno u istoj kući po dvadeset bračnih parova i sačinjava jednu obitelj ...« Čaplović naziva te sobe ili »*kućice*« narodnim imenom: *komora* ili *krevet*¹⁸, poznate u drugim slavonskim selima pod nazivom »*kućar*«, ili »*kijer*«, »*ki-ljer*«.

Arhitektura požeškog kraja ne odražava blagostanje, koje se iz nje čita u drugim slavonskim predjelima, ali ona je tu raznovrsnija — čemu je uzrok i naseljavanje doseljenika iz Bosne i ostalih dinarskih krajeva, a zatim Slovaka, Čeha, Nijemaca i Mađara. U ovom su kraju dulje zadržani arhaični tipovi kuće, nego u ostalim predjelima Slavonije. Drvene kuće mogli bi prema mišljenju nekih autora pripisati staroj slavenskoj baštini, a zidanice s dugačkim trijemom i poluskošenim krovom srednjoevropskom krugu. Kuće s krovom na četiri vode, koje narod naziva »*turskim kućama*«, po tipu su značajne za dinarsko graditeljstvo. Specifikum svakako ostaje kuća s usječenim trijemom. A ostaje i zadatak da je stručnjaci prouče i iscrpno osvijetle.

Na kraju i jedno upozorenje: Primjerci starih kamenih kuća u nedalekom Opatovcu²⁰, pa kameni temelji kuća u požeškim selima ili neke gospodarske zgrade, odnosno njihovi pojedini dijelovi, građeni kamenom, daju naslutiti da bi se navedenim kućama u požeškom kraju mogla dodati i kamena kuća.

17 Franić, str. 114.

18 Matić, str. 9.

Čaplović, str. 104.

19 Franić, str. 111, Moszynski K., Kultura ludova Slowian, Krakov, 1929.

20 Lechner Z., Konstatacija u Opatovcu, općina Nova Gradiška, u Velikoj, u selima od Oblakovca do Brestovca.

NARODNA NOSNJA

(u razdoblju od polovine 19. st. do drugog svjetskog rata)

Tradicionalna ženska odjeća nekih požeških sela, tj. nošnja karakteristična za zajednicu sela kojoj pripada Trenkovo i Vetovo,²¹ nije više u životnoj funkciji poslije drugog svjetskog rata. A posljednjih sto godina imala je tako izražen značaj svojevrstnosti da je bila prepoznatljiva na prvi pogled. Označavalo ju je debelo i vorano tkanje zvano *rocanac* (vidi sl. 3), pa široka bordura: *zatka*, koja je bila ukras na platnenoj sitno naboranoj suknji zvanj *krila* ili *skuta*, a zatim još i oprema glave udate žene: *poculica s podvezačom*. *Podveza* ili *podvezača* je marama složena u traku, koja se stavlja na poculicu nad čelom i veže ispod njezina šiljka na potiljku.

Detalje kao što je ovaj s *podvezom* treba navesti, jer u tipu srodne paurske nošnje, kojoj pripada i ova požeška, ima nekoliko suvrstica. Tako su na srednjem području općine Pakrac žene uz svoje »košulje« imale »poculjice«, ali bez *podveze*.²² U istočnom dijelu te općine — u Bučkom kraju, nosile su »skuta sa velikom šarom« identična *skutima* ili *krilima* sa *zatkom*. Međutim, tamošnju nošnju nije kompletirala *poculica* na glavi kao vidljivi, gornji element oglavlja.

Zatka je naziv za borduru široku oko 40 cm. crvene ili crne boje, koja se je zvala crvenom ili crnom i onda kada nije bila jednoboja, kada je imala ornamentalni sastav u drugim bojama. Tkana je uvijek kao gusto tkanje, što dopušta poredbe sa sličnim tkanjima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.²³ A u Slavoniji se povezuje s vrstom takvih tkanja u selima Valpovštine i Podravske Slatine, gdje njihovu tehniku izrade zovu »jednožić«. U Trenkovu i Vetovu istovjetni naziv: *po jednu žicu* označava tkanje *zatke*, to gusto tkanje.

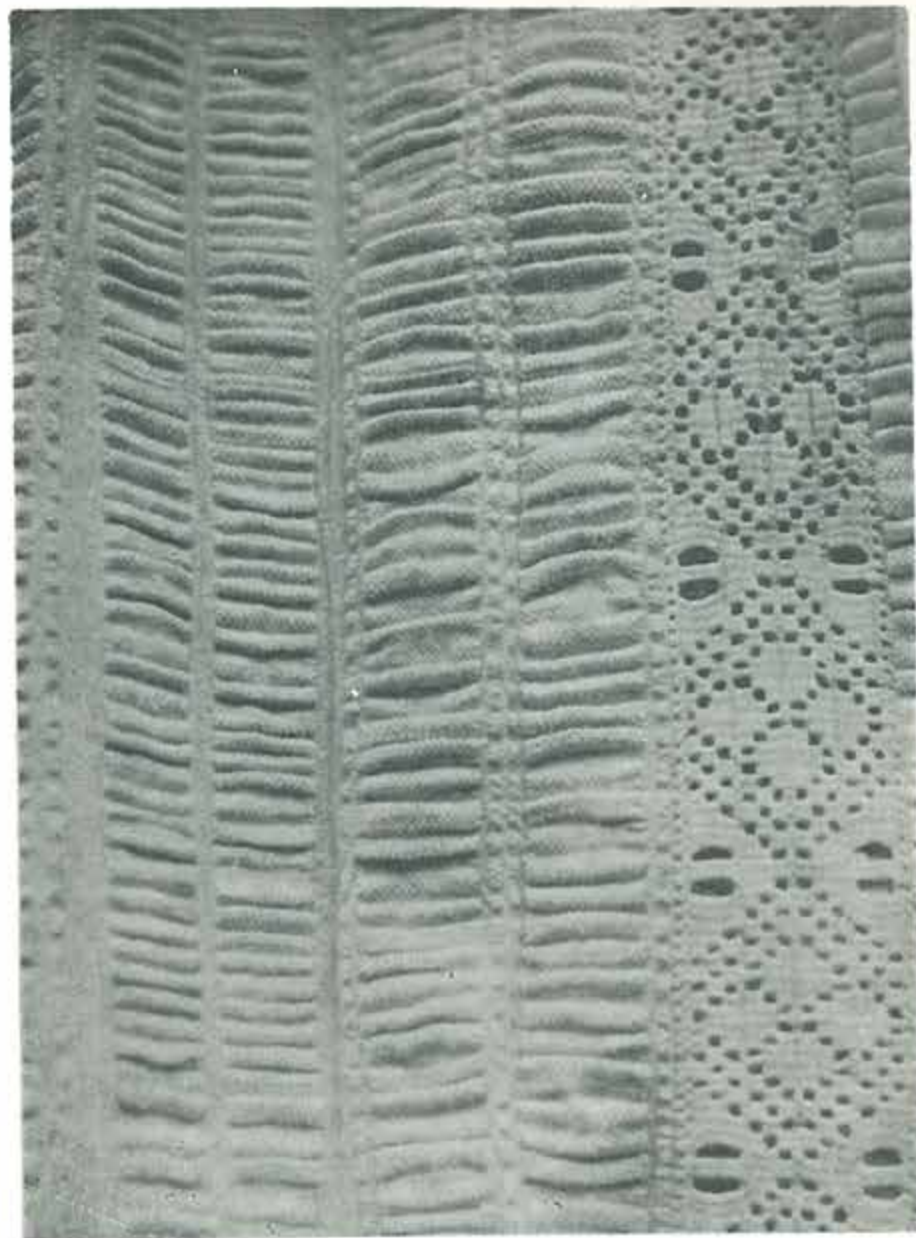
Prugu tipa *zatke* imaju još neka sela sa sjeverne strane Papuka: Macute i Meljani.²⁴ Zato ostaje otvoreno pitanje da

21 Lechner Z., Tekstilne rukotvorine, Požega 1227—1977, Slav. Požega, 1977, str. 301—308.

22 Lechner Z., Narodna nošnja u općini Pakrac, rukopis, str. 21, 22.

23 Radauš-Ribarić J., Narodne nošnje Hrvatske, Zagreb, 1975.

24 Međunarodna smotra folkloru Zagreb 1966—1975, Zagreb, 1975, s. v.

Sl. 3 Rocanac, domaće vorano tkanje, rukač oplečka žen. nošnje.
Foto: Damir Klasiček

li je požeška nošnja bila uzor i tim selima kao što je utjecala na nošnju brđanki u pakračkoj općini.

Za požešku nošnju o — kojoj govorimo, bila je karakteristična i intenzivno plava boja osnovnog bijelog ruha, koje je bilo zaplavljeno plavilom za rublje. Pitamo se zašto su ga plavili?! Da li je jedini razlog taj što su starije generacije voljele plavu boju, kako misle naši suvremenici u tim selima, i da li je tome uzrok u saživljenosti nekadašnjih generacija s plavom bojom pod orijentalnim utjecajem?! Još u 18. st. žene su u Slavoniji znale bojati biljnim bojama, a plava im je bila zavidne kvalitete, kako to bilježi F. Taube.²⁵

Autori 18. i 19. st.: Taube, Piller, Mitterpacher i Csaplovic hvalili su slavonsku ženu kao radinu, ocijenivši da je u Slavoniji, a izrijeком u požeškom kraju, svaka žena »prelja, tkalja i švelja«.

Muške nošnje bile su od debelih uzorkovanih tkanja s naglašeno, širinom rukava i nogavica (vidi sl. 4 i 5).

Specifična tzv. »šijačka košulja«, koja nije imala prorez na prsima, nego na leđima, ostaje kao problem daljnjeg istraživanja.

Obzirom na tkanja iz kojih se je šivala muška i ženska nošnja treba reći da je — osim opće poznate činjenice da je tkanje i priprema pređe stara slavenska baština — vidljivo pritjecanje orijentalnih utjecaja. U prvom redu u vrstama navoranih tkanja, koja često i svojim imenom: *jegmano, jegmanac, jaglučanac*... pokazuju tursko posredstvo. Ali ta vrst tkanja, iako je vjerojatno došla u ove strane putem doseljenika iz dinarskih krajeva, u požeškoj nošnji ovog razdoblja oblikovana je u stilu panonske odjeće. U njoj je kao veza sa sjeverozapadnom Hrvatskom ostao *rubac*, kao naziv i konkretni predmet. Rubac se je stavljao na glavu kao pokrivalo trokutastog oblika, ili ogrtao preko ramena kao marama.²⁶

Nazivi kao: *gargaši, druga* — za vreteno, *kartaš, rida*... tragovi su koji odvođe u dinarska ili druga područja, a svojom prisutnosti ovdje govore o požeškom kraju kao pristo-

²⁵ Taube F., *Historische und geographische Beschreibung des Königreichs Slavonien und der Herzogthumes Syrmien*, Leipzig 1777, II, 23.

²⁶ Lechner, *Tekstilne rukotvorine*, str. 305.

Sl. 4 Muškarac u narodnoj nošnji, Trenkovo
Foto: Damir Klasiček

Sl. 5 Rukav muške košulje, tkanje: ulagano
Foto: Damir Klasiček

ru kuda se je slijevalo stanovništvo iz raznih krajeva. Međutim, starosjedićke značajke provlače se kao crvena nit u svim područjima narodnog života.

— o —

Zaključila bih konstatacijom da požeška zlatna dolina krije dragocjeno etnografsko blago, koje bi zavrjedilo da se pristupi sustavnom istraživanju i proučavanju — usporedo sa sakupljanjem i prezentiranjem građe u Muzeju Požeške kotline.

U želji da nastavimo suradnju s prof. Tihomilom Stahuljakom, objavljujemo njegov priloženi članak. Kako je osnovni motiv članka poticaj za osnivanje Galerije slika u Slav. Požegi, njegovim objavljivanjem otvara se diskusija o istoj temi. Na taj način mogu se izazvati i druga vrijedna mišljenja u korist ideje otvaranja Galerije. Delikatno pitanje polemike, kako se opaža u članku, Uredništvo drži potpuno osobnim stavom njegova autora, zato se s punom rezervom ograničuje od svega, što ne vodi cilju za otvaranje požeške Galerije i što bi moglo povrijediti bilo koga od predstavnika naših galerijskih ustanova i stručnjaka na polju opće likovne kulture.

Tihomil Stahuljak

ZA GALERIJU LIKOVNIH UMJETNOSTI U POŽEGI

Još uvijek jedna galerija umjetnosti nastaje u nas najčešće marom muzeja. Zavičajni muzej koji potrebno naporedo sabire i smišljeno izlaže raznorodne predmete, usputno skuplja i slike i kipove. Urodi li ovaj trud skupinom većega mnoštva kipova i slika, s vremenom će se roditi želja da te umjetnine muzej zasebno iznese na vidjelo.

Ali, ovako u okrilju muzeja, zametnuta zbirka slika i kipova vrlo često izlazi pred javnost i preuranjeno. Ona ipak životari, jer i kao nedozrela stabljika uživa pokroviteljstvo muzeja. Na kraju, ljudi je i ne cijene dovoljno, a najzad je i zaboravljaju. Takav nedozreli skup slika i kipova naknadno je katkada u istome gradu zaprekom i samostalnijoj galeriji koja bi javnost možda i primjerenije privodila likovnim umjetnostima.

Dakako da i takva glasnije utemeljena i bučnije povedena zbirka znade u svojoj sredini naići na omalovažavanje, pa željeni cilj znade promašiti i ona. Jer danas, pogotovo u nas, malo je ljudi koji jednu galeriju nestrpljivo iščekuju, radosno pozdravljaju i koji je onda i vjerno posjećuju.

No, treba kazati: prečesto naši ljudi nemaju za to ni prilike. U nas većina galerija nema uopće svojega stalnoga postava. Za volju povremenim i privremenim izložbama tuđih slika i kipova naše galerije neumorno premeću, pa tek na čas pokazuju, a onda i dugo kriju vlastite slike i kipove i nikako im ne dopjevaju pripremiti tiskani katalog, makar i najsažetiji. I tako je u nas mnogim ljudima i zaludu navraćanje u mnogu našu galeriju s namjerom da joj djela opet vide, iznova dožive ili drugačije prožive, pa tako svoj dodir s njima i učvrste. Onaj tko u nas jednom s uspjehom zabaše u neku galeriju, naknadno je obično mora i zatomiti u sebi i posvema odbiti se od nje. Već zato ne treba se čuditi da galerije u nas i nemaju u javnosti mnogo znanaca, a da pogotovo nemaju mnogo znalaca. Ovako vođene imaju one malo i pravih prijatelja.

A upravo time svaka galerija slični svakome od nas: za prijatelje moramo se zalagati i čak i boriti, dok nam se neprijatelji i rađaju i množe sami od sebe. I sve što se mimo ove temeljne istine u nas naklapa o ulozi galerija, više zastire nego li razotkriva pogled na njihovu moć i nemoć djelovanja na ljude.

Kad sam pretprošle godine opet jednom pohodio Požegu, nakon mnogo godina uspio sam vidjeti slike koje je Muzej Požeške kotline u pedeset godina sabrao, ali ih u tjeskobi svojega prostora više godina nije držao izloženima. Priznajem da sam bio i radoznao posjeduje li Muzej već toliko i takvih slika, da bi se iz njih već moglo nazreti i kakvu galeriju — zbirku likovnih umjetnina koju bi sutra u Požegi bilo moguće ostvariti. Da se u to uvjerim, odlučio sam proći i Požeškom kotlinom.

Začudo, prije mene s takvom namjerom nitko to nikada nije pokušao. Još od osamnaestog stoljeća na ovamo izredali su se mnogi hvalevrijedni istraživači Požege i Požeške kotline. Među njima najvećom ustrajnošću i ljubavi proučavao je Požegu i Požešku kotlinu nedvojbeno Julije Kempf. Pa ipak:

svi ti zaslužni ispitivači Požege i kraja joj bili su i Požegi i kraju oko Požege više sagledavatelji ukupne povijesti kulture, nego li prekapatelji upravo po djelima likovnih umjetnosti i odmjeravatelji u njima samima dosegnute kulture. Sve te ispitivače Požege i Požeške kotline uz građevine i kipovi i slike zanimahu više kao svjedoci nekih događaja ili nekih ljudi, nego li kao tvorevine upravo određenih iznimno vještih ruku, iznimno oštroidnih očiju, iznimno nadahnuta duha.

Ako se na kraju i nisam prekomjerno začudio da ovdje tako dugo nije bilo najznalačkijega strukovnoga razmatranja likovnih umjetnosti, to jače sam požalio da se u ovome dijelu naše zemlje ni Muzej Požeške kotline kipovima i slikama ne ponosi, tako da bi u Požegi i Požeškoj kotlini sobom jačao ugled umjetnosti kipara i slikara. Jer moram kazati: jedno još uvijek živo slikarstvo i kiparstvo u cijelome ovome kraju nisam zamjetio. Kotlina Požege samo što mi se nije prikazala predjelom koji se svojim novijim kućama već i privikao na život bez umjetnosti, a Požega gradom koji je i zanemario pravu umjetnost arhitekture. Naročito određito uvjeravale su me u to neke novije zgrade podignute iza rata u Požegi.

Moram ipak priznati da me ni to nije prekomjerno iznenadilo. Makne li se čovjek danas iz nekoliko najvećih gradova Hrvatske, brzo otkriva da su likovne umjetnosti svugdje zahirene. Čak i Rijeka — grad nekada jednoga Simonettija, Varaždin — grad nekada i jednoga Rangera, Šibenik — grad nekada napose Jurja Dalmatinca, ne isprsavaju se danas nekakvim življim slikarenjem ili kiparenjem. I u tim mjestima — gradovima vidljivo su djelotvorni jedino arhitekti, ali nikako najbolji.

Kod takvoga krhkoga položaja likovnih umjetnosti razumljivo je da se i u nas krivo naklapa o galerijama kao o onim ustanovama koje bi mnogo gdje morale gorko buditi iz drijema likovno stvaralaštvo koje se preslatko uspavalo. Javljuju se čak i dobronamjernici koji misle da bi nam svugdje trebalo zasnovati galerije, upravo zato da one na svojim leđima ponesu breme zamrloga nam života likovnoga, tog života koji su — nitko ne mari mnogo za to kada i kako — i glavom i rukama kamena s ramena sebi zbacili čitavi dični nam gradovi i cijeli uznositi nam krajevi.

I budući da je još malo ljudi koji umjetnost nose u svojim srcima, htjeli bi sada neki dobrodušnici da umjetnost, tako daleko već odrinutu, pograbe za šiju galerije, pa da je one svojim rukama trpaju ravno u ispražnjena srca ljudima. No, nema srca ljudskoga koje bi moglo primati u se umjetnost, ako je već i ispražnjeno. Čovjeku srce ne smije biti prazno, da bi se u njemu domila umjetnost. A galerije kipova i slika, koje su sobom i ljudi samo uvjetno, teško se dokopavaju bilo kakvoga vlastitoga srca. Kako da te srčane ustanove ponesu ulogu predobivanja za umjetnost ljudskih srdaca?

Ali i sama ta želja da galerije zbližavaju ljude i umjetnost u nas, gotovo nigdje ne polazi od saznanja da je to premošćivanje jednoga jaza koji je povijesnog značaja, a ne neke provalije iz prirodoписа, suhoderine izvan svakoga vremena i prostora sa zemljopisne karte. Svi znademo da premnogi ljudi danas više ne mare za umjetnost, ali nitko među nama ne istražuje — a najmanje ispituju to u nas muzeji i galerije — otkada i u nas traje to zlokobno ponašanje ljudi, kako je ovdje ili ondje i naš čovjek došao do toga ponora i što ga u toj Paklenici Velebita zadržava.

Pa ipak, nehaj čovjeka za umjetnost nikada i nigdje nije bio pojava bez svojega početka, nastranost bez svojih obrata i čovjeku svojstvo bez povoda. No naše galerije i muzeji upuštaju se s tom nedaćom u natezanje svugdje nasumce. Međutim, potcjenjivanje umjetnosti, preziranje umjetnosti, mržnja na umjetnost, sve su to ljudske osobine koje zahtijevaju temeljito ispitivanje, a pogotovo želimo li se s njima zaratiti da bismo ih oslabili ili čak nadvladali.

Protiv tih ljudskih vrлина koje su se mnogo gdje već i te kako razmahale i upravo mahnitaju, valja pažljivo birati i protusredstva. Sa snažnim protivnikom ne ide se u boj bez prethodnog otkrivanja njegovih najčvršćih uporišta, bez sagledavanja rasporeda njegovih brižno prikrivenih snaga, a napose ne bez doznavaanja njegova tupoga oruđa. Dosljedno svemu tome grade se onda i vlastita kruništa, smišljeno se raspoređuje strukovno ljudstvo kojega u nas nikako nema dovoljno i razumno se koristi novac koji teško pritiče. Svaki drugi način kavge s ljudima kojima do umjetnosti nije, trošenje je sila s malenim izgledom na uspjeh. A takvo zalaganje za umjetnost koje ne pobjeđuje, jača na kraju i same protivnike umjetnosti, jer ih iz dana u dan učvršćuje u osjećanju njihove nadmoći.

Tek pošto smo narav odalečenosti ljudi od umjetnosti u nekoj sredini upoznali, možemo birati sredstva kako da takvu sredinu opet približimo likovnim umjetnostima. Tome naporu jedna galerija nije nipošto jedini mogući oblik, i nije oblik uvijek i najdjelotvorniji. Svaka galerija skupa je šiba koja se iz javnih izvora novaca teško i namiče, a teško se i čuva ne samo od prašine, nego i od svake druge priljavštine.

U jednome posve malenome mjestu nećemo požurivati skupom galerijom kipova i slika, osim ako ju je ondje osobitim ličnim žrtvama zametnuo svojeglavi pojedinac, pa bi bez njega mogla propasti. Nijedan veći grad nećemo odvracati od makar i skromnije galerije umjetnina, jer u svakome takvome mravinjaku najviše valja se pribojavati stonoga bez potrebnoga dodira s umjetnošću. Galerijama, jednom zasnovanima, u nekom ubavom manjem gradiću i u nekom ružnom velegradu, nećemo nastojati nametnuti podjednaki obujam, osim ako nije baš tome u prilog već prije nas odlučila neka upravo kraljevski moćna ruka. A u tako različitim sredinama nećemo se niti naprezati da galerijama narinemo podjednaki značaj.

Dakle: ni u Hrvatskoj nema nam druge nego stvarati galerije u nekom srazmjeru sa sredinama kojima moraju biti namijenjene. Svojim sredinama one nikako ne smiju biti samo skupocjeni nakit ili perjanica, mamac, udica i mreža jedino za ribice zlata turiste, školski pribor isključivo za nastavnike koji bez galerija i muzeja sami više ne znaju voditi nastavu, vrtuljak djeci koja nedjeljama i praznicima u nedoumici vuku tatu i mamu za ruke ravno u galerije kao u zabavišta. Ako sve ovo i još mnogo toga ne uvažimo, pravimo galerije koje ne ostvaruju svoju ulogu. A takve galerije s vremenom postaju samo breme leđima narodu, glavobolja stručnjacima i zubobolja općinama.

Ipak se svim ovim nikako ne zalažemo za podizanje galerija koje bi čamile. Hrabrost u sabiranju, brižnost u čuvanju i odvažnost u izlaganju umjetnina ne priželjkujemo samo od pojedinaca, posjednika velikih stanova i kućevlasnika. I javna briga za djela umjetnosti mora sobom iskazivati proživljenost poimanja umjetnosti. Ona mora svjedočiti i osobito znalački ponirati u likovno stvaralaštvo, napose u ono koje je određenoj galeriji ili muzeju građom. Zato nikako ne plješćimo bilo kakvoj nategnutoj svojeglavosti muzeja i galerija u

njihovom ukupnom rukovanju s djelima umjetnosti. Svaka takva ishitrenost može i zbuniti nedovoljno obaviještenu javnost, pa joj i otežčati već onako koječim obremenjeni pristup djelima umjetnosti.

Umjetnost je uvijek bila ono stvaralaštvo koje i nama danas brani površnost, mlakost i olakost u ophođenju sobom, pa i onu koja izgleda promozgana, a lišena je svakoga osjećaja, ili pak onu koja izgleda proćućena, a oslobođena je svake mudrosti. Ako se ovakvim istupima jedan muzej, jedna galerija, odaleče pravoj naravi umjetnosti od nje otuđuju i druge. A što bismo s takvom ustanovom, recimo u Požegi, u Požegi koja galeriju još ne posjeduje?

Smireno izjavljujemo jedno, jer pokušali smo to negdje i provjeriti: svaki promašaj neke galerije u postupanju s umjetnosti i u javnosti brzo izaziva ili pothranjuje prema umjetnosti iskrivljeni stav. Zagreb već dugo ima publiku odanu i vjernu umjetnosti. Ali i nje još uvijek se i te kako doimlju domašaji i promašaji muzeja i galerija Zagreba prema umjetnosti. Galerije i muzeji ipak uvijek i svugdje odgajaju ljude oko sebe. Ali, samim svojim opstankom ne odgajaju ih dovoljno, nego tek vrsnoćom svojega djelovanja.

Ovakve sudove o ponašanju jednoga grada ili kraja prema umjetnosti nije moguće izricati na osnovu kratkotrajnog promatranja. Pravo odgajanje muzeja i galerija sporo je. Ono svoje postiže jedino postepeno. U tome ono je slično odgajanju djece od strane roditelja i učitelja. Jer i ono svugdje mora kročiti s uzrastom svojih odgajnika. A to su prvenstveno ljudi već odrasli. Njih odgajati najteže je.

I kao što još nitko nije uspio dokazati suvišnost roditelja i učitelja prema djeci, tako i nikome do danas nije uspjelo dokazati nepotrebnost muzeja i galerija. Knjiga, fotografija, film, radio, televizija mogu u čovjeka do neke mjere potaknuti doživljaj likovne umjetnine, ali ni u koga ne mogu taj doživljaj privesti punoći, a najčešće ni pravome kraju. I zato se do danas još nijedan narod nije pokušao odreći galerija i muzeja.

Kao javnim ustanovama promicanja umjetnosti muzejima i galerijama nije ni kultura nigdje u svijetu uspjela pronaći zamjene. Najmanje mi smo je pronašli. Kao kulturnome narodu ni nama ne preostaje drugo, nego početi ozbiljno prihvaćati muzeje i galerije i u tome i ustrajati.

Muzeji i galerije su dakle ono poprište kulture s kojim ni nama nije dozvoljeno nikakvo jakarenje, jer nam ono može samo naškoditi. Što god nam već bili ili još ne bili, muzeji i galerije nikad nam neće niti moći, niti smjeti biti što i naši festivali kojih imamo i odviše, jer smo narod neduhoviti. Osmijeh nam je uvijek na licu i pjesma danonoćno na ustima. I zadovoljni smo odmah ako nam je u krilu umjesto žene nekakva cura, ili čutura, ili tambura.

Kad sam napokon stao redomice prevrtati uskladištene slike koje je skupio punoljetni Muzej Požeške kotline, a pogotovo kad sam počeo ogledavati još održane slike diljem ostarjele Požeške kotline, brzo sam se uvjerio kako je bilo dobro da Galeriji u Požegi nisam pokušao napamet zamisliti obrise. Jer tako skalupljenih galerija imamo dovoljno, na drugačije zasnovanih i dorečenih imamo malo. U čemu izbija ovo na javu? Prije svega u opsegu naših galerija.

Većina naših javnih zbirki slika i kipova nastala je bez mnogo predomišljanja s kojim razdobljem bi ova ili ona morala započimati. Ako kao galeristi zapodjevamo razgovor o slikarstvu, mi najradije već unaprijed izjavljujemo: prije devetnaestog stoljeća pravoga slikarstva mi nismo ni imali. Ili još odrešitije tvrdimo: ako je nekakvog slikarstva i kiparstva u nas ranije i bilo, po ugledu na druge narode, naše suvremeno slikanje i kiparenje započelo je nekako baš početkom devetnaestoga stoljeća. A na osnovu ove predrasude mnogim našim galerijama evo odmah smjerne izlike da danas niti sabiru, niti čuvaju, niti izlažu djela starija od jednog i po stoljeća. Ali da zato novija djela to neopreznije zgrću!

Kad bi ovome ponašanju naših galerija bila osnovom neka iole provjerena spoznaja, ili makar ozbiljna znanstvena teza, s ponekom takvom našom galerijom, možda bismo se i sprijateljili. No ovo svoje klimavo opravdavanje naše galerije svojim izlošcima vrlo aljkavo opravdavaju. A svemu tome ne trebamo se niti mnogo čuditi. I samome osnutku mnogih galerija u nas, pa nekih čak i najvećih, nisu kumovali nikakvi vrsni povjesničari umjetnosti. Dok su ovi drijemali, najprvi pokretači našim galerijama bili su najčešće likovnjaci. Galerijama nije moglo pomoći što su neki od njih bili i dobri slikari! No, naknadno nikako ne smijemo biti naivčine pa misliti da se iz naših galerija sve to još i danas ne vidi!

Da o hirovitosti galerija u nas ne govorimo i dalje ovako općenito, evo joj dva primjera.

U Zagrebu Galerija na Zrinjevcu koja se naziva Modernom, već svojim naslovom svakome navješćuje da stariju umjetnost Hrvata niti sabire, niti čuva, niti izlaže. Već imenom ova Galerija iskazuje da umjetnost koju jedino pokazuje, pokazuje zato što je smatra suvremenom. Još nedavno, dok nije razorila sebi i posljednji stalni postav — postav koji sama nije čuvala dulje od nekoliko tjedana ili najviše nekoliko mjeseci — Moderna galerija započinjala ga je s Karasom. A time je ispovijedala jednim mahom troje. Kao prvo: da iskon našoj umjetnosti kao modernoj prepoznaje u polovici devetnaestog stoljeća. Kao drugo: da u začelju toj umjetnosti još i danas razaznaje Vjekoslava Karasa. I kao treće: da Karasa priznaje našim prvim modernim umjetnikom.

No, sve ovo biva sumnjivim, uvažimo li neke poznate činjenice. Ozlojeđen životom među nama i s nama, kao još mladi čovjek, Karas nam je godine 1858. okrenuo leđa i svojevrijedno pošao u smrt. Kako je mogao odlučiti se za nju, ako nam je kao cijelome narodu utemeljio jedno novo slikarstvo?

Mimo Moderne galerije u Zagrebu i Galerija umjetnina u Vukovaru posjeduje brojne slike i plastike novije hrvatske umjetnosti. Ova Galerija zahvaljuje ih prvenstveno darežljivoj privrženosti Antuna Bauera Vukovaru. Kako utemeljenu našu noviju umjetnost gleda ova Galerija?

Kad se u toj Galeriji uz čiloga čuvara strmim stubama popnemo do prve dvorane, ko nabrekle ose salete nas Mücke-ove slike. Prije svojega malo suhoga slikanja u Zagrebu, Franjo Mücke je mnogo sočnije slikao u Osijeku i Đakovu. Mücke je svakako bio nekom spomen između starije nam umjetnosti devetnaestog stoljeća, umjetnosti raštrkane našim gradovima i krajevima, i novije nam umjetnosti devetnaestog stoljeća, usredotočene u Zagrebu. No, u Galeriji u Vukovaru, isključivo ovoj novijoj umjetnosti, naboden na čelo, Mücke joj je postao nekakav drugi Karas-stršen iz Moderne galerije u Zagrebu.

Već unaprijed znadem što će mi, zvoneći ključevima, nasmijsati reći moj dugogodišnji znanac kad se opet budemo uspinjali stubama Galerije: Galerije ti u nas, dragi brate, nemaju dovoljno prostora, iza zastrtih prozora nemaju ni dovoljno

svjetla, a ne dobivaju uvijek ni dovoljno novaca. I uz najbolju volju one ne mogu držati umjetnine baš uvijek raspoređene tako vješto kako bi to zahtijevala povijesna istina.

No, ja ću svojemu vrlome suputniku odmah uzvratiti: od svih tvarnih uzroka ovoj tegobi naših galerija, moralne su joj posljedice mnogo važnije. Kako tako savjesno prikazuju naše galerije našu umjetnost samo u svojim prolaznim kratkotrajnim izložbama. Stalni postav im je više-manje ishitren, a naša umjetnost obuhvatnije im je ono čega se one nikada ozbiljno ne laćaju. Ili se toga laćaju samo iznimice, samo u obliku neke i opet kratkotrajne izložbe. A tada posizu radije za tuđim djelima, nego li za vlastitim.

Tako naše galerije stalno izmiču temeljitijoj znanstvenoj obradi sebe. Tako one postojano zaobilaze sebe, klone se sebe, bježe od sebe i nikako da uzljube sebe, te već jednom i druge stanu učiti sobom kako da se zanimaju za njih i kako da ih zavole.

S tim našim nemilim ustanovama, galerijama, uvijek samo brzopletoga vješanja i preuranjenoga razvješavanja vlastitih umjetnina, galerijama u kojima slike i kipove ne prati po mogućnosti nikakav stručni katalog, galerijama i drugačijih nikakvih tiskanih knjiga o sebi, galerijama nikakvih vlastitih godišnjaka ili zanimljivih mjesečnika, galerijama nikakvih samosvojnih usmenih predavanja, mi zasigurno nikada nećemo ni izvojevati zanimanje i ljubav naših ljudi za galerije. No, ako se muzeji i galerije prema ljudima svime time svugdje u svijetu služe, a pogotovo u Americi, nije li vrijeme da i mi već jednom zapitamo sebe: kakvu smo mi to s muzejima i galerijama u našoj zemlji Ameriku otkrili, da nama sve to ne treba? Da mi bez svega toga odgajamo naše ljude tako, da kad se oni i u onu pravu Ameriku odsele, ili u Zapadnoj Njemačkoj zastave, i ondje u muzeje i galerije ne zalaze, ostajući uvjereni da im i u tuđini muzeji i galerije nemaju ništa postojanog pokazati i da im baš ništa važno nemaju kazati!

Kad sam konačno držao pred sobom slike koje je marljivi Muzej Požeške kotline uspio sabrati, iz slika sam razabrao: diljem Slavonije, Slavonije ravne i gorovite, najstarije, jednoč stalku rađene, sačuvane slike su iz osamnaestog stoljeća. Dakako, u sastavu starijih gradina i crkava srednjega vijeka, otprije Turaka, savjesni arheolozi i povjesničari umjetnosti

Slavonijom tu i tamo zasigurno iščeprkat će još poneku i raniju slikariju i plastiku, ali samo čvrsto vezanu o ovu ili onu građevinu. Jednoč i u Slavoniji samostalnih slika i kipo-va tako starih jamačno neće pronaći. Kao da ih je najviše propalo već za Turaka.

No, Turci su sav taj nekadašnji život umjetnosti u Slavoniji i kobno poremetili. Među Savom i Dravom njihov polumjesec zakočio je svojim kracima svako daljnje likovno stvaralaštvo na ranijim osnovama, a pomračen povlačeći se iz Slavonije, nije među Dravom i Savom ostavio brojnijih i znatnijih tvorevina likovnoga stvaranja na vlastitim zasada-ma. Danas nije više najvažnije u kojoj mjeri su kršćani kao pobjednici namjerno utamanili spomenike Turaka. Bitno je da se u zemlji, od Turaka oslobođenoj, nakon uzastopnog zatiranja spomenika i jednih i drugih, život s umjetnošću nije pridizao ni na jednoj, ni na drugoj ranijoj predaji. Ipak već u polovici osamnaestog stoljeća on se u Slavoniji digao tako visoko, da mu tada dosegnutu razinu nikako ne možemo prihvatiti kao stvar jednostavnu i sobom razumljivu.

Da se u to uvjerimo, dostajat će nam da svoje poglede i misli svrnemo na čas na Liku. I u Lici Osmanlije su pošemeri-tili život umjetnosti. I Lici gotovo nikakvu vlastitu umjetnost nisu ostavili Turci. No, otada ni pod vlašću Krajine nisu se ovi krajevi umjetnički nikada oporavili. Još i u devetnaesto-me stoljeću malo su doprinijeli oblikovanju novije hrvatske umjetnosti. I danas kao da ne namjeravaju likovno nešto oso-bita izlanuti. Južnije od Kapele stanovnici kao da ne mare baš mnogo niti za muzeje, a pogotovo ne za galerije.

Istočnije od obronaka gorja Moslavine i Bilo-gorja, mu-zeji galerije roje se kao pčele. Ovi krajevi zanimaju se za svoj nekadašnji život. U njima izvedljivost žitelja za vlastitu umjetničku predaju kao da postojano jača. Teško je oteti se dojmu da diljem i Daruvarštine, i Đakovštine i Valpovštine sve to nema nikakve veze s onim usponom umjetnosti do kojega se u osamnaestom stoljeću vinula Slavonija i kao žitorodna ravnica i kao vinorodna gorica. Već tada za-svjedočila je Slavonija da je i voljna i sposobna opet prigrliti umjetnost, iza kako je jedno vrijeme bez nje provela.

U šesnaestom stoljeću okrutno odsječena od preostale Hrvatske i silom odrezana od Evrope, poturčena Slavonija

nije mogla dalje nastaviti gotiku, a ni saživjeti se s renesan-som. Umjetnički Slavonija se preporučala tek sa zrelim barokom osamnaestog stoljeća. Što god bio taj stil Evropi i preostaloj Hrvatskoj, u Slavoniji tadašnjim upravljačima zemlje, osnaženom plemstvu, ojačaloj crkvi, obodrenom re-dovništvu, pridignutom građanstvu, a s vremenom i ohrabre-nom seljaštvu, barok je bio ponovno zasnivanje života s umjetnošću. Još i danas bjelodano to svjedoče iz onoga vre-mena održani spomenici i u Požeškoj kotlini i u samoj Požegi.

S devetnaestim stoljećem ta svesrdna i svestrana srođe-nost Slavonije s umjetnošću već se i remetila, a ponegdje je i malaksala. Ipak je ono u osamnaestom stoljeću stečeno is-kustvo s umjetnošću baroka glavnome dijelu stanovništva Sla-vonije u podsvijesti ostalo još toliko živim, da bi se na toj baštini moglo s njime i danas nešto sazdavati. No, ako ta du-hovna veza nije dostojna potcjenjivanja, ne treba je ni precje-njivati. Jer već s devetnaestim stoljećem graditeljstvo, kipar-stvo i slikarstvo nam u Slavoniji nije više gotovo nigdje ustrajalo uz barok. Jednom očitovana prijemljivost za drug-dje izgrađeno stilsko htijenje Slavoniji je ostala svojstvena i tokova cijeloga devetnaestoga stoljeća. Nevjerojatno je kako naši povjesničari umjetnosti sve do danas nisu uočili ovu još i kasniju likovnu bodrost Slavonije. Čak je i svim povjes-ničarima umjetnosti izmaklo da su iz Slavonije potekli i neki nam ljudi koji su krajem devetnaestoga stoljeća bitno razbudili umjetnost svih Hrvata s glavnim žarištem joj u Zagrebu. Iz Slavonije bio je porijeklom i Josip Juraj Štross-meyer, uz Štrossmeyera iz Slavonije bio je i Izidor Kršnjavi, a uz Kršnjavija i Karlo Khuen-Hédervary!

Na zasadama zreloga baroka razbudeni i razbujani likov-ni život, podjednako razmahan, nije se mogao održati i zato, što je nadiranje novih stilova sve do u Srijem negdje naila-zilo na oduševljeni prijem, ali negdje i na nepotpuno shvaća-nje. Tokom gotovo cijeloga toga nemirnoga stoljeća hitra izmjena raznolikih, pa i posve protuslovnih pravaca likovnoga izražavanja, zbunjivala je i Slavoniju. I koliko god je ta pokrajina još i u posljednjoj četvrtini devetnaestoga stoljeća rado primala pobude izvana, pa je i daleke umjetnike dozi-vala kad je htjela ostvariti nešto zamašnoga, nije u stranome svijetu uvijek znala pronaći za sebe i najveće umjetnike Primjer tome protuslovlju je i gorda katedrala u Đakovu.

No svim ovim zapletajima likovnoga opstanka priključila se u prošleme stoljeću još i okolnost, da je u tome slobodnomome, ali u nas i znatno prignječenom vremenu, umjetnost i u Slavoniji sve to više ostajala visjeti na ramenima građanstva. Ni među Slavoncima nije joj ovo moglo samo pogodovati, jer mimo Osijeka gradovi u Slavoniji bili su maleni, mnogim je vrat još uvijek držala Krajina, pa je umjetnost u njima i zahirivala. Što se s vremena na vrijeme dobrodušno crtalo i slikalo u Brodu na Savi, nije bilo ravno istodobnome znalačkom crtanju i slikanju u Osijeku na Dravi. Iza one velike plime ustalasane umjetnosti osamnaes toga stoljeća, plime koja je svoje najljepše spomenike gradi teljstva, kiparstva i slikarstva ostavila gotovo posvuda: u Virovitici, Našicama, Valpovu, Osijeku, Vukovaru, Daruvaru Požegi, Cerniku, Brodu, Vinkovcima i još mnogo gdje, sadz u devetnaestom stoljeću znatan dio umjetnosti Slavonije mimo grada Osijeka i biskupiji središta Đakova, bio je likovnom stvaranju ovdje ili ondje jedno vrijeme i nekakva osek.

Ali kad su se potkraj devetnaestog stoljeća i ti krajevi između Save i Drave počeli uključivati u život pridignute hrvatske umjetnosti, pa iz Zagreba stali primati i likovne pobude, i likovna djela, i likovne umjetnike, ojačalo je to u njima život umjetnosti. Najvidniji svjedok tome je Požega. Sudjelovanjem Hermanna Bollca, Lea Hönigsberga i Julija Deutscha, narudžbama Vlahu Bukovcu, Beli Csikossu-Sessiji i Josi Bužanu, prisutnošću Celestina Medovića i Otona Ivekovića, učešćem Ivana Tišova i Ferde Kovačevića, na prijelazu devetnaestog stoljeća u dvadeseto život umjetnosti u Požegi pridigao se i tako uzdignut dočekao je i najvećega slikara iz sebe, slikara velikoga ne samo Požegi, Miroslava nam Kraljevića.

Nema više dvojbe da će i buduća Galerija u Požegi svoje prve odaje morati ustupiti umjetnosti osamnaestog stoljeća. No, ona to neće smjeti uraditi sramežljivo ili zbunjeno ili tek usputno, a napose ne iz zgojne želje da novije likovno stvaralaštvo upravo u Požegi predoči samo što starijim. Galerija će morati tome udovoljiti budno i za sve svoje posjetiće uvjerljivo i provjerljivo.

Dalje: Galerija u Požegi nikako neće smjeti biti zbirkom tek nekolikih o zidove naopako prikucanih portreta i kraj obraza devetnaestog stoljeća, pa onda — još dalje — i zbrkom kako — tako ušićarenih svjedočanstava najnovijega hrvatskoga baratanja kistom i dljetom u dvadesetom stoljeću.

Unutar raspona većega od dva i po stoljeća Galerija u Požegi morat će predstaviti svima ponajprije likovni život unutar svojega užega i širega zavičaja, a na to tome zavičaju život na uspostavljenome i očvrstnutome odnosu Požege i Zagreba, a po tome i olabavljenome, jer između oba svjetska rata Požega nije najpredanije učestvovala u životu novije hrvatske umjetnosti. Sve ovo probranim djelima umjetnosti pažljivo pokazano, u našem likovnom životu s Požegom, sada prisutnijom, sada odsutnijom, potvrđeno, pružit će tek jedno istinito svjedočanstvo o našoj umjetnosti s bistrijim pogledom i na njenu cjelinu i na jedan joj dio, dio u Požegi i Požeškoj kotlini.

No, gdje će brižan Muzej u Požegi, s ovim slikama koje već posjeduje, pravilno rasporediti i te slike i druge još tolike slike? Znademo da će se muzej iz svoje sadašnje zgrade doskora probiti i u susjednu kuću koja se drži glavnoga trga. No, već unaprijed vidimo jasno kao na dlanovima: tim proširenjem Muzej neće steći potrebni prostor i za Galeriju.

Pišući pretprošle godine u prvome broju ovoga Vjesnika, prvi puta o slikama u Muzeju Požeške kotline, o slikama koje bi imale biti okosnicom budućoj Galeriji u Požegi, u njihovom probitku predložio sam širenje Muzeja i u susjednu zapadniju uličnu zgradu. Najvrednije slike iz pohrane Muzeja mogle bi se u toj kući izložiti, no Galerija se u njoj ne bi mogla razmahnuti.

U međuvremenu dospjeli su mi u ruke i stari zapisi i novo pronađeni stari nacrti crkve svetoga Lovre i s njome povezanoj zgradi kolegija nekada jezuita u Požegi. Kritičko čitanje svih tih izvora omogućuje sada novi uvid u cijeli taj sklop koji je naknadno proživio tri pregradnje. Na osnovu toga uvida moguće je sada iskazati da bi neke male promjene u unutrašnjosti zgrade kolegija i crkve bile posve dovoljne da se u tome sklopu zauvijek odlično snađe Galerija likovnih umjetnosti u Požegi.

Već nekoliko godina restauratori gule zidove, otkrivaju i osiguravaju zidne slikarije i prekapaju temelje crkvi svetoga Lovre. Obnovljena, crkva bi uz obred imala služiti i koncertima. Ali, te glazbene priredbe iziskivat će još i znatnije promjene u unutrašnjosti crkve, a pogotovo znatne izmjene zahtijevat će te priredbe u predjelu kolegija koji je crkvi najbliži. Sve će to tražiti još znatan daljnji novac, a napokon cijeli taj potvhat bit će ipak opasan dragocjenim zidnim slikarijama, jer bilo kakvo, svako zagrijavanje crkve sušit će u njoj zrak. Zgrada kolegija još jednom pregrađena, sigurno neće postati vrednija. To ne kriju ni nacrti njene pregradnje koji srećom nisu još prihvaćeni.

Same obzibljne glazbene priredbe u Požegi su svakako potrebne. Potrebne su već zato da Bach, Purcell i Vivaldi započnu već jednom kao Požežani odvrćati mlade Atenjane od rastezanja harmonike. Požega bi za to mogla i odmah dozivati prave glazbenike da u njoj izvode vrijedna djela velikih majstora glazbe. No, čini se da za takve koncerte Požega još uvijek nema dovoljno novaca. Zar će Požega biti novcem bogatija, istroši li se u znatnim preinakama crkve svetoga Lovre i zgrade kolegija?

Međutim, za povremene izložbe buduće Galerije tu crkvu ne bi trebalo znatnije mijenjati, a za stalni postav Galerije ni kvariti zgradu kolegija. Poželjni ispravci vanjštine cijeloga toga sklopa mogli bi se izvesti i kasnije. Svakako: jedino Galerija mogla bi pravilno iskoristiti i pravilnom držanju privesti čitav taj sklop zajedno s njegovim ozelenjenim, a danas zapuštenim okolišem. Dosadašnji naum upotrebe crkve i zgrade nije ni smjerao na cjelinu sklopa. I već stoga: sproveden, on neće biti nikakav zreo kulturni pothvat u samome središtu Požege.

U ovome napisu ne mislimo raspredati o tome koje bi danas i zatamljene odlike toga sklopa, kako iznutra tako izvana, s vremenom mogla dovesti do izražaja jedino u njega ugrađena Galerija. No, jedan veliki uspjeh toga mogućega smještaja nikako ne možemo ovdje prešutjeti.

Na osnovu pisanih i likovnih izvora možemo tek danas sebi vjerodostojno predočiti nekadašnji izgled crkve svetoga Lovre, u osamnaestom stoljeću od jezuita obnovljene, i s njome povezane, tada od jezuita novosagrađene zgrade kole-

gija. Zato tek danas možemo i riječima pravo iskazati što je taj sklop u Požegi tada sobom bio i značio: vješto povezivanje suvremene umjetnosti baroka s vremenski već udaljenom, ali prostorno još uvijek prisutnom predajom srednjega vijeka. U srcu Požege, a s Požegom i Slavonije, bio je to most prebačen preko onoga kobnoga prekida, izazvanog od Turaka!

U crkvu svetoga Lovre iz srednjeg vijeka i u zgradu kolegija iz baroka utkana Galerija likovnih umjetnosti i sama sobom ukazivala bi na taj odnos, ukazivala ne samo svojim razmještajem, već i rasporedom umjetnina pohranjenih u sebi. Jer istočno od rijeke Česme bila bi nam to jedina Galerija, koja bi i naporedo i uzastopce pokazivala likovno nam stvaralaštvo i prije i poslije Turaka! Ovom odlikom bila bi to u nas Galerija i bez premca i bez takmaca!

Odluči li se Muzej Požeške kotline u potrebnom sporazumu s nadležnim vlastima u Požegi za ovaj prijedlog ili ne, oboje će biti za Požegu odluka od povijesnog značenja. Jer ona će bitno zacrtati u Požegi ne samo položaj likovnim umjetnostima, nego i dobrano Požegi odrediti položaj u njima.

Na kraju: čini mi se da su stari Heleni sa svim ovakvim pitanjima nekako lakše izlaziti na kraj, nego li mi. Jer oni su svoje umjetnosti stavljali i pod zaštitu Muza. A Muze su bile kćeri boginje pamćenja i moćnoga Zeusa. Tako je umjetnost tragičnog pjesništva Grcima uspješno štitila Melpomena, a umjetnost komičnog igrokaza Talija. Za umjetnost glazbe im brinula se okretno Euterpa. Međutim, za likovne umjetnosti kao da nije osobito marila nijedna od kćeri boginje pamćenja. Zato su dosjetljivi Grci likovne umjetnosti povjerali okrilju boginje Atene.

Ovoga puta Požega će morati odlučiti hoće li u njoj crkva svetoga Lovre s pripadnim zgradama dospjeti pod zaštitu Atene, a poletna Euterpa u crkvi tek prigodice gostovati ljeti, ili će naprotiv Euterpa cijele godine štapićem vladati crkvom svetoga Lovre, a hrabra Atena u Požegi biti bez hrama boginja.

Ing. Gjuro Krasnov

POZESKE MEDALJE

Skoro svaki grad u našoj regiji ima po koju medalju-spomenicu, bilo da se radi o nekoj značajnijoj posjeti, u spomen neke bitke, o obljetnici nekog društva ili neke istaknute osobe. Slavonska Požega nije u tome izuzetak i ona ima niz medalja. Pokušat ću opisati one koje su mi poznate.

1. Posjet Franje Josipa I i Jelisave Požegi (1885)

Dvostruka kovana medalja-posrebrena, veličine Φ 3,9 cm. Na vrhu medalje ušica.

Avers: Portret Franje Josipa I i Jelisave s krunom, okrenut desno. Po rubu kružnice natpis: FRANJO JOSIP I JELISAVA
Revers: U sredini grb grada Požege s krunom, po kružnici natpis:

SPOMENICA NA BORAVAK PREMILOSTIVOGA KRALJA
1855. U POZEGI.

2. Franz Joseph I (1885)

Dvostrana medalja u bronci ϕ 3 cm.

Av: Lik F. Josipa okrenut desno. Po kružnici natpis: FRANZ JOSEPH I.

Rv: Natpis: NA USPOMENU PRITOMNOSTI CARA FRANJE JOSIPA I Z AUSTRIJE V POZEGU RUJNA 1885.

3. Kušević Svetozar (1885)

Brončana dvostrana medalja, vel. 6,5 cm, rad Schwarz.

Av: Lik djevice s vijencem. Po kružnici natpis: ORSZAGOS ATÁLANOS KIALLTÁS BUDAPESTEN, dolje: 1885 Sign. Schwarz Fec.

Rv: U lovorovom vijencu natpis: KUŠEVIĆ SVETOZARNAK BLACKO, dolje: AZ ERDEMJELEUL.

4. Filipović Aleksandar (1896)

Dvostrana brončana medalja, kovana, vel. ϕ 7 cm.

Av: Lik muškarca i žene s bakljom i grančicom, dolje natpis: FILIPOVIĆ SANDORNAK POZSEGA. Po kružnici natpis: KIALITASI. EREM. AZ. ERDEM. JUTAIMAUL. Sign. BECKO FVLOP.

Rv: Iznad mađarskog drž. grba dva anđelčića drže krumu. Po kružnici natpis: 1896-ikj EZREDEVES. ORSZAGOS. KIALITASI.

5. Tomo pl. Kraljević (1907)

Jednostrana plaketa, rad Miroslava Kraljevića, akad. slikara iz Slav. Požege, rad u gipsu, vel. 9,5x16,5 cm.

Prikazuje Tomu Kraljevića do ispod pasa. Lijevo u uglu grb. Ispod grba je tekst: TOMO PL. KRALJEVIĆ 1907.

6. Gospodarska izložba u Parizu (1911?)

Dvostruka kovana medalja u bronci, ϕ 6,3 cm.

Av: Likovi muškarca i žene stilizirani. Po kružnici natpis: EXPOSITION UNIVERSELLE INTERNATIONALE, dolje: DOMAINE DE KUTJEVO.

Rv: Ženska glava ispod grane. Po kružnici natpis: REPUBLIQUE FRANCAISE.

7. Vatrogasna medalja (1924)

Dvostruka kovana u mjedi medalja ϕ 3,3 cm, rad grav. radionice Sorlini iz Varaždina.

Av: Grb Sl. Požege s krunom, dolje: 1874 POZEGA 1924.

Rv: Vatrogasna kaciga s dvije sjekirice, po rubu vijenac od lipovih i lovorovih grančica. Sign. Sorlini Varaždin.

8. Zeljko Marković (1968)

Dvostrana medalja kovana u bronci ϕ 6 cm, dodijeljena našem velikom matematičaru prof. dr. Želimiru Markoviću.

Av: Stilizirani lik muškarca s bakljom u ruci, dolje ugravirani natpis: ZELJKO MARKOVIĆ.

Rv: Natpis: NAGRADA ZA ŽIVOTNO DJELO.

9. Skitnje Matka Peića (1969)

Dvostrana medalja lijevana u bronci ϕ 10 cm, rad akad. kipara Želimira Janeša.

Av: Pisac prikazan u hodu, ispred njega s lijeve strane ptica. Uz rub medalje tekst: SKITNJE MATKA PEICA

Rv: Kočija s par konja u vožnji prema Sisku prikazanog s par kuća i kulama starog grada. U sredini medalje stablo na kojem sjedi ptica. U donjem dijelu medalje je graba uz cestu u kojoj je životinjska lubanja i žaba. S lijeve strane medalje tekst: OD ZAGREBA DO SISKA

10. Muzički festival Slavonije (1971)

Posrebrana brončana plaketa vel. 5 x 8 cm.

Stilizirani cvijet, gore natpis: MSF 71, dolje: SLAVONSKI PJEV.

11. Milka Trnina (1972)

Dvostrana medalja lijevana u bronci nepravilnog kružnog oblika ϕ 6 cm, rad akad. kipara Želimira Janeša.

Av: Portret operne pjevačice Milke Trnine u profilu. Uz vanjski rub kruga tekst kružni: MILKA TRNINA.

Rv: Lik raspjevanog slavuja. S desne strane slavuja tekst: VEZISCE, a s lijeve ispod slavuja u dva reda NA ČESMI. Iznad kruga lijevo gore je godina 1863, a ispod kruga dolje godina 1941.

12. Ivan Reiner (1973)

Dvostrana u bronci lijevana medalja vel. ϕ 11,5 cm, rad akad. kipara Želimira Janeša iz Zagreba.

Av: Poprsje prof. Reinerja, okrenut lijevo, lijevo Eskulapov štapa obavijen zmijom-simbol medicine, desno u horizontalnom redu MCMLXXIII. Po kružnici natpis: PROF. DR. IVAN REINER MED. UNIV. AETATIS SUAE LXII.

Dolje u dnu signatura autora ZJ 73.

Rv: Stup u spomen kuge u Sl. Požegi na glavnom trgu. U sredini horizontalni natpis: SLAVONSKA POZEGA, dolje pri dnu: MDCCXLIX

13. *Oslobođenje Slavonske Požege (1975)*

Jednostrana medalja vel. ϕ 6 cm, rad Z. Janeša.

Reljefni i tlocrtni prikaz grada Sl. Požege iz ptičje perspektive. Na njemu stol sa simbolima poljoprivredne djelatnosti s natpisom: VALLIS AUREA. Ispod stolica (klupčica) s knjigama i pergamentom. Po kružnici natpis: DAN OSLOBOĐENJA SLAVONSKE POŽEGE 12 RUJNA 1944.

14. *Slavonski korpus (1973)*

Slobodno formirana eliptična medalja lijevana u bronci, vel. 10 x 12 cm, rad Ž. Janeša.

Av: Alegorijski prikaz njemačkog sljema, poput hobotnice s kracima napada, na koji su sa svih strana dati smjerovi napada partizanskih jedinica. Natpis uz rub: VI SLAVONSKI KORPUS

Rv: U četiri reda prikaz kretanja partizanskih kolona, na donjem petom redu četiri partizana na pozdrav komun. pozdravom lijevom pesnicom. Dolje natpis: 17. V 1943, datum formiranja korpusa.

15. *Općinska skupština (1975)*

Jednostrana plaketa lijevana u bronci vel. 19,5 x 11 cm, rad Z. Janeša. Prikazuje zgradu Općinske skupštine, dolje natpis: OPCINSKA SKUPSTINA SL. POŽEGA.

16. *Branko Lučić (1975)*

Dvostruka stajačica u bronci vel. 11,5x14,5 cm, rad Z. Janeša. Av: Prikaz otkrivanja sloja žbuke, gore oznaka: RZH, a u sredini natpis u 10 redi: SVOM PRVOM RAVNATELJU KONZERVATORU BRANKU LUCICU ZA USPJEŠNO VOĐENJE I RAZVITAK ZAVODA, dolje: TRAVNJA 1975 ZBOR RADNIKA RESTAURATORSKOG ZAVODA HRVATSKE

Rv: Fragment otkrivene freske iz crkve sv. Lovre u Slav. Požegi, Signatura: ZJ.

17. *Požeško numizmatičko društvo (1976)*

Jednostrana srebrna plaketa (finoće 850) 6,7 cm, rad Ž. Janeša, u količini od 17. kom.

Fragment glave brkatog muškarca prema kamenoj plastici benediktinske opatije Rudina kraj Čečavca (kod Sl. Požege). Lijevo natpis: RUDINA, desno: MCCX, gore 76, dolje 27. V. 1975.

Okolo po kružnici: POŽEŠKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO, SLAV. POŽEGA.

18. *Muzički festival Slavonije (1976)*

Jednostrana u bronci lijevana plaketa vel. 11,5 x 15 cm, rad Z. Janeša. Prikaz slavonskog seljaka u narodnoj nošnji na traktoru s tamburicom u lijevoj i trobojkom u desnoj ruci. Na trobojci slova MFS. Gore natpis: SLAVONSKA POŽEGA. Dolje lijevo sign. ZJ 76.

19. *Grb Sl. Požege (1977)*

Jednostrana plaketa u bronci, vel. 6 x 7,5 cm, rad akad. kipara Ž. Janeša.

Grb grada Požege, godina 1227 — 1977, natpis dolje: SLAVONSKA POŽEGA.

20. *Slavonska Požega (1977)*

Suvenirna plaketa 8,5 cm, rad Z. Janeša u bronci.

U sredini ključ, lijevo 1227, desno 1977, po kružnici natpis: OPCINSKA SKUPSTINA — SLAVONSKA POŽEGA.

Nadam se da će ovaj mali prikaz upotpuniti jednu manje poznatu stranicu iz likovne povijesti Sl. Požege.

Sl. 1 Posjet Franje Josipa I i Jelisave Požegi (avers)

Sl. 2 Kušević Svetozar (avers)

Sl. 3 Filipović Aleksandar (revers)

Sl. 5 Gospodarska izložba u Parizu (avers)

Sl. 4 Tomo pl. Kraljević

Sl. 6 Ivan Reiner (revers)

Sl. 7 Oslobođenje Slavonske Požege

Sl. 8 Slavonski korpus (avers i revers)

Sl. 9 Požeško numizmatičko društvo (avers)

Sl. 10 Grb Slavonske Požege

Milan Lukić

Z a p i s

O PRVOJ POSJETI Dr GRGE NOVAKA SLAV. POZEGI

Pouzdana se još ne zna kada se rodila ideja o tome da bi 750-godišnjicu postojanja grada Požege valjalo na dostojan način obilježiti. Prema sjećanjima Miodraga Gajića i Srećka Ljubljanovića, prva ideja je potekla od Komisije za historiju Kotarskog komiteta SKH. Njeni članovi su razgovarali još krajem pedesetih godina na jednoj svojoj sjednici o potrebi da se jedan tako vrijedan jubilej grada obilježi na odgovarajući način. Što je vrijeme više odmicalo, kasnije su se sve češće mogla čuti ili pročitati mišljenja o tome kako bi se i na koji način mogao obilježiti taj jubilej i tko bi mogao ili tko bi trebao biti nosilac priprema proslave. Ipak, na priprema se ozbiljnije počelo raditi tek 1973. godine, poslije osnivanja Odbora za proslavu. U proljeće iduće godine već se ozbiljnije razmišljalo o programu. Tada je na jednoj sjednici Odbora izražena opća želja da se u program uključi i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zbog toga je predsjednik Odbora dr Marijan Strbašić uputio poziv predsjedniku JAZU, dr Grgi Novaku, da posjeti Slavonsku Požegu radi razgovora o mogućnostima i oblicima uključivanja JAZU u program proslave. Dr Grga Novak se sa zadovoljstvom odazvao pozivu.

U razgovorima vođenim 26. 6. 1974. u Općinskoj skupštini s dr Grgom Novakom i tajnikom JAZU, Bogdanom Tomašićem, sudjelovali su s požeške strane dr Marijan Strbašić, predsjednik Općinske skupštine, i predsjednik Odbora za proslavu sa suradnicima: prof. Antunom Petkovićem, Stankom Jovanovićem i Ivanom Švajdom. Radi informiranja jav-

nosti razgovore su pratili Matija Kurolt, dopisnik TV Zagreb, i autor ovog zapisa (Požeški list, Radio Zagreb i Vjesnik).

Dr Strbašić je najprije obavijestio goste o zamišljenoj koncepciji proslave, dotadašnjim pripremama i preostalim poslovima koje još treba obaviti.

Dr Grga Novak je bio odlično raspoložen i razgovorljiv. U tren oka se stvorila prijatna, ugodna i ležerna atmosfera. Zahvaljujući se na pozivu da posjeti Požegu, izrazio je zadovoljstvo što se nalazi u ovom starom slavonskom i hrvatskom gradu, ističući da će JAZU sa zadovoljstvom dati svoj prilog obilježavanju ove vrijedne godišnjice. Predložio je, između ostalog, da se organizira više znanstvenih skupova, s tim što bi JAZU u suradnji s Općinskom skupštinom bila organizator glavnog naučnog skupa 1977. godine na temu »Požega u prošlosti i sadašnjosti«. Obećao je da će lično sudjelovati u radu tog simpozija. Samokritički je primjetio da je Požega do sada bila neopravdano zapostavljena u programima JAZU u odnosu na neke druge slavonske gradove, i da je upravo 750-godišnjica pogodna prilika da se Akademija barem djelomično oduži Požegi, iz čije su sredine nikli mnogi velikani naše kulture i umjetnosti.

— Imam osjećaj, rekao je, da je JAZU našla u vama Požežanima dobre suradnike. Bio bih za to da izdamo jedno kratko saopćenje za javnost o rezultatima našeg dogovora. Tako nam se ne bi moglo dogoditi da drugovi novinari možda štogod pogrešno interpretiraju. Da me ne bi pogrešno razumjeli — ja cijenim novinarski posao. Zašto ponekad novinari griješe? Griješe zbog toga što moraju brzo raditi i što moraju u svom radu svaštarići. Novinar sasvim prirodno ne može biti za sve stručnjak. Njihov je posao težak, naporan i odgovoran. Radi toga novinarima uvijek treba drugarski pomoći. Ako se slažete predlažem da za javnost izdamo ovo saopćenje: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti će se aktivno uključiti u pripreme za proslavu 750-godišnjice postojanja Slavonske Požege organizacijom znanstvenih skupova na kojima će se Požega obraditi sa svih znanstvenih i kulturnih aspekata —. (Svi su se složili sa sadržajem saopćenja).

Marijan Strbašić je zatim upoznao dr Novaka s programom njegovog boravka u Požegi. Zapitao ga je da li možda ima želju da još štogod posjeti i razgleda.

— Idemo svakako na vaš stari gradski trg da pogledam ovu vrijednu staru arhitekturu. To neću propustiti. Poslije ručka bih se želio malo odmoriti do prijenosa nogometne utakmice. Rijetko kad propuštam prijenose. Veselim se kada naši pobijede. Žao mi je kad izgubimo —. (Nap.: naša nogometna reprezentacija igrala je tog dana važnu utakmicu).

Pričao je zatim o mnogim burnim događajima koji su se kroz povijest zbivali na tlu naše zemlje. Ponosno je hvalio odvažnost i kuražnost našeg naroda, koji se nije dao nikome porobiti i koji je znao cijiniti slobodu više od svega.

— Mi smo mala zemlja, ali smo kroz svoju historiju dali veliki doprinos evropskoj i svjetskoj nauci, kulturi i umjetnosti. Mi se imamo s čim ponositi pred svijetom. Nažalost, u svijetu se o tome još nedovoljno zna. Kad mi se god ukaže za to prilika ja s ljudima iz inozemstva rado razgovaram na tu temu. Mi se imamo čime pohvaliti svijetu i zašto da to ne činimo?

Uzgređno je spomenuo i teške dane okupacije koji su ga zatekli na dužnosti sveučilišnog profesora. Neki profesori koji su simpatizirali ustašluk, nastojali su ga drsko omalovažavati. Kao antifašista i rodoljub jednostavno im je smetao. Na kraju je dopao u internaciju.

— Ljutilo me je to što mi internirci nismo poslije oslobođenja mogli biti članovi Saveza boraca. Mi smo se u internaciji držali dostojanstveno, širili smo ideje naše narodno-oslobodilačke borbe i propagirali njene ciljeve. Podvaljivali smo fašistima kako smo god znali i umjeli. U jednom razgovoru s drugom Titom rekao sam mu da me to smeta i da je po mom mišljenju prema nama učinjena nepravda. Drug Tito mi je na to odgovorio: Slušaj, Grga, ja se s tobom slažem. Ja isto tako mislim da to nije u redu. Čim se vratim u Beograd ja ću o tome razgovarati sa predsjednikom Saveza boraca Jugoslavije. Tražit ću od njih da to pitanje pravedno riješe. Drug Tito je odmah poduzeo potrebne mjere pa je to pitanje ubrzo riješeno na opće zadovoljstvo.

Pri odlasku iz zgrade Općinske skupštine još jednom je podsjetio:

— Nemojte zaboraviti da sam vam obećao da ću 1977. sigurno doći u Požegu na Akademijin simpozij.

I došao je. Simpozij »Požega u prošlosti i sadašnjosti« počeo je radom 14. 10. 1977. u velikoj vijećnici Općinske skupštine. Otvorio ga je osobno znanstvenik svjetskog glasa i ugleda, 90-godišnji akademik i predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti — dr Grga Novak. Otvorio ga je čovjek koji nas je još prilikom svoje prve posjete našem gradu istinski oduševio svojom jednostavnošću, skromnošću i društvenošću.

Na Trgu maršala Tita 1974. S lijeva na desno: dr Marijan Strbašić, Antun Petković, dr Grga Novak, Ivan Švajda, Bogdan Tomašić i Stanko Jovanović. U pozadini zgrada Muzeja Požeške kotline.

Dodatak

IZVJEŠTAJ O RADU MUZEJA POŽEŠKE KOTLINE ZA 1978. G.

Prostor. Od 1953. g. Muzej je smješten u zasebnu zgradu koju do danas ne koristi u cijelosti. Jednu prostoriju u prizemlju i ulaz u zgradu koristi radna organizacija »Požeška dolina« što stvara mnoge probleme u ionako pretijesnom prostoru. (Ukupno 316 m²).

Ove godine otvoren je lapidarij čime je dobiveno 76 m² izložbenog prostora.

Kadar. Broj zaposlenih radnika je godinama isti (direktor, kustos, preparator, tajnik-računovođa i čistačica). Nedostaju nam tri stručnjaka za vođenje odjela i zbirki.

Zbrike. U Muzej je ušlo 2 983 predmeta uglavnom dobrotom darovatelja, jer Muzej nije imao namjenskih sredstava za otkup. Prinovu čine arheološki predmeti iz crkve sv. Lovre, Zaričca, Tekića i Velike, etnografski predmeti iz Golog Brda, Orljavca i Doljanovaca, te različiti kulturno-historijski materijal.

Očišćena je i konzervirana zbirka hladnog oružja, i sređen je veći dio etnografskih tekstilnih predmeta. Inventirano je 1 306 predmeta pretežno u okviru arheološke, zatim kulturno-historijske i etnografske zbirke. Izvršene su manje dopune predmeta u stalnom izložbenom postavu. Nastavljeno je popunjavanje mapoteke, hemeroteke i fototeke. Osnovana je nova evidencija za fotografije, negative i klišeje po zbirka (arheološka sa 409, kulturno-historijska sa 118, etnografska sa 67 i historijska sa 33 broja). U mapoteci su pojedine teme popunjene izvještajima s obilaska terena, podacima iz stručne literature o publiciranoj građi iz Požeške kotline, bilješkama, fotografijama i drugim podacima. Da-

vane su informacije o muzejskoj građi i literaturi. I pored nepovoljnih radnih uvjeta u Muzeju je radilo oko 40 korisnika muzejske građe.

Knjižnica. Knjižni fond popunjen je sa 100 bibliotečnih brojeva. Samo 10 knjiga je kupljeno, jer Muzej ne dobiva namjenska sredstva za nabavu stručne literature. Prestigle knjige došle su putem razmjene za naš Vjesnik. Knjižnicom se služe građani, a posebno učenici Centra za usmjereno obrazovanje.

Suradnja. Nastavljeni su započeti oblici suradnje sa školama, armijom i građanima. Razvijeni su novi oblici razmjene rada s radnim organizacijama putem organiziranja pokretnih izložbi, uređenja radnog prostora, primanja učenika na obavezni praktični rad, grupnih posjeta Muzeju i drugo.

Posjet. Stalni izložbeni postav posjetilo je 4 500 posjetilaca. Prgelednih i tematskih vodstava je bilo 80. Povremene izložbe u Muzeju posjetilo je 8 021 posjetilac, a izložbe koje je Muzej priredio izvan svoje zgrade vidjelo je oko 11 000 ljudi. Partizansku školu u Kamenskom Vučjaku posjetilo je oko 4 000 posjetilaca. Sve izložbe koje je Muzej organizirao u ovoj godini posjetilo je oko 27 600 posjetilaca.

Akcije. Nastavljen je sistematski rad na pripremi galejske zbirke za budući postav. Izvršeni su restauratorsko-konzervatorski radovi na 6 ulja iz XVIII i XIX st. kod prof. Ivana Lončarića u Zagrebu. Radove su financirali RSIZ i SIZ u oblasti kulture. Otkupljeno je ulje Ede Kovačevića i crtež Jovana Gojkovića sredstvima RSIZ-a u oblasti kulture.

Memorijalni muzej Partizanska škola u Kamenskom Vučjaku je adaptiran. Obnovljen je pod i žbuka u autentičnom obliku i materijalu. Radove je financirao Općinski SIZ u oblasti kulture.

U lipnju je otvoren lapidarij u podrumskim prostorijama Muzeja koji je privremeno osposobljen za povremene izložbe. Veći dio radova obavljen je uz pomoć radnih organizacija.

U kolovozu prošle godine započela je akcija vanjskog uređenja Muzeja, na inicijativu Izvršnog vijeća Općinske skupštine, s prijedlogom da ovu akciju podrži sav udruženi rad. Oformljena je Radna grupa koja je organizirala rad i prikupila sredstva u suradnji s Muzejom. Izvršeni su radovi na obnavljanju dotrajale fasade i krovništva. Zgradi je vraćen

autentični izgled. Za radove je utrošeno 400.000,00 din, a preostalih 100.000,00 din prema odluci Radne grupe namijenjeno je za daljnje uređenje Muzeja. Putem ove akcije Muzej se čvršće povezao s udruženim radom.

Dio postava izložbe »Golobrdaska lončarija u lapidariju

Propaganda. U cilju popularizacije muzejskih eksponata nastavilo se s izradom suvenira (plastika s Rudine). U radionici je izrađeno priznanje-plaketa za sve sudionike akcije uređenja zgrade Muzeja. Izdana je nova značka s grbom baruna Trenka. Sve izložbe pratila je prigodna pozivnica, plakat i katalog.

Izložbe. Muzej je organizirao jednu pokretnu i osam povremenih izložbi i to sedam u izložbenoj dvorani Muzeja i jednu u Mjesnoj zajednici Kaptol.

Spomenici kulture Slav. Požege, crteži Ivana Štimca, izloženo je 49 crteža u tušu. Dokumentacija: pozivnica, plakat i katalog. Broj posjetilaca 861.

Grafika Ericha Brauera. Izloženo je 80 grafika. Organizirana je u suradnji s Austrijskim kulturnim institutom u Zagrebu. Izložbu je otvorio prof. Teo Tabaka. Dokumentacija: plakat, pozivnica i katalog. Broj posjetilaca 1 150.

Crveni križ u akciji, izložba likovnih radova učenika osnovnih škola općine Slav. Požega. Organizirana je u suradnji s Općinskom organizacijom Crvenog križa u povodu 100-godišnjice Crvenog križa Hrvatske. Broj posjetilaca 520.

Crteži starih majstora iz grafičke zbirke Albertina. Izloženo je šezdesetak radova najvećih svjetskih imena likovne umjetnosti iz razdoblja od četiri stoljeća. Izložba je organizirana u suradnji s Austrijskim kulturnim institutom u Zagrebu, a otvorio ju je prof. Teo Tabaka. Dokumentacija: plakat, pozivnica i katalog. Broj posjetilaca 1 775.

Prigodom održavanja Muzičkog festivala Slavonija '78 održane su dvije izložbe:

Izložba slika Josipa Pintarića-Puce, slikara naivca iz Nove Gradiške. Izloženo je 15 ulja. Izložbu je otvorio Milan Lukić, predsjednik Savjeta Muzeja. Dokumentacija: plakat, katalog i pozivnica. Broj posjetilaca 1 500.

Golobrdaska lončarija, tematska etnografska izložba. Izloženo je oko stotinjak eksponata iz fundusa Muzeja, koji su proizvod golobrdskih lončara 19/20 st. Dokumentacija: plakat, katalog i pozivnica. Broj posjetilaca 2 200.

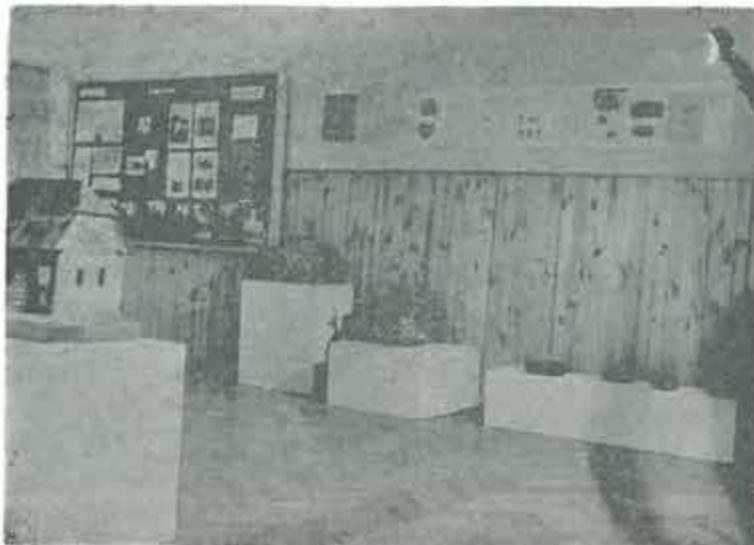
Svečano otvaranje izložbe »Spomenici revolucije Požeške kotline« u Muzeju

U čast Dana oslobođenja Požeške kotline organizirana je izložba:

Spomenici Revolucije Požeške kotline, izložba fotografija spomenika i spomen-obilježja NOB-e u Požeškoj kotlini. Izložbu je otvorio Ivan Špalj, predsjednik Općinske konferencije SSRN. Dokumentacija: plakat, katalog i pozivnica. Broj posjetilaca 1 500.

Izložba je organizirana pod pokroviteljstvom Autosaoobraćajnog poduzeća u Slav. Požegi.

Izložba »Spomenici revolucije Požeške kotline« bila je pokretna izložba i obišla je pet najvećih radnih organizacija u Slav. Požegi. Pokretne panoje izradio je »Oroplet« u Pleternici.

Dio postava izložbe »Kaptol kroz historiju« u Kaptolu

Kaptol kroz historiju, izložba kulturno-historijske građe u selu Kaptolu. Organizirana je povodom održavanja žetvenih svečanosti u suradnji s Mjesnom zajednicom Kaptol. Izložbu je otvorio Zlatko Lončarević, predsjednik MZ. Broj posjetilaca oko 4 000.

Izložba »Požega — grad znanosti i umjetnosti« održana je od 15. do 24. listopada 1977. godine povodom 750. godišnjice grada Slav. Požega i simpozija JAZU. Izložbu je otvorio prof. dr Matko Peić. Na izložbi su prikazani arheološki nalazi iz Požeške kotline, blago sakralne umjetnosti, djela likovne umjetnosti, fotografije nepokretnih spomenika profanog i sakralnog značaja, pisana kulturno-povijesna građa vezana uz Požegu, te književna i znanstvena djela Požežana.

Dokumentacija: plakat i pozivnica. Broj posjetilaca 2 500.

Svečano otvaranje izložbe »Požega — grad znanosti i umjetnosti«

UREĐENJE ZGRADE MUZEJA POMOGLI SU:

»Zvečevo« prehrambena industrija, Kreditna banka, Poljoprivredno prehrambeni kombinat Kutjevo, »Sloga« modna konfekcija, »Croatia« zavod za osiguranje i reosiguranje, »Požeška dolina« trgovinsko-ugostiteljska organizacija, »Rade Končar« tvornica električnih grijaačih elemenata, »Orlijava« konfekcija i tkaonica, Šumsko gospodarstvo, Građevno i projektno poduzeće »Pionir«, Industrija metalnih proizvoda, »Kamen« poduzeće za proizvodnju tucanika, Medicinski centar, Veterinarska stanica, »Oroplet« drvena industrija Pleternica, »Ukras« soboslikarska-ličilačka zadruga, Centar za usmjerenno obrazovanje, PTT, Odgojno-popravni dom, Autosobraćajno poduzeće, »Obnova« trgovinsko poduzeće otpadcima, Vodovod i kanalizacija, »Elektroslavonija«, Stambeno-komunalno poduzeće, »Elektron« RTV servis, »Staklorad«, Štamparsko poduzeće »Aleksandar Tajkov«, »Obrt«, »Opeka«, Ljekarna, Osnovna škola Kaptol.

Skupština općine, SIZ u oblasti kulture, SIZ za zdravstvo, SIZ odgoja i osnovnog obrazovanja, OSIZ za protugradnu obranu, SIZ za lokalne ceste, Općinski sud, Okružni sud, Okružno javno tužilaštvo, Općinsko sindikalno vijeće, Općinski sekretarijat za unutrašnje poslove, Služba zajednice SIZ-a za zdravstvo.

»Exportdrvo«, Zagrebačke pivovare i »Coca-cola« Zagreb, »Jasinje« i Poduzeće za ceste Sl. Brod, »Varteks« Varaždin.

Radna grupa za uređenje zgrade Muzeja Požeške kotline:

dipl. oec. Josip Barić, dipl. ing. Rudolf Lerman,
dipl. oec. Đuro Šimić, ing. Danijel Barna,
prof. Antonija Derkač, prof. Eleonora Geber.

Svim radnim ljudima zahvaljujemo na suradnji i pomoći kod uređenja zgrade Muzeja, kao i kod svih drugih akcija koje su vezane za unapređivanje djelatnosti Muzeja.

DAROVATELJI MUZEJA U OVOJ GODINI IZMEĐU OSTALIH BILI SU:

Cvijeta, dr Ranko i dr Miljenko Marković iz Zagreba: ostavština književnika Petra i Zdenke i znanstvenika Željka Markovića,

Željko Blažević iz Velike: arheološki materijal iz Velike,

Mihael Reiner iz Zagreba: album vlastelinstva Alaginci,

Drago Mihanović iz Zagreba: zbirka kovanog i papirnato novca (300 kom.),

Tihomil Stahuljak, prof. iz Zagreba: Kempfova Požega i čaše sa Zvečeva,

Ivan Lončarić, prof. iz Zagreba: stolnjak sa ubrusima iz obitelji Janković,

Dr Đuro Kuntarić i prof. Ljuboslav Kuntarić iz Požege: razni pisani dokumenti i stare novine vezane uz prošlost Požege,

Josip Pintarić iz Nove Gradiške: ulje na platnu,

Zdravko Mandušić iz Požege: rimski novac iz Požege,

Ivan Prattes iz Nove Gradiške: 5 kom rimskog novca iz Tekića,

Ksenija Krstić iz Zagreba: velika uljena slika »Speculum humanae salvationis«,

Gradski muzej Vukovar: dokumenti vezani uz prošlost Požege,

Muzej Brodskog Posavlja iz Slav. Broda: rukopisi Miroslava Kraljevića, st. i fotografije vezane uz Požegu.

SADRŽAJ:

	Strana
<i>Dubravka Sokač-Štimac</i> , profesor, Muzej Požeške kotline, Slav. Požega: Prethistorijske kamene sjekire Požeške kotline	5
<i>Dr Georgina Pilarić</i> , Zavod za paleontologiju JAZU, Zagreb: Nekropola na Treštanovačkoj gradini u Tekiću <i>Antropološka istraživanja II dio</i> — — — —	51
<i>Dr Ivan Mirnik</i> , Arheološki muzej Zagreb: Novčane ostave Požeške kotline — — — —	83
Coin hoards of the Požega valley (Summary) — — — — — — — —	89
<i>Ivica Degmedžić</i> , profesor, Zagreb: XI novela cara Justinijana II Bassiana — Požega	93
Die XI. novelle keiser Justinians I. und Bassiana — Požega (zusammenfassung) — —	103
<i>Eleonora Geber</i> , profesor, Muzej Požeške kotline, Slav. Požega: Sačuvani ostaci benediktinske opatije Rudina u Muzeju Požeške kotline — — — — —	105
<i>Eleonora Geber</i> , profesor, Muzej Požeške kotline, Slav. Požega: Sperandieva medalja u Muzeju Požeške kotline	137
<i>Ive Mažuran</i> , profesor, »Školska knjiga«, Zagreb: Plemićke diplome u muzejima Slavonije (Prilog našoj heraldici) — — — — —	143
Adelsbriefe in den mussen Slawoniens — — —	178
<i>Ive Mažuran</i> , profesor, »Školska knjiga«, Zagreb: Popis grada Požege i sela Vidovci, Komušina, Lazze, Vrhovci, Drškovci i Emovci 1736. godine —	179
<i>Dane Pavlica</i> , profesor, OŠ »N. Demonja«, Slav. Požega: Rad analfabetskih tečajeva u toku NOB-e na području Požeške kotline (i Slavonije) — — — —	211
<i>Zdenka Lechner</i> , profesor, Zagreb: Etnografske značajke Požeškog kraja — — —	235
<i>Tihomil Stahuljak</i> , sveuč. profesor, Filozofski fakultet, Zagreb: Za galeriju likovnih umjetnosti u Požegi — —	247

<i>Ing. Gjuro Krasnov, Zagreb:</i>	
Požeške medalje — — — — — — — — — —	263
<i>Milan Lukić, Skupština općine, Slav. Požega:</i>	
O prvoj posjeti dr Grge Novaka Slav. Požegi —	275
<i>Dodatak</i>	
Izvještaj o radu Muzeja Požeške kotline za 1978.	
godinu — — — — — — — — — —	279

1. strana omota:

Reljef nage figure s Rudine,
snimio Milan Pavić

4. strana omota:

Reljef s dvije glave s Rudine,
snimio Slobodan Tadić

